fondată în 1895
bpt
serie nouă

axel munthe

cartea de la san michele

★★

biblioteca bpt pentru toți

Ilustrația copertei : Positano — Vedere panoramică

axel munthe

cartea de la san michele

★★

TRADUCERE DE TEODORA SADOVEANU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1986
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

16

O CĂLĂTORIE ÎN SUEDIA

Mi se pare că am mai amintit în treacăt de boala consulului suedez ; s-a întîmplat tot în vremea aceea şi iată povestea ei : Consulul era un omuleţ liniştit şi simpatic. Era căsătorit cu o americană şi avea doi copii mici. Fusesem acasă la el într-o după-amiază. Unul dintre copii răcise şi făcuse febră, dar ţinea morţiş să se scoale pentru a sărbători întoarcerea tatălui lor acasă chiar în acea seară. Toată casa era plină de flori şi li se îngăduise copiilor să ia parte la cină de hatîrul acelui eveniment. Foarte încîntată, mama lor îmi arătă două telegrame extrem de afectuoase de la soţul ei, una din Berlin şi alta din Colonia, în care o anunţa că soseşte. Mi s-au părut cam lungi. Pe la miezul nopţii, am primit o înştiinţare urgentă de la soţia consulului, să vin cît pot de repede. Mi-a deschis uşa chiar consulul, în cămaşă de noapte. Încă nu cinaseră, mă informă el, fiindcă aşteptau sosirea regelui Suediei şi a preşedinelui Republicii Franceze, care tocmai îi conferise Marea Cruce a Legiunii de Onoare. Abia cumpărase Le Petit Trianon ca reşedinţă de vară pentru familia lui. Era furios împotriva soţiei, care refuzase să-şi puie colierul de perle al Mariei-Antoaneta, pe care i-l dăruise. Băieţelului îi spunea *le Dauphin,* [1]

[1] Delfinul.

Iar pe el însuși se prezenta Robespierre — *la folie des grandeurs !* [1] Copiii în camera lor țipau îngroziți, soția era copleșită de durere, credinciosu-i cîne se vîrîse sub masă, de unde mîrîia înfricoșat. Bietul meu prieten deveni dintr-o dată violent. A trebuit să-l închid în dormitor, unde se apucă să sfărîme tot și era cît pe ce să mă azvîrle și pe mine pe fereastră împreună cu el. A doua zi dimineață, a fost dus la azilul doctorului Blanche, din Passy. Vestitul alienist bănui de la început o paralizie generală. După două luni, diagnosticul se confirmă ; cazul era incurabil. La Maison Blanche fiind prea scumpă, m-am hotărît să-l duc la azilul de stat din Lund, un orășel din sudul Suediei. Doctorul Blanche era împotrivă. Susținea că ar fi o sarcină primejdioasă și costisitoare, că nu trebuia să am încredere în temporara lui luciditate, că în orice caz ar fi mai bine să-l însoțească doi gardieni pricepuți. I-am explicat că puținii bani rămași trebuiau păstrați pentru copii. Voiam să coste cît mai puțin cu putință călătoria, așa că-l voi duce eu singur în Suedia. Cînd am semnat foaia de ieșire din azil, doctorul Blanche mă preveni din nou în scris, dar eu se-nțelege că știam mai bine ! L-am dus pe consul cu trăsura de-a dreptul în Avenue de Villiers. În timpul prînzului, se comportă foarte liniștit și rezonabil, atît doar că cercă să facă curte lui Mamsell Agata, cărela desigur că i se oferea asemenea ocazie pentru întîia și singura dată în viața ei. Peste două ore, eram încuiați într-un compartiment de clasa întîi din expresul de noapte pentru Colonia. Întîmplător, eram doctorul unui Rothschild, care era proprietarul acelui *Chemin de Fer du Nord* [2]. Se dăduseră dispoziții să ni se facă toate înlesnirile posibile în timpul călătoriei și conductorii fuseseră înștiințați să nu ne tulbure, pacientul meu fiind predispus să se enerveze la apariția unui străin. Deocamdată era

[1] Nebunia măririi !
[2] Cale ferată din Nord.

foarte liniştit şi ascultător, aşa că ne-am întins amîndoi pe cuşete să dormim. M-am trezit cu gîtul prins într-o încleştare nebunească ; de două ori l-am trîntit jos şi de două ori sări înapoi pe mine cu o agerime de panteră, izbutind aproape să mă sugrume. Ultimul lucru ce mi-l amintesc a fost o lovitură pe care i-am aplicat-o la cap, ce mi s-a părut că l-a ameţit. Cînd trenul a ajuns la Colonia a doua zi dimineaţă, am fost găsiţi amîndoi lungiţi pe jos în compartiment, fără cunoştinţă. Ne-au transportat la Hôtel du Nord, unde am rămas douăzeci şi patru de ore, fiecare în patul lui, în aceeaşi cameră. Cum trebuia să-i mărturisesc adevărul doctorului care veni să-mi coase rana — aproape îmi smulsese urechea cu dinţii — proprietarul ne trimise vorbă că nebunii nu erau îngăduiţi în hotel. Am luat hotărîrea să plec mai departe spre Hamburg, cu trenul de dimineaţă. Tot drumul pînă acolo, consulul a fost foarte bine dispus, ba chiar se apucă să cînte *La Marseillaise* pe cînd străbăteam oraşul cu trăsura spre staţia Kiel. Ne-am îmbarcat, fără să se mai întîmple nimic, pe vaporul ce pleca spre Korsuer, pe vremea aceea calea cea mai rapidă între continent şi Suedia. La două mile de coasta daneză, vasul nostru fu blocat de bancuri de gheaţă mînată din Kattegatt de-un furios vifor nordic, întîmplare nu prea rară în timpul iernilor aspre. A trebuit să mergem mai mult de o milă pe blocuri de gheaţă plutitoare — şi prietenul meu se amuza grozav. Apoi am fost transportaţi în bărci la Korsuer. Cînd am intrat în port, consulul sări în mare, şi eu după dînsul. Am fost pescuiţi şi ne-am suit într-un tren neîncălzit ce mergea spre Copenhaga, cu hainele de pe noi ude şi îngheţate pe un frig de 20 de grade, sub zero. Restul călătoriei a decurs surprinzător de bine, baia rece părea să-i fi priit grozav prietenului meu. O oră după traversarea de la Malmö, în gara din Lund, mi-am încredinţat pacientul celor doi gardieni trimişi de la Azil. M-am dus cu trăsura la hotel — pe vremea aceea nu era decît un singur hotel în

Lund — și am comandat un dejun și o cameră. Mi s-a răspuns că dejun puteam avea, cameră însă nu, toate fiind reținute pentru trupa teatrală care dădea o reprezentație de gală în sala primăriei chiar în acea seară. În timp ce mîncam, chelnerul îmi prezentă cu multă mîndrie programul reprezentației de seară, cu Hamlet, tragedie în cinci acte de William Shakespeare. Hamlet la Lund ! Mi-am aruncat privirea pe program :

Hamlet, prinț al Danemarcei... d-l Erik Carolus Malmborg.

Mă uitam la program și nu-mi venea a crede ochilor. Erik Carolus Malmborg ! Era oare cu putință să fie vechiul meu camarad al anilor de universitate din Upsala ! Pe-atunci, Erik Carolus urma teologia pentru a se face pastor. L-am burdușit de învățătură, i-am scris întîia probă de predică, ca și scrisorile de dragoste către logodnică timp de-un trimestru întreg. Îl snopeam regulat în bătaie în fiecare seară, cînd se întorcea acasă beat ca să doarmă în camera mea liberă ; fusese dat afară din locuința lui pentru purtare destrăbălată. Îl pierdusem din vedere cînd părăsisem Suedia, cu mulți ani în urmă. Știam că fusese eliminat din Universitate și decăzuse din ce în ce. Deodată însă, mi-am mai amintit de un zvon pe care-l auzisem, cum că ar fi intrat în teatru ; fără îndoială că Hamlet din seara aceea era vechiul meu prieten, născut sub o stea nenorocoasă ! Am trimis cartea mea de vizită în cabina lui și el veni glonț, strălucind de bucurie că mă vede după atîta amar de vreme. Îmi povesti o pățanie jalnică. După o serie dezastruoasă de reprezentații în săli goale la Malmö, trupa, redusă la o treime din efectiv, sosise la Lund cu o seară înainte pentru a da o ultimă luptă desperată împotriva destinului. Majoritatea costumelor și a recuzitei, juvaierurile reginei, coroana regelui, chiar sabia lui Hamlet cu care trebuia să străpungă pe Polonius, pînă și hîrca lui Yorick, toate fuseseră înhățate de creditorii lor din Malmö. Re-

gele avea o violentă criză de sciatică și nu putea nici merge, nici sta jos. Ofelia era răcită cobză, Fantoma se îmbătase la masa de adio din Malmö și pierduse trenul. Numai el era într-o formă splendidă, iar Hamlet era marea lui creație — rol parcă anume scris pentru dînsul. Dar cum să susțină singur pe umerii lui imensa povară a tragediei în cinci acte ! Toate biletele pentru reprezentația din seara aceea fuseseră vîndute. Dacă vor fi siliți să dea banii îndărăt, un dezastru total era de neînlăturat. Nu puteam cumva să-i împrumut două sute de coroane în numele vechii noastre prietenii ?

M-am arătat la înălțimea situației. Convocînd stelele trupei am făcut să circule un sînge nou în inimile lor descurajate cu cîteva sticle de punci suedez, am ciopîrțit fără milă toată scena cu actorii, scena cu groparii, uciderea lui Polonius și am declarat că în orice caz reprezentația va avea loc — cu ori fără fantomă.

Acea seară a rămas de pomină în analele teatrului din Lund. La opt fix cortina se ridică, descoperind palatul regal din Elsinor, care în realitate nu era nici măcar la o oră depărtare, socotind în linie dreaptă, de locul unde ne aflam noi. Sala arhiplină, ticsită mai ales de studenți gălăgioși, se arătă mai puțin emoționată decît ne așteptasem. Intrarea prințului Danemarcei trecu aproape neobservată și nici măcar faimosul său : „A fi sau a nu fi“ nu făcu vreo impresie. Regele abia se tîra pe scenă șchiopătînd și se prăbuși pe tron cu un geamăt sonor. Răceala Ofeliei luase proporții teribile. Se observa ușor că Polonius privește încrucișat. Fantoma a fost cea care a salvat situația. Fantoma eram eu. Pe cînd înaintam ca fantomele pe meterezele castelului din Elsinor, în lumina lunii, bîjbîindu-mi cu grijă drumul printre enormele lăzi de ambalaj care alcătuiau chiar șarpanta, întregul edificiu se dărîmă dintr-o dată iar eu am fost azvîrlit într-o ladă în care m-am cufundat pînă la subsuori. Ce trebuie să facă o

fantomă în asemenea situație ? Să-mi cufund capul, dispărînd cu totul în ladă, ori să rămîn așa, așteptînd desfășurarea evenimentelor ? Plăcută problemă de rezolvat ! A treia alternativă mi-a fost sugerată chiar de Hamlet, care-mi șopti răgușit : „De ce naiba nu ieși din afurisita aceea de ladă ?“ O asemenea performanță era însă peste puterile mele, deoarece picioarele îmi erau încurcate în funii încolăcite și în tot soiul de accesorii teatrale. Nu știam dacă greșesc ori nu, dar m-am hotărît să rămîn locului, pregătit pentru orice. Neașteptata mea dispariție în lada de ambalaj a fost primită foarte favorabil de către public, dar asta n-a însemnat nimic față de succesul pe care l-am obținut cînd, scoțînd numai capul afară din ladă, am început din nou, cu voce lugubră, tirada mea întreruptă de Hamlet. Aplauzele deveniră atît de entuziaste încît a trebuit să mulțumesc cu un gest amical din mînă, deoarece poziția delicată în care mă aflam nu-mi îngăduia să mă înclin. Asta dezlănțui un adevărat delir de entuziasm. Aplauzele nu mai conteniră pînă la sfîrșit. Cînd cortina se lăsă peste ultimul act, am apărut alături de stelele trupei, pentru a mulțumi spectatorilor care continuau să strige : „Fantoma ! Fantoma !“ cu atîta îndîrjire încît a trebuit să ies singur în fața scenei de cîteva ori și să le primesc aclamațiile, înclinîndu-mă cu mîna pe inimă.

Eram cu toții încîntați. Prietenul meu Malmborg declară că nu avusese niciodată asemenea succes. Masa de la miezul nopții a fost plină de însuflețire. Ofelia a fost cît se poate de drăguță cu mine, iar Hamlet, ridicînd paharul în sănătatea mea, îmi oferi în numele tuturor camarazilor direcția trupei. Asta cerea timp de gîndire, i-am răspuns. Apoi m-au condus cu toții la gară. Peste patruzeci și opt de ore, mă aflam înapoi la Paris și-mi reîncepeam munca fără să mă simt deloc obosit. Tinerețe ! Tinerețe !

MEDICI

Pe-atunci, la Paris profesau foarte mulţi medici străini. Între ei exista o mare *jalousie de metier*, gelozie din care aveam şi eu partea mea — şi nu era de mirare. Colegii noştri francezi nu ne prea iubeau, căci monopolizasem colonia străină bogată, clientelă, se-nţelege, cu mult mai rentabilă decît a lor. În ultima vreme se pornise şi în presă o mişcare de protest împotriva numărului mereu în creştere al medicilor străini din Paris, care de multe ori, insinuau ziarele, nici măcăr n-aveau diplome în regulă de la universităţi recunoscute. Ca urmare, prefectul poliţiei dădu dispoziţie ca toţi medicii străini să se prezinte cu diplomele pentru verificare pînă la sfîrşitul lunii. Eu, cu diploma de M. D.[1] a facultăţii din Paris, eram, bineînţeles, în regulă, dar aproape uitasem de asta şi m-am prezentat tocmai în ultima zi la comisariatul din cartier. Comisarul, care mă cunoştea puţin, mă întrebă dacă nu auzisem de-un doctor X care locuia pe acelaşi bulevard cu mine. Tot ce ştiam despre el, i-am răspuns, era că probabil avea o foarte mare clientelă. Auzisem adesea rostindu-i-se numele şi de multe ori îi admirasem elegantul echipaj ce-l aştepta în faţa casei.

„Nu vei mai avea ocazia să-l admiri multă vreme", îmi spuse comisarul. Era pe lista neagră, căci nu se prezentase cu diploma, neavînd nici una de prezentat; era un şarlatan şi avea să fie în sfîrşit *pincé*[1]. Se vorbea că realiza două sute de mii de franci anual, venit mai mare decît al multor celebrităţi proeminente din Paris. I-am replicat că nu-i un motiv să nu poţi fi un doctor bun dacă eşti şarlatan. Bolnavilor lui puţin le păsa de o diplomă

[1] Doctor în medicină.
[2] Arestat.

cît timp era în stare să-i vindece. Am aflat sfîrşitul istoriei cîteva luni mai tîrziu, chiar de la comisar. Doctorul X se prezentase chiar în ultima clipă şi solicitase comisarului o întrevedere particulară. Prezentîndu-şi diploma de medic diplomat al unei binecunoscute universităţi germane, îl rugase să-i păstreze secretul şi-i destăinuise că enormul lui succes se datora faptului că lumea îl credea un şarlatan. „Omul acela va ajunge în curînd milionar dacă se pricepe în medicină măcar pe jumătate cît în psihologie", i-am spus eu comisarului.

În timp ce mă întorceam acasă pe jos, nu-mi invidiam colegul pentru venitul lui de două sute de mii de franci, îl invidiam pentru că ştia la ce sumă i se ridica venitul. Dorisem întotdeauna să ştiu cît cîştig. Că încasam sume mari părea lucru cert, aveam întotdeauna bani destui de cîte ori îmi trebuiau pentru ceva. Aveam un apartament frumos, o trăsură elegantă, o bucătăreasă excelentă. Acum, de cînd ne părăsise Mamsell Agata, îmi veneau adesea prieteni la masă în Avenue de Villiers şi-i tratam cu cele mai fine lucruri. Mă repezisem de două ori pînă la Caprî, o dată ca să cumpăr casa lui Mastro Vincenzo, a doua oară ca să ofer o sumă mare de bani proprietarului necunoscut al micii căpele ruinate de la San Michele — mi-au trebuit zece ani ca să închei afacerea aceea. De pe atunci pasionat amator pentru lucruri de artă, camerele mele din Avenue de Villiers erau pline cu comori din vremuri dispărute şi cu cel puţin vreo duzină de pendule vechi ce sunau fiecare oră în nopţile mele atît de des lipsite de somn. Din motive neexplicabile, perioadele acelea de prosperitate erau deseori întrerupte de momente cînd n-aveam un ban. Rosalie ştia asta, ştia şi portăreasa, ba chiar şi *les fourniseurs* [1]. Norstrom cunoştea şi el meteahna aceea a mea, deoarece de multe ori eram nevoit să-i cer bani împrumut. Nu putea fi decît o sin-

[1] Furnizorii.

gură explicație, spunea el ; mecanismul meu mintal era defectuos și singurul leac era să țin socoteli la zi și să trimit regulat note de plată clienților mei, ca toată lumea. Îi răspunsesem că zadarnic aș încerca să țin socoteli, iar cît privește notele de plată, n-am trimis așa ceva niciodată și nici n-am să trimit. Profesia noastră nu era o negustorie, ci o artă și a specula în felul acesta suferința umană socoteam că-i umilitor. Mă făceam roș ca racul cînd vreun pacient îmi punea o monedă de douăzeci de franci pe masă, iar dacă mi-o punea în mînă îmi venea să-l cîrpesc. Norstrom spunea că asta nu era decît vanitate și înfumurare din partea mea și că trebuia să înhăț toți banii pe care puteam pune mîna, cum făceau toți colegii mei, chiar dacă m-i oferea antreprenorul de pompe funebre. Profesia noastră era misiune sacră, i-am răspuns eu, tot atît de înaltă, dacă nu și mai înaltă decît a preoților și cîștigurile excesive ar trebui oprite prin lege. Doctorii să fie plătiți de stat și bine plătiți, cum sînt de pildă judecătorii în Anglia. Cei cărora nu le-ar conveni n-au decît să se lase de profesie și să se ducă la Bursă ori să deschidă o prăvălie. Medicii ar fi atunci considerați niște înțelepți și toți oamenii i-ar onora și i-ar ocroti. Le-ar fi îngăduit să ia tot ce-ar vrea de la pacienții bogați pentru bolnavii lor lipsiți și pentru ei înșiși, dar în schimb nu și-ar socoti vizitele, nici n-ar trimite nota de plată. Cît valora, în bani, pentru inima unei mame viața copilului pe care i l-ai salvat ? Ce plată meritai cînd făceai să dispară groaza morții din ochii plini de spaimă, cu o vorbă liniștitoare, ori numai cu o simplă atingere a mîinii ? Cîți franci să ceri pentru fiecare secundă de cruntă luptă cu moartea pe care-o răpeai călăului, cu seringa ta de morfină ? Cît timp vom mai impune umanității suferinde costisitoarele medicamente brevetate și toate drogurile cu etichete moderne, dar a căror origine se trage din superstițiile medievale ? Știm foarte bine că doctoriile eficace le putem număra pe degete și ne-au fost oferite la un preț

ieftin de binevoitoarea mamă Natura. De ce eu, doctor la modă, să mă plimb într-o trăsură elegantă şi colegul meu din mahalaua calică să umble pe jos ? De ce cheltuieşte statul de sute de ori mai mulţi bani cu deprinderea artei de a ucide decît cu arta de a vindeca ? De ce nu construim mai multe spitale şi mai puţine biserici, căci te poţi ruga lui Dumnezeu orişiunde dar nu poţi opera într-un şanţ ? De ce zidim atîtea locuinţe confortabile pentru asasinii de profesie, pentru spărgători şi aşa de puţine pentru sărmanii lipsiţi de căpătîi de prin mahalale ? De ce să nu li se spuie că trebuie să se hrănească din munca lor ? Nu există bărbat ori femeie care să nu fie în stare, chiar condamnat fiind în închisoare, să-şi cîştige pînea zilnică dacă are de ales între a mînca ori a nu mînca. Ni se spunea într-una că majoritatea celor care populează închisorile se compun din slabi la minte, proşti, indivizi mai mult ori mai puţin iresponsabili. Era o eroare. Standardul lor de inteligenţă este, în general, nu sub ci deasupra obişnuitului. Toţi cei care încalcă prima oară legile ar trebui condamnaţi la mult mai puţină închisoare, dar cu regim alimentar foarte redus şi combinat cu pedepse corporale repetate şi aspre. Ar trebui să lase loc liber pentru părinţii copiilor nelegitimi abandonaţi şi *souteneurs*-ii care se află acum în libertate printre noi. Cruzimea faţă de animalele fără apărare, care în ochii lui Demnezeu este un păcat cu mult mai mare decît hoţia, se pedepseşte numai cu o mică amendă. Ştim cu toţii că acumularea peste măsură de bogăţii este, de cele mai multe ori, un furt camuflat cu multă dibăcie în dauna săracilor. N-am dat niciodată peste un milionar în închisoare. Abilitatea de a face bani aproape din orişice este un dar special de o valoare morală foarte dubioasă. Cei ce posedă un asemenea talent n-ar trebui toleraţi să şi-l exercite decît cu condiţia, aşa cum se procedează la albine, ca o bucată mare din fagurele lor de aur să fie împărţită

celor ce n-au miere să-şi întindă pe pînea cea de toate zilele.

Cît despre restul populaţiei închisorilor, criminalii învechiţi în rele, asasinii de meserie etc., în loc să-şi petreacă viaţa într-o bunăstare relativă, cu o cheltuială ce depăşeşte întreţinerea unui pat de spital, ar trebui să li se aplice o moarte fără suferinţă ; nu ca pedeapsă, căci n-avem dreptul nici să judecăm, nici să pedepsim, ci ca măsură de ocrotire. Ca întotdeauna, Anglia are dreptate ! Într-adevăr, răufăcătorii aceştia n-au nici un drept să se plîngă că sînt trataţi cu asprime de societate, căci li se acordă pentru crimele lor cel mai mare privilegiu pe care-l poate căpăta un om, privilegiu refuzat adesea semenilor lor ca răsplată a unor virtuţi — o moarte rapidă.

Norstrom mă sfătui să renunţ la reformarea societăţii — era de părere că nu aveam chemare pentru asta — mai bine să mă ocup de medicină. Pînă acum n-aveam dreptul să mă plîng de rezultate. Avea însă mari îndoieli că s-ar putea pune uşor în practică proiectul cu umblatul ca un înţelept printre bolnavii mei, luînd în schimbul îngrijirilor daruri în natură. Rămînea la convingerea lui că vechiul sistem — de a trimite note de plată — era mai sigur. I-am replicat că eu nu eram chiar aşa de convins de asta. Deşi era adevărat că unii dintre clienţii mei, după ce-mi scriseseră în zadar de cîteva ori reclamînd socoteala, plecaseră fără să plătească — aşa ceva nu se întîmpla niciodată cu englezii — ceilalţi de obicei îmi trimiteau sume de bani care depăşeau ceea ce aş fi pretins eu dacă le-aş fi trimis notă de plată. Şi cu toate că majoritatea pacienţilor păreau că preferă să se despartă de bani, decît de bunurile lor, pusesem în aplicare cu succes, în cîteva ocazii, sistemul meu. Unul dintre lucrurile la care ţin cu deosebire este o veche pelerină loden pe care am luat-o cîndva de la Miss C. în ziua plecării ei spre America. Pe cînd ne plimbam în trăsura mea ca să aibă timp să-mi spuie tot ce avea de spus despre recunoştinţa ei eternă şi neputinţa-i de a

mă răsplăti de tot binele pe care i-l făcusem, am observat pe umerii ei o veche pelerină loden. Era tocmai lucrul pe care-l doream. Aşa că, învelindu-mi genunchii cu ea, i-am declarat că o voi păstra. Îmi răspunse că o cumpărase cu zece ani în urmă de la Salzburg şi că-i era foarte dragă. I-am spus că şi mie îmi era la fel de dragă. Îmi propuse să mergem imediat la magazinul Old England ; era încîntată să-mi ofere cea mai scumpă pelerină scoţiană care se putea găsi. I-am răspuns că nu doream nici un fel de pelerină scoţiană. Trebuie să vă spun că Miss C. era o doamnă cam ţîfnoasă, care-mi dăduse de furcă mai mulţi ani de-a rîndul. Aşa de tare se supără, că sări jos din trăsură fără să-şi mai ia măcar rămas bun de la mine şi se îmbarcă chiar a doua zi spre America. N-am mai revăzut-o niciodată.

Îmi mai amintesc de asemeni cazul lady-ei Maud B., care veni să mă vadă în Avenue de Villiers înainte de a pleca la Londra. De trei ori îmi scrisese zadarnic pentru nota de plată, îmi spuse ea. O pusesem într-o mare încurcătură şi nu ştia ce să facă. Mă copleşi de laude, ridicînd în slăvi priceperea şi bunătatea mea. Banii n-aveau nici o legătură cu recunoştinţa ei, căci nici cu întreaga-i avere nu m-ar putea răsplăti că-i salvasem viaţa. Mă simţeam măgulit ascultînd acele cuvinte de la o femeie atît de fermecătoare. Pe cînd vorbea, îi admiram toaleta nouă de mătase roş-închis, pe care de altfel şi-o admira şi ea singură aruncînd din cînd în cînd cîte-o privire în oglinda veneţiană pe deasupra căminului. Privind cu atenţie silueta-i zveltă şi graţioasă, i-am spus că doream să-mi dea rochia ; era exact ceea ce-mi trebuia. Izbucni în hohote vesele de rîs, care curînd se schimbară în consternare cînd am prevenit-o că voi trimite pe Rosalie să ia rochia de la hotelul ei la ora şapte. Se sculă, palidă de mînie, şi declară că nu mai pomenise niciodată aşa ceva. I-am replicat că era foarte probabil. Îmi spusese că nu exista lucru pe care nu mi l-ar

da, așa că alesesem rochia ei din anumite motive. Izbucnind în lacrimi, se repezi pe ușă afară. Peste o săptămînă, am întîlnit la legația suedeză pe soția ambasadorului englez. Acea doamnă cumsecade îmi spuse că nu uitase de institutoarea englezoaică ftizică pe care i-o recomandasem. Îi trimisese chiar o invitație la garden-partly-ul pe care-l da pentru colonia engleză.

— Fără îndoială că pare foarte bolnavă, spuse ambasadoarea, dar nu se poate să fie așa de săracă cum spui dumneata — sînt sigură că-și comandă rochiile la Worth.

Mă atinseseră foarte tare vorbele lui Norstrom, că nu eram în stare să trimit note de plată și să-mi încasez onorariul fără să roșesc din pricina vanității și înfumurării mele. Dacă Norstrom avea dreptate, atunci trebuia să admit că toți confrații mei păreau ciudat de lipsiți de aceste defecte. Toți își trimiteau notele de plată întocmai ca și croitorii și înhățau cu cea mai mare ușurință ludovicul de aur pe care-l puneau în palma lor pacienții. În multe cabinete de consultație se introdusese chiar o anumită etichetă, care cerea ca pacientul să puie banii pe masă înainte de a deschise gura să-și spuie păsurile. La operații era regulă stabilită ca jumătate din sumă să fie plătită înainte. Știu de un caz cînd bolnavul a fost trezit de sub cloroform și operația amînată ca să se poată verifica validitatea unui cec. Cînd unul dintre noi, aștrii mai mici, chemam la consult o celebritate, marele om punea o parte din onorariul lui în palma omului mai mic, lucru socotit foarte natural. Dar se mergea și mai departe. Îmi amintesc de uimirea mea prima oară cînd am chemat un specialist pentru o îmbălsămare și individul mi-a oferit cinci sute de franci din onorariul lui. Tariful unei îmbălsămări era scandalos de ridicat.

Mulți dintre profesorii pe care obișnuiam să-i chem la consult în cazuri dificile erau oameni cu reputație mondială, specialiști de prim ordin, extraordinar de precișii și

uimitor de iuți la punerea diagnosticului. Charcot, de pildă, era pur și simplu extraordinar cu cîtă precizie pătrundea pînă la rădăcina răului, adesea aruncîndu-și doar o singură dată, aparent și superficial, privirea-i rece, vulturească, asupra bolnavului. În ultimii ani ai vieții poate că se bazase prea mult pe ochiul lui, examinarea bolnavilor era deseori din cale afară de rapidă și superficială. Nu admitea niciodată că a putut greși și vai de cel ce-ar fi îndrăznit să insinueze că n-are dreptate. Pe de altă parte, te surprindea cît de circumspect era cînd trebuia să rostească o prognoză fatală, chiar în cazurile vădit fără nici o speranță. „Neprevăzutul este întotdeauna posibil", obișnuia el să spuie. Charcot a fost cel mai celebru medic al timpului său. Bolnavi din toate colțurile lumii se adunau în cabinetul lui de consultație din Faubourg Saint-Germain ; de multe ori așteptînd săptămîni întregi, ca să fie primiți în sanctuarul interior unde îl găseau așezat lîngă fereastră, în biblioteca lui uriașă. Scurt de statură, cu piept de atlet și gît de taur, era un om foarte impozant. Chipu-i alb, complect ras, cu frunte îngustă, ochi reci, pătrunzători, nas acvilin și buze sensibile, crude, era o mască de împărat roman. Cînd se înfuria ochii lui scăpărau fulgere teribile, nimeni dintre cei ce-au înfruntat acei ochi nu-i mai poate uita. Avea glasul poruncitor, aspru, adesea sarcastic. Strînsoarea mînii lui mici, molatice era neplăcută. Printre colegi avea puțini prieteni, era temut de bolnavi și de asistenții lui pentru care rar avea o vorbă bună de încurajare în schimbul muncii supraomenești pe care le-o impunea. Era nepăsător la suferințele bolnavilor, care nu mai prezentau pentru el mare interes din ziau stabilirii diagnosticului pînă în clipa examenului postmortem. Printre asistenți avea favoriții lui, pe care adesea îi ajuta să se ridice la situații privilegiate ce depășeau cu mult meritele lor. O vorbă de recomandare de la Charcot era de ajuns pentru a hotărî de rezultatul oricărui exa-

men ori concurs. De fapt, era conducătorul suprem al întregii facultăți de medicină.

Împărtășind și el soarta tuturor specialiștilor de nervi, era înconjurat de-o gardă de doamne nevropate, fanatice adoratoare-de-eroi. Din fericire pentru el, femeile îl lăsau cu totul indiferent. După truda-i fără de răgaz, singura destindere o găsea în muzică. Nimeni n-avea voie să aducă vorba despre medicină joi seara, pe care o dedica regulat muzicii. Favoritul lui era Beethoven. Iubea foarte mult animalele și în fiecare dimineață, cînd cobora greoi din trăsură în curtea interioară de la Salpêtrière, scotea din buzunar o bucată de pîne pentru cele două Rozinante bătrîne ale lui. Întotdeauna tăia scurt orice conversație despre sport și împușcatul animalelor. Cred că antipatia lui pentru englezi se trăgea din ura pe care-o nutrea împotriva vînătorii de vulpi.

Profesorul Potain împărțea cu Charcot faima de primă celebritate medicală a Parisului. Cred că nu s-a mai pomenit vreodată oameni așa de diferiți unul de altul ca acești doi mari medici. Vestitul clinician de la Hôpital Necker era un om cu înfățișare comună, ștearsă, care ar fi trecut neobservat într-o adunare, unde capul lui Charcot ar fi fost remarcat dintr-o mie. În comparație cu ilustru-i confrate, părea aproape un jerpelit în redingota veche ce-i venea rău. Avea o figură posacă, vorbea puțin, rostind parcă cu greutate cuvintele. Toți bolnavii îl adorau ca pe-o divinitate. Nu făcea absolut nici o deosebire între bogați și săraci. Știa numele fiecărui bolnav din colosalu-i spital. Tineri și bătrîni, pe toți îi bătea ușurel cu palma pe obraz, ascultînd cu o nesfîrșită răbdare povestea tuturor necazurilor, plătind adesea din buzunarul lui bunătăți suplimentare pentru searbăda lor poftă. Examina pe cei mai săraci bolnavi din spital cu aceeași extremă atenție cu care cerceta capetele încoronate și milionarii de care nu ducea lipsă. Se spunea că nici cel mai ușor simptom de tulburare a inimii ori a plămînilor nu scăpa urechii sale

extraordinar de fine. Nu cred că a mai existat vreodată om care să știe mai bine ca dînsul ce se petrece în pieptul altui om. Puținul pe care-l cunosc despre bolile inimii, lui i-l datorez. Profesorul Potain și Guéneau de Mussy erau aproape singurii medici consultanți pe care îndrăzneam să-i chem cînd aveam nevoie de un sfat pentru vreun bolnav lipsit de bani. Profesorul Tillaux, vestitul chirurg, era al treilea. Clinica lui de la Hôtel-Dieu era condusă după aceleași principii ca ale lui Potain de la Hôpital Necker ; era ca un tată pentru toți bolnavii și cu cît păreau mai săraci, cu atît părea a se interesa și mai mult să fie bine tratați. N-am cunoscut profesor mai eminent ca el ; tratatul lui „Anatomie topographique" este de altfel cea mai bună carte care s-a scris asupra acestui subiect. Era un chirurg minunat și întotdeauna făcea el singur toate pansamentele. L-ai fi putut lua drept un nordic după felul lui simplu și direct de a se purta și după ochii lui albaștri ; de fapt, era un breton. A fost extraordinar de bun și de răbdător față de mine și de numeroasele mele greșeli, și în nici un caz nu-i vina lui dacă n-am ajuns un bun chirurg. La drept vorbind, îi datorez mult ; sînt convins că numai lui îi datorez că mai pot umbla azi pe picioare. Cred că ar fi nimerit să fac aici o mică paranteză și să vă povestesc cum a fost întîmplarea.

Muncisem din greu în tot cursul acelei veri lungi și călduroase, fără o zi de odihnă, chinuit de insomnie și de nelipsita-i tovarășă : descurajarea. Eram nervos cu bolnavii, prost dispus cu toată lumea și la începutul toamnei chiar și flegmaticul meu prieten Norstrom începu a-și pierde răbdarea cu mine. În sfîrșit, într-o zi, cînd luam masa împreună, mă preveni că dacă nu plecam imediat să fac o cură de odihnă de trei săptămîni într-un loc răcoros, mă duceam de rîpă definitiv. La Ca[illegible] i era prea cald, locul potrivit pentru mine era Elveția. Mă înclinasem întot-

deauna înaintea bunului-simţ, cu mult superior, al prietenului meu. Ştiam că avea dreptate, deşi pornea de la premise greşite. Nu eram istovit de muncă, altceva mă adusese în asemenea hal ; dar nu vreau să vorbesc despre asta aici.

Peste trei zile ajungeam la Zermatt şi mă puneam imediat pe lucru ca să descopăr dacă viaţa deasupra zăpezilor veşnice era mai veselă decît dedesubtul lor. Pioletul deveni pentru mine jucăria nouă în vechiul joc „cine cîştigă" dintre Viaţă şi Moarte. Am început cu ce sfîrşesc cei mai mulţi dintre cătărători, cu Matterhorn. Legat în corzi la piolet pe o stîncă prăvălită, numai de două ori mai mare decît masa mea de sufragerie, mi-am petrecut noaptea sub umărul muntelui mînios, pe un viscol teribil. M-a interesat să aflu de la cele două călăuze ale mele că eram atîrnaţi chiar de stînca de pe care Hadow, Hudson, Lord Francis Douglas şi Michel Croz se prăbuşiseră jos pe gheţarul Matterhorn, la o adîncime de o mie patru sute de metri, în prima ascensiune a lui Whymper. În zori am dat peste Burckhardt. Am rîcîit zăpada proaspătă de pe faţa lui senină şi neclintită ca a unui om adormit. Îngheţase de frig. La poalele muntelui am ajuns din urmă pe cele două călăuze tîrînd împreună pe Davies, tovarăşul lui aproape leşinat, pe care-l salvaseră cu primejdia vieţii lor.

Două zile mai tîrziu, Schreckhorn, uriaşul posomorît, aruncă obişnuita-i avalanşă de stînci asupra nepoftiţilor. Nu-şi atinse ţinta, deşi ochise foarte bine de la asemenea distanţă ; un bloc de stîncă care ar fi sfărîmat o catedrală trecu pe lîngă noi la mai puţin de douăzeci de iarzi. Cîteva zile mai tîrziu, pe cînd se revărsau zorile jos în vale, ochii noştri plini de admiraţie contemplară pe Jungfrau înfăşurată în imaculatu-i veşmînt de zăpadă. Abia mai zăream obrazul roz al fecioarei sub alba-i maramă. Am pornit numaidecît să cuceresc pe seducătoare. La început, părea că înclină a spune da, dar cînd am cercat

să culeg cîteva edelweiss de pe tivul mantiei sale, se făcu deodată ruşinoasă şi se piti după un nour. Zadarnic am cercat fel şi chip, că n-am izbutit să mă apropii de iubită. De ce înaintam, de ce părea că se depărtează de mine. Curînd, un văl de aburi şi ceaţă, iluminat de razele soarelui, o ascunse cu totul privirilor noastre ca perdeaua de foc şi fum ce coboară asupra surorii sale, fecioara Brunhilda, învăluind-o, în ultimul act din Walkyria. O babă vrăjitoare care avea grijă să vegheze asupra frumoasei, ca o bătrînă doică geloasă, ne amăgi, ademenindu-ne să ne depărtăm din ce în ce de ţinta noastră printre ţancuri pustii şi prăpăstii ce se căscau gata să ne înghită în fiece clipă. Curînd, călăuzele declarară că au rătăcit drumul şi că nu ne mai rămînea altceva de făcut decît să ne întoarcem de unde pornisem ; cu cît mai repede, cu atît mai bine. Învins şi bolnav de dragoste, am fost tîrît iar către vale de coarda solidă a călăuzelor. Nu era de mirare că mă cuprinsese deznădejdea, căci mi se întîmpla a doua oară în anul acela să fiu respins de o femeie. Dar tinereţea este o mare vindecătoare de inimi rănite. Cu puţin somn şi o minte ce poate judeca, îţi revii iute. Somn aveam puţin, dar din fericire minţile nu mi le pierdusem. Duminica următoare — îmi amintesc chiar şi data, căci era ziua mea de naştere — mi-am fumat pipa pe vîrful Mont-Blanc, unde, după spusele călăuzelor mele, majoritatea oamenilor gîfîie cu limba scoasă, înăbuşindu-se. Am istorisit mai demult ce mi s-a întîmplat în ziua aceea ; cărţulia cu pricina însă fiind epuizată, sînt nevoit să vă repovestesc întîmplarea ca să înţelegeţi ce-i datorez profesorului Tillaux.

Ascensiunea pe Mont-Blanc este relativ uşoară iarna şi vara. Numai un nebun însă poate cerca să urce toamna, înainte ca soarele zilei şi îngheţul nopţii să fi avut vreme să fixeze omătul proaspăt pe vastele versante ale muntelui. Regele Alpilor se bizuie pe avalanşele de zăpadă

proaspătă pentru a se apăra de nepoftiți, la fel cum se bîzuie Schreckhorn pe proiectilele sale de stîncă.

Era ora gustării de dimineață cînd mi-am aprins pipa sus, pe vîrf. În hotelurile din Chamonix toți străinii priveau rînd pe rînd, prin telescoapele lor, la cele trei muște care se tîrau pe calota albă ce acoperea capul bătrînului rege al munților. În timp ce dejunau, noi înaintam bîjbîindu-ne drumul prin zăpada culoarului de sub *Mont Maudit*, pentru a reapărea curînd în telescoapele lor pe Grand Plateau. Nimeni nu scotea o vorbă, știam cu toții că pînă și sunetul vocii poate stîrni o avalanșă. Dintr-o dată, Boisson privi îndărăt și ne arătă cu pioletul o linie neagră trasă parcă de mîna unui uriaș de-a curmezișul coastei albe a muntelui.

— *Wir sind alle verloren* [1], îngînă el în vreme ce uriașul cîmp de zăpadă se crăpa în două și declanșa avalanșa cu un huruit ca de tunet, azvîrlindu-ne în josul pantei cu o viteză vertiginoasă. N-am simțit nimic, n-am știut nimic. Deodată același impuls reflex care în vestita experiență a lui Spallanzani face ca broasca decapitată să-și miște piciorul către punctul unde era înțepată cu un bold, același reflex îndemnă pe animalul cel mare, inconștient, să ridice mîna, să reacționeze împotriva durerii vii din țeastă. Senzația grosolană periferică trezi în creierul meu instinctul de conservare, ultimul care dispare. Cu o sforțare disperată am început a mă căzni să mă eliberez din stratul de zăpadă sub care eram îngropat. Am zărit în juru-mi zidurile sclipitoare de gheață albastră, am zărit lumina zilei deasupra capului meu prin deschizătura crevasei în care fusesem aruncat de avalanșă. Stranie amintire — nu simțeam deloc frică și din mintea mea se șterseseră complet trecutul, prezentul și viitorul. Treptat am început a-mi da seama de o senzație nelămurită ce își croia anevoie drum prin creieru-mi amorțit pînă ajunse în sfîrșit la înțele-

[1] Sîntem cu toții pierduți.

gerea mea. Am recunoscut-o dintr-o dată ; era vechea mea obsesie, incurabila curiozitate de a afla tot ce se poate afla despre Moarte. În sfîrşit, mi se ivea prilejul mult dorit, numai de-aş putea să-mi păstrez mintea lucidă şi s-o privesc în faţă, fără a şovăi. Ştiam că Ea era acolo, mi se părea că o văd chiar cum înaintează spre mine în linţoliu-i de gheaţă. Oare ce-are să-mi spuie ? Va fi aspră şi neiertătoare, ori i se va face milă de mine şi mă va lăsa acolo, întins în zăpadă, ca să îngheţ pînă voi trece în somnul cel de veci ? Oricît de neînţeles ar părea, cred că această ultimă fărîmă supravieţuitoare a mentalităţii mele obişnuite, curiozitatea faţă de moarte, a fost cea care mi-a salvat viaţa. Pe loc am simţit crisparea degetelor pe piolet, strînsoarea corzii în jurul mijlocului. Coarda ! Unde erau cei doi tovarăşi ai mei ? Am tras de frînghie spre mine cît am putut de repede ; am simţit o smuncitură bruscă şi capul negru şi bărbos a lui Boisson răsări afară din zăpadă. Respiră o dată adînc, îşi înfăşură imediat coarda în jurul şalelor şi trase din mormîntul lui pe tovarăşu-i aproape leşinat.

— Cît timp trebuie ca să mori îngheţat ? am întrebat.

Ochii ageri ai lui Boisson făcură înconjurul zidurilor închisorii noastre şi se opriră deodată aţintiţi asupra unei punţi subţiri de gheaţă ce lega zidurile înclinate ale crevasei ca nişte contraforturi înaripate ale unei catedrale gotice.

— Dacă aş avea un piolet şi dacă aş putea ajunge pînă la puntea aceea, rosti el, cred că mi-aş putea tăia drum afară.

I-am întins pioletul, pe care degetele mele se crispaseră într-o strîngere aproape cataleptică.

— Ţine-te bine, pentru numele lui Dumnezeu, ţine-te bine ! repeta el, cocoţat pe umerii mei ca un acrobat — şi dintr-un elan se azvîrli spre podul de gheaţă deasupra capetelor noastre. Susţinîndu-se în mîni de zidurile oblice, îşi tăie drum pas cu pas afară din crevasă, apoi mă trase

afară cu coarda. Am aburcat cu mare greutate pe cealaltă călăuză, care era încă năucită. Avalanșa măturase punctele de reper cunoscute, n-aveam toți trei decît un singur piolet care să ne ferească de o cădere în vreo crevasă ascunsă sub zăpada proaspătă. Că am putut ajunge la cabană după miezul nopții, a fost, după cum spunea Boisson, o minune și mai mare decît cea că am ieșit din crevasă. Cabana era aproape îngropată sub zăpadă și a trebuit să facem o gaură prin acoperiș ca să intrăm înăuntru. Ne-am prăbușit cît eram de lungi pe podele. Am băut pînă la ultima picătură uleiul rînced dintr-o lampă mică, în timp ce Boisson îmi fricționa cu zăpadă picioarele înghețate, după ce tăiase cu cuțitul bocancii mei grei de munte. Echipa de salvare din Chamonix, după ce căutase zadarnic toată dimineața trupurile noastre pe parcursul avalanșei, ne găsi pe toți trei dormind bușteан pe podeaua cabanei. A doua zi am fost dus cu o căruță de fîn la Geneva și suit în expresul de noapte ce pleca spre Paris.

Profesorul Tillaux se spăla pe mîini între două operații cînd am apărut clătinîndu-mă în amfiteatrul de la Hôtel-Dieu, a doua zi dimineață. Cînd mi-au desfăcut vata ce-mi înfășura picioarele, rămase încremenit, ca și mine, uitîndu-se la ele ; parc-ar fi fost de african, așa de negre erau.

— Suedez afurisit ! De unde naiba vii ? tună el.

Ochii lui blînzi, albaștri îmi aruncară o privire îngrozită, care mă făcu să-mi fie rușine de mine însumi. Făcusem o cură de odihnă în Elveția, i-am răspuns eu, și pe-un munte avusesem o mică pățanie ; așa ceva se poate întîmpla oricărui turist, să nu-mi ia în nume de rău.

— Să știți că-i el ! strigă unul dintre interni. Cu siguranță că-i el !

Scoțînd din buzunarul bluzei un „Figaro" începu a citi cu glas tare o telegramă din Chamonix, care anunța miraculoasa salvare a unui străin ce fusese luat de o avalanșă împreună cu cele două călăuze pe cînd cobora de pe Mont-Blanc.

— *Nom de tonerre ! Nom de nom de nom ! Fiche-moi la paix, sacré suédois, qu'est-ce que tu viens faire ici, va-t'en à l'Asile Sainte-Anne chez les fous !* [1] Îngăduiţi-mi să vă prezint o ţeastă de urs lapon, urmă el. O lovitură teribilă, ce-ar fi năucit şi pe un elefant n-a pricinuit nici o fractură, nici măcar o comoţie cerebrală ! De ce-ai mai făcut atîta drum pînă la Chamonix ? De ce să nu te urci mai bine pe vîrful turnului Notre-Dame ca să te azvîrli de-acolo pe pavaj, drept sub ferestrele noastre ? Doar nu-i nici o primejdie dacă ai să cazi în cap !

Îmi făcea o nespusă plăcere cînd mă certa profesorul, căci era un semn sigur că mă bucuram de simpatia lui. Am vrut să mă duc cu trăsura de-a dreptul în Avenue de Villiers, dar Tillaux fu de părere să rămîn la spital două zile într-o cameră separată, căci o să mă simt mai bine acolo. Eram, se-nţelege, cel mai prost elev al lui, totuşi mă învăţase destulă chirurgie ca să-mi dau seama că avea de gînd să mă amputeze. Cinci zile la rînd veni să se uite la picioarele mele, de trei ori zilnic şi a şasea zi mă aflam pe canapeaua mea din Avenue de Villiers în afară de orice pericol. În orice caz, am fost aspru pedepsit căci am stat întins şase săptămîni şi ajunsesem atît de nervos încît a trebuit să scriu o carte — nu vă fie frică, este epuizată. Încă o lună am şchiopătat, sprijinindu-mă în bastoane, apoi m-am făcut bine.

Tremur cînd mă gîndesc ce s-ar fi putut întîmpla dacă aş fi căzut în mîinile unuia dintre chirurgii cei mai de frunte ai Parisului din acea vreme. Bătrînul Papa Richet, din cealaltă aripă a spitalului Hôtel-Dieu, cu siguranţă că ar fi izbutit să mă facă să mor de cangrenă ori de otrăvirea sîngelui ; era specialitatea lui, înfloritoare în întreaga-i clinică medievală. Faimosul profesor Péan, fiorosul măcelar de la Hôtel Saint-Louis, mi-ar fi tăiat

[1] Mii de trăsnete, fir-ar să fie ! Să mă laşi în pace, suedez afurisit, ce cauţi aici, du-te la azilul Sfînta Ana, la nebuni !

amîndouă picioarele pe loc, aruncîndu-le peste alte multe ciompuri de mîini și picioare, cel puțin vreo șase ovare și utere și alte felurite tumori, toate aruncate grămadă pe dușumeaua amfiteatrului său tămînjit de sînge ca un abator. Apoi, cu mîna-i uriașă încă roșie de sîngele meu, ar fi înfipt cuțitul cu dexteritatea unui prestidigitator în următoarea-i victimă, numai pe jumătate amorțită sub anestezia insuficientă, pe cînd încă vreo șase victime, țipînd îngrozite pe tărgile lor, își așteptau rîndul la tortură. După sfîrșitul masacrului *en masse*[1], Péan și-ar fi șters fruntea de sudoare, ar fi frecat cîteva pete de sînge și de puroi de pe jiletca albă și de pe frac — totdeauna opera în ținută de seară — și cu un : *Voilà pour aujourd'hui, Messieurs !*[2] ar fi ieșit ca o furtună din amfiteatru, zvîrlindu-se în landoul lui și pornind în goana mare spre clinica particulară din Rue de la Santé, pentru a deschide burțile cîtorva femei mînate acolo de o reclamă colosală, ca niște oi neputincioase la abatorul din La Villette.

18

SALPÊTRIÈRE

Rareori se întîmplă să lipsesc de la vestitele *Leçons de Mardi*[3] ale profesorului Charcot, la Salpêtrière, consacrate atunci mai ales acelei *grande hystérie*[4] a lui și hipnotismului. Enormul amfiteatru era plin pînă la ultimul loc de o audiență multicoloră, venită din tot Parisul : scriitori,

[1] În masă.
[2] Atît pentru astăzi, domnilor !
[3] Lecții de marți.
[4] Marea isterie.

jurnaliști, actori și actrițe cu renume, demimondene elegante, toți plini de o curiozitate morbidă să vadă cu ochii uimitoarele fenomene ale hipnotismului, aproape uitate din vremea lui Mesmer și Braid. În timpul uneia din conferințele acelea am făcut cunoștință cu Guy de Maupassant, celebru de pe atunci cu *Boule de Suif* [1] și neuitata *Maison Tellier* [2]. Obișnuiam să discutăm împreună la nesfîrșit despre hipnotism și tot soiul de tulburări mintale. Cerca neobosit să scoată de la mine puținul pe care-l știam asupra acelor subiecte. Mai dorea să afle tot ce se poate și despre nebunie, căci își aduna pe atunci material pentru teribila-i carte *Le Horla*, icoană fidelă a tragicului său viitor. Ba chiar m-a însoțit o dată la clinica profesorului Bernheim din Nancy, vizită ce mi-a deschis ochii asupra erorilor școlii de la Salpêtrière în problema hipnotismului. Am petrecut și cîteva zile ca musafir pe bordul iahtului său. Îmi amintesc bine cum am stat treji toată noaptea, vorbind despre moarte în salonașul de pe „Bel-Ami", iahtul lui ancorat în rada portului Antibes. Se temea de moarte. Îmi spunea că gîndul morții nu-l părăsea aproape niciodată. Voia să afle totul despre feluritele otrăvuri, cît de rapidă-i acțiunea lor și cît de puțin dureroasă. Mă chestiona cu deosebită insistență despre moartea pe mare. I-am spus că, după părerea mea, moartea pe mare fără colac de salvare este o moarte relativ ușoară, dar cu colac de salvare poate cea mai cumplită dintre toate. Parcă îl văd ațintind cu ochii lui sumbri colacii de salvare atîrnați pe ușa cabinei și spunînd că-i va arunca peste bord a doua zi. L-am întrebat dacă n-avea cumva de gînd să ne trimită la fundul mării în timpul croazierei spre Corsica. El rămase un timp tăcut.

Nu, rosti el în sfîrșit, în definitiv se gîndea că ar dori să moară în brațele unei femei. Cu ritmul vieții pe care-o ducea, i-am răspuns, avea toate șansele să-și vadă împlinită dorința. Pe cînd stam astfel de vorbă, Yvonne se

[1] Bulgăre de seu.
[2] Casa Tellier.

trezi, ceru aproape în neștire încă un pahar de șampanie și adormi din nou cu capul pe genunchii lui. Era o baletistă, numai de optsprezece ani, ajunsă în culisele Operei Mari datorită viţioaselor dezmierdări ale vreunui *vieux marcheur* și acum, în brațele teribilului ei amant, lăsîndu-se neputincioasă dusă către o totală distrugere pe bordul lui „Bel-Ami" ! Știam că nu exista colac de salvare care s-o poată scăpa, știam că l-ar fi refuzat dacă i l-aș fi întins. Știam că-și dăduse și inima o dată cu trupul, acelui mascul nesăţios căruia nu-i trebuia decît trupul ei. Știam care-i va fi soarta, căci nu era întîia fată pe care o văzusem adormită cu capul pe genunchii lui. În ce măsură era răspunzător de faptele lui e altă chestiune. Spaima care-i chinuia zi și noapte creierul neliniștit i se vedea de pe atunci în ochi. Eu, cel puțin îl socoteam un om condamnat. Știam că subtila otravă a creaţiei sale, *Boule de Suif*, își și începuse opera de distrugere, în măreţu-i creier. Își dădea oare seama de asta ? Adeseori m-am gîndit că da. Manuscrisul lui *Sur l'eau* stătea pe masă între noi. Tocmai îmi citise cîteva capitole ; cred că-i cel mai bun lucru pe care l-a scris. Scria încă, cu o grabă înfrigurată, o capodoperă după alta, biciuindu-și creierul excitat cu șampanie, eter și tot felul de stupefiante. Femei după femei, un nesfîrșit șir, îi grăbeau distrugerea, femei culese din toate cartierele, începînd cu Faubourg Saint-Germain și sfîrșind cu bulevardele : actriţe, baletiste, midinete, grizete, prostituate obișnuite. „Taurul trist" obișnuiau să-i spuie prietenii. Era nemaipomenit de mîndru de succesele lui. Mereu făcea aluzie la doamne misterioase din cea mai înaltă societate pe care le primea în apartamentul său din Rue Clauzel credinciosu-i valet, François. Era un prim simptom al apropiatei lui *folie de grandeur* [1]. Obișnuia ades să urce în fugă scările în Avenue de Villiers și să se așeze într-un ungher al camerei mele, stînd acolo și aţintindu-mă în tăcere, cu fixitatea aceea morbidă a ochilor lui, pe care i-o cunoșteam

[1] Grandomanie.

atît de bine. De multe ori se întîmpla să rămîie minute întregi privindu-se ţintă în oglinda de deasupra căminului ; parcă s-ar fi uitat la un străin. Într-o zi îmi povesti că, în timp ce şedea la masa lui de lucru şi scria de zor la noua lui nuvelă, fusese foarte surprins văzînd că intră un străin în biroul lui, cu toată paza straşnică a valetului său. Străinul se aşezase pe un scaun în faţa lui la masa de scris şi începuse a-i dicta ceea ce avea de gînd să scrie. Tocmai voia să-l sune pe François ca să-l dea afară, cînd văzuse, spre nespusa-i groază, că străinul era chiar el.

Două zile mai tîrziu mă aflam lîngă dînsul în culisele Operei Mari, urmărind-o pe Mademoiselle Yvonne cum dansează un *pas de quatre,* surîzînd pe furiş amantului ei, ai cărui ochi de flăcări n-o părăseau o clipă. Mai tîrziu, supasem în micuţul şi elegantul apartament pe care i-l cumpărase de curînd Maupassant. Îşi spălase faţa de *rouge* şi m-a izbit cît de palidă şi obosită arăta în comparaţie cu prima oară cînd o văzusem pe iaht. Îmi mărturisi că lua întotdeauna eter cînd dansa. Nu exista stimulent mai bun ca eterul, toate colegile ei obişnuiau, chiar şi *Monsieur le Directeur du Corps de Ballet.* Vă spun în treacăt că l-am văzut murind din pricina asta mulţi, ani mai tîrziu, în vila lui din Capri. Maupassant se plîngea că Yvonne începuse a fi prea subţire şi că nu-l lasă să doarmă noaptea cu necontenita-i tusă. La rugămintea lui, am examinat-o a doua zi dimineaţa ; vîrful unui plămîn era serios atins. I-am spus lui Maupassant că fata avea nevoie de odihnă completă şi l-am sfătuit s-o trimită pentru iarnă la Menton. Era dispus să facă tot ce era cu putinţă pentru ea, îmi răspunse Maupassant ; afară de asta, nu se da în vînt după femeile subţiri. Ea refuză categoric să plece, spunînd că preferă să moară decît să-l părăsească. Mi-a dat mult de furcă în iarna aceea, dar mi-a adus o mulţime de paciente noi. Una după alta, camaradele ei începură să vie în Avenue de Villiers să mă consulte pe furiş, căci te temeau să nu fie reduse la jumătate de salariu de medicul curant al

Operei. *Le Corps de Ballet*, cu culisele lui, era o lume nouă pentru mine, nu lipsită de primejdii pentru exploratorul neexperimentat căci, vai, acele tinere vestale nu-şi depuneau cununile tinereţii lor numai pe altarul zeiţei Terpsihora. Din fericire pentru mine, Terpsihora a lor era izgonită din Olimpul meu de ultimele acorduri uitate ale *Chaconnei* lui Gluck ori a *Menuetului* lui Mozart. Pentru ochii mei, ceea ce rămînea era pur şi simplu acrobaţie. Cu totul altfel vedeau privitorii din culise. Întotdeauna m-a uimit cît de uşor îşi pierdeau cumpătul acei ramoliţi don-juani uitîndu-se la fetişcanele pe jumătate dezbrăcate care, în schimb, ştiau să şi-l păstreze pe-al lor stînd în vîrful degeţelor de la picioare.

Yvonne suferi prima hemoragie, apoi boala făcu progrese rapide. Maupassant, ca toţi autorii ce scriu despre boală şi moarte, nu putea suferi să le privească de aproape. Yvonne consuma la sticle de untură de peşte cu duzinele ca să se îngraşe, ştiind că amantului ei nu-i plăceau femeile slabe. Degeaba însă, curînd din splendida-i tinereţe doar ochii minunaţi îi mai rămăseseră, strălucitori de febră şi eter. Punga lui Maupassant rămase deschisă pentru dînsa, dar braţele lui înlănţuiră curînd trupul altei colege din balet. Yvonne azvîrli în obrazul rivalei o sticlă de vitriol care, din fericire, n-o atinse decît foarte puţin. Scăpă numai cu două luni de închisoare, datorită puternicei influenţe a lui Maupassant şi a certificatului meu în care declaram că nu mai avea decît două luni de trăit. Cînd fu eliberată, refuză să se mai întoarcă în apartamentul ei, cu toate stăruinţele lui Maupassant. Se făcu nevăzută în vastul necunoscut al imensului oraş, ca animalul ce se ascunde cînd simte că-i pe moarte. Am găsit-o din întîmplare, peste o lună, într-un pat din Saint-Lazare — ultimul popas în *Via Crucis* [1] a tuturor femeilor decăzute şi uitate din Paris. I-am spus că-l voi înştiinţa pe Maupassant, care, eram sigur, va veni imediat s-o vadă. M-am dus la el acasă

[1] Drumul Crucii, Calvarul.

chiar în după-amiaza aceea, căci nu era timp de pierdut ; nu mai avea mult de trăit. Credinciosul François se afla ca de obicei la postul lui de cerber, păzindu-l pe stăpîn de nepoftiți. Zadarnic am stăruit să intru ; porunca era strictă : nici un musafir, sub nici un motiv, nu putea fi primit. Era vorba de obișnuita poveste cu doamna misterioasă. Tot ce-am putut face a fost să mîzgălesc în grabă, pe o foaie de hîrtie, cîteva cuvinte despre Yvonne, pe care François îmi făgădui să i le dea stăpînului său chiar atunci. Dacă Maupassant a primit ori nu, n-am știut niciodată ; nădăjduiesc că nu, este foarte probabil, deoarece François cerca întotdeauna să-și ferească iubitul stăpîn de încurcături cu femeile. Cînd m-am dus a doua zi la Saint-Lazare, Yvonne murise. Călugărița îmi istorisi cum își petrecuse toată dimineața fata, dîndu-se cu vopsea pe obraz și aranjîndu-și părul, ba chiar împrumutase de la o bătrînă prostituată din patul vecin un șăluț roș de mătase, ultimă rămășiță a unei trecute splendori, pentru a-și acoperi umerii descărnați. Îi destăinuise călugăriței că-l aștepta pe Monsieur al ei. Îl așteptase cu înfrigurare toată ziua, el însă nu venise. Dimineața o găsiseră moartă, în pat. Își băuse toată porția de cloral, pînă la ultima picătură.

Două luni mai tîrziu, l-am revăzut pe Maupassant în grădina binecunoscutului azil Maison Blanche din Passy. Se plimba la brațul credinciosului François, aruncînd pietricele în straturile de flori cu gestul Semănătorului lui Millet.

— Uite, uite, spunea el ; să vezi că au să răsară din ele niște micuți Maupassant la primăvară, numai să plouă.

Pentru mine, care îmi consacrasem ani de-a rîndul timpul liber studierii hipnotismului, acele reprezentații teatrale de la Salpêtrière înaintea unui public venit din *tout Paris* [1] nu era decît o farsă absurdă, o jalnică bolmojeală de adevăr și înșelătorie. Unele dintre mediumurile cu care

[1] Înalta societate a Parisului.

făceau experienţele erau neîndoios adevărate somnambule, îndeplinind fără prefăcătorie, după ce se trezeau, feluritele sugestii ce li se impuseseră în timpul somnului — sugestii posthipnotice. Dar multe se prefăceau, ştiind foarte bine ce se aştepta de la ele, încîntate să-şi joace în public feluritele numere, înşelînd şi medicii şi publicul cu uimitoarea viclenie a istericelor. Erau întotdeauna gata de *piquer unei attaque* [1] al clasicei *grande hystérie*, cum o numise Charcot, executînd curcubeul şi celelalte figuri, ori să arate cele trei forme celebre de hipnotism : letargia, catalepsia şi somnambulismul, toate născocite de Maestrul şi foarte rar întîlnite în afara spitalului Salpêtrière. Unele miroseau cu deliciu amoniac dacă li se spunea că-i apă de roze, altele voiau să mănînce o bucată de mangal ce li se oferea drept şocolată. Una începea a merge în patru labe pe duşumea, lătrînd cu furie cînd i se spunea că-i cîne, îşi vîntura braţele ca şi cum zbura dacă era prefăcută în porumbel, ori îşi ridica fusta cu un ţipăt de spaimă dacă i se arunca o mănuşă la picioare sugerîndu-i-se că-i un şarpe. Una începea a se plimba de colo-colo cu un joben în braţe, legănîndu-l şi sărutîndu-l drăgăstos dacă îi spuneai că-i copilaşul ei. Hipnotizate cînd ici, cînd colo de zeci de ori pe zi de către doctori şi studenţi, multe dintre nenorocitele acelea de fete îşi petreceau ziua într-o stare de semitransă, cu mintea năucită de tot felul de sugestii absurde, numai pe jumătate conştiente şi fără îndoială neresponsabile de acţiunile lor, mai devreme ori mai tîrziu fiind condamnate să-şi sfîrşească zilele în *salle des agités*, dacă nu într-un ospiciu de nebuni. Dacă condamn aceste reprezentaţii de gală ce-aveau loc marţea în amfiteatru, socotindu-le neştiinţifice şi nedemne de Salpêtrière, trebuie să recunosc, şi pe bună dreptate, că în saloane se lucra serios la cercetarea multor fenomene de hipnotism încă obscure. Chiar eu

[1] Să facă o criză.

făceam pe-atunci, cu învoirea şefului clinicii, o serie de experienţe interesante în sugestia posthipnotică şi telepatie cu o fată de acolo care cred că era cel mai bun medium din cîte am cunoscut.

Aveam încă de pe atunci serioase îndoieli în privinţa corectitudinii teoriilor lui Charcot acceptate fără tremur de elevii săi, ce-aveau o încredere oarbă într-însul şi de marele public, fapt ce nu se poate explica decît ca un fel de sugestie în masă. Mă întorsesem de la ultima vizită pe care o făcusem profesorului Bernheim la clinica lui Nancy, ca un obscur dar ferm susţinător al aşa-numitei şcoli din Nancy ce combătea teoriile lui Charcot. În acele zile, a vorbit de şcoala din Nancy în Salpêtrière era ca şi cum ai fi săvîrşit un act de lezmaiestate. Chiar şi Charcot se înfuria teribil numai auzind rostindu-se numele profesorului Bernheim. Un articol de-al meu din „Gazette des Hôpitaux", inspirat de ultima vizită la Nancy, fusese arătat Maestrului de către unul din asistenţii lui care nu mă putea suferi. Mai multe zile la rînd, Charcot se făcu că nici nu mă vede. La cîtăva vreme după asta apăru în *Figaro* un articol violent semnat Ignotus, pseudonim cu care iscălea unul dintre cei mai de seamă ziarişti ai Parisului, ce condamna acele demonstraţii publice de hipnotism, socotindu-le un spectacol primejdios şi ridicol, lipsit de o bază ştiinţifică şi nedemn de marele maestru de la Salpêtrière. Mă aflam de faţă, în timpul vizitei de dimineaţă, cînd i s-a arătat lui Charcot articolul şi m-a uimit teribila-i furie pentru un simplu articol de ziar. După părerea mea, ar fi putut foarte bine să-l ignoreze. Studenţii lui se gelozeau grozav între dînşii şi nu eram nici eu cruţat. Cine a scornit minciuna nu ştiu, dar mi-a ajuns curînd la ureche, spre marea mea spaimă, zvonul că Ignotus ştia de la mine faptele cele mai defăimătoare. Charcot nu mi-a spus nici un cuvînt despre asta, dar din ziua aceea atitudinea lui prietenoasă faţă de mine se schimbă. Veni apoi lovitura, una dintre cele

mai crunte pe care le-am primit în viața mea. Soarta îmi întinsese o cursă și eu, cu obișnuita și nestăpînita-mi cutezanță nebunească, am căzut drept în ea.

Într-o duminică, pe cînd plecam de la spital, am dat peste o pereche de țărani bătrîni, așezați pe o bancă sub platanii din curtea interioară. Aduceau cu ei mirezmă de țară, de livezi, de ogoare și grajd, și era un balsam pentru inima mea să-i privesc. I-am întrebat de unde veneau și ce treabă îi adusese acolo. Moșneagul, în bluza-i albastră, lungă, își duse mîna la beretă ; bătrîna, cu bonetă curată, albă, se înclină înaintea mea zîmbindu-mi prietenos. Sosiseră chiar în dimineața aceea, îmi spuseră ei ; veneau din satul lor din Normandia pentru a-și vedea copila care era de doi ani fată la bucătărie în spitalul Salpêtrière. Era o slujbă foarte bună, și fata fusese adusă aici de o călugăriță din satul lor, care era acum ajutoare de bucătăreasă la spital. Dar la fermă era o grămadă de treabă, aveau acum trei vaci și șapte porci, așa că veniseră s-o ia acasă. Era o fată zdravănă și sănătoasă, iar ei începeau a fi prea bătrîni ca s-o scoată singuri la capăt cu munca fermei. Erau așa de obosiți de călătoria aceea lungă de-o noapte întreagă cu trenul, că se așezaseră pe bancă pentru a se odihni puțin. Eram bun să le arăt unde se afla bucătăria ? Le-am spus că aveau de străbătut trei curți și de trecut prin nesfîrșite coridoare. Mai bine îi duc eu pînă acolo ca să-i ajut să-și găsească copila. Numai Dumnezeu știa cîte fete ajutau în imensa bucătărie unde se pregătea mîncare pentru trei mii de guri ! Am pornit spre pavilionul bucătăriei, în timp ce bătrîna îmi tot povestea despre livada lor de meri, despre ogorul de cartofi, despre porci, vaca și brînza gustoasă pe care-o făcea. Scoase din coș un calup mic de *fromage de crème* [1] proaspătă, făcută anume pentru Gene-

[1] Brînză făcută din smîntînă.

vièvе ; i-ar face mare plăcere, rosti ea, dacă aș binevoi s-o primesc. M-am uitat la chipul ei pe cînd îmi punea în mînă brînza.

Cîți ani avea Geneviève ?

Tocmai împlinise douăzeci.

Era cumva bălaie și foarte frumușică ?

— Tatăl ei spune că-mi seamănă ca două picături de apă, răspunse cu naivitate bătrînica.

Bătrînul încuviință din cap.

— Sînteți siguri că-i angajată la bucătărie ? am întrebat eu — și un fior neașteptat mă străbătu cînd am privit din nou atent fața zbîrcită a bătrînei mame.

În loc de răspuns, moșneagul cotrobăi în vastul buzunar al bluzei lui și scoase ultima scrisoare a Genevièvei. Am studiat cu pasiune, ani de zile, caligrafia oamenilor, așa că am recunoscut dintr-o aruncătură de ochi scrisul naiv și ciudat răsucit, dar deosebit de citeț, care se perfecționase treptat în timpul sutelor de experiențe de scriere automată, făcute uneori chiar sub supravegherea mea.

— Pe-aici, le-am spus, ducîndu-i de-a dreptul sus, la Salle Sainte-Agnes, în salonul unde se aflau *les grandes hystériques.*

Geneviève ședea pe masa lungă din mijlocul salonului, vînturîndu-și picioarele în ciorapi de mătase și ținînd pe genunchi un exemplar din *Le Rire* [1] cu fotografia ei pe copertă. Lîngă ea sta Lisette, altă vedetă a trupei. Părul Genevièvei, cochet coafat, era împodobit cu o panglică albastră, în jurul gîtului purta un șirag de perle false, fața-i palidă era sulemenită cu roș, buzele vopsite. După aparență, ai fi spus mai degrabă că-i o midinetă pregătită să iasă pe bulevarde decît o persoană internată în spital. Geneviève era primadona reprezentațiilor de marți, răzgîiata și alintata tuturor, foarte încîntată de sine și de tot ce se

[1] *Rîsul*, revistă umoristică.

petrecea în juru-i. Cei doi țărani bătrîni rămaseră înmărmuriți privindu-și copila. Geneviève se uită și ea la dînșii cu un aer nepăsător, prostesc, părînd că nici nu-i recunoaște la început. Deodată însă fața i se schimonosi și cu un țipăt ascuțit căzu de-a lungul dușumelei zvîrcolindu-se, urmată imediat de Lisette cu clasicul *arc-en-ciel* [1]. După legea imitației, încă două isterice fură apucate de atacuri în paturile lor, una izbucnind într-un rîs convulsiv, alta în hohote de plîns. Cei doi bătrîni, înlemniți de spaimă, au fost scoși în pripă afară din salon, de călugărițe. I-am ajuns pe scări și i-am dus jos, pe banca de sub platani. Erau încă așa de speriați că nici nu puteau plînge. Nu era lucru ușor să le explici situația, acelor bieți țărani. Cum ajunsese fata lor de la bucătărie în Salle des Hystériques nu știam nici eu. Le-am vorbit cît am putut mai blînd, încredințîndu-i că fiica lor se va face bine curînd. Bătrîna începu a boci ; în ochii mici, clipocitori ai tatălui apăru însă o lucire amenințătoare. I-am îndemnat să se întoarcă în satul lor, făgăduindu-le că fata va fi trimisă acasă cît mai repede cu putință. Bătrînul voia s-o ia pe loc, dar mama mă sprijini spunînd că era mai cuminte s-o lase acolo pînă se va face mai bine ; era încredințată că fetița ei se afla în mîni bune. Numai după ce mi-am repetat făgăduiala că voi aranja cît mai curînd posibil cu profesorul și directorul spitalului formalitățile necesare pentru trimiterea Genevièvei acasă sub paza unei infirmiere, am izbutit, cu multă greutate, să-i urc într-o birjă care să-i ducă la Gare d'Orléans, pentru a lua primul tren. Cu gîndul la cei doi bătrîni țărani, n-am putut dormi toată noaptea. Voi izbuti oare să-mi țin făgăduiala ? Știam prea bine că în momentul de față eram omul cel mai puțin indicat să intervin la Charcot pentru fata lor. Mai știam la fel de bine că ea nu va consimți cu nici un preț să plece de la Salpêtrière, să se întoarcă de bunăvoie acasă, la umi-

[1] Curcubeu. Denumirea unui simptom al isteriei.

lu-i cămin. Nu vedeam decît o singură soluție : să-i înfrîng voința și să i-o înlocuiesc cu a mea. Știam că Geneviève era un medium excelent. Fusese antrenată de mine și de alții să execute sugestii posthipnotice, transformîndu-le în acțiuni cu fatalismul unei pietre ce cade, cu o precizie aproape astronomică, în stare de amnezie, adică nemaiamintindu-și absolut nimic la trezire de cele ce i se porunciseră să facă. Am cerut șefului clinicii voie să continui experiențele mele de telepatie cu Geneviève, acele cercetări fiind tocmai atunci la ordinea zilei. Și pe el îl interesa foarte mult subiectul acela, așa că îmi puse la dispoziție cabinetul lui pentru a putea lucra netulburat cîte o oră zilnic după-amiezile, urîndu-mi succes. Îi spusesem o minciună. Din prima zi am și început a o sugestiona pe Geneviève, cufundată într-un somn adînc hipnotic, să stea în pat marțea viitoare în loc să se ducă în amfiteatru, să-i fie silă de viața pe care-o ducea la Salpêtrière și să dorească întoarcerea la părinți. O săptămînă încheiată am repetat zilnic acele sugestii fără vreun rezultat aparent. Săptămîna următoare nu se arătă în amfiteatru la reprezentația de marți și i se simți foarte mult lipsa. Am fost informat că răcise și stătea în pat. Peste două zile, am surprins-o ținînd în mînă un mers al trenurilor pe care-l vîrî iute în buzunar cînd mă zări. Era un semn excelent că mă puteam bizui pe amnezia ei. I-am sugerat apoi să se ducă la Bon-Marché joia următoare — zi liberă pentru ele — ca să-și cumpere o pălărie nouă. A doua zi am văzut-o arătîndu-i-o foarte mîndră Lisettei. Peste două zile primi ordin să iasă din Salle Sainte-Agnès a doua zi la ora douăsprezece, cînd călugărițele erau ocupate cu servitul prînzului, să se furișeze afară pe la loja portarului în vreme ce omul mînca, să se urce într-o birjă și să vie de-a dreptul în Avenue de Villiers. Cînd m-am întors acasă la ora de consultații, am găsit-o instalată în salonul de așteptare. Păru foarte încurcată cînd am întrebat-o ce se în-

tîmplase și începu a biigui că vrea să-mi vadă cînii și maimuța despre care-i povestisem. Rosalie o trată cu o cafea în sufragerie și o sui într-o trăsură, trimițînd-o înapoi la spital.

— *C'est une belle fille,* spuse ea ; apoi, ducîndu-și un deget la frunte : *mais je crois qu'elle a une araignée dans le plafon. Elle m-a dit qu'elle ne savait pas du tout pourquoi elle était venue ici.* [1]

Reușita acestei experiențe premergătoare și firea mea impulsivă mă făcură să iau hotărîrea de a-mi aduce pe loc planul la îndeplinire. Peste două zile i-am poruncit Genevièvei să vie în Avenue de Villiers cu aceeași precauție și la aceeași oră. Era într-o luni ; îl poftisem pe Norstrom la masă, vrînd să-l am martor în caz că s-ar ivi complicații neprevăzute. Cînd i-am destăinuit ce plănuisem, mi-a atras atenția asupra urmărilor grave pe care le-aș putea suferi, fie că planul ar izbuti ori nu. Dar era încredințat că fata nici nu va veni.

— Presupun că a spus cuiva, zise Norstrom.

— Nu poate spune ceea ce nu știe nici ea, căci nu va ști că trebuie să vie în Avenue de Villiers înainte de a bate ceasul ora douăsprezece.

— Dar n-ar putea fi silită să destăinuiască în somn hipnotic ? stărui el.

— Numai un singur om ar putea-o face să vorbească : Charcot. Cum însă n-o bagă în seamă decît marțea la curs, posibilitatea asta mi se pare exclusă.

De altfel, adăogai, era prea tîrziu pentru discuții, eram sigur că fata plecase deja de la spital și va sosi în mai puțin de o jumătate de oră.

Bătrînul ornic din hol bătu unu fără un sfert : pesemne că o lua înainte, m-am gîndit eu, și pentru întîia oară glasu-i adînc mă enervă.

[1] Frumoasă fată, dar cred că-i lipsește o doagă. Mi-a spus că habar n-are de ce a venit aici.

— Mai bine te-ai lăsa de toate prostiile astea cu hipnotismul, zise Norstrom aprinzîndu-şi o ţigară groasă de foi. Ţi-au intrat în cap şi pînă la urmă ai să te ţicneşti şi tu, dacă nu cumva te-ai şi ţicnit. Eu nu cred în hipnotism ; am încercat să hipnotizez şi eu cîţiva oameni şi n-a ieşit nimic.

— Dacă ai fi izbutit ceva, atunci n-aş mai crede eu în hipnotism, i-am replicat necăjit.

Se auzi soneria de la intrare. Sării să deschid uşa chiar eu. Era Miss Andersen, infirmiera pe care o chemasem să vie la ora unu ca s-o însoţească pe Geneviève acasă. Trebuia să pornească cu expresul de noapte spre Normandia, ducînd din parte-mi preotului din sat şi o scrisoare în care-i explicam cazul şi-l rugam să împiedice prin toate mijloacele întoarcerea Genevièvei la Paris.

M-am aşezat din nou la masă, fumînd furios ţigară după ţigară.

— Ce spune infirmiera de toate astea ? mă întrebă Norstrom.

— Nu spune nimic, căci e englezoaică. Mă cunoaşte bine şi are deplină încredere în hotărîrile mele.

— De-aş putea avea şi eu, mormăi Norstrom pufăind din ţigară.

Pendula Cromwell de pe cămin bătu ora unu şi jumătate — şi cu sinistră precizie o aprobară vocile altor şase ceasornice de prin celelalte camere.

— Eşec, rosti calm Norstrom. Cu-atît mai bine pentru amîndoi. Sînt al naibii de bucuros că n-am avut nici un amestec în afacerea asta.

În noaptea aceea n-am închis deloc ochii. De astă dată, nu bătrînii ţărani mă ţinură treaz, ci Geneviève. Fusesem atît de răzgîiat de noroc, că nervii mei nu puteau suporta o înfrîngere. Ce se întîmplase ?

Îmi era rău şi mă simţeam puţin ameţit cînd am intrat a doua zi dimineaţă în amfiteatrul de la Salpêtrière. Charcot tocmai îşi începuse prelegerea de marţi despre hipnoză. Geneviève nu se afla la locul ei obişnuit, pe estradă. M-am strecurat afară ca să mă duc sus în Salle des Gardes. Unul din interni îmi povesti că în ajun fusese sculat de la gustarea de dimineaţă şi chemat la Salle Sainte-Agnès, unde o găsise pe Geneviève într-o stare de comă cataleptică întreruptă de spasmuri atît de violente cum nu mai văzuse niciodată. Una dintre călugăriţe o întîlnise cu vreo jumătate de oră înainte, în faţa spitalului, gata să se urce într-o trăsură. Fata era în aşa hal de agitată, încît numai cu foarte mare greutate izbutiseră călugăriţele s-o întoarcă pînă în loja portarului, de unde trebuiseră s-o urce pe sus pînă în Salle Sainte-Agnès. Toată noaptea se zvîrcolise desperată, ca o fiară care încearcă să scape din cuşcă. Trebuiseră s-o puie în cămaşă de forţă. Acum era încuiată singură într-o odaie cu o pungă de gheaţă pe cap, după ce i se dăduse o doză puternică de bromură. Nimeni nu-şi putea explica pricina acestei subite schimbări. Charcot o văzuse şi, cu mare greutate, izbutise s-o adoarmă. Furăm întreruptă de şeful clinicii care intră şi-mi spuse că mă căutase prin tot spitalul. Charcot dorea să-mi vorbească şi trebuia să mă ducă în biroul lui îndată ce se sfîrşea prelegerea din amfiteatru. Nu-mi adresă nici o vorbă în timp ce străbăteam laboratoarele. Bătu la uşă şi pentru ultima oară în viaţa mea, intrai în micul şi binecunoscutul sanctuar al Maestrului. Charcot şedea în jilţu-i obişnuit la masă, aplecat asupra microscopului. Înălţă capul şi mă fulgeră cu ochii lui teribili. Rostind cuvintele foarte rar, cu glasu-i adînc tremurînd de mînie, îmi spuse că cercasem să ademenesc în locuinţa mea o pensionară a spitalului său, o fată tînără, o dezechilibrată aproape inconştientă. După mărturisirile fetei, mai fusese o dată la mine acasă, iar planul meu diabolic de a profita din nou de ea n-a izbutit

datorită numai unei întîmplări. Ceea ce făptuisem era o crimă, ar fi trebuit să mă dea pe mîna poliției, dar pentru prestigiul profesiei și pentru panglica roșie de la butoniera mea se mulțumea să mă dea afară din spital. Dorea să nu mă mai vadă în ochi niciodată.

Am rămas trăsnit, limba mi se lipise de cerul gurii și n-am putut rosti o vorbă. Deodată, mi se lămuri adevăratul înțeles al acelei odioase acuzări și frica îmi pieri pe loc. I-am răspuns furios că el și clica lui, nu eu, aduseseră în starea jalnică în care se afla pe fata aceea ce venise la spital voinică și sănătoasă ca o țărancă, ce avea să plece nebună dacă mai rămînea multă vreme acolo. Alesesem singurul mijloc pe care-l aveam la îndemînă s-o redau părinților ei bătrîni. Încercarea mea de a o salva dăduse greș și-mi părea rău că nu izbutisem.

— *Assez, Monsieur !* [1] răcni el.

Apoi, întorcîndu-se către șeful clinicii, îi spuse să mă conducă pînă la loja portarului cu specială poruncă din parte-i să nu-mi mai dea voie niciodată să intru în spital, adăugînd că dacă autoritatea lui nu va fi îndestulătoare să mă îndepărteze din clinică, va înștiința Asistența Publică de acea întîmplare. Se ridică din jilț și ieși din cameră cu pasu-i domol, greoi.

19

HIPNOTISM

Celebrele exhibiții din amfiteatrul spitalului Salpêtrière care duseseră la dizgrațierea mea au fost de mult osîndite de toți cercetătorii fenomenelor hipnotice. Dar teoriile lui

[1] De-ajuns, domnule !

Charcot asupra hipnotismului, deşi de mult depăşite, au fost impuse unei întregi generaţii de medici prin forţa autorităţii lui, ţinînd în loc mai bine de douăzeci de ani cunoaşterea adevăratei naturi a acestor fenomene. Aproape toate teoriile lui asupra hipnozei s-au dovedit greşite. Hipnoza nu este, cum spunea el, o nevroză provocată artificial şi care se observă numai la isterici şi la cei foarte impresionabili, slabi la minte ori dezechilibraţi. Dimpotrivă, istericii în general sînt mai greu de hipnotizat decît oamenii echilibraţi, sănătoşi la minte. Firile dominatoare, cu voinţă puternică, inteligenţi pot fi mai uşor hipnotizaţi decît mărginiţii, proştii, superficialii şi debilii mintali. Idioţii şi nebunii sînt mai toţi refractari influenţei hipnotice. Oamenii care spun că nu cred în hipnotism, te iau în rîs şi declară cu multă siguranţă că nu pot fi hipnotizaţi sînt îndeobşte cei mai uşor de adormit. Toţi copiii pot fi cu uşurinţă hipnotizaţi. Somnul hipnotic nu se provoacă numai prin mijloace mecanice. Mingile lucitoare de sticlă, oglinzile rotitoare împrumutate de la prinzătorii de păsărele, magneţii, fixarea subiectului cu ochii, pasele magnetice clasice întrebuinţate la Salpêtrière şi la Charité sînt pur şi simplu nerozii.

Valoarea terapeutică a hipnozei în medicină şi chirurgie nu-i neînsemnată, cum pretindea Charcot. Dimpotrivă, ea este colosală cînd medicul are pricepere, minte limpede, mîini curate şi cunoaşte bine tehnica. Statisticile a mii de cazuri bine controlate au dovedit-o indiscutabil. Chiar şi eu, care n-am fost niciodată propriu-zis un hipnotizator, ci medic de boli nervoase silit să întrebuinţez mijlocul acesta cînd celelalte remedii se dovedeau nefolositoare, am obţinut adesea rezultate minunate cu această metodă de a vindeca, încă neînţeleasă. Tulburările mintale de tot felul, cu sau fără pierderea voinţei, alcolismul, morfinomania, cocainomania şi nimfomania pot fi adesea lecuite prin această

metodă. Inversiunea sexuală este mai greu de tratat. În multe cazuri, dacă nu în cele mai multe, ea nu poate fi privită ca o boală ci ca o deviere a instinctului sexual, firească la unii oameni, şi atunci o intervenţie energică adesea mai mult strică decît foloseşte. Dacă şi în ce măsură legile noastre sociale ar trebui să intervie este o problemă complicată, pe care nu vreau s-o discut aici. Dar este sigur că actuala formulare a legii are la bază necunoaşterea stării mizerabile în care se află clasa aceasta numeroasă de oameni. Nu sînt nişte criminali, ci doar victimele unei momentane distracţii a mamei natura — poate la naştere ori poate în timpul concepţiei. Cum s-ar explica altfel enorma extindere a inversiunii sexuale ? Se răzbună oare natura dăruindu-i fetei băieţoase de azi, cu şolduri strîmte şi pieptul plat, un fiu lipsit de bărbăţie ? Ori sîntem numai spectatorii uimiţi ai unei faze noi de evoluţie, cînd două animale deosebite se prefac cu încetul într-o fiinţă nouă, necunoscută pînă acum, ultima supravieţuitoare dintr-o rasă menită morţii pe o planetă istovită, verigă de legătură între *homo sapiens* de azi şi misteriosul *superhomo* de mîne ?

Marile avantaje ale anesteziei hipnotice la operaţii şi naşteri sînt recunoscute azi pretutindeni. Şi mai uimitoare este acţiunea binefăcătoare a acestei metode la cea mai dureroasă dintre toate operaţiile, pe care de obicei o înduri fără anestezie : moartea. Ceea ce mi-a fost dat să fac pentru mulţi soldaţi muribunzi în timpul ultimului război mi-i de ajuns ca să mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a pus în mîni această puternică armă. În toamna anului 1915 am petrecut două zile şi două nopţi de neuitat printre cîteva sute de soldaţi pe moarte, ce zăceau grămadă, în mănţăile lor însîngerate, pe lespezile bisericii unui sat din Franţa. N-aveam nici morfină, nici cloroform, nici vreun altfel de anestezic ca să le alinăm chinurile, să le scurtăm agonia. Mulţi se stinseră însă sub ochii mei, neştiutori şi

insensibili, adeseori cu un surîs pe buzele vinete. Pe cînd le ţineam mîna pe frunte repetîndu-le mereu, cu voce domoală, cuvinte de speranţă şi mîngîiere la ureche, vedeam cum groaza morţii dispare treptat din ochii ce li se închideau.

Ce era acea forţă tainică care ai fi zis că emană din mînile mele ? De unde izvora ? Se trăgea oare din sînul conştiinţei ce curge pe dedesubtul vieţii mele treze, sau era totuşi tainica „forţă odilică", fluidul magnetic al vechilor mesmerieni ? Ştiinţa modernă a înlăturat, firește, fluidul magnetic, înlocuindu-l cu vreo duzină de teorii noi, mai mult ori mai puţin ingenioase. Le cunosc pe toate, dar pînă acum nu mă mulţumeşte nici una. Numai sugestia, cheia teoriei, principiul de bază al teoriei hipnotismului nu ne poate explica toate fenomenele acestea uluitoare. Cuvîntul „sugestie", în sensul întrebuinţat de principalii lui născocitori din şcoala de la Nancy, se deosebeşte numai cu numele de forţa odilică a lui Mesmer, atît de luată în derîdere astăzi. Vrem, nu vrem, trebuie să recunoaştem totuşi că minunea nu-i înfăptuită de operator, ci de inconştientul bolnavului. Dar cum putem explica faptul că un operator are succes şi altul nu ? De ce sugestia unui operator răsună ca o poruncă în atelierele subterane ale minţii pacientului, punînd în mişcare puteri ascunse, în vreme ce, folosită de alt operator, este interceptată de conştiinţa bolnavului şi rămîne fără efect ? Eu, mai mult ca oricine, aş fi curios să ştiu ; căci din copilărie băgasem de seamă că aveam acea putere, oricare i-ar fi numele, şi încă într-o măsură neobişnuită. Cei mai mulţi dintre bolnavii mei, tineri şi bătrîni, bărbaţi şi femei, nu ştiu cum prindeau de veste mai curînd ori mai tîrziu şi-mi vorbeau ades de ea. Toţi camarazii mei de spital ştiau ; ştia şi Charcot, şi adesea o folosea. Profesorul Voisin, ilustrul psihiatru de la Asile Sainte-Anne mă chema adesea în ajutor la cazurile desperate, să-i hipnotizez pe unii nebuni. Lucram

de multe ori ceasuri întregi împreună cu el asupra bieților rătăciți care urlau și delirau furioși, strînși în cămășile lor de forță, nemaiputînd să facă altceva decît să ne scuipe în față, ceea ce și făceau ades. Rezultatele sforțărilor noastre erau în majoritatea cazurilor negative, dar din timp în timp tot izbuteam să potolesc pe cîte unul cînd profesorul, cu toată nemaipomenita-i răbdare, n-avea ce să mai facă. De această însușire a mea știau toți paznicii grădinii zoologice și ai menajerei Pezon. Aveam trucul meu personal cu care obișnuiam să pun în stare de letargie, foarte asemănătoare cu întîiul stadiu de hipnoză al lui Charcot, șerpii, șopîrlele, broaștele țestoase, papagalii, bufnițele, urșii și felinele mari. Ades am izbutit să le provoc chiar somn adînc. Mi se pare că am istorisit mai înainte cum am deschis abcesul și-am scos o așchie din gheara Leonei, maiestuoasa leoaică de la menajeria Pezon. Nu se poate explica decît ca un caz de anestezie locală provocată de o ușoară hipnoză. Maimuțele, cu toată vioiciunea lor, pot fi ușor adormite pentru că au o mare inteligență și un sistem nervos foarte impresionabil. Fermecarea șerpilor este de asemeni un fenomen hipnotic. Chiar eu am pus în catalepsie o cobră în templu de la Karnak. Domesticirea elefanților sălbatici am impresia că se face tot cu ajutorul influenței hipnotice. Am auzit o dată, în grădina zoologică, pe un *mahut* [1] stînd de vorbă ceasuri întregi cu un elefant care devenise sperios — și, după felul cum vorbea, aș fi jurat că-i face o sugestie hipnotică. Cele mai multe păsări se hipnotizează ușor, toată lumea știe ce ușor izbutești cu găinile. Oricine umblă cu animale sălbatice ori domestice poate lesne verifica efectul liniștitor al sunetelor monotone produse de cuvintele încet repetate, ca și cum animalele ar pricepe sensul lor. Ce n-aș da să pot înțelege ce-mi spun ele! Firește că aici nu poate fi vorba în nici un caz de o sugestie

[1] Îngrijitor de elefanți.

mintală, trebuie să lucreze altă forță. Mă întreb mereu, dar zadarnic, care-i acea forță ?

Printre bolnavii pe care-i lăsasem în seama lui Norstrom la plecarea mea în Suedia se afla un caz de morfinomanie, pe care aproape îl vindecasem cu sugestii hipnotice. Nevoind să întrerup tratamentul, l-am adus pe Norstrom să asiste la ultima ședință. Îmi spuse că-i va fi foarte ușor ; de altfel, bolnava părea că-l simpatizează. Cînd m-am întors la Paris, am găsit-o iar în prada vechilor obiceiuri, căci colegul meu nu fusese în stare s-o hipnotizeze. Am încercat să aflu de la ea pricina nereușitei prietenului meu, dar îmi răspunse că nu înțelegea nici ea singură și că-i părea foarte rău deoarece avusese toată bunăvoința, la fel ca și Nortrom care, adăogase ea, îi era și foarte simpatic.

O dată, Charcot îmi trimisese un tînăr diplomat străin, caz grav de inversiune sexuală. Nici profesorul Krafft-Ebing, celebrul specialist de la Viena, nici Charcot nu fuseseră în stare să-l hipnotizeze. Omul acela dorea din toată inima să se lecuiască, trăind într-o continuă frică de șantaj și era foarte amărît de nereușita celor doi specialiști mari. Era încredințat, zicea el, că singura șansă pe care o mai avea era hipnoza și că numai dacă va putea fi adormit se va îndrepta.

— Dar *ești* adormit, -am spus eu, numai atingîndu-i ușor fruntea cu vîrful degetelor, fără să-i fac pase, fără să-l fixez în ochi, fără sugestie. Abia am rostit cuvintele, că pleoapele i se lăsară cu un tremur ușor și în mai puțin de un minut căzu într-un adînc somn hipnotic. La început, lucrurile au părut că merg bine. După o lună se întoarse în patrie, plin de încredere în viitor, mult mai optimist decît mine. Îmi spuse că voia să ceară mîna unei fete de care se îndrăgostise de curînd și că dorea foarte mult să se căsătorească și să aibă copii. L-am pierdut din vedere.

Peste un an am auzit, din întîmplare, că se sinucisese. Dacă nefericitul tînăr m-ar fi consultat cîţiva ani mai tîrziu, cînd cunoşteam mai bine problema inversiunii sexuale, n-aş mai fi făcut zadarnica încercare de a-l lecui.

În afară de Salpêtrière, n-am prea întîlnit cele trei stadii celebre de hipnoză ale lui Charcot, atît de uluitor demonstrate de el la prelegerile de marţi. Erau toate invenţii de-ale lui, pe care le inocula unor bolnave isterice şi în care studenţii credeau orbeşte sub puternica sugestie a Maestrului. Aceeaşi afirmaţie este valabilă şi pentru cunoscuta-i marotă, *la grande hystérie*, ce se lăţise pe-atunci în tot spitalul Salpêtrière, umplînd salon după salon şi care acum aproape a dispărut. Că n-a fost în stare să priceapă adevăratul caracter al acestor fenomene, nu se poate explica decît într-un singur fel : toate experienţele asupra hipnozei erau făcute cu persoane isterice. Dacă ar fi adevărat principiul şcoalei de la Salpêtrière, că numai istericii se pot hipnotiza, ar însemna că cel puţin optzeci şi cinci la sută din omenire suferă de isterie.

Dar într-o anumită privinţă Charcot a avut dreptate, orice ar spune şcoala de la Nancy, Forel, Moll şi mulţi alţii. Experienţele hipnotice sînt primejdioase, într-o oarecare măsură, atît pentru cei pe care le încerci cît şi pentru spectatori. Eu personal sînt de părere că ar trebui oprite prin lege demonstraţiile publice ale fenomenelor hipnotice. Specialiştii în boli nervoase bineînţeles însă că nu mai pot lucra fără hipnoză, cum nu pot opera chirurgii fără eter şi cloroform. E de ajuns să-ţi aminteşti miile de cazuri desperate de şocuri nervoase şi nevroze traumatice din primul război mondial, care au fost vindecate ca prin minune cu această metodă. În majoritatea cazurilor, la tratamentul hipnotic nu-i necesar somnul hipnotic cu aducerea în stare de inconştienţă totală. Cel care posedă desăvîrşit tehnica lui complexă şi are idee de psihologie

— pentru a reuși este nevoie să ai amîndouă atributele — în regulă generală obține rezultate remarcabile, adesea uluitoare, întrebuințînd doar așa-numita „sugestie în stare de veghe". Școala de la Nancy susține că somnul hipnotic este identic cu somnul natural. Nu-i adevărat. Atîta timp cît nu știm ce-i somnul hipnotic și pînă nu vom ajunge să-l cunoaștem mai bine este preferabil să nu-l întrebuințăm la bolnavii noștri decît dacă-i neapărată nevoie. Și-acum, după toate lămuririle, trebuie să mai adaug că cele mai multe dintre învinuirile ce se aduc hipnotismului sînt din cale afară de exagerate. Pînă în prezent, nu cunosc nici un singur caz de crimă făptuită sub sugestie posthipnotică. N-am văzut niciodată ca un mediu să execute în stare de hipnoză o sugestie pe care ar fi refuzat-o în stare normală, de trezie. Pot să afirm că în cazul cînd un ticălos sugerează unei femei în adîncă hipnoză să-i cedeze și ea împlinește acea sugestie înseamnă că ar fi fost gata să facă asta și dacă ar fi primit sugestia în stare normală, trează. Nu există supunere oarbă. Mediumul știe tot timpul foarte bine ce se întîmplă și ceea ce vrea ori nu vrea să facă. Camille, celebra somnambulă a profesorului Liéjoie din Nancy, care rămînea liniștită și nepăsătoare cînd i se vîra un ac întreg în braț ori i se punea în palmă un tăciune, se făcea roșie ca para focului, trezindu-se imediat, dacă profesorul schița numai gestul că-i deranjează rochia. Asta-i doar una din multele și uluitoarele contradicții cu care cercetătorul fenomenelor hipnotice este familiarizat, dar pe care neștiutorii cu greu le pot pricepe. Alarmiștii nu trebuie să treacă cu vederea faptul că nimeni nu poate fi hipnotizat împotriva voinței sale. Nu mai încape nici o îndoială că toate poveștile despre persoane hipnotizate de la distanță fără știrea și voia lor sînt niște nerozii. Același lucru se întîmplă și la psihanaliză.

20

INSOMNIE

În seara acelei zile îngrozitoare, Norstrom, bun și prevenitor ca întotdeauna, mă invitase la masă. A fost o cină tristă. Suferam cumplit de înfrîngerea mea umilitoare, iar Norstrom se scărpina gînditor în cap neștiind de unde să ia cei trei mii de franci pe care trebuia să-i plătească a doua zi proprietarului. Refuză categoric să asculte explicația dezastrului meu : că avusesem ghinion și că împrejurări absolut neprevăzute îmi stricaseră planul întocmit cu atîta grijă. „Îndrăzneală donquijotească și o nemăsurată îngîmfare", puse el diagnoza cazului meu. I-am răspuns că nu-i recunosc diagnosticul decît în caz că preaiubita mea zeiță Fortuna îmi dă, chiar în ziua aceea, vreun semn de căință că m-a părăsit și că vrea să mă ia din nou sub ocrotirea ei. Pe cînd rosteam acele vorbe, privirea îmi alunecă în chip ciudat de la sticla de Médoc, care se afla între noi, pe mîinile enorme ale lui Norstrom.

— Te-ai ocupat vreodată cu masajul ? l-am întrebat pe neașteptate.

Drept răspuns, Norstrom își desfăcu palmele late, cinstite și-mi arătă cu multă mîndrie cele două degete mari, bombate, cît niște portocale. Nu mai rămînea nici o îndoială asupra adevărului spuselor lui că făcuse mult masaj pe vremuri, în Suedia.

Am comandat chelnerului o sticlă de *Veuve Clicquot* din cea mai fină pe care-o aveau, și-am ridicat paharul ca să beau pentru înfrîngerea mea din ziua aceea și pentru victoria lui de mîne.

— Parcă îmi spuneai adineaori că nu mai ai un ban, zise Norstrom privind sticla de șampanie.

— Ce-are a face ! am răspuns rîzînd. Chiar acum mi-a fulgerat prin minte o idee grozavă, care merită o sută de sticle Veuve Clicquot ; mai bea un pahar pînă o pun bine la punct.

Norstrom obișnuia să spuie că aveam două creiere deosebite, care lucrau pe rînd în capul meu : creierul bine dezvoltat al unui nebun și creierul nedezvoltat al unui soi de geniu. Se holbă la mine nespus de uimit cînd l-am înștiințat că am de gînd să vin a doua zi în Rue Pigalle, la ora lui de consultații, între două și trei, ca să-i explic totul. Îmi răspunse că era ora cea mai potrivită pentru a discuta netulburați. Eram sigur că-l voi găsi singur. Plecarăm braț la braț de la Café de la Régence, Norstrom mai străduindu-se încă să descopere din care creier îmi răsărise ideea cea strălucită, iar eu atît de bine dispus încît aproape uitasem că în aceeași dimineață fusesem dat afară de la Salpêtrière.

A doua zi, la ora două precis, am intrat în luxoasa cameră de așteptare a profesorului Guéneau de Mussy din Rue du Cirque, celebrul medic al familiei Orléans, ce împărtise exilul ei, ajungînd apoi la loc de frunte printre cei mai renumiți medici ai Parisului. Profesorul, care fusese întotdeauna foarte îndatoritor față de mine, mă întrebă cu ce-mi putea fi de folos. I-am răspuns că săptămîna trecută cînd îl vizitasem, îmi făcuse cinstea să mă prezinte ducelui d'Aumale în clipa cînd pleca susținut de valetul lui și sprijinindu-se anevoie în baston. Îmi explicase atunci că ducele suferea de sciatică și că nu-l mai țineau genunchii, că abia mai putea merge, că în zadar consultase pe cei mai de seamă chirurgi din Paris. Îmi îngăduisem să vin astăzi pentru a-i vorbi despre convingerea mea aproape absolută că ducele ar putea fi vindecat prin masaj. Un compatriot de-al meu, o mare autoritate în materie de sciatică și masaj, tocmai se afla la Paris. Îndrăzneam să-i sugerez că ar putea fi chemat să-l examineze pe duce. Guéneau de Mussy care,

la fel ca cei mai mulţi medici francezi din acea vreme, nu ştia mai nimic despre masaj, acceptă numaidecît. Cum ducele pleca a doua zi la castelul său din Chantilly, luarăm înţelegere să mă duc fără întîrziere cu ilustrul meu compatriot la reşedinţa lui din Faubourg Saint-Germain. După-amiază mai tîrziu, am sosit împreună cu Norstrom la palat, unde furăm întîmpinaţi de profesorul Guéneau de Mussy. Norstrom fusese dăscălit de mine să se străduiască cît va putea să-şi dea aere de celebru specialist în sciatică, dar să nu care cumva să ţie vreo dizertaţie asupra subiectului. O examinare rapidă ne convinse pe amîndoi că era într-adevăr un caz cît se poate de prielnic pentru masaje şi uşoare exerciţii. Ducele plecă a doua zi la Chantilly, întovărăşit de Norstrom. După două săptămîni, am citit în *Figaro* că ilustrul specialist suedez Norstrom, medic cu reputaţie mondială, fusese chemat la Chantilly pentru a-l trata pe ducele d'Aumale. Alteţa-sa fusese văzut plimbîndu-se prin parcul castelului — era o vindecare miraculoasă. Doctorul Norstrom trata de asemeni pe ducele Montpensier, ce trăise ani de zile paralizat de gută, şi care acum era pe cale de a se însănătoşi grabnic.

Apoi veni rîndul prinţesei Mathilde, căreia îi urmă îndată Don Pedro de Brazilia, cîţiva mari duci ruşi, o arhiducesă austriacă şi infanta Eulalia a Spaniei.

Prietenul meu Norstrom, care de la întoarcerea din Chantilly mă asculta orbeşte, avea severe dispoziţii din parte-mi să nu primească decît prinţi la tratament, pînă la noi ordine. L-am încredinţat că era o tactică sănătoasă, ce se bizuia pe temeinice observaţii psihologice. După două luni, Norstrom se muta iar în eleganta-i locuinţă din Boulevard Haussman şi în camera lui de aşteptare se înghesuiau acum bolnavi din toate ţările şi mai cu seamă americani. În aceeaşi toamnă apăru *Manuel de massage suédois* [1] de Dr. Gustave Norstrom,

[1] „Manual de masaj suedez."

Paris, Librairie Hachette, pe care-l înjghebasem amîndoi împreună în mare grabă, cu ajutorul mai multor manuale suedeze. În acelaşi timp apăru o ediţie americană la New York. La începutul iernii, Norstrom fu chemat la Newport ca să trateze pe bărînul Vanderbilt, urmînd ca onorariul să-l fixeze medicul. Spre necazul lui, l-am împiedicat să plece ; peste o lună, bătrînul miliardar fu expediat cu vaporul în Europa spre a lua şi el loc printre ceilalţi clienţi ai lui Norstrom — reclamă vie în litere colorate, vizibilă în tot cuprinsul Statelor Unite. Norstrom muncea din greu de dimineaţă pînă seara, frecîndu-şi pacienţii cu cele două burice uriaşe ale degetelor mari, care începeau a semăna tot mai mult cu doi pepenaşi. Curînd se văzu silit să renunţe chiar şi la seratele de sîmbătă de la clubul scandinav unde, cu transpiraţia şiroind pe el, obişnuia să ţopăie în jurul sălii luînd toate doamnele pe rînd la dans, de hatîrul ficatului. Căci „nimic nu-i mai bun ca dansul şi transpiraţia", spunea el, „pentru sănătatea ficatului".

Eram atît de fericit de succesul lui Norstrom încît o vreme am uitat aproape de căderea mea. Vai ! Curînd îmi apăru din nou în toată grozăvia ei, întîi în vise, apoi în gîndurile treze. Ades chiar cînd să adorm, înainte de a se lăsa cortîna peste viitorul meu, vedeam pe sub pleoapele ce se închideau ultima scenă, atît de umilitoare, a tragediei. Vedeam ochii teribili ai lui Charcot scăpărînd prin întuneric, mă vedeam escortat de cei doi asistenţi ai lui, ca un criminal între doi poliţişti, ieşind pentru ultima oară din Salpêtrière. Îmi dam seama de nebunia pe care-o săvîrşisem, înţelegeam că diagnoza lui Norstrom : îndrăzneală nesocotită donquijotescă şi-o nemăsurată îngîmfare, era pînă la urmă exactă. Iar Don Quijote !

Apoi curînd n-am mai putut dormi deloc, căzînd într-o stare de insomnie acută atît de teribilă încît era

cît pe ce să-mi pierd mințile. Insomnia nu ucide pe om, afară de cazul unei sinucideri. Lipsa de somn este pricina cea mai obișnuită a sinuciderilor, căci îi omoară omului bucuria de a trăi, îi mistuie puterile, îi suge ca un vampir sîngele din cap și din inimă. Îl face să-și aducă aminte în timpul nopții ceea ce vrea să uite într-un somn binecuvîntat și-l face să uite ziua ceea ce ar vrea să ție minte. Memoria e prima care se pierde, apoi îndată prietenia, iubirea, simțul datoriei și chiar al milei dispar toate, unul după altul. Numai deznădejdea se agață de corabia blestemată, călăuzind-o spre stînci ca s-o sfarme cu desăvîrșire. Voltaire avea dreptate punînd somnul pe aceeași treaptă cu speranța.

Nu mi-am pierdut mințile și nici viața nu mi-am ridicat-o. Mi-am tîrîit zilele înainte, îndeplinindu-mi cum puteam munca, neglijent, nepăsător la tot ce mi se întîmpla mie ori bolnavilor mei. Feriți-vă de doctorul care suferă de insomnie ! Clienții începură a se plînge că eram brusc și nerăbdător cu ei, mulți mă părăsiră, mulți se ținură scai de mine — cu atît mai rău pentru ei ! Numai cînd erau pe moarte părea că mă mai trezesc din amorțire, căci urmam să simt o vie curiozitate în fața Morții, multă vreme după ce pierdusem orice interes pentru Viață. Puteam încă să pîndesc apropierea sinistrei mele colege cu aceeași încordare cu care obișnuiam s-o observ odinioară, ca student, în Salle Sainte-Claire, în deșarta speranță că i-aș putea smulge teribila taină. Mai eram încă în stare să stau noaptea întreagă la căpătîiul unui bolnav ce se stingea și pe care-l neglijasem atunci cînd l-aș fi putut salva. Se spunea că-i frumos din parte-mi să veghez astfel toată noaptea pe cînd ceilalți medici plecau. Dar ce deosebire era pentru mine că stam pe scaun lîngă patul altcuiva ori treaz în patul meu ? Din fericire, neîncrederea mea crescîndă în medicamente și narcotice m-a scăpat de distrugerea totală, căci foarte

rar dacă luam şi eu vreunul din numeroasele somnifere pe care trebuia să le prescriu ziua întreagă altora. Rosalie era sfetnicul meu medical. Înghiţeam, ascultător, tot felul de ceaiuri de buruieni pregătite de ea după reţete franţuzeşti din farmacopeea ei inepuizabilă de ierburi miraculoase. Rosalie era foarte îngrijorată de mine. Ba, am descoperit că adesea, din proprie iniţiativă, îmi alunga bolnavii cînd i se părea că arăt prea istovit. Am încercat să mă supăr, dar n-aveam putere nici măcar s-o cert.

Şi Norstrom era foarte îngrijorat de starea mea. Situaţiile noastre se schimbaseră : el urca acum scara alunecoasă a succesului, eu o coboram. Asta îl făcea şi mai blînd ca înainte. Mă miram veşnic cum de avea atîta răbdare cu mine. Venea adesea să împărtăşească singurătatea dejunului meu din Avenue de Villiers. Nu luam niciodată masa în oraş, nu pofteam pe nimeni, nu mai ieşeam deloc în lume, în societatea pe care-o frecventam atît de mult odinioară. Mi se părea acum o pierdere de vreme. Singura mea dorinţă era să fiu lăsat în pace, să dorm.

Norstrom dorea să mă duc cîteva luni la Capri pentru odihnă completă ; era convins că mă voi întoarce perfect refăcut la munca mea. I-am declarat că dacă plecam acum acolo, nu mă voi mai întoarce niciodată la Paris, că îmi era din ce în ce mai nesuferită viaţa aceea artificială de metropolă. Nu voiam să-mi mai pierd vremea în acea atmosferă de boală şi putreziciune. Doream să plec pentru totdeauna. Nu-mi mai trebuia să fiu medic la modă ; cu cît aveam bolnavi mai mulţi, cu atît mai grele mi se păreau lanţurile ce mă legau. Mă interesau o mulţime de alte lucruri în viaţă, nu numai să îngrijesc americani bogaţi şi femeiuşte neurastenice. La ce bun să-mi spuie că dădeam cu piciorul strălucitelor mele perspective ? Ştia foarte bine că n-aveam în

mine stofă de medic de elită. Ştia de asemeni că nu eram în stare nici să cîştig nici să păstrez banii. De altfel, nici nu-mi trebuiau bani, căci n-aş fi ştiut ce să fac cu ei ; şi-apoi, îmi era frică de bani, îi uram. Doream să duc o viaţă simplă, între oameni simpli şi nepervertiţi. Cu atît mai bine dacă erau neştiutori de carte. N-aveam nevoie decît de o cameră spoită cu var, un pat tare, o masă de brad, cîteva scaune şi un pian. Ciripitul păsărelelor lîngă fereastra-mi deschisă şi zgomotul mării în depărtare. Tot ce-mi era drag cu adevărat se putea dobîndi cu foarte puţini bani. Aş fi fericit în cel mai umil mediu, numai să stau departe de urîţenie.

Ochii lui Norstrom făcură încet ocolul camerei, trecînd de la peretele cu tablourile primitivilor pe fond de aur la madona florentină din Cinquecento atîrnată deasupra unui *prie-Dieu*[1] ; de la tapiţeria flamandă de pe uşă la strălucitoarele vase de Cafaiolo şi delicatele pahare veneţiene de pe etajeră, la covorul persan întins pe jos.

— Toate astea le-ai cumpărat desigur de la *Bon Marché*[2], zise Norstrom privind maliţios preţiosul covor de Buhara de sub masă.

— Ţi l-aş da cu plăcere pentru o singură noapte de somn bun. Poţi lua şi vasul acela de Urbino — e o piesă unică, semnată chiar de Maestro Giorgio — dacă izbuteşti să mă faci să rîd. Toate obiectele pe care le vezi nu-mi mai trebuiesc, nu-mi mai spun nimic, m-am săturat de ele. Încetează cu rînjetul tău enervant, ştiu ce spun şi-am să ţi-o dovedesc.

Ştii ce-am făcut săptămîna trecută la Londra, cînd am fost chemat în consult la doamna care suferea de angină pectorală ? Mai aveam un caz acolo în aceeaşi zi, cu mult mai grav, de astă dată al unui bărbat. Acel om eram eu, ori mai bine zis dublul meu, *mein Doppelgänger*, cum îi spune Heine.

[1] Scăunel de rugăciune.
[2] Magazin cu mărfuri ieftine.

Ascultă, prietene, l-am apostrofat pe *Doppelgänger*-ul meu, cînd am ieşit braţ la braţ de la clubul St. James ; vreau să te examinez mai amănunţit pe dinăuntru. Fă-ţi curaj şi hai să ne plimbăm încet pe New Bond Street, din Piccadilly pînă în Oxford Street. Şi ia aminte la ce-ţi spun : pune-ţi ochelarii cei mai buni şi priveşte cu atenţie la toate vitrinele, cercetează cu grijă fiecare obiect pe care-l vezi. Ocazie rară pentru tine, care iubeşti aşa de mult lucrurile frumoase, căci ai aici cele mai bogate magazine din Londra. Tot ce se poate cumpăra cu bani se află expus înaintea ochilor tăi, la îndemînă. Îţi ofer tot ce-ai vrea să iei, n-ai decît să spui că-ţi place, şi-i al tău. Însă cu condiţia ca ceea ce alegi să rămîie al tău, pentru folosul ori plăcerea ta ; n-ai dreptul să dăruieşti.

Cînd am ajuns în colţ la Piccadilly, experienţa începu. Îl pîndeam atent cu coada ochiului pe dublul meu în timp ce urcam agale pe Bond Street privind fiecare vitrină. Se opri o clipă la Agnew, negustorul de obiecte de artă, cercetă cu luare-aminte o Madonna pe fond de aur, spuse că-i o pictură foarte frumoasă din şcoala primitivă de la Siena, poate chiar de Simone di Martino. Făcu un gest spre vitrină, ca şi cum ar fi vrut să pună mîna pe tabloul vechi, apoi dădu din cap descurajat, îşi vîrî mîna în buzunar şi porni mai departe. Se opri plin de admiraţie în faţa unei vechi şi minunate pendule Cromwell de la Hunt and Roskell's, dar dădu din umeri declarînd că nu voia să ştie cît era ora şi în afară de asta, dacă voia, o putea ghici uitîndu-se la soare. În faţa lui Asprey, unde erau expuse tot ce poate fantezia omenească născoci în materie de bibelouri şi podoabe de argint, aur şi pietre preţioase, declară că i se făcuse greaţă şi că va sparge vitrina şi tot ce se va afla îndărătul ei dacă mai sta mult să privească la toate giuvaeruri-le acelea blestemate. Cînd trecurăm prin faţa croito-

rului alteţei-sale prinţul de Wales, îmi mărturisi că hainele vechi i se păreau mai comode la purtat ca cele noi. Cu cît înaintam de-a lungul străzii, devenea tot mai nepăsător şi părea că simte mai multă plăcere să se oprească pentru a dezmierda numeroşii cîni ce mergeau pe trotuar în urma săpînilor, decît să cerceteze vitrinele. Cînd ajunserăm în sfîrşit în Oxford Street, dublul meu ţinea într-o mînă un măr şi în cealaltă un buchet de lăcrămioare. Nu voia nimic altceva din Bond Street îmi spuse el, în afară poate de micuţul Aberdeen-terrier care stătea atît de cuminte în faţa magazinului Asprey, aşteptîndu-şi stăpînul. Începu a mușca din măr, remarcînd că era un măr foarte gustos, apoi privi cu drag buchetul de lăcrămioare, spunînd că-i amintea de vechea casă părintească din Suedia. Spera că isprăvisem experienţa şi mă întrebă dacă descoperisem ce se întîmpla cu el — era de vină capul ?

— Nu, am răspuns, inima.

Eram un doctor foarte priceput, recunoscu el ; bănuia de mult că pricina era inima şi mă rugă să păstrez secretul profesional şi să nu destăinuiesc nimic prietenilor. Nu dorea ca ei să afle ceea ce nu-i privea.

A doua zi ne-am întors la Paris. Călătoria de la Dover la Calais păru că-i place ; spunea că-i este dragă marea. De atunci n-a mai părăsit aproape deloc Avenue de Villiers. Umblă mereu prin casă, din cameră în cameră, parcă nu poate sta jos o minută. Tot dă tîrcoale prin camera de aşteptare, făcîndu-şi loc printre bogătaşii americani şi-mi cere un întăritor, spunînd că se simte aşa de obosit. În restul zilei, merge cu mine prin oraş de la o adresă la alta, aşteptînd răbdător în trăsură împreună cu cînele pînă îmi vizitez bolnavii. La masă şade în faţa mea, pe scaunul pe care stai tu acum, privindu-mă ţintă în ochii lui obosiţi, se plînge că n-are poftă de mîncare şi nu doreşte nimic alta decît un nar-

cotic puternic. Noaptea vine şi, aplecîndu-şi capul pe perna mea, mă roagă din suflet să-l duc aiurea, căci aşa nu mai poate îndura mult, altfel...

— Nici eu nu mai pot, mă întrerupse Norstrom furios. Pentru numele lui Dumnezeu ! Încetează odată cu prostiile despre *Doppelgänger*-ul tău. Vivisecţia mintală este un joc primejdios pentru un om care nu poate dormi. Dacă mai continui astfel încă puţin, ai să ajungi cu tot cu *Doppelgänger*-ul tău la ospiciul Sainte Anne. Nu mă mai interesez de tine. Dacă vrei să-ţi strici cariera, dacă nu doreşti nici faimă, nici bani, dacă preferi odăiţa văruită de la Capri în locul luxosului apartament din avenue de Villiers, pleacă fără să mai şovăi — şi cu cît mai repede, cu-atît mai bine. Du-te în insula ta mult iubită, să fii fericit acolo în loc să ajungi un lunatic aici ! Cît priveşte dublul tău, te rog să-i transmiţi din parte-mi, împreună cu respectuoasele mele salutări, că nu-i decît un farsor. Pariez pe ce vrei că va descoperi curînd un alt covor de Buhara de pus sub masa ta de lucru, o Madona de Siena şi-un gobelin flamand de atîrnat pe peretele văruit al camerei tale, o farfurie de Gubbio din Cinquecento în care să mănînci *macaroni*, şi-o veche cupă veneţiană din care să sorbi vinul tău de Capri Bianco !

21

MINUNEA LUI SANT' ANTONIO

Sant' Antonio mai săvîrşise o minune. Trăiam într-o căsuţă de ţară din Anacapri, văruită alb şi curată, cu o pergolă însorită în faţa ferestrelor deschise, înconjurat

de oameni simpli și prietenoși. Mătușa Maria Porta-Lettere, La Bella Margherita, Annarella și Gioconda erau toate încîntate că mă întorsesem în mijlocul lor. Capri Bianco al lui don Dionisio era mai bun ca întotdeauna și începeam a-mi da seama tot mai bine că și Capri Rosso al lui *parroco* putea fi la fel de bun. De la răsăritul soarelui pînă-n amurgit lucram cu hărnicie pe locul unde fusese grădina lui mastro Vincenzo, săpînd temeliile vastelor arcade ale loggiei din fața viitorului meu cămin. Cot la cot cu mine, săpau mastro Nicola și cei trei feciori ai lui, pe cînd vreo șase fete cu ochi șăgalnici și șolduri unduioase cărau pămîntul în coșuri mari purtate pe cap. La un metru adîncime dăduserăm de ziduri romane, *opus reticulatum*[1], tari ca granitul, cu nimfe și bacante dănțuind pe *intonaco*[2] roș pompeian. Dedesubt apăru pardoseala de mozaic, avînd de jur împrejur chenar cu frunze de viță de *nero antico*[3] și un dalaj stricat de minunat *palombino*[4] ce se află acum în mijlocul loggiei mari. O columnă canelată de *cipollino*[5] care sprijină azi loggia mică din curtea interioară zăcea răsturnată de-a curmezișul dalajului, cum căzuse acum două mii de ani, spărgînd în prăbușire un vas mare de marmură de Paros, a cărui toartă cu cap de leu se află acum pe masa mea. „Roba di Timberio", spusese mastro Nicola ridicînd un cap ciopîrțit al lui Augustus plesnit în două, pe care-l puteți vedea și azi în loggia.

Cînd macaroanele erau gata în bucătăria părintelui Antonio, clopotele bisericii sunau *mezzogiorno*; ne așezam atunci cu toții plini de voie-bună dinaintea unui castron uriaș de *insalada di pomidoro*[6], *minestroni* ori

[1] Moaic cu desen în formă de zăbrele.
[2] Fond.
[3] Negru antic.
[4] Marmură albă.
[5] Marmură colorată.
[6] Salată de roșii.

macaroni, după care îndată ne apucam iar de treabă pînă la asfinţitul soarelui. Cînd clopotele, jos la Capri, sunau Ave Maria, tovarăşii mei de muncă îşi făceau toţi semnul crucii şi, urîndu-mi *Buon riposo, eccellenza, buona notte, signorino*, plecau acasă. Dorinţa lor fu auzită de Sant' Antonio, care mai săvîrşi o minune : am început a dormi adînc toată noaptea, cum nu mai dormisem de ani de zile. Mă sculam o dată cu soarele, dădeam fuga pînă la far ca să mă scald şi mă întorceam cînd ceilalţi ajungeau şi ei sus, după utrenia de la ora cinci dimineaţa.

Nici unul dintre tovarăşii mei de lucru nu ştia carte, nici unul nu zidise altfel de case decît ţărăneşti, mai toate asemănătoare. Dar mastro Nicola ştia cum se zideşte o boltă, ca şi tatăl său, ca şi bunicul lui, ştiinţă moştenită din nenumărate generaţii de la romani, maeştrii lor. Că avea să fie o casă cu totul altfel decît toate cele văzute de ei pînă atunci, începuseră ei a cam bănui şi toţi erau grozav de curioşi ; nimeni nu-şi putea da seama cum avea să arate, nici chiar eu. Singura noastră călăuză era un fel de schiţă grosolană, desenată de mine cu o bucată de cărbune pe zidul alb al grădinii. Nu mă pricep deloc să desenez, şi planul meu părea tras de o mînă de copil.

— Asta-i casa mea, le-am lămurit ; coloane mari romane vor sprijini camerele boltite şi bineînţeles că toate ferestrele vor avea mici coloane gotice. Asta-i loggia cu arcadele ei puternice ; vom vedea încet-încet cîte arcade vor trebui. De-aici începe o pergolă cu peste o sută de coloane, mergînd pînă sus, la capelă. N-are nici o importanţă că drumul trece acum drept peste pergola mea, cu timpul va trebui să dispară. Aici vine altă loggia, cu vedere asupra castelului Barbarossa, nu mi-o închipui deocamdată destul de lămurit, dar sînt sigur că are să-mi vie în minte la momentul potrivit. Asta-i o curticică interioară, toată de marmură albă, un fel de atrium

cu o fîntînă răcoroasă în mijloc şi capete de împăraţi romani în firidele din pereţi. Aici, în dosul casei, vom dărîma zidul grădinii ca să zidim o mănăstire cam în felul mănăstirii Lateran din Roma. Colo va fi o terasă mare, unde voi, fetele, veţi dansa tarantella în serile de vară. Sus, pe culmea grădinii, vom arunca stînca în aer şi vom construi un teatru grec, deschis din toate părţile soarelui şi vîntului. Asta-i o alee de chiparoşi care merge pînă la capelă, pe care bineînţeles că o vom rezidi întocmai cum a fost, cu strane pentru cor şi vitralii la ferestre ; vreau s-o fac biblioteca mea. Aici vine o colonadă din coloane gotice răsucite ce împrejmuieşte capela — şi dincoace, avînd vedere asupra golfului Neapole, vom aşeza un uriaş sfinx egiptean din granit roş, mai bătrîn decît Tiberius. Locul parcă-i făcut anume pentru sfinx. Deocamdată nu ştiu încă de unde-l voi lua, dar sînt încredinţat că are să apară la timpul potrivit.

Eram cu toţii încîntaţi şi dornici să sfîrşim neîntîrziat casa. Mastro Nicola vroia să ştie de unde va veni apa pentru fîntîni.

Din ceruri firește, de unde vine toată apa de pe insulă. De altfel, aveam de gînd să cumpăr tot muntele Barbarossa şi să zidesc acolo o cisternă uriaşă pentru colectarea apei de ploaie ; astfel aprovizionam şi întregul sat cu apă, de care ducea atît de mare lipsă acum. Era un neînsemnat dar, cu care-i răsplăteam pe cei ce-mi arătaseră atîta prietenie. Cînd am tras pe nisip cu bastonul conturul mănăstioarei, am văzut-o dintr-o dată înaintea ochilor, aievea cum arată azi, cu arcadele-i graţioase îmbrăţişînd curticica de chiparoşi şi faunul care dansează în mijlocul ei. Cînd am găsit ulciorul de lut plin de monede romane, toţi au fost nemaipomenit de tulburaţi căci de două mii de ani fiecare *contadino* de pe insulă a căutat veşnic *il tesoro di Timberio*[1]. Abia

[1] Comoara lui Tiberius.

mult mai tîrziu am descoperit, curăţînd monedele, că unele erau de aur, arătînd atît de noi parcă ar fi fost bătute azi, adevărate *fleurs de coin* [1], cu cea mai impresionantă imagine a bătrînului împărat pe care am văzut-o vreodată. Alături am găsit două copite de bronz ale unei statui ecvestre. Una o mai am şi azi, cealaltă mi-a fost furată acum zece ani de un turist.

Toată grădina era plină de mii şi mii de bucăţi de marmoră şlefuită, de felurite culori : *africano, pavonazetto, giallo antico, cipollino, alabastro.* Astăzi pardosesc toată marea loggia, capela şi unele dintre terase. O cupă de agată spartă, de o formă minunată, cîteva vase greceşti, unele întregi, altele stricate, nenumărate fragmente de sculpturi din prima perioadă romană, printre care s-ar afla, după părerea lui mastro Nicola, şi *la gamba di Timberio* [2], precum şi multe inscripţii greceşti şi romane ieşiră la lumină în timp ce săpam. Plantînd chiparoşii pe micuţa alee ce duce la capelă, am dat peste un mormînt cu un schelet de bărbat ; în gură avea o monedă grecească. Oasele mai sînt încă acolo unde le-am găsit, craniul se află pe masa mea de scris.

Arcadele mari ale spaţioasei loggia creşteau repede din pămînt ; una cîte una, cele o sută de coloane ale pergolei se înălţau spre cerul albastru. Ceea ce fusese odată locuinţa şi atelierul de dulgherie a lui mastro Vicenzo se mărea şi se prefăcea treptat în ceea ce avea să fie viitorul meu cămin. Cum s-a săvîrşit asta n-am fost niciodată în stare să pricep şi nimeni din cei care cunosc istoria lui San Michele de astăzi n-a putut dezlega enigma. Habar n-aveam de arhitectură, la fel ca toţi tovarăşii mei de muncă. Nu s-a amestecat, ca să-mi ajute la construcţie, nici un om cu ştiinţă de carte, n-am consultat nici un arhitect, n-am întocmit nici schiţe, nici

[1] Primele monede ieşite de la presare, de o formă perfectă.
[2] Piciorul lui Tiberius.

plan, nu s-a făcut nici un fel de măsurătoare exactă. Totul s-a înjghebat *all occhio* [1], cum spunea mastro Nicola.

Adeseori seara, după plecarea celorlalți, mă așezam singur pe parapetul ruinat de lîngă micuța capelă, acolo unde avea să stea sfinxul meu, contemplînd cu ochii minții cum se înalță din umbrele amurgului castelul visurilor mele. Adeseori, stînd astfel, mi s-a părut că zăresc o siluetă înaltă, înfășurată într-o mantie lungă, rătăcind pe sub bolțile neisprăvite ale loggiei de jos, cercetînd cu luare-aminte ce se lucrase peste zi, încercînd tăria noilor construcții, aplecîndu-se asupra desenelor grosolane făcute de mine pe nisip. Cine era misteriosul supraveghetor ? Să fi fost oare venerabilul Sant' Antonio în persoană ce părăsise pe furiș sfinția-i cadră din altarul bisericii, coborînd ca să mai înfăptuiască o nouă minune ? Ori era ademenitorul tinereții mele care stătuse cu doisprezece ani înainte lîngă mine chiar în locul acela, oferindu-mi ajutorul în schimbul viitorului meu ? Se făcuse atît de întuneric, că nu-i mai puteam vedea chipul, dar parcă zării strălucirea unei spade sub mantaua roșie. Cînd ne-am întors la lucru a doua zi dimineață, la locul unde în ajun ne oprisem brusc în mare încurcătură, nemaiștiind cum și ce fel trebuia să facem, toate dificultățile păreau că s-au lămurit peste noapte. Orice urmă de nehotărîre îmi pierise. Vedeam totul atît de limpede în minte, de parcă ar fi fost desenat de un arhitect în cele mai mici amănunte.

Maria Porta-Lettere îmi adusese cu cîteva zile înainte o scrisoare din Roma. O azvîrlisem nedeschisă în sertarul mesei mele de brad, să stea acolo împreună cu încă vreo duzină de scrisori necitite. N-aveam vreme pentru lumea din afară Capriului ; în rai nu există poștă. Atunci se întîmplă ceva nemaipomenit : sosi o telegramă în Ana-

[1] După ochi.

capri. Cu multă greutate transmisă cu două zile înainte semaforului de la Massa Lubrense, ajunsese în sfîrşit la semaforul de la Capri, lîngă Arco Naturale. Don Ciccio, semaforistul, după ce se căznise să-i dezlege înţelesul, o oferise pe rînd mai multor locuitori din Capri. Dar nimeni nu pricepea o boabă, nimeni nu voia să aibă a face cu dînsa. Atunci hotărîră s-o încerce la Anacapri şi fusese pusă deasupra panerului cu peşte a Mariei Porta-Lettere. Maria Porta-Lettere, care nu văzuse în viaţa ei o telegramă, o înmînă cu mare grijă lui *parroco. Il reverendo* don Anonio, neobişnuit să citească ceea ce nu ştia pe de rost, o sfătui pe Maria Porta-Lettere s-o ducă învăţătorului, *il reverendo* don Natale, cel mai învăţat om din sat. Don Natale era încredinţat că-i scrisă în ebraică, dar n-o putea traduce din pricina proastei ortografii. O îndemnă pe Maria Porta-Lettere s-o ducă *la reverendo* don Dionisio, care fusese pînă la Roma ca să sărute mîna papii şi era omul potrivit ca să descîlcească tainicul cuprins al răvaşului. Don Dionisio, cea mai mare autoritate a satului în materie de *roba antica* [1], recunoscu îndată că era scrisă în codul telegrafic secret chiar al lui „Timberio" şi nu era de mirare că nimeni n-o putea înţelege. Părerea lui fu sprijinită de farmacist, dar violent combătută de bărbier, care jura că-i scrisă în engleză. Acesta, om isteţ, propuse să fie trimisă la Bella Margherita a cărei mătuşă se măritase cu un *lord inglese*. Cum văzu telegrama, Bella Margherita izbucni în lacrimi ; visase peste noapte că mătuşa ei era bolnavă şi fără îndoială telegrama era pentru ea şi fusese trimisă de *lord inglese* ca să-i vestească moartea mătuşii. În timp ce Maria Porta-Lettere umbla cu telegrama din casă în casă, satul era tot mai alarmat şi în curînd toţi lăsară lucrul. Un zvon că ar fi izbucnit războiul între Italia şi Turcia fu dezminţit după-amiază de alt zvon adus pe

[1] Antichităţi.

tălpile desculțe ale unui băiețel din Capri, cum că regele ar fi fost asasinat la Roma. Sfatul comunal fu urgent convocat dar don Diego, *sindaco* [1], hotărî să se mai amîne desfășurarea drapelului la jumătatea catargului pînă la confirmarea prin altă telegramă a tristei vești. Puțin înainte de apusul soarelui, Maria Porta-Lettere, adusă cu mare alai de o droaie de notabilități sătești, bărbați și femei, ajunse cu telegrama la San Michele. M-am uitat la telegramă și-am spus că nu-i pentru mine. Pentru cine era ? Nu știam, am răspuns, n-auzisem niciodată de un om răposat ori în viață care să fie oropsit cu asemenea nume ; nu era un nume, părea mai degrabă alfabetul unei limbi necunoscute. Nu voiam să încerc citirea telegramei și să le spun ce cuprinde ? Nu, nu voiam, uram telegramele. Nu voiam să am nici un amestec. Era adevărat că izbucnise război între Italia și Turcia ? strigă mulțimea de sub zidul grădinii.

Habar n-aveam și puțin îmi păsa de război, numai să fiu lăsat în pace să-mi sap grădina.

Mătușa Maria Porta-Lettere se așeză abătută pe o coloană de *cipollino* jeluindu-se că umbla cu telegrama din zori fără să fi mîncat nimic și că nu mai putea. Ba mai trebuia să ducă și nutreț la vacă. Nu voiam să păstrez eu telegrama pînă a doua zi dimineață ? N-o putea ține în păstrare, căci nu era în siguranță cu toți nepoțeii ce se zbenguiau prin odaie, fără să mai puie la socoteală găinile și porcul. Mătușa Maria Porta-Lettere și cu mine eram buni prieteni. Mi-a fost milă de ea și de vacă ; am vîrît telegrama în buzunar. A doua zi dimineață trebuia să pornească iar cu dînsa la drum, în cercetare.

Soarele căzu în mare, clopotele sunară Ave Maria, toți ne întoarserăm acasă să cinăm. Cum stam sub pergola mea, cu o sticlă din cel mai bun vin de-al lui don Dionisio dinainte, un gînd îngrozitor îmi fulgeră deodată

[1] Primarul.

prin minte : dacă telegrama era pentru mine, la urma urmei ? După ce m-am întărit cu încă un pahar de vin, am întins telegrama pe masă și m-am pus pe treabă, cercînd să traduc misteriosul ei înțeles în limbaj omenesc. Am avut nevoie de toată sticla de vin ca să mă încredințez că nu era pentru mine. Am aţipit cu capul pe masă și cu telegrama în mînă.

A doua zi am dormit pînă tîrziu. N-aveam nici o grabă, nu lucra nimeni la mine în grădină în ziua aceea, desigur că se duseseră cu toții la biserică, la slujba de dimineață, fiind Vinerea Mare. Cînd m-am dus agale peste cîteva ore pînă sus, la San Michele, am fost foarte surprins găsindu-l pe mastro Nicola cu cei trei feciori și toate fetele lucrînd de zor în grădină, ca de obicei. Știau, bineînțeles, cît de nerăbdător eram să isprăvesc cît mai grabnic lucrul, dar nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să-i chem să lucreze în Vinerea Mare. Era într-adevăr frumos din partea lor și le-am spus cît le eram de recunoscător. Mastro Nicola se uită foarte mirat la mine și-mi răspunse că nu era *festa*[1] azi.

Nu era sărbătoare ? Nu știa că-i Vinerea Mare, ziua în care fusese răstignit domnul nostru Isus Cristos ?

— *Va bene*, zise mastro Nicola ; dar Isus Cristos n-a fost sfînt.

— Ba a fost sfînt, și încă cel mai mare dintre toți sfinții.

— Dar nu așa de mare ca Sant' Antonio care a săvîrșit peste o sută de minuni. Cîte minuni a făcut Isus Cristos ? întrebă el, aruncîndu-mi o privire malițioasă.

Nimeni nu știa mai bine ca mine că Sant' Antonio nu era ușor de întrecut în minuni. Se putea închipui minune mai mare decît cea care mă adusese înapoi în satul lui ? Ocolind întrebarea lui mastro Nicola, am răspuns că aveam tot respectul cuvenit față de Sant' An-

[1] Sărbătoare.

tonio, dar el nu era decît om, pe cînd Isus Cristos era fiul Domnului Dumnezeu din ceruri şi suferise răstignirea pe cruce chiar în ziua în care ne aflam, pentru a ne mîntui pe toţi de iad.

— *Non è vero,* zise mastro Nicola, începînd să sape cu mare înverşunare. *L'hanno fatto morire ieri per abbreviare le fuzione nella chiesa.* Nu-i adevărat. L-au lăsat să moară ca să scurteze slujba bisericească.

De abia mă dezmeticisem din surpriza acestei descoperiri, cînd auzii o binecunoscută voce strigîndu-mă de după zid. Am recunoscut pe prietenul meu, noul ministru al Suediei la Roma. Era furios că nu primise nici un răspuns la scrisoarea prin care mă vestea că vrea să vie să petreacă Paştele cu mine, ba pe deasupra şi foarte jignit că n-avusesem măcar atîta bun simţ să vin la sosirea corăbiei poştale la Marina în întîmpinarea lui, cu un măgăruş, cum mă rugase în telegramă. N-ar fi venit să-l tai la Anacapri, dacă ar fi ştiut că va trebui să urce singur cele şapte sute şaptezeci şi şapte de trepte feniciene pînă aici sus, la nenorocitul meu de sat. Aveam îndrăzneala să susţin că nu primisem telegrama ?

Desigur că o primisem, toţi o primisem, era să mă şi îmbăt din pricina ei. Se mai potoli puţin cînd i-am întins telegrama, spunînd că vrea s-o ia la Roma ca s-o arate la *Ministero delle poste e telegrafi.* I-am smuls telegrama din mînă ameninţînd că mă voi împotrivi cu energie oricărei încercări de a se stabili vreo legătură telegrafică între Capri şi continent.

Eram încîntat să-l conduc peste tot pe prietenul meu şi să-i explic toate viitoarele minunăţii de la San Michele, ajutîndu-mă din cînd în cînd şi de schiţa mea de pe zid, ca să-l fac să priceapă mai limpede — ceea ce, spunea el, era foarte necesar. Era plin de admiraţie şi cînd privi în jos, de la capelă, fermecătoarea insulă ce se desfăşura la picioarele lui, spuse că o socotea cea mai frumoasă privelişte din lume. Cînd i-am arătat locul

unde aveam să aşez uriaşul sfinx egiptean de granit roş, îmi aruncă o privire piezişă, îngrijorată, şi cînd l-am dus să vadă unde aveam de gînd să arunc muntele în aer pentru a înălţa un teatru grec, îmi mărturisi că se simţea cam ameţit şi mă rugă să-l duc la vila mea şi să-i dau un pahar cu vin ; voia să vorbească în linişte cu mine.

Privind în jur la pereţii văruiţi ai odăii, mă întrebă dacă asta era vila mea — şi i-am răspuns că niciodată în viaţa mea nu fusesem mai bine instalat. Am pus pe masa de brad o sticlă de vin de-al lui don Dionisio, l-am poftit să stea pe scaunul meu, iar eu m-am trîntit pe pat, pregătindu-mă să ascult ce avea să-mi spuie. Prietenul meu mă întrebă dacă în ultimii ani nu-mi petrecusem prea mult timp la Salpêtrière între oameni mai mult sau mai puţin ciudaţi şi descumpăniţi, cam zdruncinaţi la etajul de sus.

I-am răspuns că, într-adevăr, aşa era, dar că sfîrşisem definitiv cu Salpêtrière.

Se bucura că afla asta, întrucît socotea că era şi timpul să plec de acolo. Mai bine mi-aş alege altă specialitate. Ţinea foarte mult la mine ; de fapt, venise anume ca să cerce a mă convinge să mă întorc imediat la Paris, în lumea unde avusesem atîta succes, în loc să-mi pierd timpul între ţăranii din Anacapri. Dar de cînd mă văzuse, îşi schimbase părerea şi ajunsese la concluzia că aveam nevoie de odihnă completă.

Îmi părea foarte bine că aproba hotărîrea mea ; într-adevăr, nu mai puteam suporta acea încordare veşnică, eram peste măsură de istovit.

— Cu capul ? mă întrebă el cu un aer de compătimire.

Era de prisos să mă îndemne a mă întoarce la Paris, i-am spus, căci mă hotărîsem să-mi petrec restul zilelor la Anacapri.

— Cum adică ? Vrei să trăieşti toată viaţa într-un nenorocit de sătuc, singur între ţăranii aştia care nu ştiu

nici măcar a scrie și a citi ! Tu, om cultivat, cu cine vei avea relații aici ?

— Cu mine însumi, cu cîinii mei și poate cu o maimuță.

— Întotdeauna ai spus că nu poți trăi fără muzică. Cine are să-ți cînte, cine are să-ți facă muzică ?

— Păsările din grădină, marea din juru-mi. Ascultă! Auzi minunatul glas de mezzo-soprană ? Este al granguruliui auriu. Nu găsești că viersul lui este cu mult mai frumos decît vocea celebrei noastre compatriote Christine Nilsson ori chiar a Adelinei Patti ? Ascultă solemnul andante al valurilor, nu-i mai frumos decît mișcarea lentă a *Simfoniei a noua* de Beethoven ?

Schimbînd brusc vorba, prietenul meu mă întrebă ce arhitect aveam și în ce stil voiam să-mi construiesc casa ?

N-aveam nici un arhitect, i-am răspuns, și pînă în prezent încă nu știam în ce stil va fi clădită, că totul se va aranja de la sine, pe măsură ce ridicam locuința.

Îmi aruncă din nou o privire piezișă, neliniștită și-și exprimă mulțumirea că cel puțin plecasem de la Paris cu avere, căci desigur era nevoie de foarte mulți bani pentru a construi o vilă splendidă ca cea pe care i-o descrisesem.

Am deschis sertarul mesei de brad arătîndu-i un teanc de bancnote vîrîte într-un ciorap. I-am spus că asta era tot ce aveam după doisprezece ani de muncă silnică la Paris. Socoteam că trebuie să fie cam vreo cinsprezece mii de franci, poate ceva mai mult, ori ceva mai puțin, probabil că ceva mai puțin.

— Visător fără de leac, ascultă vocea unui prieten, spuse ministrul Suediei. Și, ciocănindu-și fruntea cu degetul, urmă : Nu vezi mai limpede ca foștii tăi bolnavi de la Salpêtrière ; se vede că boala-i molipsitoare. Fă o sforțare să privești lucrurile așa cum sînt în reali-

tate și nu în visurile tale. În ritmul cu care ai început, ciorapul tău se va goli într-o lună și pînă acum nu văd nici o încăpere în care să poți trăi, nu văd decît loggii pe jumătate neisprăvite, trase, capele și pergole. Cu ce-ai să-ți construiești casa ?

— Cu mîinile mele.

— Și cu ce-ai să trăiești după ce te vei instala în casă ?

— Cu *macaroni*.

— Îți trebuie cel puțin jumătate de milion ca să-ți clădești San Michele al tău așa cum îl vezi în închipuire. De unde ai să iei banii ?

Am rămas cu gura căscată. Nu mă gîndisem niciodată la asta, era o latură a problemei cu totul nouă pentru mine.

— Dar atunci, ce naiba să fac ? am rostit în sfîrșit, cu ochii țintă la prietenul meu.

— Să-ți spun eu ce trebuie să faci, zise acesta cu vocea-i hotărîtă. Oprești imediat lucrările la nebunescul tău San Michele, îți părăsești odaia văruită și, fiindcă refuzi să te întorci la Paris, te vei duce la Roma ca să-ți reiei activitatea de doctor. Roma este locul cel mai nimerit pentru tine. Vei sta acolo numai în timpul iernii, și în verile lungi vei fi liber să-ți construiești mai departe casa. Ți-a intrat San Michele în cap, dar nu ești un nebun, sau, în orice caz, pînă acum, majoritatea oamenilor n-au descoperit-o încă. Pe lîngă asta, ai noroc și ori de ce te-apuci îți reușește. Mi s-a spus că sînt patruzeci și patru de doctori străini care practică medicina la Roma. Dacă te hotărăști să te pui serios pe muncă, îi poți învinge pe toți numai cu mîna stîngă. Dacă muncești din greu și-mi dai să-ți păstrez eu cîștigul, pun pariu pe ce vrei că-n mai puțin de cinci ani vei avea destui bani ca să-ți isprăvești pe San Michele al tău și să-ți trăiești fericit restul vieții în tovărășia cînilor și-a maimuțelor.

După plecarea prietenului meu, am petrecut o noapte îngrozitoare, plimbîndu-mă încolo şi încoace ca o fiară în cuşcă prin odăiţa mea de ţară. N-am avut curajul nici măcar să mă urc pînă la capelă, ca să spun noapte bună sfinxului visurilor mele, ca de obicei. Îmi era frică să nu apară iar lîngă mine din penumbra amurgului ispititorul în mantie purpurie. Cînd se ivi soarele, m-am repezit devale la far, aruncîndu-mă în mare. Pe cînd mă întorceam înot spre ţărm, capul îmi era limpede şi rece ca apele golfului.

Peste două săptămîni, eram instalat ca medic în casa lui Keats din Roma.

22

PIAZZA DI SPAGNA

Întîia mea bolnavă a fost doamna P., soţia binecunoscutului bancher englez din Roma. Căzuse de pe cal la o vînătoare de cîini în Campagna, şi de mai bine de trei ani zăcea în pat. O trataseră pe rînd toţi medicii străini din Roma. Cu o lună mai înainte consultase chiar pe Charcot, care-i dăduse numele meu ; nu ştiam că aflase de stabilirea mea la Roma. Cum am examinat-o, am înţeles că profeţia ministrului suedez se va împlini. Ştiam acum că Fortuna era din nou în preajma mea, nevăzută de toţi afară de mine. Era într-adevăr un caz fericit pentru începutul activităţii mele la Roma, bolnava fiind cea mai cunoscută doamnă din colonia străină. Mi-am dat seama că paralizia membrelor era provocată de un şoc, nu de o leziune a coloanei vertebrale şi că masajul şi încrederea o vor pune pe picioare în cîteva luni. I-am spus-o chiar

ei, ceea ce nimeni nu îndrăznise să facă pînă atunci — şi m-am ţinut de cuvînt.

Începu a-i merge mai bine chiar înainte de a-i aplica tratamentul cu masaj. În mai puţin de trei luni, toată înalta societate romană o văzu cum coboară din trăsură la Villa Borghese şi se plimbă pe sub arbori sprijinindu-se într-un baston. S-a vorbit de asta ca despre o izbîndă miraculoasă ; în realitate, era un caz simplu şi uşor de vindecat, cu condiţia ca bolnavul să aibă încredere în medic, iar acesta răbdare. Îmi deschise uşile tuturor caselor numeroasei colonii engleze din Roma şi ale multor case italiene. Anul următor, am devenit medicul ambasadei britanice şi aveam mai mulţi bolnavi englezi decît toţi cei unsprezece medici englezi la un loc — puteţi să vă închipuiţi singuri cu ce ochi mă priveau. Un vechi prieten al meu de la Ecole des Beaux-Arts, acum pensionar la Villa Medici, mă introduse în colonia franceză. Prietenul meu de-o viaţă întreagă, contele Giuseppe Primoli îmi înălţa osanale pretutindeni în societatea romană, iar un vag ecou al succeselor mele din Avenue de Villiers ajută şi el ca să se umple de clienţi salonul meu de aşteptare. Profesorul Weir-Mitchell, cel mai mare specialist de nervi american, cu care mai avusesem relaţii în zilele şederii mele la Paris, mă trimite şi acum din prisosul lui milionari hărţuiţi ori pe soţiile isterice ale acestora. Ba şi exuberantele lor fiice, care-şi investiseră vanitatea în cel dintîi prinţ italian disponibil, începură să mă cheme în sumbrele lor palate, ca să mă consulte asupra variatelor simptome ale dezamăgirii lor. Restul numerosului grup american îi urmă ca o turmă de oi — şi cei doisprezece medici americani împărtăşiră soarta colegilor englezi. Sutele de modele ce stăteau pe treptele bisericii Trinita dei Monti, sub ferestrele mele, în costumele lor pitoreşti din munţii ce împrejmuiau Montecassino, erau toate clientele mele. Toate florăresele din Piazza di Spagna îmi aruncau buchetele de violete în trăsură cînd treceam prin

fața lor, drept recunoștință pentru vreun sirop de tuse ce-l dădusem unuia din nenumăraţii lor plozi. *Ambulatorio* [1] meu din Trastevere îmi răspîndea faima în cartierele sărace ale Romei. Eram în picioare de dimineață pînă seara, dormeam ca un rege de seara pînă dimineața dacă nu eram chemat în timpul nopții, ceea ce se întîmpla destul de des ; dar nici nu mă sinchiseam de asta, căci în acele zile nu știam ce-i oboseala. Ca să cîștig timp și ca să-mi satisfac pasiunea pentru cai, curînd am început a străbate Roma în goana mare într-o elegantă *victoria* cu roți roșii trasă de-o pereche de minunați cai ungurești, avînd lîngă mine pe credinciosul Tappio, cîinele lapon. Îmi dau seama acum că era poate cam bătător la ochi și că ar fi putut fi luat drept o reclamă, dacă n-aș fi ajuns să nu mai am nevoie de nici una. Oricum, îi supăra grozav la ochi pe cei patruzeci și patru de colegi, despre asta nu mai încape nici o îndoială. Unii din ei umblau în niște trăsuri vechi, cu înfățișare jalnică, de pe vremea lui Pio Nono [2], ce-ți făceau impresia că la nevoie puteau ușor fi transformate în care funebre pentru clienții lor decedați. Alții umblau pe jos la sinistrele lor ocupații, în redingote lungi, cu jobenele trase pe ochi, parcă meditînd profund pe cine să îmbălsămeze data viitoare. Toți se holbau fioros la mine cînd treceam pe lîngă ei, căci toți mă cunoșteau din vedere. Curînd fură nevoiți să mă cunoască personal, de voie, de nevoie, deoarece bolnavii lor pe moarte începură să mă cheme la consult. Făceam tot ce-mi sta în putință să urmez cu strictețe eticheta profesiei noastre, asigurîndu-i pe pacienții lor că erau într-adevăr norocoși de a fi încăput pe mîini atît de bune ; dar nu-mi venea întotdeauna ușor. Eram într-adevăr o tristă adunătură, epave de peste mări și țări eșuate la Roma cu sărăcăciosul nostru bagaj de cunoștințe. Trebuia să trăim undeva,

[1] Policlinică.
[2] Papa Pius al IX-lea (1792—1878).

de ce nu la Roma ? Nu ne opreá nimic, desigur, cîtă vreme nu primejduiam viaţa bolnavilor noştri.

Nu după multă vreme ajunse aproape cu neputinţă să moară un străin la Roma fără a fi chemat să-l ajut la trecerea pe lumea cealaltă. Ajunsesem pentru străinii muribunzi ceea ce era l'illustrissimo Professore Baccelli pentru romanii pe moarte : ultima speranţă, vai, atît de rar împlinită ! Altă persoană care nu lipsea niciodată în asemenea împrejurări era signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre al coloniei străine şi administratorul cimitirului protestant de la Porta San Paolo. Părea că n-are nevoie să fie chemat ; întotdeauna se ivea exact la timp cu nasu-i mare, coroiat ce parcă adulmeca mirosul morţii de departe, asemeni vulturului mîncător de hoituri. Corect îmbrăcat, cu gheroc lung şi joben întocmai ca şi un medic, se afera întotdeauna pe culoar, aşteptîndu-şi rîndul să fie chemat. Avea, se vede, o deosebită simpatie pentru mine, căci mă saluta foarte cordial, ridicîndu-şi sus jobenul ori de cîte ori mă întîlnea pe stradă. Îşi exprima întotdeauna părerea de rău cînd plecam primăvara din Roma şi mă întîmpina întotdeauna cu mîinile întinse, urîndu-mi prietenește : *Ben tornato, signor dottore* [1], cînd mă înapoiam toamna. Se iscase o mică neînţelegere între noi la Crăciunul precedent, cînd îmi trimisese douăsprezece sticle de vin, cu urarea unei fecunde colaborări în sezonul viitor. Se arătă adînc jignit că nu puteam primi darul lui, spunîndu-mi că nici unul din colegii mei nu refuzase vreodată micile-i dovezi de prietenie. Aceeaşi penibilă neînţelegere răci pentru o vreme şi relaţiile cordiale dintre mine şi cei doi farmacişti străini.

Am fost nespus de surprins, într-o bună zi, de vizita bătrînului doctor Pilkington care avea motive cu totul speciale să mă urască. Îmi spuse că el şi confraţii lui

[1] Bine-aţi venit, domnule doctor.

așteptaseră zadarnic să le fac vizită, așa cum cer legile nescrise ale etichetei. Deoarece muntele nu venea la Mahomed, iată că venise Mahomed la munte. Dar n-avea nici o asemănare cu Mahomed în afara bărbii lui albe, lungi, venerabile ; părea mai degrabă un profet mincinos decît unul adevărat. Mă înștiință că, în calitatea lui de decan al medicilor străini din Roma, venea pentru a-mi propune să intru membru în noua lor societate de ajutor reciproc, ce avea ca scop să pună capăt vrajbei care dura de atîta amar de vreme între ei. Toți colegii lui se înscriseseră membri, în afară de banditul acela bătrîn de Campbell, cu care nici unul din ei nu vorbea. Problema spinoasă a onorariilor fusese rezolvată spre satisfacția tuturor, printr-un acord comun, fixîndu-se un minimum de douăzeci de franci, iar onorariul maxim rămînea la chibzuința fiecăruia, după împrejurări. Nici o îmbălsămare de bărbat, femeie ori copil nu se va face pentru mai puțin de cinci mii de franci. Era dezolat, dar trebuia să-mi comunice că societatea primise de curînd mai multe plîngeri că mă arătam foarte nepăsător la încasarea drepturilor mele, ba că uneori nu luasem nici un onorariu. Chiar ieri, signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre, îi destăinuise aproape cu lacrimi în ochi că îmbălsămasem pe soția pastorului suedez pentru o sută de lire — jignitoare lipsă de loialitate față de toți confrații mei. Era convins că-mi voi da seama de foloasele pe care le voi avea primind să fiu membru al societății lor de ajutor reciproc și va fi încîntat să-mi ureze bun venit în mijlocul lor la ședința de a doua zi.

I-am răspuns că-mi pare rău, dar nu vedeam nici un avantaj, nici pentru mine, nici pentru ei, de a intra în societatea lor, dar în orice caz eram dispus să discutăm împreună fixarea onorariului maxim, nu însă a minimului. Cît despre injecțiile cu sublimat pe care ei le numeau îmbălsămare, costul lor nu depășea cincizeci de franci. Dacă se mai adăoga cincizeci de franci pentru timpul

pierdut, suma pe care o luasem pentru îmbălsămarea soției pastorului era corectă. Înțelegeam să cîștig de pe urma celor vii nu de pe-a morților. Eram medic, nu hienă.

La cuvîntul „hienă", doctorul se sculă de pe scaun, rugîndu-mă să nu mă ostenesc să-l chem vreodată la consult, căci nu va fi disponibil.

Era o lovitură grea pentru mine și bolnavii mei, i-am răspuns eu, dar vom încerca să ne descurcăm fără el.

Regretam că-mi pierdusem cumpătul, că nu mă putusem stăpîni și i-am mărturisit-o la următoarea noastră întîlnire, de data asta în casa lui din Via Quattro Fontane. Bietul doctor Pilkington suferise un atac ușor chiar în ziua întrevederii noastre și trimisese după mine ca să-l îngrijesc. Îmi povesti că societatea de ajutor reciproc se dizolvase și ajunseseră din nou cu toții la cuțite, așa că se simțea mai în siguranță în mîinile mele decît într-ale lor. Din fericire, starea lui nu era gravă ; ba mi se păru că după atac arăta mai vioi decît înainte. Am încercat să-l încurajez cît am putut, încredințîndu-l că n-are de ce se îngrijora și că bănuisem întotdeauna că mai suferise cîteva atacuri ușoare. Nu mult după aceea se ridică din pat mai activ ca oricînd — și încă se mai bucura de o sănătate înfloritoare la plecarea mea din Roma.

La puțin timp după asta, am făcut cunoștința dușmanului său de moarte, doctorul Campbell, pe care-l numise „bandit bătrîn". Judecînd după întîia impresie, părea că nimerise de astă dată un diagnostic just. Nu mai văzusem moșneag cu înfățișare atît de sălbatică : ochi sîngeroși, buze brutale, față congestionată de bețiv, acoperită toată de păr ca a unei maimuțe, și o barbă lungă, hirsută. Se spunea că are peste optzeci de ani și bătrînul spițer englez, de mult retras din afaceri, îmi povestise că și-acum treizeci de ani, cînd venise întîi la Roma, arăta întocmai la fel. Nimeni nu știa de unde vine, umbla zvonul că fusese chirurg în armata sudiștilor în timpul războiului american.

Specialitatea lui era chirurgia. De fapt, dintre toți doctorii străini, el era singurul chirurg și nu vorbea cu nici unul din colegii lui. Într-o bună zi, l-am găsit lîngă trăsura mea, dezmierdîndu-l pe Tappio.

— Te invidiez că ai asemenea cîne, rosti el brusc, cu vocea-i aspră. Maimuțele îți plac ?

I-am spus că-mi sînt foarte dragi.

Eram omul lui, declară el, și mă rugă să vin să-i văd maimuța, care se opărise îngrozitor răsturnînd o oală cu apă clocotită.

Ne-am urcat la apartamentul lui din colțul pieței Mignanelli. Mă rugă să aștept o clipă în salon și se întoarse îndată cu maimuța în brațe, un pavian uriaș înfășurat tot în bandaje.

— Mi-e teamă că-i într-o stare foarte gravă, zise bătrînul doctor cu o voce cu totul schimbată, mîngîind cu tandrețe obrazul scofîlcit al maimuței. Nu știu ce-am să mă fac dacă se pierde, este singurul meu prieten. L-am crescut de mic cu biberonul, căci biata maică-sa a murit cînd l-a născut. Ființă mai drăgălașă ca ea nu s-a pomenit, era mare aproape cît o gorilă și ai fi zis că-i om. Pot tăia în bucățele pe semenii mei fără să-mi pese cît negru sub unghie, ba mai degrabă îmi face plăcere, dar n-am deloc curajul să pansez trupușorul lui opărit. Îl doare așa de îngrozitor cînd cere să-i dezinfectez rănile, că nu mai pot îndura. Sînt sigur că iubești animalele. Vrei să-l îngrijești dumneata ?

Am desfăcut pansamentele pline de sînge și puroi. Îți venea să-i plîngi de milă ; tot trupul îi era o rană spăimîntătoare.

— Știe că-i ești prieten, altfel n-ar sta așa de liniștit. Afară de mine nu sufere să-l atingă nimeni. Pricepe tot și-i mai inteligent decît toți medicii străini din Roma la un loc. N-a mîncat nimic de patru zile, urmă doctorul — și ochii lui injectați de sînge aveau o expresie de mare

tandrețe. Billy, băiatul meu, nu vrei să faci o plăcere tăticului și să guști din curmala asta ?

I-am spus că aș prefera să am o banană, căci maimuțelor le place mai mult ca orice.

Va telefona imediat la Londra, declară el, ca să comande un ciorchine întreg de banane, oricît ar costa.

Totul era să izbutim a-l menține în putere, am spus eu. I-am turnat pe gît puțin lapte cald, dar îl scuipă imediat.

— Nu mai poate înghiți, gemu stăpînul maimuței. Știu ce-nseamnă asta : se prăpădește !

Improvizarăm cu ajutorul unei canule un fel de tub hrănitor și, spre marea bucurie a bătrînului doctor, de astă dată maimuța reținu laptele.

Billy începu a se întrema cu încetul. Timp de două săptămîni l-am văzut în fiecare zi — și pînă la urmă i-am îndrăgit pe amîndoi, și pe maimuță, și pe stăpîn. Curînd l-am găsit stînd în balansoarul construit special pentru el pe terasa însorită, alături de stăpînu-său, cu o sticlă de whisky pe măsuța dintre ei. Bătrînul doctor era un mare adept al teoriei că whisky-ul înaintea operației dă siguranță mîinii. Socotind după numărul sticlelor goale din ungherul terasei, doctorul trebuia să fi avut o impresionantă clientelă. Vai, amîndoi aveau patima beției și l-am prins pe Billy de cîteva ori bînd whisky and soda din paharul stăpînului. Doctorul îmi spusese că whisky-ul era cel mai bun tonic cu putință pentru maimuțe, că salvase viața scumpei mămici a lui Billy după o pneumonie.

Într-o seară i-am găsit pe terasă, amîndoi beți turtă. Billy juca pe masă un fel de dans negru în jurul sticlei de whisky, iar bătrînul doctor, răsturnat în scaun, bătea măsura plesnindu-și palmele și cîntînd cu glas răgușit :

— Billy, băiatule, Billy, băiaatul tatii, băiaaatule !...

Nu mă auziră, nici nu mă văzură venind. Am rămas privind consternat fericita familie. Chipul maimuței bete devenise aproape omenesc, iar al bătrînului bețiv ai fi

jurat că-i al unei gorile uriașe. Aerul de familie se vădea limpede.

— Billy, băiatul tatii, Billy, băiaatule, băiaaatule!

Era cu putință? Nu, firește, nu era cu putință, dar gîndul îmi dădu fiori:

Peste cîteva luni, l-am găsit iar pe bătrînul doctor stînd de vorbă cu Tappio lîngă trăsura mea. Nu, slavă Domnului! Billy era sănătos. De data asta i se îmbolnăvise soția. N-aș vrea să vin ca s-o examinez?

Ne-am urcat iar pînă la apartamentul lui. Nu știusem pînă atunci că mai trăia cineva cu el în afară de Billy. În pat zăcea o fată tînără, aproape un copil. Ținea ochii închiși și se vedea clar că-i inconștientă.

— Parcă spuneai că ți-e bolnavă soția? E fata dumitale?

Nu, era a patra soție. Întîia se sinucisese, a doua și a treia muriseră de pneumonie și era sigur că a patra va avea aceeași soartă.

Prima mea impresie a fost că avea dreptate. Bolnava suferea de dublă pneumonie, dar se vedea că o enormă matitate în pleura stîngă scăpase atenției lui. I-am făcut două injecții subcutanate cu camfor și eter, cu seringa murdară a doctorului, și-am început să-i fricționăm cu putere picioarele, dar cam fără de folos după toate aparențele.

— Încearcă s-o trezești, vorbește cu ea! i-am spus doctorului.

Se aplecă peste chipu-i livid și-i zbieră la ureche:

— Sally, scumpo, vino-ți în fire, fă-te bine, că de nu, mă-nsor iar!

Ea respiră adînc și deschise ochii, cutremurîndu-se.

A doua zi i-am făcut a puncție în pleură, tinerețea săvîrși restul și se însănătoși încet, parcă fără voia ei. Bănuiala mea că suferea de o boală cronică a plămînilor se dovedi întemeiată : avea tuberculoză într-un stadiu avansat. Cîteva săptămîni am venit s-o văd zilnic ; îmi era foarte milă de ea. Se vedea că trăiește într-o continuă teroare din pricina moșneagului — și nu era de mirare, căci se purta grozav de brutal cu ea, deși poate neintenționat. Știam de la el că era originară din Florida. Cînd veni toamna, îl sfătuii s-o trimită acasă, cît mai repede cu putință, căci nu va mai supraviețui încă unei ierni la Roma. Era de aceeași părere, dar am descoperit îndată că principala dificultate era ce să facă cu Billy. Pînă la sfîrșit, i-am propus să-i țin eu maimuța cît va lipsi, în curticica mea de sub scările de la Trinità dei Monti, unde mai țineam și alte felurite animale. Trebuia să se întoarcă peste trei luni. Nu s-a mai întors. N-am mai aflat nici eu, nici alții niciodată ce s-a întîmplat cu el. Umbla zvonul cum că ar fi fost împușcat în timpul unei încăierări dintr-o cîrciumă, dar nu știu dacă-i adevărat. Adeseori m-am întrebat cine era omul acela, și dacă măcar era doctor. O dată l-am văzut amputînd un braț cu o viteză uimitoare ; probabil știa ceva despre anatomie, dar habar n-avea să curețe și să dezinfecteze o rană, iar instrumentele lui erau nemaipomenit de primitive. Spițerul englez îmi destăinuise că scria veșnic aceleași rețete, uneori cu greșeli ortografice și cu dozele greșite. Eu cred că nici nu era doctor, ci un fost măcelar ori poate vreun subofițer sanitar de la o ambulanță, care avusese motive serioase să fugă din țara lui.

Billy stătu la mine în Piazza din Spagna pînă în primăvară, apoi l-am luat la San Michele, unde am avut mult de furcă cu dînsul pînă la sfîrșitul fericitei sale vieți. L-am lecuit de beție — și în unele privințe ajunsese chiar o maimuță respectabilă. Veți auzi încă multe despre el mai încolo.

23

IAR MEDICI

Într-o zi apăru în cabinetul meu de consultație o doamnă în mare doliu, cu o scrisoare de recomandație din partea pastorului englez. Era o femeie destul de în vîrstă, foarte corpolentă, înfășurată într-o rochie largă ce flutura pe ea și de o croială cu totul neobișnuită. După ce se așeză cu mare grijă pe canapea, îmi spuse că era străină de Roma. De cînd murise reverendul Jonathan, regretatul ei soț, rămăsese singură și nenorocită pe lume. Reverendul Jonathan fusese totul pentru ea : soț, tată, amant, prieten...

Am privit cu simpatie fața-i rotundă lipsită de expresie, ochii stupizi — și i-am spus că o compătimeam.

Reverendul Jonathan ar fi...

Din păcate, eram foarte grăbit, i-am atras eu atenția ; camera de așteptare era plină de lume. Cu ce-i puteam fi de folos ? Răspunse că venea să se încredințeze mîinilor mele, căci aștepta un copil. Știa că reverendul Jonathan veghea asupră-i din ceruri, ea totuși nu-și putea stăpîni îngrijorarea deoarece era primul ei copil. Auzise vorbindu-se mult despre mine ; acum, după ce mă văzuse, era încredințată că va fi fost așa de în siguranță în mîinile mele ca în ale reverendului Jonathan. Avusese întotdeauna o mare slăbiciune pentru suedezi, fusese chiar logodită odată cu un pastor suedez ; iubire fulgerătoare, care totuși nu durase. Era surprinsă de înfățișarea mea atît de tinerească, aveam exact aceeași vîrstă ca pastorul suedez, ba chiar parcă aveam oarecare asemănare cu el. Avea ciudatul simțămînt că ne mai întîlnisem cîndva și că ne puteam înțelege fără cuvinte. În timp ce vorbea, îmi arunca niște ocheade care l-ar fi făcut pe reverendul Jonathan să se simtă foarte stingherit dacă ar fi vegheat asupra-i chiar

în clipa aceea. M-am grăbit să-i spun că nu sînt mamoș, dar eram convins că va fi în siguranță în mîinile oricăruia dintre colegii mei, care, după cîte știam, erau toți specialiști în această branșă a profesiei noastre. Ilustrul meu coleg, bunăoară, doctorul Pilkington...

Nu, mă voia numai pe mine, pe nimeni altul. N-am să fiu atît de hain la inimă s-o las singură și nenorocită printre străini, singură cu un prunc fără de tată! De altfel, nici nu mai era vreme de pierdut, copilul putea să vie pe lume dintr-o zi în alta, în orice clipă. M-am sculat repede în picioare, propunîndu-i să trimit pe cineva după o birjă care s-o ducă numaidecît la Hôtel de Russie, unde locuia.

Ce n-ar fi dat reverendul Jonathan să aibă fericirea de a-și vedea copilul — el, care-o iubise pe mamă cu atîta pasiune! Căci se luaseră din dragoste și căsătorie ca a lor nu se mai pomenise; fusese ca o contopire a două vieți arzătoare, a două suflete armonioase! Izbucni într-un torent de lacrimi ce degeneră într-o criză de nervi care-i scutura tot trupul în așa hal că te băga în sperieți. Dintr-o dată se făcu palidă, rămase neclintită și-și puse mîinile, cu un gest ocrotitor pe burtă. Teama mea se prefăcu în groază. Giovannina și Rosina erau la Villa Borghese cu cîinii, Anna plecase și ea, nu era nici o femeie în casă, camera de așteptare era plină de lume. Am sărit de pe scaun și m-am uitat atent la ea. Am recunoscut pe dată chipul acela, pe care-l știam bine; nu-mi petrecusem zadarnic cincisprezece ani din viață printre femei isterice de toate vîrstele și din toate colțurile lumii. I-am spus pe un ton aspru să-și șteargă lacrimile, să-și vie în fire și să asculte ce-i voi spune fără să mă întrerupă. I-am pus cîteva întrebări profesionale. Răspunsurile ei în doi peri îmi stîrniră curiozitatea în privința reverendului Jonathan și moartea-i prematură. Prematură într-adevăr, deoarece reieșea că decesul multregretatului soț avusese loc la o dată foarte nepotrivită a anului precedent, din punctul

meu de vedere, medical. I-am spus pînă la urmă cît am putut mai delicat, că nici vorbă nu putea fi să aibă vreun copil. Sări de pe sofa cu fața stacojie de furie și se repezi pe ușă afară strigînd cît putea de tare că insultasem memoria reverendului Jonathan !

Peste două zile, întîlnindu-mă cu pastorul englez în Piazza, i-am mulțumit că mă recomandase doamnei Jonathan și mi-am exprimat totodată părerea de rău că n-o putusem lua sub îngrijirea mea. M-a surprins aerul lui rezervat față de mine. L-am întrebat ce se întîmplase cu doamna Jonathan. Îmi răspunse, depărtîndu-se brusc, că o îngrijea doctorul Jones și că aștepta să nască pruncul din clipă în clipă.

Scandalul izbucni în mai puțin de douăzeci și patru de ore. Toată lumea aflase — toți medicii străini știau și jubilau ! Știau și bolnavii lor și cei doi spițeri englezi, știa și brutarul englez din Via Babuino, se știa și la Cook și în toate pensiunile de pe Via Sistina. Numai de asta se vorbea în toate ceainăriile engleze. Curînd, toți membrii coloniei engleze din Roma aflară că săvîrșisem o greșeală colosală și că insultasem memoria Reverendului Jonathan. Toată lumea știa că doctorul Jones nu părăsise Hôtel de Russie și că moașa fusese chemată la miezul nopții. A doua zi, colonia engleză din Roma se împărți în două tabere dușmane : se va naște un copil, ori nu se va naște ? Toți medicii englezi cu bolnavii lor, pastorii și binecredincioșii lor, farmacistul englez din Via Condotti, toți erau încredințați că se va naște. Toți bolnavii mei, farmacistul rival din Piazza Mignanelii, toate florăresele din Piazza di Spagna, toate modelele de pe treptele de la Trinità dei Monti, de sub ferestrele mele, toți negustorii de roba antica, toți *scalpellini* [1] de pe Via Margutta negau cu înverșunare că va naște. Brutarul englez sta în cumpănă. Prietenul meu, consulul englez, trebui, deși în silă, să

[1] Pietrari.

ia atitudine împotriva mea din motive patriotice. Situaţia lui signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre, era deosebit de delicată, cerînd o atitudine foarte prudentă. Pe de o parte era credinţa-i neclintită în priceperea mea ca principal colaborator al său, pe de alta, perspectivele afacerilor sale ce se vădeau mult mai strălucite dacă n-aveam dreptate decît dacă aveam. În curînd se răspîndi zvonul că bătrînul doctor Pilkington fusese chemat în consult la Hôtel de Russie şi descoperise că se vor naşte doi copii, nu unul. Signor Cornacchia îşi dădu seama că cea mai bună politică era să aştepte. Dar cînd se află că pastorul englez fusese vestit să fie pregătit la orice oră din zi şi din noapte pentru un botez *in articulo mortis*, avînd în vedere durata durerilor, signor Cornacchia nu mai stătu o clipă în cumpănă : trecu cu steagurile desfăşurate în tabăra vrăjmaşă, lăsîndu-mă în voia soartei. Din punctul de vedere profesional al lui signor Cornacchia, ca antreprenor de pompe funebre ce se afla, un nou născut era la fel de valoros ca şi un om mare. Şi de ce nu doi prunci ? De ce nu chiar ?...

Aliaţii mei începuseră a da semne vădite de descurajare de cînd fusese zărită întrînd la Hôtel de Russie o doică îmbrăcată în pitorescul costum din munţii Sabini. Dar cînd sosi din Anglia un cărucior care fu aşezat în holul hotelului, situaţia mea ajunse, aş putea spune, critică. Toate doamnele turiste din hotel aruncau priviri afectuoase căruciorului cînd treceau prin hol, toţi chelnerii puneau pariu la doi pe unu că vor fi gemeni, iar pariurile pe „nu va naşte" încetaseră cu totul. Mai multe persoane mă ocoliră la garden-party-ul de la ambasada britanică, unde doctorul Pilkington şi doctorul Jones, care se împăcaseră, formau miezul unui grup însufleţit de ascultători, doritori să afle ultimele veşti de la Hôtel de Russie. Ministrul Suediei mă luă deoparte şi-mi spuse cu voce supărată că nu mai voia să aibă a face cu mine, se săturase

pînă în gît de excentricităţile mele, ca să nu întrebuinţez o expresie mai tare. Săptămîna trecută aflase că apostrofasem pe un respectabil doctor englez numindu-l hienă. Ieri, soţia capelanului englez spusese soţiei lui că insultasem memoria unui pastor scoţian. Dacă aveam de gînd să continui tot aşa, era mai bine să mă întorc la Anacapri înainte ca întreaga colonie engleză să-mi întoarcă spatele.

După încă o săptămînă de aşteptare încordată, începură a se ivi semne de reacţie. Pariurile dintre chelneri erau la egalitate, cu cîteva oferte timide de cinci lire pe „nici un copil". Cînd se răspîndi vestea că doctorii se certaseră şi că doctorul Pilkington se retrăsese cu al doilea nounăscut sub redingota-i lungă, toate pariurile pe gemeni încetară. Cu cît trecea timpul numărul dezertorilor creştea zilnic. Capelanul englez şi credincioşii lui urmau să stea de pază curajoşi în jurul căruciorului. Doctorul Jones, moaşa şi doica dormeau încă la hotel, dar signor Cornacchia, prevenit de mirosu-i ascuţit, părăsise corabia ce se scufunda.

Apoi veni catastrofa, sub înfăţişarea unui bătrîn scoţian cu chip isteţ care păşi într-o bună zi în cabinetul meu de consultaţie şi se aşeză pe sofaua unde stătuse şi sora lui. Mă înştiinţă că avea nenorocul să fie fratele doamnei Jonathan. Sosise seara în ajun de-a dreptul de la Dundee. Nu-şi pierduse timpul. Plătise ce se cuvenea doctorului Pilkington, adică o treime din nota de plată, făcuse vînt pe uşă afară doctorului Jones şi mă ruga acum să-i dau adresa unui ospiciu de nebuni, ieftin. Iar doctorul, după părerea lui, ar trebui închis într-alt loc.

I-am răspuns că, din nefericire pentru el, cazul surorii lui nu era caz de ospiciu. Dacă nici ea nu era un caz pentru casă de nebuni, spuse el, atunci nu mai ştia cine putea fi. Reverendul Jonathan murise de bătrîneţe şi de ramolisment cerebral de mai bine de un an ; era puţin probabil ca nebuna de babă să fi găsit undeva vreo nouă

ispită. Se făcuse odată de rîsul lumii întregi din Dundee, acum repetase aici aceeași manevră, stîrnind rîsul și batjocura întregii Rome. Era sătul de dînsa și nu voia să mai aibă deloc a face cu ea. Iar eu nici atît, i-am spus. Cincisprezece ani de zile fusesem înconjurat de femei isterice — și doream odihnă. N-avea altă soluție decît s-o ia înapoi la Dundee.

Cît despre doctorul ei, eram sigur că făcuse tot ce putuse. Pe cît știam, era un fost medic militar în India, acum ieșit la pensie, cu puțină experiență în isterie. Nu prea credeam că avusese prilejul să dea peste cazuri de „tumoarea fantomă", cum o numim noi medicii, cît fusese în armata engleză. La femeile isterice însă, așa ceva se întîlnește foarte des.

Știam că avusese nerușinarea să comande căruciorul de la magazin, pe numele lui ? Trebuia să plătească cinci lire, cînd ar fi putut cumpăra la Dundee unul de ocazie numai cu două lire. Nu l-aș putea ajuta să găsească un cumpărător pentru cărucior ? Nu voia să cîștige nimic la el, voia numai să-și vadă banii înapoi.

Dacă o lăsa pe soră-sa la Roma, i-am atras eu atenția, era în stare să-și comande un alt cărucior de la magazin. Păru foarte impresionat de argumentul meu. I-am pus la dispoziție trăsura ca să-și ducă sora la gară. Nu i-am mai revăzut niciodată.

Pînă acum profeția ministrului suedez se adeverise ; victoria mea fusese ușoară. Curînd însă aveam să mă măsor cu un rival mai serios, care abia se stabilise la Roma. Auzisem și înclin să dau crezare acelor vorbe că numai succesul meu rapid îl făcuse să-și lase o clientelă bănoasă în... și să se mute în Capitală. Se bucura de o reputație excelentă între compatrioți, ca medic capabil și om fermecător. Ajunsese în curînd o figură marcantă în societatea romană, din care eu dispăream treptat acum după ce aflasem ceea ce voiseam să știu. Umbla într-o trăsură tot

atît de elegantă ca a mea, primea lume multă în somptuosu-i apartament de la Corso ; ascensiunea lui fu tot atît de rapidă ca și a mea. Îmi făcuse o vizită, căzuserăm de acord că era loc destul în Roma ca să încăpem amîndoi și era de o politețe desăvîrșită față de mine ori de cîte ori ne întîlneam. Se înțelege că avea o clientelă foarte mare, mai cu seamă americani bogați, mulți dintre ei veniți în cîrduri la Roma, auzisem, ca să fie tratați de el. Avea echipa lui proprie de infirmerie și o clinică particulară la Porta Pia. Crezusem la început să-i medic de femei, dar mai tîrziu am auzit că era specializat în maladiile inimii. Avea se vede darul neprețuit de-a insufla încredere bolnavilor căci am auzit întotdeauna numele lui pomenit numai cu laude și recunoștință. Nu mă mira, deoarece în comparație cu noi toți avea într-adevăr o personalitate remarcabilă : frunte frumoasă, ochi neobișnuiți de pătrunzători și inteligenți, o mare ușurință de exprimare și un fel de a se purta care te cîștiga imediat. Pe colegii lui nici nu-i mai băga în seamă, pe mine însă m-a chemat de vreo două ori la consult, mai cu seamă cînd era vorba de boli nervoase. Părea să posede destul de bine principiile lui Charcot, vizitase și cîteva clinici germane. Eram aproape întotdeauna de acord în privința diagnosticului și a tratamentului și-am ajuns repede la concluzia că-și cunoaște meseria cel puțin tot atît de bine ca mine.

Într-o zi am primit un bilețel cu cîteva cuvinte mîzgălite grabnic, în care mă ruga să vin fără întîrziere la Hôtel Constanzi pentru un consult. Părea mai agitat ca de obicei. În cîteva vorbe repezite mă informă că bolnavul era de cîteva săptămîni în tratamentul lui, care la început păruse că-i face foarte bine. Dar în ultimele zile începuse deodată a se simți rău, starea inimii nu era satisfăcătoare și-ar fi vrut să știe părerea mea. Dar înainte de toate mă rugă să nu alarmez pe bolnav și familia lui. Închipuiți-vă surpriza mea, recunoscînd în bolnavul lui pe omul iubit

și respectat de mine de-atîta vreme, de altfel ca toți care-l cunoscuseră, pe cel ce scrisese *Human Personality and its Survival of Bodily Death* [1]. Avea respirația superficială și foarte anevoioasă, obrajii cianotici, vineți și supți, numai minunații lui ochi rămăseseră aceiași. Îmi întinse mîna, exprimîndu-și bucuria că mă întorsesem în sfîrșit ; îi fusese foarte dor de mine. Îmi aminti de ultima noastră întîlnire la Londra, cînd luasem masa împreună la *Society for psychical research* [2] și cum stătusem de vorbă toată noaptea despre moarte și viața de apoi. Înainte de a fi avut vreme să răspund, colegul meu îi atrase atenția că n-avea voie să vorbească, asta putîndu-i provoca un nou atac — și-mi dădu stetoscopul lui. Nu era nevoie de o examinare amănunțită ; cît văzusem îmi era de ajuns. Luînd pe doctor deoparte, l-am întrebat dacă vestise familia. Spre marea mea uimire, nu părea să-și dea seama de situație, deoarece începu a-mi spune că se gîndește să repete injecțiile de stricnină la intervale mai scurte, să încerce a doua zi serul lui și să trimită la Grand Hôtel după o sticlă de vin vechi special de Burgundia. I-am declarat că sînt împotriva oricărui fel de stimulent, căci singurul lor efect era să sporească din nou suferința, deja atenuată de natura milostivă. Nu ne mai rămînea altceva de făcut decît să-l scutim, pe cît ne sta în putere, de a suferi prea mult. Pe cînd discutam intră în cameră profesorul William James, ilustrul filozof, unul din cei mai buni prieteni ai lui. I-am repetat și lui că trebuia numaidecît înștiințată familia — era o chestiune de ore. Cum toți păreau să aibă mai multă încredere în colegul meu decît în mine, am stăruit să mai fie chemat în consult, imediat, încă un medic. Peste două ore sosi profesorul Baccelli, cel mai de seamă medic din Roma. Examinarea lui fu și mai sumară, verdictul mai scurt.

[1] „Personalitatea umană și supraviețuirea ei după moartea trupului" de *Frederic Myers* (1843—1901).

[2] Societatea de cercetări psihice.

— *Il va mourir aujourd'hui* [1], rosti el cu vocea lui joasă.

William James îmi povesti despre pactul solemn pe care-l încheiase cu prietenul lui, că cel ce va muri întîi să dea înștiințare celuilalt în clipa trecerii în necunoscut. Amîndoi credeau în posibilitatea unei astfel de comunicări. Atît era de copleșit de durere, încît n-avu curajul să intre în cameră. Căzu pe un scaun lîngă ușa deschisă, cu carnetul pe genunchi, cu condeiul în mînă, gata să scrie mesajul cu obișnuita-i precizie științifică. După masă apăru respirația Cheyne-Stokes, zguduitorul simptom al morții apropiate. Muribundul ceru să vorbească cu mine. Ochii lui erau calmi și senini.

— Știu că sînt pe moarte, rosti el, și știu că mă vei ajuta. Cînd va fi — azi ori mîine ?

— Azi.

— Îmi pare bine... sînt pregătit... nu mi-e frică. În sfîrșit, voi afla. Spune-i lui William James, spune-i că...

Gîfîitul trudnic al pieptului se opri — și urmă o clipă teribilă, cînd viața rămase în suspensie.

— Mă auzi ? am întrebat aplecîndu-mă asupra celui ce murea. Suferi ?

— Nu, murmură el, sînt foarte ostenit și foarte fericit.

Au fost ultimele lui cuvinte.

Cînd am plecat, William James ședea tot aplecat pe spate, în jilțul lui, cu mîinile pe față, cu carnetul deschis pe genunchi. Pagina era albă.

În iarna aceea l-am văzut des pe colegul meu și pe mai mulți dintre bolnavii lui. Îmi vorbea mereu de rezultatele extraordinare ale serului său și ale altui remediu nou împotriva anginei pectorale, pe care-l folosise în ultima vreme cu un nemaipomenit succes în clinica lui. Fiindcă i-am spus că m-a interesat mult întotdeauna

[1] Va muri astăzi.

angina pectorală, consimți să mă ducă la clinica lui, ca să-mi arate pe cîțiva dintre pacienții săi vindecați cu noul medicament. Spre marea mea surpriză, am recunoscut acolo pe o fostă bolnavă de-a mea, o americană bogată, cu toate stigmatele caracteristice ale isteriei, clasată de mine ca *malade imaginaire*[1]. Arăta admirabil, ca întotdeauna. Stătea în pat de mai bine de o lună, vegheată zi și noapte cu schimbul, de două infirmiere. I se lua temperatura de patru ori pe zi, i se făceau de mai multe ori pe zi, injecții subcutanate cu medicamente necunoscute, i se fixase pînă în cele mai mici amănunte o dietă extrem de riguroasă, seara lua narcotice ; de fapt, tot ce dorea ea. N-avea angină pectorală cum n-aveam eu. Noroc că era voinică cît un cal și capabilă să reziste oricărui tratament. Colegul meu îi salvase viața, îmi spuse ea. Îndată mi-a trecut prin minte că majoritatea bolnavilor din clinică trebuie să fi fost cazuri mai mult ori mai puțin asemănătoare și că toți duceau același regim sever de spital fără să sufere de nimic, decît doar de-un trai de trîndăvie, de prea mulți bani și de dorința de a se ști bolnavi și sub îngrijirea unui doctor. Ceea ce vedeam mi se părea la fel de interesant ca angina pectorală, dacă nu chiar mai interesant. Cum proceda ? Ce metodă întrebuința ? Pe cît mi-am putut da seama, metoda consta în a pune imediat pe femeile acelea la pat, rostind impresionantul diagnostic al unei maladii severe. Le îngăduia apoi însănătoșire lentă, eliberîndu-le treptat de sub o dominație sugestiei creierul buimăcit. Îmi venea ușor acum să-l clasific pe colegul meu : era cel mai primejdios medic pe care-l întîlnisem vreodată. Să-l categorisesc drept șarlatan sadea, nu mă socoteam încă îndreptățit s-o fac. Îl consideram un doctor priceput, dar asta nu însemna că nu putea fi pe deasupra și șarlatan — amîndouă mergeau perfect mînă-n mînă —

[1] Bolnavă închipuită.

și tocmai într-asta consta pericolul. Dar șarlatanul operează singur, ca pungașul de buzunare ; or, omul acela mă poftea la clinica lui ca să-mi prezinte cu multă mîndrie cazurile cele mai grave. Era, de bună seamă, un șarlatan, dar un soi de șarlatan cu totul aparte, care merita să fie studiat mai amănunțit. Cu cît îl vedeam, mă izbea tot mai mult agitația morbidă a întregii lui mașinării mintale, privirea neliniștită, viteza extraordinară cu care vorbea. Dar felul cum întrebuința digitala, arma noastră cea mai puternică, dar și cea mai primejdioasă, în combaterea bolilor de inimă, a făcut să sune la urechea mea prima notă de alarmă. Într-o noapte, am primit o scrisoare de la fiica unei cliente de-a lui, care mă ruga să vin numaidecît, căci infirmiera mă chema urgent. Infirmiera mă luă deoparte și-mi spuse că trimisese după mine fiindu-i teamă că se întîmplă ceva rău ; nu-i plăceau deloc cele ce se petreceau acolo. Avea dreptate. Inima fusese ținută prea mult sub acțiunea digitalei, bolnava era în mare pericol să moară din pricina doctoriei. Am smuls seringa din mîna colegului meu tocmai cînd se pregătea să mai facă bolnavei o nouă injecție și, cînd m-am uitat în ochii lui, am citit groaznicul adevăr : nu era șarlatan, ci nebun.

Ce trebuia să fac ? Să-l denunț ca șarlatan ? N-aș fi făcut decît să sporesc numărul bolnavilor și, probabil, al victimelor. Să-l denunț că-i nebun ? Ar fi însemnat să-i stric cu desăvîrșire cariera. Ce dovezi puteam aduce ? Morții nu pot vorbi, viii nu vor vorbi. Bolnavii, infirmierele, pacienții, toți se vor ridica împotriva mea, căci eu aveam de cîștigat mai mult ca oricine din prăbușirea lui. Să nu fac nimic ? Să-l las la locul lui — un smintit care să hotărască de viața și moartea atîtor oameni ?

După ce am stat multă vreme în cumpănă, m-am hotărît să vorbesc cu ambasadorul țării lui, știind că era în relații foarte prietenești cu el. Ambasadorul nu voi să mă creadă.

Cunoștea pe colegul meu de ani de zile și-l considerase întotdeauna un medic priceput și demn de încredere. Urmase și el un tratament care-i priise foarte mult, îi tratase și familia. Îl știuse întotdeauna un om nervos și cam excentric ; dar, în ce privea limpezimea minții, era tot atît de sănătos ca noi doi. Deodată ambasadorul izbucni, după obiceiul lui, în hohote zgomotoase de rîs. Nu se putea stăpîni, se scuză el, i se părea din cale afară de caraghios. Era sigur că nu-i voi lua în nume de rău, știind că nu sînt lipsit de-un oarecare simț al umorului. Îmi povesti apoi că în aceeași dimineață colegul meu fusese la el ca să-i ceară o scrisoare de recomandație către ministrul Suediei, cu care trebuia să vorbească într-o chestiune foarte gravă. Socotea că-i de datoria lui să-l previe că trebuie să fiu supravegheat, fiind încredințat că nu-s sănătos la minte. I-am atras atenția ministrului că asta era cea mai bună dovadă, fiind exact tactica pe care ar folosi-o un nebun în asemenea împrejurare ; nebunii sînt neînchipuit de șireți.

Ajungînd acasă, am găsit o scrisoare de la colegul meu — atît de neciteață, încît mai mult am ghicit că era o invitație pentru a doua zi la dejun. Observasem de mai înainte schimbarea scrisului său. L-am găsit în cabinetul lui medical, în fața oglinzii, privind țintă cu ochii holbați la ușoara umflătură de la gît a glandei tiroide, pe care eu deja o băgasem de seamă. Iuțeala extraordinară a pulsului îmi ușură diagnosticul. I-am spus că avea boala lui Basedow. Îmi mărturisi că bănuise și el și mă ruga să-l tratez. I-am spus că era surmenat, că trebuia să renunțe un timp la profesia lui și că cel mai bun lucru era să se întoarcă acasă pentru o odihnă lungă. Am izbutit să-l țin în pat pînă sosi fratele lui. Plecă din Roma peste o săptămînă, pentru a nu se mai întoarce niciodată. S-a prăpădit în anul următor, mi se pare într-un ospiciu.

GRAND HÔTEL

Cînd doctorul Pilkington mi se prezentase ca decan al medicilor străini, uzurpase un titlu ce aparţinea altui om, cu mult superior nouă, tuturor celorlalţi medici străini din Roma. Tin să scriu aici numele lui adevărat întreg, aşa cum a rămas înscris în amintirea mea cu litere de aur : bătrînul doctor Erhardt, unul din cei mai buni doctori şi unul din sufletele cele mai generoase pe care le-am întîlnit vreodată. Supravieţuitor al dispărutei Rome din vremea lui Pio Nono, reputaţia lui a rămas neştirbită după mai mult de patruzeci de ani de activitate în Cetatea Eternă. Deşi trecut de şaptezeci de ani, era încă om în putere şi cu mintea vioaie, zi şi noapte pe drum, întotdeauna gata să ajute, fără deosebire, pe bogaţi şi săraci. Era tipul cel mai desăvîrşit pe care l-am întîlnit al doctorului de familie de odinioară, acum aproape dispărut — spre paguba omenirii suferinde. Era cu neputinţă să nu-l iubeşti şi să nu ai încredere în el. Sînt sigur că n-a avut nici un duşman în lunga-i viaţă, în afară de profesorul Baccelli. Era german de origine — şi dacă în patria lui ar fi fost mulţi ca dînsul, în 1914 n-ar fi fost război.

Cum de atîţia bolnavi, chiar dintre foştii lui pacienţi, se adunau în casa lui Keats ca să-mi ceară mie sfaturi cînd în aceeaşi piazza trăia un om ca bătrînul Erhardt, va rămîne veşnic o enigmă pentru mine. Era singurul coleg pe care obişnuiam să-l consult cînd aveam vreo îndoială şi întotdeauna se dovedea că a avut dreptate iar eu greşeam nu prea rar, dar nu mă lăsa niciodată în încurcătură, îmi venea în ajutor ori de cîte ori putea — şi asta se întîmpla destul de des. Poate că nu prea era obişnuit cu ultimele formule magice ale profesiei noastre şi se ferea de multe dintre noile medicamente brevetate şi miraculoase

ale tuturor țărilor și teritoriilor. Dar mînuia cu o neasemuită măiestrie vechea și mult încercata-i farmacopee, iar ochii lui pătrunzători descopereau răul oriunde ar fi stat pitit; nu mai rămînea nici o taină în inimă ori plămîn, de îndată ce-și punea stetoscopul la bătrîna-i ureche. Era întotdeauna la curent cu ultimele descoperiri moderne mai importante. Se interesa cu pasiune de bacteriologie și de seroterapie, științe pe vremea aceea aproape noi; știa tot ce făcuse Pasteur, poate chiar mai bine ca mine. A fost întîiul medic care a folosit în Italia serul antidifteric al lui Behring. Descoperirea care salvează astăzi viețile a sute de copii în fiecare an era pe vremea aceea încă într-o fază experimentală și nu se întrebuința ca tratament în mod obișnuit.

N-am să uit niciodată prima lui experiență cu serul antidifteric. Într-o noapte, tîrziu, am primit de la un american ce se afla la Grand Hôtel o chemare urgentă, însoțită de o scrisoare de recomandație din partea profesorului Weir-Mitchell. În holul hotelului mă întîmpină un omuleț cu o mutră furioasă, care-mi spuse foarte agitat că de-abia sosise de la Paris cu trenul de lux și că, în locul celui mai bun apartament pe care-l reținuse, fuseseră îngrămădiți, el și familia lui, în două camere mici, fără salon și chiar fără baie. Telegrama directorului, prin care-l vestea că hotelul era plin, fusese trimisă prea tîrziu și nu-l mai găsise. Tocmai telegrafiase la Ritz, protestînd împotriva unui astfel de tratament. Și, ca să pună vîrf la toate, băiețelul lui cel mic se îmbolnăvise. Avea o răceală cu febră și soția lui îl veghease toată noaptea în tren. Eram atît de bun să merg imediat ca să-l examinez? Doi copilași dormeau în același pat, obraz lîngă obraz, aproape gură la gură. Mama lor mă privi îngrijorată. Băiețelul, îmi spuse ea, nu putuse înghiți laptele și-i era teamă să n-aibă o răceală la gît. Micuțul respira greu, cu gura căscată, cu chipul aproape vînăt.

Am mutat fetița adormită în patul mamei, pe care am înștiințat-o că băiatul avea difterie și că trebuie să trimît imediat după o infirmieră. Îmi răspunse că dorea să îngrijească ea singură copilul. Mi-am petrecut toată noaptea curățind membranele difterice din gîtul băiatului, care se înnăbușea. Spre dimineață am trimis după doctorul Erhardt, să mă ajute la traheotomie, căci băiatul era pe punctul de a se sufoca. Bătăile inimii slăbiseră într-atît, că doctorul nu se încumeta să-i dea cloroform și ezitam amîndoi să-l operăm, temîndu-ne ca nu cumva să moară sub cuțit. Am trimis după tatăl copilului care, auzind cuvîntul difterie, se repezi afară din cameră și discuția urmă prin ușa crăpată. Nici nu vru să audă de operație și propuse să cheme toate somitățile medicale din Roma, ca să aibă și avizul lor. I-am răspuns că nu era nevoie și — era și prea tîrziu. Dacă-l vom opera ori nu, rămînea să hotărîm noi, Erhardt și cu mine. Am învelit fetița într-o pătură și i-am spus s-o ducă în camera lui. Era gata să dea un milion de dolari, spunea el, ca să-și scape băiatul. I-am replicat că aici n-aveau nici un amestec dolarii și i-am trîntit ușa în nas. Mama rămase lîngă pat, privindu-ne înspăimîntată. Am prevenit-o că ne așteptam să fie nevoie de operație dintr-o clipă în alta — și cum abia într-o oră se putea aduce o infirmieră, va trebui să ne ajute ea. Încuviință din cap fără să rostească un cuvînt și fața i se crispă de sforțarea pe care-o făcea să-și stăpînească lacrimile ; era o femeie curajoasă, o ființă admirabilă. Pe cînd pusesem un prosop curat pe masă, sub lampă, și pregăteam instrumentele, Erhardt îmi spuse că, printr-o stranie coincidență, primise chiar în dimineața aceea, prin legația germană, o mostră a serului celui nou, antidifteric, preparat de Behring, pe care-l ceruse laboratorului din Marburg. Știam că serul fusese încercat cu un remarcabil succes în mai multe clinici germane. N-am putea oare să-l folosim și noi ? Nu mai era timp de stat la discuție, copilul se stingea văzînd cu ochii ; ne-am

gîndit amîndoi că prea puţină speranţă rămăsese să mai scape cu viaţă. Cu consimţămîntul mamei, ne-am hotărît să-i facem injecţia cu ser. Reacţia a fost teribilă şi aproape instantanee. Tot trupul copilului se înnegri, temperatura i se ridică la 41 de grade, căzînd apoi brusc sub normal, cu violente frisoane. Din nas şi din intestine începu a-i curge sînge ; bătăile inimii se făcură foarte neregulate şi apărură simptomele unui apropiat colaps. Nici unul din noi nu părăsi în ziua aceea camera, aşteptînd din clipă în clipă sfîrşitul. Spre uimirea noastră, către seară, respiraţia i se făcu mai uşoară, pulsul mai puţin neregulat, iar starea locală a gîtului parcă se ameliorase. L-am rugat pe bătrînul Erhardt să se ducă acasă pentru cîteva ore de somn, dar el îmi răspunse că-l interesa atît de mult cazul încît nu simţea deloc oboseală. La sosirea sorei Philippine, una dintre cele mai bune infirmiere pe care le-am avut, de la Institutul Englez al Surorilor Albastre, zvonul că izbucnise difterie la etajul de sus se răspîndi ca un incendiu în tot hotelul, care era supraîncărcat. Directorul îmi trimise vorbă să ducem numaidecît copilul la un spital ori la o clinică. I-am răspuns că nici eu, nici Erhardt nu ne puteam lua răspunderea, deoarece cu siguranţă copilul ar muri pe drum — şi-apoi, nu cunoşteam nici un loc unde l-am putea duce, instalaţiile pentru astfel de cazuri fiind în acele vremuri teribil de primitive. Peste cîteva clipe, milionarul din Pittsburg mă înştiinţă prin uşa întredeschisă că poruncise directorului să evacueze în contul lui tot etajul de sus ; ar prefera să cumpere hotelul decît să primejduiască viaţa copilului transportîndu-l în altă parte. Spre seară, ne-am dat seama că se molipsise şi mama. A doua zi dimineaţă, toată aripa etajului de sus era evacuată. Fugiseră pînă şi chelnerii şi cameristele. Numai signor Cornacchia, antreprenorul de pompe funebre, făcea de gardă măsurînd agale de la un capăt la altul coridorul pustiu, cu jobenul în mînă. Din cînd în cînd, tatăl se ităa prin deschizătura uşii, aproape înnebunit de spaimă. Starea

mamei se înrăutăţea. Am dus-o în camera de alături, lăsînd-o în grija lui Erhardt şi a altei surori, iar eu cu sora Philippine am rămas cu băieţelul. Spre amiază avu un colaps şi muri de paralizia inimii. Starea mamei era atît de gravă încît n-am îndrăznit să-i spunem, hotărîndu-ne să aşteptăm pînă a doua zi. Cînd l-am vestit pe tată că trupul copilului trebuia depus chiar în seara aceea în capela cimitirului protestant şi îngropat în răstimp de douăzeci şi patru de ore, se clătină şi era cît pe ce să cadă în braţele lui signor Cornacchia, care se apropiase de el cu o respectuoasă plecăciune. Soţia n-are să-l ierte niciodată dacă lasă copilul într-o ţară străină, spuse el. Trebuia să fie înmormîntat în cavoul familiei din Pittsburg. I-am răspuns că era cu neputinţă, deoarece legea interzicea să fie transportat trupul în asemenea cazuri. Peste o clipă, milionarul din Pittsburg îmi întindea prin crăpătura uşii un cec de o mie de lire sterline, să-l întrebuinţez cum voi socoti eu de cuviinţă ; şi era gata să-mi mai scrie un cec cu orice sumă doream, numai să trimit trupul băiatului în America. M-am închis împreună cu signor Cornacchia într-o altă cameră şi l-am întrebat cît costa aproximativ o înmormîntare clasa întîi şi un loc de veci în cimitirul protestant. Vremurile erau grele, îmi răspunse el, de curînd preţul sicrielor crescuse, fapt agravat de o neprevăzută scădere a numărului clienţilor. Era o chestiune de onoare pentru el ca înmormîntarea să fie cît se poate de reuşită. Cu zece mii de lire se acopereau toate cheltuielile, în afară de bacşişuri. Apoi mai era groparul care, precum ştiam, avea opt copii — şi, firește, costul florilor. Pupilele ovale, ca de pisică, ale lui signor Cornacchia crescură deodată cînd i-am spus că eram împuternicit să-i dau o sumă îndoită dacă izbutea să transporte cadavrul la Neapole şi să-l expedieze cu primul vapor în America. Voiam răspunsul în două ore. Ştiam că era un lucru nelegal şi-i dam timp să-şi întrebe conştiinţa. Eu o cercetasem pe-a mea. Singur voi îmbălsăma

trupul, chiar în noaptea aceea, și voi pune să lipească sicriul de plumb în fața mea. După ce mă voi încredința astfel că înlăturasem orice primejdie de molipsire, voi semna un certificat de deces, în care declaram că pricina morții fusese o pneumonie nemolipsitoare, urmată de o paralizie a inimii, evitînd cuvîntul difterie. Lui signor Cornacchia îi trebui mai puțin timp decît crezusem eu pentru a-și întreba conștiința. Peste o oră veni să-mi spuie că primește, cu condiția ca jumătate din sumă să i-o plătesc înainte, fără să-mi dea chitanță. I-am dat banii. Peste o oră, Erhardt și cu mine făceam traheotomie mamei copilului, operație care fără îndoială i-a salvat viața.

Amintirea acelei nopți mă urmărește încă de cîte ori intru în micuțul, încîntătorul țintirim de la Porta San Paolo. L-am găsit pe Giovanni, groparul, așteptîndu-mă la poartă cu un felinar chior în mînă. Am bănuit îndată, după felul cum mă salută, că băuse un păhărel mai mult decît se cuvenea, ca să capete puteri pentru munca acelei nopți. El trebuia să fie singurul meu ajutor, căci aveam motive serioase să nu mai doresc prezența altcuiva. Se stîrnise furtună, ploua cu găleata și era întuneric beznă. O răbufnire de vînt stinse felinarul și trebui să ne bîjbîim drumul cum puturăm, pe un întuneric de păcură. Pe la mijlocul cimitirului m-am poticnit de un morman de pămînt și am căzut cît eram de lung într-o groapă pe jumătate săpată. Făcuse groapa chiar în după-amiaza aceea, din porunca lui signor Cornacchio, îmi explică Giovanni ; din fericire, nu era adîncă : era mormîntul unui copil mic.

Îmbălsămarea fu o treabă grea și primejdioasă. Trupul era deja într-un stadiu avansat de descompunere. Lumina era foarte proastă și, spre marea mea spaimă, descoperii că mă tăiasem la un deget. O bufniță mare striga fără încetare din spatele piramidei lui Cestius — îmi amintesc

bine de asta, căci pentru întîia oară mă înfioram la strigătul acela, eu, care-am iubit întotdeauna așa de mult bufnițele.

În zori de zi m-am întors la Grand Hôtel. Mama avusese o noapte bună, temperatura scăzuse la normal și Erhardt o socotea scăpată. Nu-i mai puteam ascunde moartea băiatului. Cum nici tatăl, nici Erhardt nu voiau să-i spuie, sarcina căzu în seama mea. Sora avea impresia că mama știa. Pe cînd veghea lîngă pat, îmi povesti ea, bolnava se trezise deodată din somn și, scoțînd un țipăt desperat, cercase să sară jos, dar căzuse înapoi leșinată. Crezînd că a murit, se repezise să mă cheme, dar tocmai atunci intrasem în cameră să-i spun că băiețelul se prăpădise chiar în clipa aceea. Presupunerea sorei se dovedi justă. Înainte de a putea rosti o vorbă, bolnava se uită drept în ochii mei și-mi spuse că știa : fiul ei murise. Erhardt părea distrus de moartea băiatului, învinuindu-se că recomandase serul. Bătrînul acela admirabil avea un suflet atît de cinstit și de drept, încît vroia să trimită tatălui o scrisoare acuzîndu-se aproape de moartea băiatului. Dar eu i-am replicat că răspunderea cădea asupră-mi, căci fusesem chemat să tratez cazul și că o asemenea scrisoare putea să-l scoată cu totul din minți pe un tată, și așa aproape nebun de durere. A doua zi am dus-o pe mamă cu trăsura mea la clinica Surorilor Albastre, unde izbutisem să capăt camere și pentru fetiță și soț. Omul acela era atît de îngrozit de difterie, încît îmi dărui întreaga-i garderobă, două cufere mari pline de haine, ba chiar și pardesiul lui împreună cu jobenul. Eram încîntat, căci hainele de ocazie sînt adesea mai folositoare decît medicamentele. Cu multă greutate l-am putut convinge să-și păstreze ceasul de aur ; barometrul lui de buzunar îl mai am și azi. Cînd plecă din hotel, milionarul din Pittsburg achită fără să clipească o notă de plată atît de gigantică încît mi-a venit amețeală. Am supravegheat eu singur dezinfectarea camerelor și, amintindu-mi de șiretlicul întrebuințat în aventura mea de la Hôtel Victoria din Heidelberg, m-am tîrît o oră în

genunchi ca să desfac din cuie covorul de Bruxelles de pe jos. Cum de-a mai încăput atunci în capul meu un gînd în folosul Măicuţelor Sărmanilor, nu pricep nici eu. Parcă văd şi-acum mutrele funcţionarilor hotelului, cînd am pus să coboare covorul jos la trăsura mea, pentru a-l trimite la localul de dezinfecţie municipal de pe Aventin. I-am spus directorului că mi-l dăruise ca amintire milionarul din Pittsburg, după ce-l plătise cu un preţ întreit.

În sfîrşit, am ajuns acasă, în Piazza di Spagna. Am agăţat pe uşa de la intrare o înştiinţare în franceză şi engleză că doctorul era bolnav şi-i rugam pe clienţi să se adreseze doctorului Erhardt, Piazza di Spagna, 28. Mi-am făcut o injecţie de morfină cu doză triplă şi m-am aruncat pe divanul din camera de consultaţie, cu gîtul umflat şi 40° temperatură. Ana se sperie şi vru să trimită numaidecît după doctorul Erhardt. Am liniştit-o spunîndu-i că eram perfect sănătos, n-aveam nevoie decît de un somn de douăzeci şi patru de ore — şi să nu mă trezească decît în caz că arde casa.

Narcoticul binefăcător începuse a revărsa uitarea şi pacea în creierul meu istovit, chiar şi spaima ce mă urmărea din pricina tăieturii de la deget dispăruse din gîndu-mi năuc. Aproape aţipisem. Dintr-o dată, clopoţelul de la intrare începu a suna prelung, cu înverşunare. Se auzea în hol o voce stridentă de femeie, a cărei naţionalitate era uşor de recunoscut, discutînd cu Anna într-o italiană stricată.

— Doctorul e bolnav. Vă rog, duceţi-vă alături, la doctorul Erhardt.

Nu voia să vorbească numaidecît cu doctorul Munthe, într-o chestiune foarte urgentă.

— Doctorul e-n pat ; vă rog să plecaţi.

Nu, trebuia să-l vadă fără întîrziere.

— Dă-i cartea mea de vizită.

— Doctorul doarme, vă rog...

Parcă puteam să dorm cu țipetele acelea teribile răsunînd în hol !

— Ce doriți ?

Anna nici n-avu timp s-o oprească locului că ea și ridicase draperia de la camera în care dormeam, apărînd ca icoana vie a sănătății, cît un cal de voinică : Mrs. Charles W. Washington Longfellow Perkins Junior.

— Ce doriți ?

Dorea să știe dacă, luînd o cameră la Grand Hôtel, nu risca să se molipsească de difterie. I se dăduse o cameră la etajul de sus. Era adevărat că băiețelul murise la etajul întîi ? Nu voia să se expuie.

— Care-i numărul camerei dumneavoastră ?

— Trei sute treizeci și cinci.

— Să n-o schimbați cu nici un preț ! E cea mai curată din întreg hotelul. Chiar eu am dezinfectat-o. Este camera în care a murit copilul.

M-am prăbușit apoi pe pat, trecînd parcă prin el, căci morfina începea din nou să lucreze.

Clopoțelul de la intrare sună iar. Din nou am auzit în hol vocea necruțătoare spunîndu-i Annei că dorea să mă întrebe încă ceva și mai important.

— Doctorul a adormit.

— Arunc-o pe scări, am urlat la Anna care era numai jumătate cît cealaltă.

Nu, nu voia să plece pînă ce nu-i voi da răspunsul.

— Ce mai doriți ?

— Mi s-a rupt un dinte și mă tem că trebuie să-l scot. Cum îl cheamă pe cel mai bun dentist din Roma ?

— Doamnă Washington Perkins Junior, mă auzi bine ?

Da, mă auzea perfect.

— Doamnă Perkins Junior, pentru întîia oară în viață îmi pare rău că nu-s dentist ; mi-ar fi făcut mare plăcere să-ți scot toți dinții din gură.

25

MĂICUȚELE SĂRMANILOR

Eram bun prieten cu Măicuțele Sărmanilor de la San Pietro in Vincoli, vreo cincizeci de toate și mai mult franțuzoaice, precum și cu mulți dintre cei trei sute de bătrîni, bărbați și femei, ce găsiseră adăpost în vasta clădire. Doctorul italian care se presupunea că îngrijește de toți oamenii aceia n-a arătat niciodată vreo gelozie profesională față de mine, nici chiar atunci cînd covorul milionarului din Pitsburg luat de la Grand Hôtel a fost întins, după cuvenita dezinfectare, pe lespezile reci ca gheața ale capelei, spre marea încîntare a măicuțelor. Cum izbuteau ele să facă rost de mîncare și îmbrăcăminte pentru toți pensionarii lor, era un mister pentru mine. Căruța cea veche și hodorogită, ce se tîra mereu de la un hotel la altul să adune toate resturile de mîncare, era cunoscută pe vremea aceea de toți vizitatorii Romei. Douăzeci de măicuțe, două cîte două, colindau fără odihnă din zori pînă-n noapte cu coșul cel mare și cutia milelor. Două din ele stăteau de obicei la ora de consultație într-un ungher al holului meu. Mulți dintre pacienții de atunci își mai amintesc fără îndoială de ele. Ca toate călugărițele, erau foarte vesele și pline de haz și le plăcea tare să stea la taifas cînd aveau prilejul. Erau amîndouă tinere și drăguțe — maica superioară îmi spusese de mult în taină că cele bătrîne și urîte nu sînt bune la adunatul milelor. I-am destăinuit la rîndul meu că o soră tînără și plăcută la chip are mai multe șanse să fie ascultată de bolnavii mei decît una urîtă, și că o infirmieră ursuză nu-i niciodată o infirmieră bună. Acele călugărițe, care știau atît de puțin despre lumea din afară, știau multe despre firea omenească. Cunoșteau dintr-o aruncătură de ochi pe cel care probabil va pune ceva în cutia milelor și pe cel care nu va pune.

Tinerii, îmi spuneau ele, sînt în general mai darnici decît bătrînii, iar copiii, vai, nu dăruiesc mai niciodată, în afară de cazul cînd le poruncește bona lor engleză. Bărbații dau mai mult ca femeile, cei care umblă pe jos mai mult decît cei care umblă în trăsură. Englezii erau cei mai buni clienți ai lor, apoi urmau rușii. Turiștii francezi erau foarte puțini. Americanii și germanii se despărțeau mai greu de banii lor, iar italienii din clasa de sus erau și mai zgîrciți. Italienii săraci erau însă foarte generoși. Prinții și clericii de toate națiile nu prea erau, în general, buni clienți. Cei o sută cincizeci de bătrîni pe care-i aveau în grija lor erau ușor de mînuit, dar cu cele o sută cincizeci de bătrîne, care toată ziua se certau și se pîrau, n-o scoteau ușor la capăt. Înflăcărate drame pasionale se iscau ades între cele două aripi ale clădirii și bietele măicuțe se căzneau să stingă jarul ce mocnea sub cenușă, pe cît puteau cu mărginita lor înțelegere.

Răsfățatul căminului era Monsieur Alphonse, cel mai mărunțel franțuz care s-a pomenit vreodată, ce trăia în cotlonul lui, după niște perdele albastre, în capătul salonului celui mare de șaizeci de paturi. Nici unul din celelalte paturi n-avea perdele, privilegiu de care se bucurau numai Monsieur Alphonse ca cel mai în vîrstă din toată instituția. El pretindea că are șaptezeci și cinci de ani, dar măicuțele socoteau că-i trecut de optzeci, iar eu, judecînd după starea arterelor, îi dam aproape nouăzeci. Venise acolo, cu mulți ani în urmă, ducînd o valijoară în mînă, cu o redingotă uzată pe el și jobeń în cap, nimeni nu știa de unde. Își petrecea zilele după perdelele lui, într-o desăvîrșită izolare de restul pensionarilor. Apărea numai duminica, îndreptîndu-se cu pași mărunți către capelă, cu jobenul în mînă. Ce făcea ziua întreagă îndărătul perdelelor, nimeni nu știa. Maicile îmi povesteau că întotdeauna cînd îi aduceau castronul cu supă ori ceașca cu cafea — alt privilegiu — îl găseau stînd pe pat și cotrobăind în bocceluța cu hîrtii din valiza-i veche, ori periindu-și jobe-

nul. Monsieur Alphonse ţinea ca musafirii lui să păstreze o strictă etichetă. Cel care venea trebuia să bată întîi în măsuţa de lîngă pat. Atunci îşi încuia cu grijă hîrtiile la loc în valiză, strigînd cu glasu-i piţigăiat : *Entrez, Monsieur !* [1] şi te poftea cu un gest de scuză să te aşezi lîngă el, pe pat. Vizitele mele păreau că-i fac plăcere şi curînd am devenit foarte buni prieteni. Zadarnic am cercat să aflu cîte ceva din trecutul lui. Ştiam numai că era francez, dar n-aş fi putut spune de era parizian ori nu. Nu ştia o boabă italieneşte şi aveam impresia că nu cunoştea Roma deloc. Nu fusese nici măcar la biserica Sfîntu-Petru, dar avea de gînd să se ducă *un de ces quatre matins* [2] îndată ce va avea vreme. Călugăriţele spuneau că nu se va duce, că nu ieşea nicăieri, deşi, cînd voia, avea încă destulă putere să umble. Adevărata pricină pentru care sta acasă joia, ziua de ieşire în oraş a bărbaţilor, era starea jalnică a jobenului şi a redingotei, distruse de atîta periat. În memorabila zi cînd cercă jobenul şi redingota milionarului din Pittsburg, nou-nouţe şi după ultima modă americană, începu cel din urmă capitol al vieţii lui Monsieur Alphonse — şi poate şi cel mai fericit. În joia următoare, toate măicuţele de prin săli se strînseră jos în uşa de la intrare, venise chiar şi maica superioară, ca să-l vadă pe Monsieur Alphonse urcîndu-se în eleganta mea caleaşcă şi salutîndu-şi solemn admiratoarele cu noul lui joben.

— *Est-il chic !* [3] rîdeau ele în timp ce trăsura pornea. *On dirait un milord anglais !* [4]

Coborîrăm pe Corso, făcînd o scurtă apariţie pe Pincio înainte de a ne opri în Piazza di Spagna, unde Monsieur Alphonse fusese invitat de mine la dejun.

Aş vrea să-l văd pe cel care ar fi putut rezista ispitei de a nu preface invitaţia aceea de joi într-una perma-

[1] Intraţi, domnule !
[2] Cît de curînd.
[3] Cît e de şic !
[4] Ai zice că-i un lord englez !

nentă, pentru toate joile viitoare. Fix la ora unu, în fiecare joi din acea iarnă, caleașca mea îl lăsa pe Monsieur Alphonse la numărul 26 de Piazza di Spagna. Peste o oră, cînd începeam consultațiile, era condus de Anna pînă la trăsura ce-l aștepta pentru obișnuita-i plimbare pe Pincio. Se oprea apoi la cafeneaua Aragno, unde Monsieur Alphonse se instala în colțul rezervat lui și își citea *Figaro* cu o ceașcă de cafea dinainte, avînd aerul unui bătrîn ambasador. Urma altă jumătate de oră de viață glorioasă în trăsură, la vale pe Corso, căutînd atent cu privirea să descopere vreun cunoscut din Piazza di Spagna ca să-l salute cu jobenul cel nou. După asta dispărea iar îndărătul perdelelor albastre pînă joia următoare, cînd începea din zori să-și perie jobenul, după spusa maicilor. Uneori se întîmpla să-mi pice la masă cîte-un prieten, doi, spre nemaipomenita încîntare a lui Monsieur Alphonse. Sînt sigur că mulți dintre ei și-l amintesc. Nici unul n-a avut vreodată cea mai mică bănuială de unde venea. Avea într-adevăr o înfățișare foarte îngrijită și cochetă — cu redingota-i lungă, elegantă, cu jobenul cel nou de care pînă și la masă se despărțea cu părere de rău. Neștiind nici eu însumi ce era Monsieur Alphonse, am sfîrșit prin a-l preface într-un diplomat la pensie. Toți prietenii mei îl numeau *Monsieur le Ministre* și Anna îi spunea numai *Vostra eccellenza* ; să-i fi văzut atunci chipul ! Noroc că era foarte surd și conversația cu el se mărginea îndeobște la cîteva păreri anodine cu privire la papă ori la *scirocco*. Oricum, trebuia să fii cu urechea atentă și ochii în patru pentru a putea interveni la timp ca să dau garafa deoparte și să-i ajut la o întrebare penibilă ori la un răspuns și mai penibil după ce băuse al doilea pahar de Frascati. Monsieur Alphonse era un regalist înfocat, gata oricînd să răstoarne republica franceză cu orice preț. Aștepta zilnic vești din surse misterioase, ca să fie rechemat la Paris din clipă în clipă. Pînă aici n-aveam nici o grijă, auzisem o mulțime de

francezi desființînd republica. Dar cînd începea să vorbească despre chestiuni familiale, trebuia să fiu cu mare grijă ca nu cumva să scape la lumină secretul trecutului său pe care-l ținea cu atîta grijă închis în valiză. Noroc că eram întotdeauna prevenit la timp de cumnatul lui : *mon beau-frère le sous-préfet* [1]. Exista o înțelegere tacită între mine și prietenii mei ca de îndată ce va pomeni de acel misterios personagiu, garafa să fie pusă imediat deoparte și nici o picătură de vin să nu se mai toarne în paharul lui Monsieur Alphonse.

Îmi aduc perfect aminte că Waldo Storey, cunoscutul sculptor american și prieten deosebit de bun al lui Monsieur Alphonse lua masa cu noi în joia aceea. Monsieur Alphonse era foarte bine dispus și neobișnuit de vorbăreț. Nu golise bine întîiul pahar de Frascati că începu să se sfătuiască cu Waldo cum să înjghebe o armată de foști garibaldieni cu care să năvălească în Franța, să meargă asupra Parisului și să răstoarne republica. La urma urmei, doar nu era decît o chestiune de bani și cinci milioane ar fi de ajuns ; un milion era dispus să-l procure el personal, în cazul cel mai prost.

Mi s-a părut cam congestionat la față și eram sigur că prefectul, cumnatul său, nu era departe. I-am făcut lui Waldo semnul convenit să nu-i mai toarne nici o picătură de vin.

— *Mon beau-frère le sous-pré...* chicoti el.

Se opri deodată, cînd am pus garafa cu vin deoparte și-și plecă ochii în farfurie, cum făcea de obicei cînd nu-i plăcea ceva.

— Nu te supăra, am spus eu. Hai să mai bem un pahar în sănătatea dumitale. Iartă-mă dacă te-am jignit, și jos republica ! dacă dorești dumneata.

Spre surpriza mea, nu întinse mîna spre pahar. Rămase neclintit privind în farfurie. Murise.

[1] Cumnatul meu, subprefectul.

Nimeni nu știa mai bine ca mine ce-ar fi însemnat pentru Monsieur Alphonse și pentru mine, dacă aș fi ținut seama de procedura obișnuită și-aș fi chemat poliția, după cum cere legea. Urma examinarea corpului de medicul legist, poate o autopsie, amestecul consultatului francez și-apoi lucrul cel mai important : i se va răpi mortului singura-i avuție, taina trecutului său. Am trimis pe Anna să-i spuie vizitiului să ridice coșul trăsurii, fiindcă Monsieur Alphonse leșinase și îl duceam chiar eu acasă. Peste cinci minute, Monsieur Alphonse ședea alături de mine în trăsură, în colțul lui obișnuit, cu gulerul de la pardesiul milionarului din Pittsburg ridicat pînă peste urechi, cu jobenul înfundat bine pe sprîncene, după obiceiul lui. Arăta ca întotdeauna, numai că părea și mai mărunțel decît în viață, ca toți morții.

— Pe Corso, întrebă vizitiul.

— Da, desigur, pe Corso ; este plimbarea favorită a lui Monsieur Alphonse.

La început, maica superioară s-a arătat cam îngrijorată ; dar certificatul meu pe care scrisesem „decedat în urma unei crize cardiace", datat la azil, înlătură orice neplăcere cu poliția. Seara, Monsieur Alphonse fu așezat în raclă și sub bătrînu-i cap i se așeză valiza drept căpătîi, iar cheia ei o avea ca întotdeauna, legată pe o panglică, în jurul gîtului. Măicuțele nu întreabă niciodată nimic, nici despre cei vii, nici despre morți. Le este de ajuns să știe că cei care vin să le ceară adăpost sînt bătrîni și flămînzi. Restul nu-i treaba lor și-a nimănui, ci numai a lui Dumnezeu. Știu foarte bine că mulți dintre pensionarii lor trăiesc și mor la azil sub nume falșe. Aș fi vrut să-l las să-și ia cu dînsul în sicriu jobenul lui drag, dar maicile mi-au răspuns că nu se cădea. Îmi părea foarte rău, le-am spus, eram sigur că ar fi fost fericit să-l aibă.

Într-o noapte am fost trezit de o chemare urgentă de la Măicuțele Sărmanilor, să vin' numaidecît. Toate sălile

vastei clădiri erau tăcute și întunecate, numai în capelă se auzea murmur de rugăciuni. Am fost introdus într-o chilie din partea clădirii locuită de maici, unde nu fusesem niciodată. Pe pat zăcea întinsă o călugăriță încă tînără, cu chipul alb ca perna pe care-și rezema capul, cu ochii închiși, cu pulsul abia simțit. Era *la mère générale des petites soeurs des pauvres* [1] care sosise chiar în seara aceea de la Neapole și se întorcea la Paris după o călătorie de inspecție în jurul lumii. Viața îi era în mare pericol din pricina unei grave boli de inimă. Am stat la căpătîiul regilor, reginelor și al altor oameni celebri, în ceasuri cînd viața lor atîrna de-un fir de păr, ce-l țineam poate în mîna mea, dar niciodată n-am simțit apăsîndu-mă mai greu răspunderea meseriei mele ca în acea noapte, cînd femeia întinsă pe pat a deschis minunații ei ochi și m-a privit ;

— *Faites ce que vous pouvez, monsieur le docteur,* murmurase ea ; *car quarante mille pauvres dépendent de moi.* [2]

Măicuțele Sărmanilor trudesc din zori pînă-n noapte la munca lor, cea mai folositoare și mai ingrată formă de binefacere pe care-o cunosc. Nu-i nevoie să vii la Roma ca să le întîlnești ; sărăcia și bătrînețea se află pretutindeni pe lume, ca și Măicuțele Sărmanilor, cu coșul lor gol și deșarta cutie a milelor. Puneți-le în coș, hainele vechi pe care le aveți, de orice mărime ar fi, căci pentru Măicuțele Sărmanilor asta n-are nici o importanță. Jobenele încep să nu mai fie la modă, n-are a face, dați-le de pomană maicilor. În sălile lor se va găsi întotdeauna un bătrîn Monsieur Alphonse ascuns în dosul unor perdele albastre, ce-și perie cu hărnicie jobenul ferfenițit, ultimă rămășiță a unei bogății dispărute. În ziua lui liberă, trimiteți-i eleganta dumneavoastră caleașcă să facă o plimbare frumoasă pe Corso. Este mai sănătos pentru ficatul dumneavoastră

[1] Maica superioară a întregului ordin Măicuțele Sărmanilor.
[2] Fă tot ce poți, domnule doctor, căci am în grija mea patruzeci de mii de săraci.

să faceți o plimbare lungă pe jos, în Campagna, cu cinele. Poftiți-l în joia următoare la masă ; cînd n-ai poftă de mîncare, nu există leac mai bun decît să privești la un om flămînd mîncînd pe săturate. Dați-i un pahar de Frascati pentru a-l ajuta să uite, dar îndepărtați garafa din fața lui cînd începe a-și aduce aminte.

Puneți și ceva din economii în cutia milelor cu care umblă măicuțele, fie chiar numai un bănuț, căci nu există plasament mai sigur, credeți-mă. Amintiți-vă ce-am scris pe altă pagină a acestei cărți — ceea ce păstrezi pentru tine vei pierde ; iar ceea ce dăruiești, al tău rămîne pe vecie. De altfel, n-aveți nici un drept să păstrați banii numai pentru voi, nu vă aparțin, banul nu-i al nimănui de pe pămînt. Toți sînt ai diavolului, care șade zi și noapte la tejghea, îndărătul sacilor lui cu aur, făcînd negoț cu sufletele oamenilor. Nu vă străduiți să păstrați cît mai mult moneda murdară pe care v-o pune el în palmă, lepădați-vă cît mai repede puteți de ea, căci altfel metalul blestemat are să vă ardă curînd degetele, are să vă intre în sînge, orbindu-vă, otrăvindu-vă mintea și ucigîndu-vă inima. Puneți-l în cutia măicuțelor ori azvîrliți afurisitul metal în cel dintîi canal, unde-i locul lui ! La ce bun să aduni bani ! Oricum, tot ți se vor lua curînd. Moartea posedă a doua cheie a seifului vostru.

„Zeii vînd toate lucrurile la un preț onest", spune un vechi poet. Ar fi putut adăoga că lucrurile cele mai bune și le vînd cel mai ieftin. Tot ceea ce vă folosește cu adevărat se cumpără cu puține parale, numai lucrurile de prisos se vînd la prețuri mari. Tot ce-i cu adevărat frumos nici nu se cumpără, vă este oferit în dar de către zeii nemuritori. Ne este îngăduit să contemplăm răsăritul și apusul soarelui, norii călătorind pe cer, pădurile și cîmpiile, minunata mare, fără să ne coste o para. Păsările ne cîntă pe gratis și cînd ne plimbăm putem culege flori sălbatice de pe marginea drumului. Nu plătim bilet de intrare în holul înste-

lat al nopții. Omul calic doarme mai bine ca cel bogat. Și pînă la urmă, descoperim că bucatele simple sînt mai gustoase decît toată bucătăria de la Ritz. Mulțumirea și pacea sufletească mai curînd înfloresc într-o căsuță de țară decît în mărețele palate ale orașelor. Cîțiva prieteni, cîteva cărți, într-adevăr doar cîteva și un cîne ; n-ai nevoie de mai mult, cît timp te ai pe tine însuți. Dar să trăiești la țară. Cel dintîi oraș a fost născocit de diavol, de asta a vrut Dumnezeu să distrugă turnul lui Babel.

Văzut-ați vreodată pe diavol ? Eu l-am văzut. Sta în picioare, cu brațele rezemate de parapetul unui turn de la Notre-Dame. Avea aripile strînse și-și rezemase capul în palme. Obrajii îi erau scofîlciți, limba îi atîrna afară printre buzele-i scîrboase. Privea gînditor și grav la Parisul de sub el. Stă acolo neclintit și țeapăn, ca de piatră, de aproape o mie de ani, desfătîndu-se mereu de priveliștea orașului său preferat, de parcă nu-și mai poate dezlipi privirea de la cele ce vede. Acesta să fie oare satana, cel de care mă îngrozeam cînd eram copil numai auzindu-i rostit numele, formidabilul campion al răului în lupta dintre bine și rău ?

Îl priveam plin de uimire. Aveam impresia că nu arată chiar atît de fioros cum mi-l închipuisem. Văzusem chipuri mai respingătoare. În ochii lui de piatră n-am zărit nici o scînteiere de triumf ; părea bătrîn și ostenit, ostenit de victoriile-i ușoare, ostenit de iadul lui.

Sărmane, bătrîne Belzebut ! Poate că, stînd și socotind toate, pînă la urmă nu-i numai vina ta dacă lucrurile merg prost aici sus, pe pămînt. Și-apoi, n-ai dat tu viață lumii noastre, nu ești tu cel care-a slobozit asupra oamenilor suferința și moartea. Te-ai născut cu aripi, nu cu gheare. Dumnezeu te-a făcut diavol, zvîrlindu-te apoi în iadul lui, ca să fii paznicul celor pe care-i osîndește el. De bună seamă că n-ai sta de o mie de ani pe vîrful turnului de la Notre-Dame dacă ți-ar fi plăcut meseria ta. Se-nțelege că nu-i vine ușor să fie demon celui născut cu aripi. Prințe

al întunericului, de ce nu stingi focul în împărăția ta din adîncuri și nu vii să locuiești printre noi într-un oraș mare — crede-mă, viața la țară nu-i făcută pentru tine — să faci pe chiaburul cu venituri frumoase, care n-are altceva de făcut ziulica întreagă decît să mănînce, să bea și să agonisească bani. Ori, dacă ții să-i sporești capitalul și vrei să-ncerci o altă meserie, de ce nu deschizi un nou infern al jocului de cărți la Monte-Carlo ori un bordel, de ce nu te faci cămătarul săracilor ori directorul unei menajerii ambulante, ca să ții niște biete fiare neocrotite, flămînde, după gratii de fier ? Ori, dacă dorești o schimbare de aer, de ce nu te duci în Germania, să mai deschizi o fabrică pentru noul tău gaz otrăvitor ! Cine altul decît tine a putut îndrepta raidul acela orb asupra Neapolului, lăsînd să cadă bomba incendiară pe casa Măicuțelor Sărmanilor, peste cei trei sute de bătrîni și bătrîne !

Dar îmi îngădui, în schimbul sfatului pe care ți l-am dat, să-ți pun o întrebare ? De ce scoți așa limba ? Nu știu ce semnificație o fi avînd în iad, dar aici — nu-ți fie cu supărare — în lumea noastră, este considerat un semn de sfidare și dispreț. Să am iertare, măria-ta, dar către cine scoți așa limba mereu ?

26

MISS HALL

Mulți dintre pacienții mei de pe vremea aceea își aduc desigur aminte de Miss Hall, căci cine a văzut-o o dată nu o poate uita ușor. Numai Marea Britanie, Marea Britanie în clipele-i de mare inspirație, în forma ei cea mai desăvîrșită, putea fabrica acel prototip de fată bătrînă al epocii

previctoriene, dreaptă și țepoasă ca un băț, lungă de un metru nouăzeci, *arida nutrix* [1] a cel puțin două generații de scoțieni nenăscuți. De cincisprezece ani, de cînd o cunoșteam pe Miss Hall, nu băgasem niciodată de seamă cea mai mică schimbare în înfățișarea ei ; veșnic aceeași față radioasă, încadrată cu zulufi de-un auriu spălăcit, aceeași rochie vesel colorată, același buchet de trandafiri la pălărie. Cîți ani de viață pustie își va fi petrecut în Roma Miss Hall, prin pensiuni de-a doua mînă, în căutarea aventurii, nu știu. Știu numai că, din ziua în care m-a întîlnit pe mine și pe Tappio în Villa Borghese, își descoperi adevărata misiune a vieții sale, se descoperise pe ea însăși, în sfîrșit. Își petrecea diminețile periind și pieptănînd cîinii în salonul meu de din dos, rece ca gheața, din umbra scărilor de la Trinità dei Monti, întorcîndu-se la pensiunea ei abia la dejun. La ora trei se avînta afară din casa lui Keats ca să străbată *piazza* încadrată din amîndouă laturile de Rosina și Giovannina, ce-i ajungeau abia pînă la talie, amîndouă cu saboții lor de lemn și basmalele roșii pe cap, înconjurate de droaia mea de cîni lătrînd veseli că se duc la plimbare în Villa Borghese, priveliște obișnuită pentru întreaga Piazza di Spagna pe atunci. Giovannina și Rosina făceau parte din personalul meu de la San Michele — și n-am avut niciodată fete mai vrednice ca ele : sprintene și îndemînatice, trebăluiau, de dimineață pînă seara, cîntînd. Desigur că nimănui, afară de mine, nu i-ar fi trăsnit prin cap să aducă pe acele fete sălbatice din Anacapri la Roma. De altfel, nici nu m-aș fi descurcat cu ele dacă nu s-ar fi ivit la timp Miss Hall, care să le fie ca o mamă, ocrotindu-le cu o grijă de cloșcă bătrînă ce-și apără puii. Miss Hall spunea că nu poate pricepe cu nici un chip de ce nu dau voie fetelor să se plimbe singure în Villa Borghese, ca cum umbla de-atîția ani de zile singură prin toată Roma fără ca nimeni s-o fi băgat vreodată în seamă sau să-i fi adresat vreo vorbă ? Fidelă tipului său, nu

[1] Doică stearpă.

izbutise niciodată să rostească măcar un singur cuvînt ca lumea în italienește, dar fetele o înțelegeau perfect și-o iubeau foarte mult, deși mă tem că n-o luau mai în serios ca mine. Pe mine mă vedea foarte rar, iar eu pe ea și mai rar, căci mă feream s-o privesc, de cîte ori puteam. În rarele ocazii cînd Miss Hall era poftită să asiste la dejunul meu, se afla întotdeauna pe masă între noi o enormă vază cu flori. Deși îi era strict interzis să se uite la mine, izbutea totuși să-și înalțe capul pe deasupra vasului cu flori și să-mi arunce o căutătură bine țintită cu coada ochiului ei bătrîn. Niciodată n-a părut că-și dă seama cu ce egoism feroce și cît de nerecunoscător mă purtam cu ea, după toate cîte le făcea pentru mine. Cu toate slabele-i mijloace de comunicare — Miss Hall n-avea nevoie să-mi puie nici o întrebare — nu știu cum de izbutea totuși să descopere mai tot ce se petrecea în casă și ce persoane mă vizitau. Privirea-i vigilentă nu scăpa de sub supraveghere pe nici una din doamnele cliente — și în timpul consultațiilor sta de strajă în *piazza* ore întregi ca să le vadă cînd intră și cînd ies.

La inaugurarea lui Grand Hôtel, Ritz dădu cea din urmă lovitură de grație vieții pline de o simplitate arhaică ce începea să dispară la Roma. Ultima năvălire a barbarilor începuse, Orașul Etern ajunsese la modă. Uriașul hotel era ticsit de lumea elegantă a Parisului și a Londrei, de milionari americani și aventurieri de pe Riviera. Miss Hall îi știa pe toți după nume, îi urmărise ani de-a rîndul în paginile mondene din *Morning Post*. Cît privește nobilimea engleză, Miss Hall era o adevărată enciclopedie. Știa pe de rost data nașterii și a majoratului fiilor și moștenitorilor acestora, a logodnei și căsătoriei fetelor, a toaletelor pe care le purtaseră la prezentarea de la curte, a balurilor și a seratelor unde apăruseră, a călătoriilor făcute în străinătate. Multe dintre acele elegante persoane ajungeau pînă la urmă, de voie, de nevoie, pacienții mei, spre nespusa încîntare a lui Miss Hall. Unii,

care nu erau în stare să stea singuri nici o clipă, mă invitau la dejun ori la cină, alții veneau în Piazza di Spagna să vadă camera unde murise Keats. Uneori opreau trăsura în Villa Borghese să-mi mîngîie cînii și s-o complimenteze pe Miss Hall cît de bine îi îngrijea. Din întunecimea anonimatului nostru, pe nesimțite, eu și Miss Hall ne făcurăm apariția mînă în mînă în cele mai înalte sfere ale societății. În iarna aceea am făcut multe vizite, căci mai aveam încă multe de aflat de la acei trîndavi fără de griji. Talentul lor de a nu face nimic, de a fi mereu bine dispuși, de a dormi bine, mă uimea. Miss Hall ținea acum un jurnal special cu evenimentele mondene ale vieții mele, la zi. Strălucind de mîndrie în rochia ei cea mai bună, umbla să depuie peste tot cărțile mele de vizită. Steaua noastră se ridica din ce în ce mai strălucitoare, tot mai sus, mai sus mergea drumul nostru, nimic nu ne mai putea opri. Într-o zi, pe cînd Miss Hall se plimba cu cînii în Villa Borghese, o doamnă cu un pudel negru în poală îi făcu semn să vie pînă la trăsura ei. Dezmierdînd cînele lapon, îi spuse că ea dăruise doctorului pe Tappio cînd era un cățeluș mic. Miss Hall simți că i se moaie genunchii : se afla dinaintea Alteței-sale regale prințesei moștenitoare a Suediei ! Un domn elegant ce sta alături de Alteța-sa îi întinse mîna cu un zîmbet fermecător și-i spuse textual :

— Hullo, Mis Hall, doctorul mi-a vorbit mult de dumneata.

Era chiar Alteța-sa regală prințul Max de Baden în carne și oase, soțul nepoatei mult iubitei sale regine Alexandra ! Din ziua aceea memorabilă, Miss Hall părăsi clica elegantă de la Grand Hôtel, închinîndu-și tot timpul liber capetelor încoronate. Se aflau la Roma în iarna aceea cel puțin vreo șase. Sta cu orele în fața hotelurilor unde locuiau, cu speranța de a-i vedea sosind ori plecînd, îi privea cu capul aplecat cînd treceau în caleașcă pe Pincio ori în Villa Borghese ; îi urmărea ca un detectiv prin

biserici și muzee. Duminica, la biserica anglicană din Via Babuino, se așeza cît putea mai aproape de banca ambasadorilor, cu un ochi în cartea de rugăciuni, cu celălalt pe vreo alteță regală, ascuțindu-și urechea-i bătrînă spre a prinde sunetul deosebit al vocii regale în corul obștesc și rugîndu-se pentru toată familia regală și rudele ei din toate țările, cu ardoarea primilor creștini.

Îndată Miss Hall începu să ție alt jurnal, consacrat cu totul relațiilor noastre cu regalitatea. Lunea trecută avusese cinstea să ducă o scrisoare a doctorului către Alteța-sa regală marea ducesă de Weimar, la Hôtel Quirinale. Răspunsul, pe care i-l înmînase portarul, era împodobit cu coroana marelui ducat de Saxa-Weimar. Doctorul avusese amabilitatea să-i dăruiască plicul — prețios suvenir. Miercuri i se încredințase o scrisoare pentru Alteța-sa regală Infanta Eulalia a Spaniei, la Grand Hôtel, dar fără nici un răspuns — păcat ! Într-o după-amiază, pe cînd era cu cînii la Villa Borghese, Miss Hall zărise o doamnă înaltă, în negru, ce se plimba cu pași repezi încolo și încoace, pe o alee lăturalnică. O recunoscuse numaidecît că era doamna pe care o văzuse în grădina de la San Michele, stînd nemișcată lîngă sfinx și privind în largul mării cu ochii ei frumoși, triști. Cînd trecu pe dinaintea lui Miss Hall, spuse ceva doamnei ce-o întovărășea și întinse mîna să mîngîie pe Gialla, cățeaua mea borzoi. Închipuiți-vă consternarea ei cînd se pomeni cu un detectiv lîngă ea, care-i spuse să plece repede cu cînii de-acolo — era Maiestatea-sa împărăteasa Austriei și sora ei, contesa Treni ! Cum putuse fi atît de crud doctorul, să nu-i spuie nimic astă-vară ? Numai din întîmplare aflase mai tîrziu că, la o săptămînă după vizita doamnei la San Michele, doctorul primise o scrisoare de la ambasada austriacă din Roma, cu oferta de a cumpăra San Michele și că persoana care voia să-l cumpere era chiar împărăteasa Austriei. Din fericire, doctorul refuzase pro-

punerea. Într-adevăr, ar fi fost mare păcat să vîndă un asemenea loc ca San Michele, unde aveai prilejuri unice de a vedea capete încoronate ! Nu pîndise ea săptămîni de-a rîndul, vara trecută, pe o nepoată a preaiubitei regine Victoria care picta sub pergola ? Nu petrecuse acolo o lună întreagă un văr de-al țarului ? N-avusese ea cinstea să stea după ușa bucătăriei ca s-o poată zări pe împărăteasa Eugenia prima oară cînd vizitase San Michele și trecuse atît de aproape, numai la un pas de dînsa ? N-auzise ea, cu urechile ei, pe Maiestatea-sa imperială spunînd doctorului că nu văzuse niciodată o asemănare mai izbitoare ca între marele Napoleon și capul lui August pe care-l dezgropase doctorul în grădină ! Și n-auzise, cîțiva ani mai tîrziu, vocea poruncitoare a Kaizerului ce dădea singur suitei lui explicații privitoare la feluritele antichități și opere de artă, pe cînd treceau întovărășiți de doctor, care abia deschidea gura ? Chiar lîngă chiparoșii după care sta ascunsă Miss Hall, Maiestatea-sa imperială arătase cu mîna spre un tors de femeie pe jumătate acoperit de iederă, atrăgînd atenția suitei că ceea ce vedea acolo merita un loc de onoare în muzeul din Berlin și, după părerea lui, ar putea fi o capodoperă necunoscută de-a lui Fidias. Înmărmurită de groază, Miss Hall îl auzise pe doctor spunînd că era singura bucată fără valoare de la San Michele. Îi fusese dăruită cu sila de un bolnav bine-intenționat, care-o cumpărase din Neapole. Era un Canova din cele mai neizbutite. Spre marea părere de rău a lui Miss Hall, alaiul plecase aproape imediat ca să se îmbarce la Marina spre Neapole, pe avizoul „Sleipner".

În legătură cu împărăteasa Austriei, trebuie să vă spun că Miss Hall era cavaler al ordinului imperial austriac Sfîntul Ștefan. Această înaltă distincție îi fusese acordată de către mine într-o zi cînd probabil îmi voi fi simțit conștiința neobișnuit de încărcată, drept răsplată pentru serviciile și devotamentul ei față de cîni și de mine. De ce fusesem distins cu decorația aceea, n-am putut pricepe niciodată. Miss Hall o primise din mîinile

mele, cu capul plecat și ochii în lacrimi. O va lua cu dînsa în mormînt, spusese ea. Am asigurat-o că n-aveam nimic de obiectat, știam doar că oricum tot se va duce în rai. Dar că o va lua cu ea la legația engleză nu prevăzusem. Izbutisem să obțin de la blajinul lord Dufferin o invitație pentru Miss Hall la recepția dată de legație în onoarea zilei onomastice a reginei, căci toată colonia engleză fusese invitată afară de biata Miss Hall. Copleșită de bucuria așteptării, se făcuse nevăzută cîteva zile muncind din răsputeri la toaleta ei. Închipuiți-vă consternarea mea cînd, prezentînd-o ambasadorului, l-am văzut pe acesta punîndu-și monoclul și ațintind mut de uimire sternul lui Miss Hall. Noroc că lordul Dufferin nu era degeaba irlandez. Singura-i reacție fu să mă tragă deoparte rîzînd în hohote și să-mi ceară făgăduiala că o voi ține pe Miss Hall departe de colegul lui austriac. Pe cînd ne întorceam acasă cu trăsura, îmi mărturisi că trăise cea mai glorioasă zi din viața ei. Lord Dufferin fusese cît se poate de amabil cu ea, toată lumea îi zîmbise și-și dăduse seama că toaleta ei avusese mare succes.

Da, foarte bine, rîdeți cît vă place de Miss Hall ! Dar aș vrea să știu ce se vor face capetele încoronate cînd nu va mai fi o Miss Hall care să-și însemne zi de zi faptele lor, să-i privească cu genunchii tremurînd și capul plecat cînd îi întîlnește plimbîndu-se pe Pincio ori în Villa Borghese, să se roage pentru ei în biserica anglicană de pe Via Babuino ? Ce se va întîmpla cu stelele și panglicile lor cînd omenirea va depăși vîrsta cînd faci mare caz de jucării ? Să i se dea toate lui Miss Hall și să isprăvim cu ele ! Numai Victoria Cross va rămîne veșnic, căci ne descoperim cu toții în fața curajului ce înfruntă moartea. Știți de ce-i atît de rară Crucea Victoria în armata engleză ? Pentru că vitejia în forma ei cea mai înaltă — *le courage de la nuit* [1] — cum spunea Napoleon, primește

[1] Curajul orb.

rareori Crucea Victoria şi pentru că vitejia fără noroc îşi dă tot sîngele nerăsplătită.

După Crucea Victoria, cea mai rîvnită decoraţie engleză este Ordinul Jaretierei. Ziua cînd se va desfiinţa acest ordin va fi nefastă pentru Anglia.

„Îmi place Ordinul Jaretierei", zicea lordul Melbourne, „pentru că n-are nimic a face cu afurisitul de merit."

Prietenul meu, ministrul Suediei la Roma, mi-a arătat acum cîteva zile copia unei scrisori, pe care o trimisesem cu aproape douăzeci de ani în urmă. Originalul îl expediase ministerului de externe al Suediei pentru a fi citit cu atenţie şi a se medita asupră-i. Era un răspuns întîrziat la repetate adrese oficiale trimise de legaţia suedeză, prin care mi se atrăgea atenţia că ar trebui să am măcar atîta bună-cuviinţă să confirm cu mulţumiri primirea medaliei Messina ce mi-o acordase guvernul italian pentru nişte fapte pe care se pare că le-aş fi săvîrşit în timpul cutremurului. Iată cuprinsul scrisorii mele :

„Excelenţă,

Principiul după care m-am condus pînă acum în materie de decoraţii a fost să nu primesc o distincţie decît în cazul cînd n-am făcut absolut nimic ca s-o merit. O privire în Monitorul Oficial vă poate arăta remarcabilele rezultate pe care le-am obţinut, datorită riguroasei respectări a principiului meu, de mulţi ani de zile. Noua metodă propusă de Excelenţa-Voastră, anume, să primesc o recunoaştere oficială a neînsemnatelor servicii pe care am încercat poate să le aduc, mi se pare o acţiune cutezătoare, de o valoare practică dubioasă. N-ar face decît să-mi încurce principiile filozofice şi ar putea mînia pe zeii nemuritori. M-am strecurat neobservat din holera mahalalelor Neapolului, înţeleg să mă strecor la fel de nevăzut şi din ruinele Messinei. N-am nevoie de o medalie comemorativă ca să-mi amintesc cele văzute."

Cu toate astea, trebuie să recunosc că scrisoarea mea nu-i decît o glumă. Ministrul Suediei n-a înapoiat guvernului italian medalia mea de la Messina, trebuie s-o am pe undeva, în vreun saltar — şi totuşi, conştiinţa mi-a rămas curată şi principiile mele filozofice nu cu mult mai încurcate ca înainte. De fapt, nu exista nici un motiv să nu primesc medalia, căci ceea ce făcusem la Messina era foarte puţin faţă de ceea ce văzusem săvîrşind sute de oameni obscuri şi nerăsplătiţi, cu pericolul vieţii lor. Eu nu fusesem în pericol decît să mor de foame ori din prostia mea. E adevărat că am readus la viaţă cu ajutorul respiraţiei artificiale destui oameni aproape sufocaţi, dar cîţi alţi medici, infirmiere şi grănicèri n-au făcut acelaşi lucru fără a fi răsplătiţi ? Îmi amintesc că am scos din rămăşiţele unei bucătării pe o bătrînă, dar mai ştiu că am părăsit-o în stradă cu picioarele rupte, strigînd ajutor. Într-adevăr că n-aveam ce face ; pînă la sosirea primului vapor sanitar nu se puteau găsi nicăieri nici pansamente, nici medicamente. A mai fost apoi pruncul gol pe care l-am găsit noaptea tîrziu într-o curte şi pe care l-am luat în pivniţa ce-mi servea de locuinţă, unde a dormit liniştit, vîrît sub haina mea, sugîndu-mi din cînd în cînd prin somn degetul cel mare. Dimineaţa l-am dus călugăriţelor de la Santa Teresa, în ceea ce mai rămăsese din capela lor, unde deja se aflau peste o duzină de prunci întinşi pe jos care ţipau de foame, căci o săptămînă încheiată nu s-a găsit un strop de lapte în Messina. Mă minunam mereu cîţi copii nevătămaţi erau scoşi de sub ruine ori găsiţi pe străzi ; îţi venea să crezi că atotputernicul Dumnezeu fusese mai milos cu ei decît cu oamenii mari. Cum şi apeductul se prăbuşise, apă nu era decît în cîteva fîntîni împuţite, infectate de miile de cadavre ce putrezeau prin tot oraşul. Nu se găsea nici un fir de pîne, carne, macaroane, legume ori peşte, căci cele mai multe bărci pescăreşti se înecaseră sau se sfărîmaseră de talazul mareei care măturase plaja, luînd cu el peste o mie de oameni ce se îngrămădiseră acolo, crezîndu-se mai în siguranţă. Sute

dintre ei fuseseră aruncaţi din nou pe nisip, unde stăteau de zile întregi putrezind la soare. Cel mai mare rechin pe care l-am văzut în viaţa mea — strîmtoarea Messina mişună de rechini — fu de asemeni azvîrlit pe ţărm, încă viu. Pîndeam cu ochi hulpavi cum îl tăiau oamenii în bucăţi, nădăjduind să pot înhăţa şi eu vreo bucăţică. Ştiam mai de demult, din auzite, că-i foarte bună carnea de rechin. În pîntecele lui găsiră un picior întreg de femeie, cu ciorap de lînă roşie şi gheată solidă, care parcă ar fi fost amputat de bisturiul unui chirurg. Se prea poate ca în acele zile să mai fi gustat şi alţii, în afara rechinilor, carne omenească — dar mai bine să nu mai vorbim de asta. Bineînţeles că miile de cîni şi pisici fără adăpost, care se strecurau în timpul nopţii printre ruine, nu se hrăneau cu altceva pînă ce la rîndul lor erau prinşi şi devoraţi de cei rămaşi în viaţă, dacă aveau norocul să dea peste ei. Şi eu am prăjit o pisică la maşina mea de spirt. Noroc că erau destule portocale, lămîi şi mandarine de furat prin grădini, iar vin cît îţi poftea inima. Jaful miilor de pivniţe şi prăvălii de vinuri începuse chiar din prima zi, şi aproape toţi erau seara mai mult ori mai puţin beţi — bineînţeles că şi eu — şi era o adevărată binecuvîntare, căci îţi potolea senzaţia de leşin a foamei, şi-apoi puţini oameni ar fi îndrăznit să adoarmă în stare de trezie. Cutremurele se repetau aproape în fiecare noapte, urmate de huruitul caselor ce se dărîmau şi de răcnetele îngrozite ce răsunau. iar de fiecare dată, pe străzi. De fapt, am dormit bine la Messina deşi nu era deloc plăcut să-ţi schimbi mereu locuinţa. Pivniţele erau, se-nţelege, locul cel mai sigur de dormit, dacă izbuteai să-ţi înfrîngi spaima gîndului obsedant că ai putea rămîne prins ca un şobolan sub un zid dărîmat. Era mai bine de dormit sub un pom, într-un crîng de portocali ; numai că, după două zile de ploaie torenţială, nopţile deveniseră prea reci pentru un om al cărui echipament începea în raniţa din spinare. Am încercat să mă consolez cum am putut de pierderea dragii

mele pelerini scoțiene, închipuindu-mi că probabil acoperea acum zdrențe mai jalnice decît ale mele, dar pe care nu le-aș fi schimbat cu altele mai bune chiar de-aș fi putut. Numai un om cu mult curaj se putea simți bine într-un costum decent, printre toți oamenii aceia care scăpaseră numai cu cămașa de noapte în spate, înnebuniți de groază, de foame și frig. De altfel, nu și le-ar fi putut păstra multă vreme. Nu-i de mirare că înaintea sosirii trupelor și a declarării stării de asediu se întîmplaseră ades jafuri împotriva viilor și morților, atacuri și chiar asasinate. Nu cunosc nici o țară în care să nu se fi petrecut aceleași fapte după asemenea catastrofă nemaipomenită. Pentru a înrăutăți și mai mult situația, ironia soartei făcuse ca din opt sute de carabinieri ai școlii militare să scape cu viață numai paisprezece, pe cînd întîiul cutremur deschisese temnițele eliberînd din închisoarea Capucinilor peste patru sute de ucigași de profesie și tîlhari. E de la sine înțeles că acești candidați la spînzurătoare, după ce jefuiră prăvăliile de haine, armurierii de revolvere, prinseră a-și face de cap dînd iama în rămășițele bogatului oraș. Sparseră pînă și casa de fier a băncii din Neapole, omorînd doi paznici de noapte. Așa de mare era totuși groaza ce pusese stăpînire pe toți, că mulți dintre acei bandiți, cu toate prilejurile unice care li se ofereau, preferau să se predea pentru a fi închiși în cala vreunul vapor din port, decît să rămîie în orașul acela blestemat. Cît despre mine, n-am fost brutalizat de nimeni ; dimpotrivă, toți s-au arătat de o bunătate mișcătoare, ajutîndu-mă așa cum se ajutau și între ei. Cine punea mîna pe haine ori hrană le împărțea cu dragă inimă cu cei care n-aveau. Un hoț de magazine, necunoscut, îmi dărui un elegant capot de damă vătuit, ce-a fost unul din cadourile cele mai binevenite pe care le-am primit vreodată. Într-o seară, trecînd prin preajma ruinelor unui *palazzo*, am observat un bărbat bine îmbrăcat ce arunca bucăți de pîine și un braț de morcovi într-un grajd subteran, unde rămăseseră închiși sub dărîmături doi cai și un măgăruș. Puteam zări,

printr-o crăpătură îngustă a zidului, pe bietele animale sortite pieirii. Bărbatul acela îmi spuse că venea acolo de două ori pe zi, cu toate resturile de mîncare pe care le putea găsi. Priveliștea acelor sărmane dobitoace murind de foame și sete îi făcea atît de rău, că i-ar fi împușcat dacă ar fi avut curajul, dar nu fusese în stare niciodată să tragă măcar într-o prepeliță [1]. Uimit, am privit chipu-i frumos, inteligent și-atît de simpatic, întrebîndu-l dacă era sicilian. Nu, nu era sicilian, îmi răspunse, dar trăise mulți ani în Sicilia. Începuse a ploua cu violență, așa că am plecat împreună. Mă întrebă unde locuiam și cînd i-am spus că n-aveam un domiciliu stabil se uită la hainele mele ude și-mi propuse să mă adăpostească la el în noaptea aceea. Locuia împreună cu doi prieteni, în apropiere. Am înaintat bîjbîindu-ne drumul printre blocuri enorme de zidărie prăbușită și mormane de mobilă de toate soiurile, sfărîmată ; coborîrăm apoi un rînd de trepte și intrarăm într-o bucătărie spațioasă, la subsol, slab luminată de o lampă cu gaz așezată sub icoana în culori a unei madone. Pe podea erau întinse trei saltele și signor Amedéo mă pofti să dorm în culcușul lui, căci el, împreună cu cei doi prieteni, aveau să lipsească toată noaptea ; se duceau să caute niște lucruri sub ruinele locuinței lor. Mi-au oferit o cină excelentă ; de cînd venisem în Messina era a doua oară cînd mîncam cumsecade. Întîia oară fusese cu cîteva zile mai nainte, cînd nemerisem pe neașteptate în grădina consulatului american peste un vesel ospăț prezidat de vechiul meu prieten, Winthrop Chanler, care sosise chiar în dimineața aceea cu iachtul său încărcat cu provizii pentru orașul înfometat. Am dormit neîntors toată noaptea pe salteaua lui signor Amedeo, deșteptîndu-mă a doua zi dimineața cînd gazda mea cu cei doi prieteni se întoarseră cu bine din primejdioasa lor expediție nocturnă ;

[1] Poate va interesa pe iubitorii de animale să afle că cei doi cai și măgărușul au fost scoși vii de-acolo într-a optsprezecea zi după cutremur și că s-au întremat. *(Nota autorului.)*

într-adevăr primejdioasă, deoarece știam că trupele aveau poruncă să împuște pe loc pe oricine ar fi încercat să pună mîna și să ia ceva, chiar de sub ruinele casei lui. Aruncară buccelele sub masă, aruncîndu-se apoi și ei pe saltele — și dormeau tun cînd am plecat. Deși mort de oboseală, amabilul meu amfitrion nu uită să-mi spuie că eram oricînd binevenit și că puteam sta la ei cît voi dori. Bineînțeles că atîta așteptam. A doua seară am mîncat iar cu signor Amedeo. Prietenii lui se și întinseseră pe saltele și dormeau buștean, căci trebuiau să iasă din nou tustrei, după miezul nopții, la munca lor. N-am pomenit om mai bun ca gazda mea. Cînd află că n-aveam parale, se oferi imediat să-mi împrumute cinci sute de lire. Trebuie să mărturisesc cu părere de rău că-i mai datorez și-n ziua de azi banii. Nu m-am putut opri să nu-mi arăt uimirea că împrumuta așa, bani, unui străin despre care nu știa nimic. Îmi răspunse zîmbind că n-aș sta alături de el dacă n-ar avea încredere în mine.

A doua zi după-amiază tîrziu, pe cînd mă tîram printre ruinele hotelului Trinacria căutînd cadavrul consulului suedez, îmi răsări dintr-o dată în față un soldat cu țeava armei îndreptată spre mine. Am fost arestat și dus la cel mai apropiat post. Ofițerul de serviciu, după ce învinse prima dificultate : de a se lămuri unde se află obscura mea țară, îmi cercetă permisul semnat de prefect și-mi dădu drumul, căci singurul meu *corpus delicti* era un registru consular suedez, pe jumătate ars. Totuși, am plecat de la post cu un simțămînt neplăcut, căci observasem o expresie de nedumerire în ochii ofițerului cînd îi spusesem că nu eram în stare să-i dau adresa exactă ; nu știam nici măcar numele străzii pe care locuia generoasa mea gazdă. Între timp, se întunecase de tot și am luat-o la fugă, deoarece mi se părea că aud în urma mea pași ca și cum eram urmărit de cineva. Am ajuns însă la adăpostul meu de noapte fără să mi se mai întîmple nimic. Signor Amedeo și prietenii lui dormeau de mult, întinși pe sal-

tele. Flămînd ca de obicei, m-am așezat să mănînc ce-mi pusese pe masă generosul meu amfitrion. Voiam să rămîn treaz pînă la plecarea lor și să-i fac lui signor Amedeo propunerea de a merge cu el în noaptea aceea spre a-l ajuta să-și caute bunurile. Tocmai îmi spuneam că era puținul pe care-l puteam face drept mulțumire pentru bunătatea lui, cînd deodată am auzit un fluierat strident și tropăieli de pași. Cineva cobora scările. Într-o clipă, cei trei adormiți pe saltele fură în picioare. Răsună o împușcătură și un carabinier se prăbuși, rostogolindu-se pe trepte în jos, pînă la picioarele mele. Pe cînd mă aplecam repede ca să văd dacă-i mort, am zărit limpede pe signor Amedeo îndreptînd revolverul asupră-mi. În aceeași clipă camera se umplu de soldați, mai auzii o împușcătură și, după o luptă desperată, cei trei oameni fură biruiți. Cînd gazda trecu pe dinaintea mea, legat cobză de mîni și de picioare cu o frînghie groasă, își înălță capul aruncîndu-mi o căutătură sălbatică atît de plină de reproș și ură că-mi îngheță sîngele în vine. Peste o jumătate de oră, mă aflam din nou la post unde am rămas închis toată noaptea. Dimineața, același ofițer îmi luă interogatoriul — și numai inteligenții și bunătății lui îi datorez, de bună seamă, viața. Îmi spuse că cei trei erau niște pușcăriași osîndiți pe viață, care scăpaseră din închisoarea Capuținilor, toți trei *pericolosissimi* [1]. Amedeo era un vestit bandit care terorizase ani de zile ținutul Sirgenti avînd un record de opt omoruri la activul său. Tot el, cu banda lui, jefuiseră banca din Neapole, ucigînd pe paznic cu o noapte înainte, pe cînd eu dormeam liniștit pe salteaua lui ! Cei trei oameni fuseseră împușcați în zori. Ceruseră un preot, își mărturisiseră păcatele și muriseră fără frică. Ofițerul ținea să mă felicite pentru rolul important pe care-l jucasem la prinderea lor. L-am privit drept în ochi și i-am răspuns că nu mă simțeam deloc mîndru de isprava mea. Îmi dădusem de mult seama că nu mi se potrivea defel

[1] Extrem de periculoși.

rolul acuzator şi mai puţin încă cel de călău. Nu era treaba mea, ci, poate a lui, ori poate nici a lui. Numai Dumnezeu ştia cum să lovească atunci cînd voia el să lovească, ştia cum să ia o viaţă la fel cum ştia s-o şi dăruiască.

Din păcate, aventura mea ajunse la urechile unor reporteri care dădeau tîrcoale prin apropierea zonei militare. Din motive bine întemeiate, nici un ziarist n-avea voie în acele zile să intre în oraş pentru a căuta veşti senzaţionale, care erau cu atît mai preţioase cu cît păreau mai neverosimile. Cu siguranţă că întîmplarea aceea avea să pară destul de năstrușnică celor care nu fuseseră în Messina în prima săptămînă după cutremur. Numai o fericită stîlcire a numelui meu m-a scăpat de a deveni celebru. Dar cînd am fost informat, de cei care ştiau cît de lungă-i mîna Mafiei, că asta nu mă ferea de a fi ucis dacă mai rămîneam în Messina, m-am îmbarcat a doua zi împreună cu nişte grăniceri, traversînd pe un vas strîmtoarea, către Reggio.

Şi Reggio, unde la prima zguduire se prăpădiseră douăzeci de mii de oameni pe loc, era o privelişte de nedescris şi de neuitat. Dar şi mai spăimîntătoare era starea oraşelelor de pe coastă, risipite printre crîngurile de portocali : Scilla, Canitello, Villa San Giovanni, Gallico, Archi, San Gregorio, odinioară poate cea mai frumoasă regiune a Italiei, acum un vast cimitir cu peste treizeci de mii de morţi şi cîteva mii de răniţi ce-au zăcut două nopţi printre ruine sub o ploaie torenţială urmată de-un *tramontana* [1] rece ca gheaţa, fără un ajutor de nicăieri. Mii de oameni, aproape goi, alergau ca nişte smintiţi pe străzi strigînd, cerînd de mîncare. Cutremurul părea să fi atins culmea violenţei puţin mai spre miază-zi. La Pellaro, de pildă, unde din cinci mii de locuitori numai cîteva sute scăpaseră cu viaţă, n-am fost în stare să recunosc nici măcar unde fuseseră străzile. Biserica, în care se îngrămădiseră oamenii înspăimîntaţi, se prăbuşise la a doilea

[1] Vînt de nord.

cutremur, îngropîndu-i pe toți. Curtea bisericii era plină de sicrie sfărîmate, azvîrlite pur și simplu afară din pămînt ; mai văzusem aceeași privelişte macabră în cimitirul din Messina. Pe movila de ruine a bisericii şedeau vreo douăsprezece femei, tremurînd de frig în zdrenţele lor. Nu plîngeau, nu vorbeau, stăteau neclintite cu capetele aplecate şi ochii pe jumătate închişi. Cînd şi cînd, vreuna din ele înalţa capul aţintind cu ochi goi pe un preot bătrîn şi jerpelit care gesticula cu violenţă, ceva mai încolo, într-un grup de bărbaţi. Din cînd în cînd, îşi ridica pumnii încleştaţi spre Messina, ce se zărea de cealaltă parte a mării, blestemînd-o groaznic, numind-o Messina cetatea diavolului, Sodoma şi Gomora laolaltă, pricina tuturor nenorocirilor. Nu prezisese el mereu că oraşul păcătoşilor va sfîrşi cu... ? O serie de gesturi zgîlţîite şi ondulate executate cu amîndouă mînile prin aer nu mai lăsau nici o urmă de îndoială asupra naturii profeţiei. *Castigo di Dio ! Castigo di Dio !* [1]

I-am dat femeii de lîngă mine, care ţinea un prunc în poală, o pîine uscată din raniţa mea. Ea o înhăţă fără•să scoată o vorbă şi scoase repede din buzunar o portocală, întinzîndu-mi-o. Muşcă din pîine o bucată pe care o vîrî în gura femeii din spatele ei, ce-avea în curînd să devie mamă, iar restul îl înfulecă cu lăcomie ca un animal înfometat. Îmi povesti apoi cu glas scăzut, monoton, că scăpase fără să ştie cum, cu copilul la sîn, cînd se prăbuşise casa la prima *staccata* [2], că muncise pînă a doua zi cercînd să scoată de sub ruine pe ceilalţi doi copii şi pe tatăl lor. Pînă în ziuă le auzise mereu gemetele, apoi venise altă *staccata* şi totul tăcuse. Avea o tăietură urîtă de-a curmezişul frunţii, dar *creatura* ei — dulce şi mişcător cuvînt pe care-l dau pruncilor mamele din partea locului — scăpase teafăr, *grazie a Dio* [3]. Pe cînd vorbea, îşi

[1] Blestemul lui Dumnezeu !

[2] Zguduitură.

[3] Mulţumită Domnului.

puse la sîn copilul, o minune de băieţel, gol, voinic ca un micuţ Hercule, care nu se sinchisea deloc de cele întîmplate. Alături, într-un coş, dormea alt sugaci sub cîteva smocuri de paie putrede. Îl culesese de pe uliţă, nimeni nu ştia al cui era. Cînd m-am ridicat să plec, pruncul fără de mamă începu a scînci. Femeia îl scoase repede din coş şi-l puse la celălalt sîn. Priveam pe acea ţărancă simplă din Calabria, cu braţe vînjoase şi piept îmbelşugat, la cei doi prunci splendizi sugînd voinicește la sînii ei şi deodată mi-am amintit cum o chema. Era Demeter din Magna Graecia, unde se născuse, Magna Mater a romanilor. Era Natura Mamă şi din sînu-i generos curgea ca şi înainte fluviul neistovit al Vieţii peste mormintele celor o sută de mii de morţi. O, Moarte unde ţi-e săgeata înveninată ? O, mormînt, unde ţi-e victoria ?

Dar să ne întoarcem la Miss Hall : ocupată cu atîtea alteţi regale, îi venea tot mai greu să privegheze venirea şi plecarea clientelor mele. Speranţa pe care-o nutrisem, că voi scăpa de nevropate părăsind Parisul, nu se împlinise ; salonul meu de aşteptare din Piazza di Spagna era plin de acele cliente. Unele erau vechi şi temute cunoştinţe din Avenue de Villiers, altele îmi erau trimise pe cap, în număr tot mai mare, de diferiţi neurologi experţi, în legitimă apărare. Numai duzinele de femei nedisciplinate şi dezechilibrate de toate vîrstele pe care mi le trimitea în mod obişnuit profesorul Weir-Mitchell ar fi fost de ajuns să puie la grea încercare răbdarea şi mintea oricărui bărbat. Profesorul Krafft-Ebing din Viena, cunoscutul autor al cărţii *Psychopatia Sexualis*, îmi trimitea de asemeni bolnavi de amîndouă genurile, ori fără de gen, mai mult ori mai puţin greu de tratat, mai cu seamă femei. Spre marea mea surpriză şi satisfacţie, îngrijisem în ultima vreme o mulţime de bolnavi cu felurite tulburări nervoase pe care ştiam din sursă sigură că mi-i trimitea maestrul de la Salpêtrière, deşi niciodată n-aduceau

vreun cuvînt de recomandare în scris. Mulți dintre acei pacienți erau cazuri greu de definit, de extremă limită, mai mult ori mai puțin răspunzători de faptele lor. Unii erau pur și simplu nebuni camuflați, în stare de orice. Cu nebunii e ușor să fii răbdător ; mărturisesc că am o slăbiciune ascunsă pentru ei. Cu puțină blîndețe, izbuteam de cele mai multe ori să mă înțeleg cu dînșii. Cu femeile isterice însă nu-i ușor deloc să-ți păstrezi cumpătul — și în ce privește purtarea prietenoasă, trebuie să fii foarte prevăzător, căci e tocmai ceea ce doresc ele în primul rînd ! Îndeobște, nu poți face mare lucru pentru asemenea bolnave, cel puțin în afara spitalului. Le poți amorți centrii nervoși cu sedative, dar nu le poți vindeca. Rămîn ceea ce sînt, un derutant complex de tulburări mintale și fizice, o pacoste pentru familii și pentru ele însele, un blestem pe capul medicului. Tratamentul hipnotic, atît de eficace în multe tulburări mintale pînă acum incurabile, este contraindicat de obicei în tratamentul femeilor isterice de orice vîrstă, căci isteria n-are limită de vîrstă. Ar trebui limitat, în orice caz, la sugestia *à l'état de veille* [1] a lui Charcot. Pe de altă parte, este și de prisos căci, oricum, bietele neajutorate sînt și așa cît se poate de dornice să se lase dominate de doctorul lor, să depindă chiar prea mult de el, să-și închipuie că-i singurul om care le poate înțelege și pe care-l adoră ca pe-un idol. Apoi, mai devreme ori mai tîrziu, vine faza „fotografiilor" și n-ai ce să faci, *il faut passer par là* [2], cum spunea Charcot cu surîsu-i amar. Am o veche aversiune pentru fotografii, nu m-am mai fotografiat de plăcere de la vîrsta de șaisprezece ani ; o singură dată, în mod excepțional, mi-am scos niște instantanee absolut necesare pentru pașaport, cînd lucram la Crucea Roșie, în timpul războiului. Nici măcar la fotografiile prietenilor n-am ținut vreodată, căci oricînd vreau le pot reproduce trăsăturile pe retina ochi-

[1] În stare de veghe.
[2] Trebuie să trecem și prin asta.

lor mei, fără retușuri și cu mai mare precizie decît cel mai iscusit fotograf. Pentru cine studiază psihologia, fotografia obișnuită a chipului omenesc are puțină valoare. Dar pe bătrîna Anna o interesau extraordinar fotografiile. Din ziua memorabilă cînd cea mai umilă florăreasă din Piazza di Spagna se ridicase la rangul de portăreasă a casei lui Keats, Anna devenise o pasionată colecționară de fotografii. Adeseori, după ce-o mustram cu prea multă asprime pentru vreuna din numeroasele-i pozne, obișnuiam să-i trimit porumbeii păcii cu o fotografie în cioc, în micu-i bordei de sub treptele de la Trinità dei Monti. Și cînd, mai tîrziu, istovit de insomnii am plecat pentru totdeauna din casa lui Keats, Anna puse mîna pe un sertar de la masa mea de scris, plin cu fotografii de tot felul și de toate mărimile. Ca să fiu drept, trebuie să recunosc că eram bucuros să scap de ele. Anna este nevinovată, eu singur port întreaga vină. Făcînd o scurtă vizită la Paris și Londra, în primăvara următoare am fost izbit de rezerva, ca să nu spun de răceala cu care m-au primit mai mulți dintre vechii mei pacienți și familiile lor. Cînd m-am întors din călătorie, trecînd prin Roma în drum spre Capri, am făcut un scurt popas, atît cît să iau masa la legația suedeză. Ministrul mi s-a părut cam îmbufnat și chiar pe încîntătoarea mea gazdă am găsit-o neobișnuit de tăcută. Cînd m-am sculat să plec la gară pentru a prinde trenul de noapte spre Neapole, vechiul meu prieten îmi spuse că venise vremea să mă retrag definitiv la San Michele și să-mi petrec restul vieții acolo, între cîini și maimuțele mele. Nu mai eram potrivit pentru altfel de societate, bătusem propriul meu record cu ultima ispravă, cînd plecasem din casa lui Keats. Și cu glas plin de mînie, începu a-și povesti cum, în ajunul Crăciunului, trecînd prin Piazza di Spagna care întotdeauna în ziua aceea e înțesată de turiști, dăduse peste Anna în pragul casei lui Keats, instalată dinaintea unei mese pline de fotografii, strigînd trecătorilor cu voce ascuțită :

— *Venite a vedere questa bellissima signorina con capelli ricchi, ultimo prezzo due lire !*

— *Guardate la signora americana, guardate che collana di perle, guardate che orecchini con brillanti, ve la do per due cinquanta, una vera combinazione !*

— *Non vi fata scappare questa nobile marchesa, tutta in pelliccia !*

— *Guardate questa duchessa, tutta scollata, in veste di ballo e con la corona in testa, quattro lire, un vero regalo !*

— *Ecco la signora Bocca Aperta, prezzo ridotto una lire e mezzo !*

— *Ecco la signora Mezza Pazza, rideva sempre, ultimo prezzo una lira !*

— *Ecco la signora Capa Rossa che puzzava sempre di liquare, una lira mezzo.*

— *Ecco la signorina dell'Albergo di Europa che era impazzita per il signor dottore, due lire e mezzo !*

— *Vedete la signora francese che portava via il porta sigarette sotto il mantello, povera signora, non era colpa sua, non aveva la testa apposto, prezzo ristretto una lire.*

— *Ecco la signora russa che voleva ammazzare la civetta, due lire, ma anche un soldo di meno.*

— *Ecco la baronessa Mezzo Uomo Mezza Donna, mammà mia, non si capisca niente, il signor dottore diceva che era nata così, due lire venti cinque, una vera occasione !* [1]

---

[1] Veniți să vedeți pe doamna asta frumoasă cu pălărie scumpă, ultimul preț două lire. Priviți pe doamna americană, priviți ce colier de perle are, ce cercei cu briliante, v-o dau pentru două lire cincizeci — o adevărată ocazie ! Nu scăpați din mînă pe nobila marchiză, toată în blănuri !

Priviți pe ducesa aceasta, în mare decolteu, în costum de bal și cu coroana pe cap ; patru lire, o adevărată ocazie.

Iată pe doamna cu gura căscată ; preț redus o liră și jumătate.

Iată pe doamna nebună pe jumătate, care rîdea într-una ; ultimul preț, o liră.

— *Ecco la contesina biŏnda che il signor dottore voleva tanto bene, quardate com'e carina, non meno di tre lire !* [1]

— *Ecco la...*

Și-n mijlocul tuturor doamnelor trona fotografia lui în uniformă de gală, cu decorații și tricorn, avînd scris într-un colț : „Lui A. M. din partea vechiului său prieten, C. B.“ Anna striga că-i gata s-o dea la prețul scăzut de o liră, specialitatea ei fiind fotografiile de doamne. Legația primise teancuri de scrisori de la foștii mei bolnavi, de la părinții, soții și adoratorii lor, ce protestau cu indignare împotriva acestui scandal. Un francuz furios care, aflîndu-se în călătorie de nuntă la Roma descoperise o fotografie mare a soției sale expusă pentru vînzare în vitrina unui bărbier de pe Via Croce, ceruse adresa mea, avînd intenția să mă provoace la duel cu pistolul, la graniță. Ministrul trăgea nădejde că francuzul era bun țintaș ; de altfel, totdeauna îmi prezisese el că n-am să mor de moarte bună.

Bătrîna Anna mai vinde și azi flori în Piazza di Spagna. Ați face bine să-i cumpărați un buchet de violete, dacă nu cumva preferați să-i dăruiți fotografia dumnea-

---

Iată doamna Cap Roș, care mirosea totdeauna a băutură ; o liră și jumătate.

Iată domnișoara de la Hotelul Europa, care era nebună după domnul doctor ; două lire și jumătate.

Priviți pe doamna franceză care a luat port-țigaretul sub mantou, sărmana doamnă, nu era vina ei, nu era întreagă la minte ; preț redus, o liră.

Iată doamna rusoaică, care a vrut să ucidă bufnița ; două lire, nici un ban mai puțin.

Iată baroneasa, jumătate bărbat, jumătate femeie, Doamne apără, nu înțeleg nimic, domnul doctor spunea că așa se născuse ; două lire și douăzeci și cinci — o adevărată ocazie.

[1] Iat-o pe contesina blondă, de care avea atîta grijă domnul doctor, priviți cît e de drăgălașă ; n-o dau cu mai puțin de trei lire !

voastră. Vremurile-s grele, bătrîna Anna are cataractă la amîndoi ochii.

Pînă acum nu știu să existe vreun mijloc prin care să poți scăpa de asemenea cliente ; orice sfat în această privință îl voi primi cu bucurie. A scrie rudelor să vie să le ia, este de prisos. Toate sînt de mult sătule și nu se vor da îndărăt de la nici un sacrificiu ca să ți le lase pe cap. Îmi amintesc bine de omulețul cu înfățișare jalnică, care a intrat în cabinetul meu într-o bună zi, după ora de consultație. Căzu pe un scaun, întinzîndu-mi cartea de vizită. M-am cutremurat de ură numai la citirea acelui nume ; domnul Charles W. Washington Longfellow Perkins Junior. Se scuză că nu răspunsese celor două scrisori și telegramei mele, preferase să vie chiar el pentru a face un ultim apel la mine. I-am repetat rugămintea mea din scrisori, explicîndu-i că nu era just să lase asupră-mi toată povara doamnei Perkins Junior, că ajunsesem la capătul puterilor. Îmi răspunse că și el ajunsese la capătul puterilor. Era un om de afaceri și voia să trateze chestiunea negustorește : era dispus să-și jertfească jumătate din venitul lui anual, plătit înainte. I-am răspuns că problema n-avea nici o legătură cu banii, că eu aveam nevoie de liniște. Știa că de mai bine de trei luni ea mă bombarda cu scrisori în cantitate medie de trei pe zi și că seara trebuia să scot telefonul din priză ? Știa că-și cumpărase cei mai iuți cai din Roma și mă urmărea pretutindeni prin oraș, că trebuise să renunț la plimbările mele, seara, pe Pincio ? Știa că închiriase un etaj întreg în clădirea din colț, de peste drum, în Via Condotti, pîndind printr-o lunetă puternică pe toți cei care intrau și ieșeau din casa mea ?

Da, era o lunetă excelentă. Și doctorul Jenkins din Saint Louis fusese nevoit să se mute din pricina aceleiași lunete.

Probabil nu știe că fusesem chemat în trei rînduri la Grand Hôtel pentru a-i goli stomahul de-o doză mare de laudanum ?

Cu doctorul Lippincott soția lui întrebuințase întotdeauna veronalul, mă informă el, sfătuindu-mă să aștept pînă dimineața data viitoare cînd va mai trimite după mine, știind-o cît era de prevăzătoare cu dozele. Curgea cumva vreun rîu prin oraș ?

Da, îi spunem Tibrul. Acum o lună se aruncase de pe Ponte Sant'Angelo. Fusese salvată de un polițist care se aruncase în apă după ea și-o scosese.

Nu era nevoie, zise el. Nevastă-sa era o înotătoare excelentă ; la Newport se ținuse la suprafața apei mai bine de o jumătate de oră. Se mira că mai locuia încă la Grand Hôtel. De obicei nu sta nicăieri mai mult de-o săptămînă.

N-avea încotro, căci trecuse prin toate hotelurile din Roma, i-am răspuns. Directorul îmi scrisese de curînd că n-o mai putea ține. Toată ziua se certa cu chelnerii și cameristele și toată noaptea își muta mobilele dintr-o parte într-alta a salonului. N-ar putea cumva să-i suprime alocația ? Singura ei scăpare ar fi să-și cîștige existența muncind din greu.

Soția lui avea un venit personal de zece mii de dolari anual și încă zece mii de la primul bărbat, ce izbutise să scape destul de ieftin.

N-o putea închide undeva în America ?

Încercase, dar zadarnic ; specialiștii găsiseră că nu era destul de nebună. Tare-ar fi vrut să știe ce mai așteptau de la ea ? N-aș putea s-o închid undeva într-un azil din Italia ?

Mă temeam că nu.

Ne-am uitat unul la altul cu simpatie crescîndă. Mă încredință că, după statisticile doctorului Jenkins, bolnava nu rămînea niciodată amorezată de același doctor mai mult de o lună, media fiind cam de paisprezece zile. Curînd va trece și vremea mea, fără îndoială. N-aș vrea, măcar de mila lui, să rezist pînă-n primăvară ?

Dar, vai, statistica doctorului Jenkins se dovedi greșită ; doamna Perkins Junior rămase cel mai neîndurat

călău al meu tot timpul cît am mai stat în Roma. Vara năvăli la Capri, cercă să se înece în Grota Albastră, se cățără pe zidul grădinii de la San Michele, încît de exasperare era cît pe ce s-o arunc în prăpastie. Ba chiar cred că aș fi aruncat-o dacă soțul ei nu m-ar fi prevenit înainte de plecare că o cădere de la trei sute de metri înălțime era un fleac pentru dînsa.

Aveam motive întemeiate să-l cred, căci abia cu vreo două luni mai înainte o țicnită de fată, o nemțoaică, sărise de pe celebrul zid al lui Pincio, alegîndu-se doar cu o gleznă ruptă. După ce dăduse gata pe toți doctorii nemți din Roma, îi căzusem eu pradă. Era un caz deosebit de sîcîitor, căci Fräulein Frida avea o nemaipomenită ușurință să fabrice versuri, randamentul ei zilnic atingînd cam zece pagini, toate avîndu-mă pe mine drept țintă. Am îndurat o iarnă întreagă. Cînd s-a desprimăvărat — cazurile de felul acesta se agravează totdeauna primăvara — i-am spus mamei ei, o aiurită că de nu se întorceă cu domnișoara Frida de unde veniseră, nu mă voi da îndărăt de la nimic ca s-o închid într-un azil. Se hotărîră să plece în Germania a doua zi dimineața. Peste noapte am fost trezit de sosirea pompierilor în Piazza di Spagna ; etajul întîi al Hotelului Europa de alături, era în flăcări. Domnișoara Frida, în cămașă de noapte, își petrecu restul nopții în salonul meu scriind versuri într-o stare de mare exaltare. Izbutise să-și atingă scopul : trebuiră să mai rămînă o săptămînă întreagă în Roma pentru ancheta poliției și stabilirea pagubelor, deoarece focul pornise din salonul lor. Domnișoara Frida muiase un prosop în petrol și-l azvîrlise în pian, dîndu-i apoi foc.

Într-o zi, pe cînd ieșeam de-acasă, am fost oprit la ușă de o tînără americană cu o înfățișare înfloritoare, o întruchipare a sănătății ; de data asta, slavă Domnului, nu putea fi vorba de nervi ! I-am spus că după înfățișarea ei se cunoștea că poate amîna vizita pînă a doua zi. Eram foarte grăbit. Și ea era la fel de grăbită, îmi răspunse,

căci venise la Roma numai ca să-l vadă pe papă şi pe doctorul Munthe, care o putuse împiedica pe mătuşa Sally să facă boroboaţe timp de un an întreg, lucru pe care nu izbutiseră să-l săvîrşească nici unul din ceilalţi doctori. I-am oferit o foarte frumoasă reproducere în culori a „Primăverii" de Botticelli dacă o lua pe mătuşă-sa cu ea înapoi în America, dar îmi răspunse că nici prin gînd nu-i trecea, chiar de i-aş dărui originalul. Cu mătuşa nu era de glumit, te puteai aştepta la orice de la ea. Nu ştiu dacă societatea Keats, care a cumpărat casa, a pus uşi noi la camera în care a murit Keats şi unde aş fi putut să mor şi eu dacă mi-ar fi sunat ceasul. Dacă uşa cea veche e tot la locul ei, se poate vedea o găurică de glonte în colţul din stînga, cam la înălţimea capului meu, umplută cu ghips şi vopsită chiar de mine.

Una din vizitatoarele obişnuite ale cabinetului meu de consultaţie, o doamnă cu înfăţişarea sfioasă, de altfel foarte manierată, într-o zi, zîmbind graţios, înfipsese în piciorul englezului aşezat lîngă ea pe sofa un ac lung de pălărie. Trupa mai cuprindea şi două cleptomane, care aveau obiceiul să ascundă sub mantile orice le cădea sub mînă, spre marea consternare a slujnicelor mele. Cîteva dintre paciente nici nu puteau fi primite în salonul de aşteptare, ci erau duse în bibliotecă ori în salonul de dindos, sub supravegherea vigilentă a Annei, care era de o răbdare îngerească cu ele, cu mult mai răbdătoare ca mine. Din economie de timp, unele dintre ele erau introduse în sufragerie ca să-mi istorisească păsurile lor în vreme ce eu mîncam. Sufrageria da spre o curticică de sub scările de la Trinità dei Monti, prefăcută de mine într-un fel de infirmerie-sanatoriu pentru feluritele mele animale. Printre ele se afla o bufniţă mică şi drăgălaşă, coborîtoare directă din bufniţa Minervei. O găsisem în Campagna cu o aripă frîntă, aproape moartă de foame. După ce i se vindecase aripa, o dusesem în două rînduri în locul unde-o găsisem şi de două ori venise în zbor după

trăsura mea ca să mi se aşeze pe umăr ; nu voia cu nici un chip să se despartă de mine. De-atunci, micuţa bufniţă stă pe stinghia din colţul sufrageriei privindu-mă drăgăstos cu ochii ei de aur. Renunţase pînă şi la somn ziua, ca să nu mă piardă din ochi. Cînd mîngîiam trupuşoru-i mic şi moale, închidea pe jumătate ochii de plăcere şi-mi ciugulea uşurel buzele cu ciocu-i scurt, ascuţit, sărutîndu-mă în felul bufniţelor. Între bolnavele primite în sufragerie era şi o tînără rusoaică, foarte irităbilă, care-mi da mult de furcă. Închipuiţi-vă, fata deveni atît de geloasă pe bufniţă, o aţintea c-o privire atît de sălbatică, încît a trebuit să-i dau poruncă severă Annei să nu le lase niciodată singure împreună în cameră. Într-o zi, cînd m-am întors la dejun, Anna îmi povesti că puţin mai devreme venise doamna rusoaică şi că adusese un şoarece mort învelit într-o hîrtie. Îl prinsese în camera ei, spusese ea, şi era sigură că bufniţa are să-l mănînce cu plăcere. Dar bufniţa ştia mai bine ; după ce retezase capul şoarecelui, cum fac bufniţele, nu voise să-l mai mănînce. Am dus şoarecele la farmacistul englez — avea în el destul arsenic pentru a ucide o pisică.

Ca să fac plăcere Giovanninei şi Rosinei, l-am poftit pe bătrînul lor tată să petreacă Paştile cu noi la Roma. Eram prieten bun, de mulţi ani, cu moş Pacciale. În tinereţe fusese pescuitor de mărgean, ca mai toţi bărbaţii, din Capri în acele vremuri. După felurite necazuri, ajunsese groparul oficial al Anacapriului, slujbă proastă într-un loc unde nu moare nimeni cît timp se fereşte de doctor. Dar nici după ce l-am instalat împreună cu copiii la San Michele nu se înduplecă în ruptul capului să renunţe la slujba lui de gropar. Avea o stranie plăcere să se ocupe de cei morţi, ba chiar era o adevărată încîntare pentru el să-i îngroape. Moş Pacciale sosi în Joia mare, peste seamă de tulburat. Nu călătorise niciodată cu trenul, nu fusese niciodată într-un oraş, nu se urcase niciodată într-o

trăsură. Se scula în fiecare dimineaţă de pe la trei ca să coboare în Piazza să se spele pe mîni şi pe faţă, la fîntîna Bernini de sub ferestrele mele. După ce Miss Hall şi fetele îl duseseră să sărute degetele picioarelor de bronz ale sfîntului Petru şi să urce în genunchi *Scala Santa* [1], iar Giovanni, colegul lui de la cimitirul protestant, îl purtase în inspecţie prin felurite cimitire ale Romei, declară că de-acum gata, nu-i mai trebuia să vadă nimic. Îşi petrecuse restul timpului instalat la fereastra ce da spre Piazza, în cap cu boneta-i lungă pescărească, de formă frigiană, pe care nu şi-o scotea niciodată din cap. Spunea că de-acolo avea cea mai frumoasă vedere asupra Romei şi că nimic nu se putea asemui cu Piazza di Spagna. În privinţa asta eram şi eu de părerea lui. L-am întrebat de ce-i plăcea aşa de mult Piazza di Spagna.

— Fiindcă trec necontenit înmormîntări, îmi lămuri moş Pacciale.

27

VARA

Primăvara venise şi plecase, se apropia vara romană. Ultimii străini dispăreau de pe străzile pline de zăduf. Prin muzeele goale, zeiţele de marmoră se bucurau şi ele de vacanţă, huzurind în răcoare, numai cu frunzele lor de smochin. În umbra grădinilor Vaticanului, Sfîntul Petru îşi făcea siesta. Forum-ul şi Colosseum-ul se cufundau iar în visurile lor năpădite de amintiri. Giovannina şi Rosina arătau obosite şi palide, trandafirii de la pălăria lui Miss Hall atîrnau blegi. Cîinii gîfîiau cu limbile scoase, maimu-

[1] Scara sfîntă.

țele, de sub treptele de la Trinità dei Monti, cereau cu țipete mari o schimbare de aer și de peisaj. Cuterul meu mic și cochet, ancorat în Porto d'Anzio, abia aștepta semnalul ca să-și ridice pînzele spre a porni către insula mea, acasă, unde mastro Nicola și cei trei feciori cercetau zarea cu ochii, de pe parapetul capelei, în așteptarea mea. Înainte de a părăsi Roma, m-am mai dus o dată la cimitirul protestant de la Porta San Paolo. Privighetorile cîntau încă morților, cărora parcă puțin le păsa că-s uitați într-un loc atît de încîntător, atît de înmiresmat de mirtul în floare, de parfumul crinilor și-al trandafirilor. Cei opt copii ai lui Giovanni erau toți bolnavi de malarie. În vremea aceea, periferiile Romei erau infectate de malarie, orice-ar spune Baedekerul. Maria, copila cea mai mare, era atît de istovită de repetatele accese de friguri încît i-am spus tatălui că fata se prăpădește dacă rămîne peste vară în Roma. I-am propus s-o iau la San Michele ca să stea toată vara cu slujnicele mele. La început, Giovanni stătu în cumpănă ; italienii săraci se despart foarte greu de copiii lor bolnavi. Preferă să-i vadă murind acasă, decît să-i trimită la spital. Primi pînă la urmă, cînd i-am spus să aducă el singur fata la Capri, spre a se încredința cu ochii lui cît de bine va fi îngrijită de oamenii mei. Ca de obicei, Miss Hall, Giovannina, Rosina și toți cînii plecară cu trenul spre Neapole. Eu cu Billy pavianul, mangusta și bufnița cea mică făcurăm o călătorie minunată cu iahtul. Ocolirăm Monte Circeo tocmai cînd soarele răsărea, prinserăm briza de dimineață a golfului Gaeta, trecînd ca o regată pe sub Castelul Ischia și aruncarăm ancora la Marina din Capri, pe cînd clopotele băteau *mezzogiorno* [1]. Două ore mai tîrziu, lucram în grădina de la San Michele foarte sumar îmbrăcat.

După cinci veri lungi de trudă neîntreruptă din zori pînă-n amurgit, San Michele era ca și gata, dar mai era

[1] Amiaza.

încă destul de lucru în grădină. Dindosul casei trebuia făcută încă o terasă și o nouă loggia construită peste cele două încăperi romane descoperite în toamna trecută. Cît despre curticica schitului, i-am spus lui mastro Nicola că nu-mi mai pălcea — și mai bine am strica-o. Mastro Nicola mă rugă din tot sufletul s-o las cum era, căci o mai stricasem de două ori. Dacă vom tot continua așa să dărîmăm fiecare lucrare imediat ce-o construim, nu mai sfîrșim în veci San Michele. I-am replicat că cea mai bună metodă de a-ți construi o casă este să dărîmi totul indiferent de cîte ori și s-o tot iei de la capăt, pînă ce ochiul îți spune că toate-s așa cum trebuie. Ochiul știe mai multe despre arhitectură decît cărțile. El nu poate greși niciodată — cu condiția să fie ochiul tău, nu al altora. Revăzîndu-l acum, San Michele mi se părea mai frumos ca niciodată. Casa era mică, cu puține încăperi, dar făcusem destule logii, terase și pergole împrejur ca să poți contempla soarele, marea și norii, căci sufletului îi trebuie mai mult spațiu decît trupului. Prin camere nu era mobilă multă, dar ce se afla acolo nu se putea cumpăra numai cu bani. Nimic de prisos, nimic urît, nici un fel de fleac ori zorzoane. Cîteva picturi de-ale primitivilor, o gravură de Dürer și un basorelief grec cu pereții văruiți. Pe pardoseala de mozaic vreo două covoare vechi, pe masă cîteva cărți și pretutindeni flori în vaze strălucitoare de Faenza și Urbino. Chiparoșii de la Villa d'Este, care mărgineau drumul pînă la capelă, crescuseră repede prefăcîndu-se într-o alee de arbori măreți, cei mai nobili arbori din lume. Chiar și capela care dăduse numele locuinței mele era în sfîrșit a mea. Aveam de gînd să-mi fac acolo biblioteca. Bănci vechi se înșiruiau de-a lungul pereților albi, iar la mijloc instalasem o masă mare de trapeză, încărcată cu tomuri și cu fragmente de terracotta. Pe o coloană canelată de *giallo antico* [1] era așezat un Horus enorm de bazalt, cel mai mare din cîți am văzut, adus din țara faraonilor de un colecționar roman, poate chiar de Ti-

[1] Marmură galbenă antică.

berius. De pe masa de scris privea în jos la mine capul Meduzei, pe care-l găsisem în fundul mării, datînd din veacul al patrulea înainte de Cristos. Pe căminul enorm florentin din cinquecento sta o victorie înaripată. De pe o coloană de marmoră africană, capul mutilat al lui Nero privea afară, spre golful unde-şi pusese vîslaşii să-i omoare în bătaie mama. Deasupra uşii de la intrare lucea frumosul vitraliu în culori din cinquecento [1], dăruit de oraşul Florenţa Eleonorei Duse şi pe care ea mi-l dăduse ca amintire ultima oară cînd stătuse la San Michele. Într-o criptă mică, la un metru şi jumătate sub dalele romane de marmură colorată, odihneau în pace cei doi călugări peste care dădusem pe neaşteptate cînd săpam temeliile căminului. Stăteau acolo întinşi, cu braţele în cruce, aşa cum fuseseră îngropaţi sub capela lor acum vreo cinci sute de ani. Rasele li se prefăcuseră aproape în pulbere, trupurile uscate erau uşoare ca pergamentul, dar trăsăturile se conservaseră bine, mîinile ţineau încă crucifixul şi unul din ei avea catarame elegante de argint la încălţări. Îmi păruse rău că le tulburasem somnul şi-i aşezasem cu mare grijă la loc în mica lor criptă. Cred că impunătoarea arcadă cu coloane gotice din exteriorul capelei era întocmai aceea ce trebuia. Unde mai poţi găsi în ziua de azi asemenea coloane ? Privind de pe parapet în jos la insula ce se întindea la picioarele mele, i-am spus lui mastro Nicola că trebuia să începem numaidecît pregătirile pentru aşezarea sfinxului ; nu mai era vreme de pierdut. Mastro Nicola se bucură grozav ; de ce nu porneam imediat să aducem sfinxul ? Unde se afla acum ? I-am răspuns că zăcea îngropat undeva pe continent, sub ruinele cetăţii dispărute a unui împărat roman. Sta acolo de două mii de ani, aşteptîndu-mă. Toate astea mi le spusese un bărbat cu mantie purpurie, prima oară cînd privisem depărtările mării chiar din locul în care ne aflam. Pînă acum nu văzusem sfinxul decît în vis. Am privit în jos, la micuţul iaht alb din port ; eram sigur, am

[1] Secolul al XVI.

spus, că voi găsi sfinxul la timpul potrivit. Va fi caznă multă de adus pe mare, căci era o încărcătură prea grea pentru corabia mea, fiind pe de-a-ntregul de granit și cîntărind nu știu cîte tone. Mastro Nicola se scărpină în cap, întrebîndu-se uluit cine avea să-l tragă pînă sus, la San Michele ? El și cu mine, bineînțeles.

Cele două camere romane mici, de sub schit, erau încă pline de molozul tavanului prăbușit, dar zidurile, pînă la înălțimea unui stat de om, rămăseseră intacte, ghirlandele de flori și nimfele dănțuind de pe ghipsul roș păreau zugrăvite ieri.

— *Roba di Timberio* ? mă întrebă mastro Nicola.

— Nu, răspunsei, privind cu luare-aminte la modelul gingaș al pardoselii de mozaic ce-avea chenar elegant cu foi de viță de *nero antico* [1]; pardoseala a fost făcută mai demult, e de pe vremea lui August. Bătrînului împărat îi era și lui tare dragă insula Capri, începuse chiar să clădească o vilă, Dumnezeu știe pe unde, dar a murit la Nola, în drum spre Roma, înainte de a fi terminat. A fost un mare om și-un mare împărat dar, ia aminte ce-ți spun, Tiberius a fost cel mai mare dintre toți.

Pergola începuse a se acoperi cu mlădițe tinere de viță ; trandafiri, caprifoi și epomeea se încolăceau pe lungul șir de coloane albe. În curtea schitului, printre chiparoși, se zărea Faunul Dănțuind pe coloana lui de *cipollino* [2], în mijlocul loggiei mari sta Hermesul de bronz de la Herculaneum. În curticica de marmură din fața sufrageriei luminate de soarele orbitor, Billy, pavianul, purica de zor pe Tappio pe cînd ceilalți cîini tolăniți alene în jur își așteptau rîndul la obișnuita completare a toaletei de dimineață. Billy avea o nemaipomenită îndemînare de-a prinde puricii. Nici o viețuitoare tîrîtoare ori săritoare nu scăpa ochiului său ager ; cîinii știau foarte bine asta și le plăcea tot așa de tare ca și lui acest sport. Era singurul sport în-

[1] Marmură neagră antică.
[2] Marmură colorată.

găduit de legile de la San Michele. Moartea era fulgerătoare și probabil fără dureri. Billy înghițea prada înainte ca eu să fi prins măcar de veste. Se lăsase de băutură și devenise o maimuță respectabilă, în floarea bărbăției, impresionant de asemănător cu o ființă omenească, îndeobște binecrescut deși cam gălăgios cînd scăpa de sub supravegherea mea, făcînd șotii tuturor. M-am întrebat adesea ce-or fi gîndind de fapt cinii în sinea lor despre dînsul ? N-aș putea afirma că nu se temeau ; de obicei întorceau capul cînd Billy se uita la ei. El însă nu se temea decît de mine. Ghiceam întotdeauna după mutra lui cînd avea ceva pe conștiință, ceea ce se întîmpla des. Dacă mă gîndesc bine, cred totuși că-i mai era frică de mangustă, care cotrobăia veșnic prin grădină, furișîndu-se sprintenă pe piciorușele-i neastîmpărate, tăcută și iscoditoare. Billy avea în firea lui multă bărbăție ; ce putea face dacă așa îl zămislise creatorul lui ! Nu era deloc nesimțitor la farmecele sexului frumos. De la prima vedere o îndrăgise grozav pe Elisa, soția grădinarului meu, ce sta ore întregi sub smochinul lui personal, privindu-l fascinată în timp ce el țocăia din buze la ea. Ca de obicei, Elisa aștepta un copil ; n-am văzut-o niciodată în altă formă. Nu știu de ce, nu-mi prea plăcea mie prietenia aceea subită cu Billy ; chiar am și sfătuit-o pe Elisa să se uite mai bine la altcineva.

Moș Pacciale coborîse în port să-l primească pe Giovanni, colegul lui, groparul din Roma care avea să sosească la amiază aducîndu-și fata cu corabia de la Sorrento. Cum trebuia să fie înapoi la postul lui de la cimitirul protestant a doua zi, ținuse să-l ducă chiar în după amiaza aceea în inspecție prin cele două cimitire de pe insulă. Seara, personalul meu trebuia să ofere un banchet cu *vino a volontà*, pe terasa din grădină, distinsului oaspe din Roma.

Clopotele din capelă sunară Ave Maria. Eram în picioare de la cinci dimineața și muncisem din greu sub arșița soarelui. Obosit și flămînd, m-am așezat dinaintea fru-

galei mele cine, în loggia de sus, recunoscător pentru încă o zi fericită. Jos, pe terasa din grădină, musafirii mei, în straie de duminică, şedeau în jurul unui castron uriaş de macaroane şi a unui ulcior impozant cu cel mai bun vin din San Michele. În capul mesei, la locul de cinste, şedea groparul din Roma cu cei doi gropari din Capri de o parte şi de alta. Apoi venea la rînd Baldassare, grădinarul. Gaetano, barcagiul şi mastro Nicola cu cei trei feciori, toţi vorbind în gura mare. Femeile stăteau în picioare în jurul mesei, admirîndu-i, după obiceiul napolitan. Soarele se scufunda încet în mare. Pentru întîia oară în viaţă, am simţit o uşurare cînd a dispărut în sfîrşit după Ischia. De ce doream oare înserarea şi stelele — eu, adoratorul soarelui, care mă temusem din copilărie de întunecime şi de bezna nopţii ? De ce-mi ardeau aşa ochii cînd priveam în sus, spre măreţul zeu de foc ? Era oare supărat pe mine, voia să-şi întoarcă faţa în altă parte şi să mă lase în întuneric, pe mine care lucram pe brînci să-i ridic un nou sanctuar ? Să fi fost adevărat ce-mi spusese ispititorul în mantie roşie acum douăzeci de ani, cînd privisem pentru întîia oară de la capela San Michele în jos, la insula fermecătoare ? Să fi fost adevărat că prea multă lumină nu era bună pentru ochii muritorilor ?

„Fereşte-te de lumină ! Fereşte-te de lumină !" îmi răsuna în urechi sinistru-i avertisment.

Făcusem tîrgul cu el, plătisem preţul, îmi jertfisem viitorul ca să cîştig San Michele ; ce mai dorea de la mine ? Care era preţul celălalt, preţul cel mare pe care spusese că trebuia să-l plătesc înainte de a muri ?

Un nour negru se lăsă deodată deasupra mării şi a grădinii, pînă la picioarele mele. Mi-am închis îngrozit pleoapele arzătoare...

— Ascultaţi, *compagni* [1] ! răcnea groparul din Roma pe terasa de jos ; ascultaţi ce vă spun eu ! Voi, ţăranii care-l vedeţi umblînd prin sărăcia voastră de sat desculţ şi la fel

[1] Tovarăşi.

de despuiat ca voi, ştiţi oare voi că umblă pe străzile Romei într-o trăsură cu doi cai ? Ba se spune că s-a dus să-l vadă chiar şi pe papa, cînd s-a bolnăvit de gripă ! Să ştiţi, fraţilor, că om ca el nu se mai află ; e cel mai mare doftor din Roma. Veniţi să-mi vedeţi cimitirul ca să vă încredinţaţi ! *Sempre lui ! Sempre lui !* [1] Iar eu şi familia mea nu ştiu ce ne-am face fără el. Este binefăcătorul nostru ! Cui credeţi că vinde nevastă-mea toate florile şi coroanele dacă nu clienţilor lui ? Şi toţi străinii care vin şi sună la poarta cimitirului şi dau un ban plozilor mei ca să le deschidă, de ce credeţi că vin acolo, ce credeţi că vor ? Copiii, la-nceput, se-nţelege că, nepricepînd graiul lor, de multe ori îi purtau prin tot cimitirul ca să găsească ce căutau. Acuma însă, cum sună străini la poartă, pruncii mei ştiu numaidecît ce vor şi-i duc de-a dreptul la şirul lui de morminte, iar străinii aceia sînt întotdeauna tare mulţumiţi şi le dau copiilor cîte-un bănuţ mai mult. *Sempre lui ! Sempre lui* ! Nu trece lună fără să nu taie pe vreunul din bolnavii lui în capela mortuară, ca să afle de ce-a murit — şi de fiecare dată îmi dă cincizeci de lire, ca să-i bag la loc în coşciuge. Ascultaţi-mă pe mine, *compagni !* Ca el nu-i nimeni pe lume ! *Sempre lui ! Sempre lui !*

Şi iată că norul se risipi ; din nou, marea selipea într-o lumină de aur, spaima îmi dispăruse. Nici dracu n-are ce-i face omului cît timp mai poate rîde.

Banchetul se sfîrşi. Fericiţi că trăim, cu capul bute de vin, ne-am dus cu toţii la culcare să dormim somnul drepţilor.

Cum m-a furat somnul, m-am pomenit deodată în mijlocul unei cîmpii deşarte pe care zăceau împrăştiate sfărîmături de ziduri, blocuri enorme de calcar şi bucăţi de marmură aproape acoperite de iederă, rozmarin, caprifoi sălbatic, citus şi cimbru. Pe-un zid dărîmat de *opus reticulatum* şedea un bătrîn păstor cîntînd din nai turmei lui de

[1] Nimeni nu-i ca dînsul.

capre. Chipu-i sălbatic, bărbos, era ars de soare și vînturi, ochii îi ardeau ca doi cărbuni sub sprîncenele stufoase, trupul slab și deșirat tremura sub straiu-i lung, albastru, de păstor calabrez. I-am oferit puțin tutun și el îmi întinse o felie de brînză proaspătă de capră și o ceapă. Îl înțelegeam cu greutate.

Cum se chema locul acela ciudat ?

N-avea nume.

De unde venea el ?

De nicăieri. Trăise întotdeauna aici ; era acasă la el.

Unde dormea ?

Întinse bîta-i lungă, arătînd spre niște trepte ce duceau sub o boltă dărîmată. Am coborît treptele tăiate în stîncă și am intrat într-o încăpere întunecoasă, boltită. Într-un colț, un mindir de paie și cîteva piei de oaie pentru învelit. De jur împrejur, pe pereți și din boltă atîrnau legături de ceapă uscată și pătlăgele roșii ; pe masa grosolană era pus un ulcior de lut plin cu apă. Acela era căminul lui și ce vedeam era toată avuția lui. Acolo trăise toată viața, acolo se va întinde cîndva să închidă pentru totdeauna ochii. În fața mea se deschidea un gang întunecos subpămîntean, pe jumătate astupat de molozul căzut din bolta surpată. Unde ducea oare ?

Bătrînul nu știa, nu fusese niciodată într-acolo. Îi spuseseră ai lui, cînd era mic, că gangul acela ducea într-o peșteră locuită de un duh necurat, care vietuia acolo de mii de ani sub înfățișarea unei dihănii uriașe gata să înghită pe oricine ar cuteza să se apropie de locul acela.

Am aprins o torță și am coborît bîjbîind pe niște trepte de marmură. Culoarul se lărgea din ce în ce și un suflu de gheață mă izbi în obraz. Am auzit un fel de geamăt ciudat care-mi înghețа sîngele în vine. Dintr-o dată, m-am pomenit într-o sală mare. Două coloane uriașe de marmură africană mai susțineau încă o parte din boltă, alte două zăceau de-a curmezișul pardoselei

de mozaic, smulse de pe soclul lor de cutremur. Sute de lilieci mari atîrnau pe pereți ca niște ciorchini negri iar alții se învîrteau în jurul capului meu în zbor sălbatic, orbiți de lumina neașteptată a faclei. În mijlocul sălii, așezat pe labe, trona un uriaș sfinx de granit ce mă ațintea cu ochii lui de piatră, larg deschiși...

M-am trezit. Visul pierise. Am deschis ochii : se crăpa de ziuă.

Și deodată, am auzit chemarea mării, imperioasă, neînduplecată, ca o poruncă. Am sărit în picioare, mi-am tras repede pe mine hainele și, repezindu-mă la parapetul schitului, am ridicat semnalul pentru iaht, să fie gata de plecare. În cîteva ore mi-am încărcat vasul cu provizii pe-o săptămînă, cu colaci de frînghie groasă, tîrnăcoape și lopeți, un revolver, toți banii pe care-i aveam și-o legătură de facle de rășină dintr-acelea pe care le folosesc pescarii noaptea la pescuit. Îndată am și ridicat pînzele, pornind spre cea mai palpitantă aventură din viața mea. În noaptea următoare am ancorat într-un golf singuratic, cunoscut numai de cîțiva pescari și contrabandiști. Gaetano trebuia să mă aștepte acolo cu iahtul o săptămînă, și numai în caz de furtună avea să-și caute un adăpost în cel mai apropiat port. Cunoșteam bine coasta aceea primejdioasă, ce n-avea pe-o întindere de o sută de mile nici un loc sigur de ancorat. Cunoșteam și ținutul minunat din interior, odinioară *Magna Graecia* din epoca de aur a artei și culturii elenistice, azi cea mai pustie provincie a Italiei, părăsită de oameni, lăsată pradă cutremurelor și malariei.

Peste trei zile mă aflam pe același cîmp pustiu pe care zăceau împrăștiate sfărîmături de ziduri, blocuri uriașe de calcar și bucăți de marmură aproape acoperite de iederă, rozmarin, caprifoi sălbatic, cistus și cimbru. Pe zidul dărîmat din *opus reticulatum* ședea bătrînul păstor, cîntînd din nai turmei lui de capre. I-am oferit niște tutun iar el mi-a întins o felie de brînză proaspătă

de capră și o ceapă. Soarele se și coborîse în dosul munților, teribila ceață a malariei se tîra încet de-a lungul cîmpiei pustii. I-am spus că mă rătăcisem și nu mă încumetam să umblu singur prin sălbăticia aceea ; îmi îngăduia să stau la el peste noapte ?

Mă duse la sălașul lui subpămîntean, pe care-l cunoșteam așa de bine din vis. M-am întins pe piei de oaie și-am adormit.

E greu de tălmăcit în vorbe lucruri atît de încurcate și fantastice ; de altfel, nici nu m-ați crede chiar de-aș încerca. Nici eu nu știu bine unde se sfîrșește visul și unde începe realitatea. Cine a îndreptat iahtul spre golful ascuns și singuratic ? Cine mi-a călăuzit pașii prin sălbăticiile neumblate, pînă la ruinele neștiute ale vilei lui Nero ? Păstorul în carne și oase, ori însuși zeul Pan ce se întorsese pe meleagurile-i dragi de odinioară să cînte iar din nai turmei lui de capre ?

Nu mă întrebați, nu vă pot răspunde, nu îndrăznesc să răspund. Dar puteți întreba pe uriașul sfinx de granit așezat pe labe lîngă parapetul capelei de la San Michele. Zadarnic însă îl veți întreba. Sfinxul își păstrează taina lui de cinci mii de ani ; o va păstra și pe-a mea.

M-am întors din marea aventură istovit de foame și lipsuri de tot soiul, scuturat de friguri. La un moment dat, am fost răpit și de niște bandiți, căci în acele vremuri mișunau răufăcătorii în Calabria. Zdrențele de pe mine m-au salvat. În două rînduri m-au arestat grănicerii ce patrulau pe coastă, luîndu-mă drept un contrabandist. De mai multe ori m-au înțepat scorpionii, iar mîna stîngă o aveam încă bandajată de la o mușcătură de viperă. Cînd am ajuns la Punta Licosa, unde-i îngropată sirena Leucosia, sora Parthenopei, ne-a prins o furtună de sud-est și ne-am fi dus la fund cu încărcătura noastră grea dacă Sant'Antonio n-ar fi pus tocmai la timp mîna pe cîrmă. Lumînările ce-i fuseseră închinate mai ardeau încă înaintea

icoanei sale, în biserica din Anacapri, cînd am sosit la San Michele. Se răspîndise în toată insula zvonul că furtuna aceea îngrozitoare ne scufundase. Toţi ai casei se bucurară nespus cînd mă văzură înapoi.

Da, totul mergea bine la San Michele, slavă Domnului! La Anacapri nu se întîmplase nimic şi, ca de obicei, nu murise nimeni. *Parroco* îşi scrîntise glezna; unii pretindeau că alunecase cînd coborîse din amvon duminica precedentă, alţii că îl deochease *parroco* din Capri. Toată lumea ştia că *parroco* din Capri deochea. Ieri dimineaţa, la Capri, fusese găsit mort în patul lui *canonico* don Giacinto. Sfinţia-sa se simţea foarte bine cînd se culcase; murise în timpul somnului. Fusese aşezat cu toată cinstea cuvenită dinaintea altarului mare, unde rămăsese toată noaptea şi azi dimineaţă trebuia să fie îngropat cu mare pompă. Clopotele sunau într-una din zori.

În grădină lucrul înainta ca de obicei. Mastro Nicola mai găsise un *testa di cristiano* [1], cînd dărîmase zidul capelei şi Baldassare dăduse iar peste un ulcior plin cu monede romane în timp ce scotea cartofi noi. Moş Pacciale, care săpase în via mea de la Damecuta, mă luă deoparte cu o mutră foarte gravă şi misterioasă. După ce se încredinţă că nu trăgea nimeni cu urechea, scoase din buzunar o pipă ruptă şi înnegrită de fum, ce aparţinuse probabil vreunui soldat din regimentul maltez care stătuse în 1808 la Damecuta.

— *La pipa di Timberio!* îmi şoptise moş Pacciale.

În fiecare zi la amiază, cînii fuseseră îmbăiaţi şi de două ori pe săptămînă li se dăduseră oase, conform dispoziţiilor. Bufniţa cea mică era bine dispusă. Mangusta n-avea astîmpăr nici zi, nici noapte, veşnic căutînd ceva ori pe cineva. Broaştele ţestoase păreau foarte fericite, în felul lor tăcut.

Billy fusese-cuminte?

[1] O hîrcă de creştin.

Da, se grăbi Elisa să răspundă ; Billy fusese foarte cuminte, *un vero angelo* [1].

Nu mi se păru deloc că seamănă a înger cînd l-am privit cum rînjește la mine din vîrful proprietății sale particulare, smochinul. Nici măcar nu se dădu jos să mă salute după cum avea întotdeauna obiceiul. Eram sigur că făcuse vreo poznă, nu-mi plăcea de loc mutra lui. Fusese într-adevăr cuminte Billy ?

Încet-încet, adevărul ieși la lumină. Chiar în ziua plecării mele pe mare, Billy aruncase cu un morcov în capul unui *forestiere* ce trecea pe lîngă zidul grădinii și-i spărsese ochelarii. Străinul se înfuriase foarte tare, amenințînd că va face o plîngere la Capri, dar Elisa protestase cu energie : vina era numai a străinului care n-avusese ceva mai bun de făcut decît să se oprească locului și să-și bată joc de Billy ! Doar toată lumea știa că Billy se supără foc cînd rîdea cineva de el. A doua zi izbucnise o luptă grozavă între Billy și foxul sîrmos, apoi toți cînii se repeziră în încăierare. Billy se luptase ca un *demonio*, ba chiar voise să-l muște pe Baldassare, care cercase să-i despartă. Lupta se sfîrșise brusc, la apariția mangustei pe cîmpul de bătălie. Billy se cățărase numaidecît în pomul lui, iar cînii o șterseseră care-ncotro, cum făceau întotdeauna la apariția micuțului animal. De atunci, Billy era la cuțite cu cînii și nu voise nici măcar să-i mai purice. Apoi fugărise prin toată grădina pisoiul siamez și-l dusese în vîrful pomului, unde se apucase să smulgă tot părul de pe el. Necăjise într-una broaștele țestoase. Amanda, cea mai mare dintre ele, ouase șapte ouă mari cît ouăle de porumbel, pe care trebuia să le clocească soarele, cum e moda la țestoase, dar Billy le hăpăise într-o clipă. Avuseseră cel puțin grijă să nu-i lase cumva la îndemînă vreo sticlă de vin ? Tăcere rău-prevestitoare. Pacciale, omul meu cel mai de credință, mărturisi pînă la sfîrșit că Billy fusese văzut de două ori furișîndu-se afară din pivniță

[1] Un adevărat înger.

cu cîte-o sticlă în fiecare mînă. Acum trei zile, alte două sticle de vin fuseseră descoperite într-un colț al căsuței lui, îngropate cu grijă în nisip. Îndeplinind poruncile lăsate, îl închiseseră imediat în cușca lui, punîndu-l la regim de pîine și apă pînă la întoarcerea mea. A doua zi dimineață găsiseră culcușul gol. Billy evadase în timpul nopții, nu se știa cum, căci gratiile erau neatinse și cheia lacătului se afla în buzunarul lui Baldassare. Toți ai casei îl căutaseră zadarnic prin tot satul. Abia în dimineața aceea îl găsise Baldassare sus, pe muntele Barbarossa, dormind dus, cu o păsărică moartă în pumn. În timp ce ancheta își urma cursul, Billy, cocoțat tocmai în vîrful pomului, se uita sfidător la mine ; fără îndoială că pricepuse tot. Trebuia neapărat să iau severe măsuri disciplinare. Maimuțele, ca și copiii, trebuie să învețe întîi să asculte și după aceea să poruncească. Billy începea să dea semne de îngrijorare. Știa că eu sînt stăpînul lui, știa că-l pot prinde ca și-n alte dăți, cu lasoul, știa că biciul din mîna mea era pentru el. Și cîinii, care ședeau roată în jurul smochinului său, știau la fel de bine și, dînd din coadă cu conștiința împăcată, se bucurau de întorsătura pe care o luau lucrurile, căci cînilor le place să vadă cum mănîncă alții bătaie. Deodată Elisa, apucîndu-se cu mîinile de burtă, slobozi un țipăt sfîșietor. Într-o clipă am și dus-o împreună cu Pacciale în căsuța ei, punînd-o în pat, în timp ce Baldassare se repezea după moașă. Cînd m-am întors la pomul lui Billy, acesta dispăruse ; cu-atît mai bine pentru el și pentru mine, căci nu pot suferi să pedepsesc animalele.

Și-apoi, mai aveam și alte preocupări. Don Giacinto mă interesase întotdeauna foarte mult. Eram curios să aflu mai multe amănunte despre moartea lui, căci viața i-o cunoșteam prea bine. Don Giacinto avea faima că-i cel mai bogat om de pe insulă ; se spunea că venitul lui se ridica la douăzeci și cinci de lire pe oră, *anche quando dorme*, chiar cînd dormea. Îl văzusem ani de-a rîndul cum storcea ultimul ban de la necăjiții lui chiriași, dîndu-i

afară din casă cînd măslinele nu se făcuseră şi nu-şi puteau plăti chiria, lăsîndu-i să moară de foame la bătrîneţe cînd nu mai aveau putere să trudească pentru el. Nimeni nu auzise vreodată să fi dat de pomană vreun ban. Simţeam că n-aş mai putea crede niciodată în dreptatea divină din astălaltă parte a mormîntului dacă Dumnezeu atotputernicul ar fi îngăduit bătrînului vampir să aibă parte de cea mai mare binefacere pe care-a hărăzit-o oamenilor vii : să moară în somn. M-am hotărît să mă duc la vechiul meu prieten, *parroco* don Antonio ; cu siguranţă că el îmi va putea spune ceea ce doream să ştiu. Don Giacinto fusese duşmanul lui de moarte vreme de o jumătate de veac. *Parroco* sta în pat, ridicat în capul oaselor, cu piciorul vîrît într-o uriaşă buccea de pleduri, cu chipul radios. Camera era plină de preoţi şi în mijlocul lor sta Maria Porta-Lettere, cu limba atîrnîndu-i aproape afară din gură de emoţie : izbucnise focul astă-noapte în biserica San Constanzo, pe cînd don Giacinto sta întins cu toată fala cuvenită pe catafalc şi sicriul luase foc fiind mistuit de flăcări ! Unii presupuneau că *il demonio* în persoană răsturnase candelabrul cu lumînările de lîngă catafalc, ca să ardă don Giacinto. Alţii socoteau că fapta fusese săvîrşită de o bandă de tîlhari, care intraseră să fure statuia de argint a lui San Constanzo. *Parroco* era încredinţat că cel care răsturnase candelabrul nu putea fi nimeni altul decît *il demonio*. Ştiuse el întotdeauna că don Giacinto va sfîrşit în flăcări. Istorisirea Mariei Porta-Lettere despre moartea lui don Giacinto mi se păru plauzibilă. *Il demonio* se ivise dintr-o dată la geam, pe cînd *il canonico* îşi citea rugăciunea de seară. Don Giacinto începuse a striga-ajutor şi fusese dus aproape fără cunoştinţă în patul lui ; iar din spaima aceea mare i se şi trăsese îndată moartea.

Întîmplarea mă interesa atît de mult încît m-am hotărît să cobor chiar eu la Capri pentru a face cercetări. *Piazza* era ticsită de oameni ce urlau cît îi ţinea gura. În mijlocul lor, *sindaco* şi consiliul comunal aşteptau nerăbdători so-

sirea unei trupe de carabinieri din Sorrento. Pe treptele bisericii, vreo doisprezece preoți gesticulau cu mare violență. Pînă la venirea autorităților, biserica fusese închisă. Da, încuviință *sindaco*, apropiindu-se de mine cu o figură gravă, era adevărul curat ! Cînd paraclisierul venise dimineața să descuie biserica, o găsise plină de fum. Catafalcul era pe jumătate ars, racla perpelită rău, iar o învelitoare prețioasă de catifea brodată și toate coroanele trimise de rudele și copiii canonicului se prefăcuseră într-un morman de cenușă. Trei din candelabrele cele mari din jurul catafalcului ardeau încă, al patrulea se vedea că fusese răsturnat de o mînă nelegiuită ca să dea foc. Așa că deocamdată nu se putea ști dacă isprava o săvîrșise *il demonio* ori niște răufăcători dar, observase cu agerime *sindaco*, faptul că nu lipsea nici unul din giuvaerurile de la gîtul lui San Constanzo îl făceau să încline, *parlando con rispetto* [1], spre cea dintîi presupunere. Misterul devenea tot mai de nepătruns, pe măsură ce-mi urmam cercetările. În cafeneaua Zum Hiddigeigei, cartierul general al coloniei germane, dușumelele erau pline cu cioburi și sfărîmături de pahare, sticle și veselă felurită, iar pe una din mese se afla o sticlă de whisky, pe jumătate băută. În farmacie, sute de borcane de Faenza, cu medicamente prețioase și tainice leacuri, fuseseră aruncate de pe polițe și totul era mînjit cu ulei de ricin. *Il professore* Raffaele Parmigiano îmi arătă dezastrul din noua lui *Sala di esposizione*, mîndria pieței. Operele lui : „Izbucnirea Vezuviului", „Procesiunea lui San Constanzo", „Salto di Tiberio" și „Bella Carmela", zăceau trîntite una peste alta, cu ramele sfărîmate și pînzele sfîșiate. Tabloul său „Tiberiu înotînd în Grota Albastră" sta încă pe șevalet, mînjit într-un mod barbar de sus pînă jos cu ultramarin. *Sindaco* mă informă că, deocamdată, cercetările autorităților locale nu dăduseră nici un rezultat. Teoria briganzilor fusese abandonată de partidul liberal, de cînd se

[1] Cu tot respectul cuvenit.

făcuse constatarea că nu dispăruse nici un lucru de preț. Chiar și cei doi complotiști napolitani, *in villeggiatura* de mai bine de un an în temnița din Capri, putuseră aduce alibiuri temeinice. Se dovedise că din pricina ploii torențiale rămăseseră toată noaptea în închisoare în loc să plece după miezul nopții, ca de obicei, la plimbare prin tîrg. În afară de asta, erau drept-credincioși catolici, foarte populari, nu dintr-acei care-și pierd vremea cu asemenea fleacuri.

Ipoteza cu *il demonio* fusese respinsă de partidul clerical, din respect față de memoria lui don Giacinto. Cine atunci puteau fi făptașii unor asemenea blestemății ? Mai rămînea o singură explicație. Mai rămînea dușmanul secular de la porțile lor : Anacapri ! Desigur că anacaprezii făcuseră toate isprăvile ! Așa se lămureau perfect lucrurile ! Canonicul fusese dușmanul de moarte al anacaprezilor, care nu-l putuseră ierta că, în vestita lui predică de ziua lui San Constanzo, își bătuse joc de ultima minune a lui Sant'Antonio. Ura sălbatică dintre Zum Hiddigeigei și cafeneaua cea nouă din Anacapri era cunoscută de toată lumea. Pe vremea lui Cesare Borgia, don Petruccio, spițerul din Capri, ar fi chibzuit bine înainte de-a primi poftirea colegului său din Anacapri să vie la el ca să mănînce împreună macaroni. Concurența dintre *il professore* Raffaele Parmigiano din Capri și *il professore* Michel-Angelo din Anacapri pentru monopolul subiectului „Tiberiu înotînd în Grota Albastră" se preschimbase într-un război crîncen în ultima vreme. *Sala di esposizione* deschisă la Capri îi sta ca un ghimpe în ochi profesorului. Vînzarea tablourilor sale „Procesiunea lui Sant'Antonio" aproape încetase.

Nu mai încăpea îndoială că Anacapri era pricina tuturor relelor.

Abbasso Anacapri ! Abbasso Anacapri ! [1]

[1] Jos cu Anacapri !

Am socotit că aș face mai bine să mă întorc de unde veniserm ; începusem să mă simt cam stingherit. Nu mai știam nici eu ce să cred. Războiul aprig dintre Capri și Anacapri, care se încinsese încă de pe vremea domniei viceregilor spanioli în Neapole, continua cu o furie la fel de neînduplecată. Cei doi *sindaci* nici nu-și vorbeau. Țăranii se urau, oficialitățile se urau, preoții se urau, cei doi sfinți ocrotitori, Sant'Antonio și San Constanzo se urau și ei. Cu cîțiva ani în urmă, văzusem cu ochii mei o droaie de caprioți dănțuind în jurul micuței noastre capele Sant'Antonio, fiindcă o stîncă uriașă, desprinsă din muntele Barbarossa, se rostogolise la vale sfărîmînd altarul și statuia sfîntului.

La San Michele lucrul încetase și toți oamenii mei, în haine de sărbătoare, se îndreptau spre *piazza*, unde avea să cînte muzica spre a serba evenimentul. Se și strînseseră peste o sută de lire pentru focurile de artificii. *Sindaco* îmi trimisese vorbă că spera să asist și eu, în calitatea mea de *cittadino onorario* [1] — supremă distincție ce mi se acordase într-adevăr cu un an înainte.

În mijlocul pergolei, Billy sta lîngă broasca țestoasă cea mare, atît de absorbit de joaca lui preferată încît nu observă venirea mea. Iată joaca născocită de el : lovituri repezi la ușa de din dos a căsuței broaștei, pe unde îi ieșea coada ; la fiecare lovitură broasca își scotea pe ușa de din față capu-i somnoros, să vadă ce se întîmplă afară — și imediat încasa un bobîrnac peste nas, repezit de pumnul lui Billy cu o iuțeală fulgerătoare. Acel joc era strict interzis de către legea de la San Michele. Billy știa foarte bine asta și țipă ca un copil cînd, izbutind de data asta să fiu mai iute ca el, l-am înșfăcat de cingătoarea din jurul pîntecului.

— Billy, i-am spus eu cu severitate ; trebuie să vorbesc cu tine între patru ochi, acolo, sub smochinul tău. Avem mai multe chestiuni de pus la punct. Degeaba ți-

[1] Cetățean de onoare.

căești din buze la mine, știi bine că meriți o sfîntă de bătaie și c-ai s-o încasezi. Billy, iar te-ai dat la băutură ! S-au găsit două sticle de vin goale într-un ungher a căsuței tale, și lipsește o sticlă de whisky *Black and White*. Te-ai purtat foarte urît tot timpul cît am fost plecat în Calabria. Ai spart ochelarii unui străin, cu un morcov. Ai fost neascultător cu servitorii mei. Te-ai certat și te-ai bătut cu cîinii, ba nici n-ai mai vrut să-i purici. Ai jignit mangusta. Ai fost nerespectuos cu bufnița cea mică. I-ai tras mereu pumni peste urechi broaștei țestoase. Era cît pe ce să gîtui pisicuța siameză. Și, pe deasupra, ai mai și evadat din casă în stare de ebrietate. Cruzimea față de animale e-n firea ta, altfel nici n-ai putea fi candidat la rangul de om ; dar numai Regii Creației au dreptul să se îmbete. Îți spun drept că m-am săturat de tine, am să te trimit înapoi, în America, la bețivanul de stăpînu-tău, doctorul Campbell. Nu meriți să faci parte dintr-o societate onorabilă ! Ești o rușine pentru tatăl și mama ta ! Billy, ești un pui de om ticălos, un bețiv fără leac, un...

Urmă o tăcere înfricoșătoare.

Punîndu-mi ochelarii ca să văd mai bine unghiile ultramarine ale lui Billy și coada-i perpelită, am adăogat :

— Billy, să știi că mi-au plăcut retușurile pe care le-ai făcut la „Tiberiu înotînd în Grota Albastră" ; cred că originalul a cîștigat. Îmi amintește de un tablou pe care l-am văzut anul trecut la Salonul Futuriștilor din Paris. Fostul tău stăpîn mi-a vorbit ades de mult regretata maică-ta, care se pare c-a fost o maimuță cu totul deosebită. Presupun că de la ea ai moștenit talentele tale artistice. Turnura chipeșă și pofta de glume le ai de la părintele tău, a cărui identitate a fost pe deplin stabilită după ultimele evenimente, și care nu poate fi altul decît dracu în persoană. Spune-mi, Billy, sînt curios să știu, tu ori taică-tău, care din amîndoi a răsturnat candelabrul și a dat foc sicriului ?

SANCTUARUL PĂSĂRILOR

Plecarea năprasnică pe lumea cealaltă, în mijlocul flăcărilor și al fumului, a sfinției-sale *canonico* don Giacinto avusese o înrîurire binefăcătoare asupra sănătății și bunei dispoziții a preotului nostru, don Antonio. Glezna scrîntită se însănătoși repede, așa că-și putu relua în scurtă vreme obișnuitele-i plimbări matinale pînă la San Michele, ca să asiste la gustarea mea de dimineață. Îl pofteam întotdeauna, cum e obiceiul la napolitani, *di mangiare con me* [1], dar el refuza de fiecare dată politicos ceașca de ceai, cu aceeași formulă : *No, grazia, sto bene* [2]. Singurul scop al vizitei era să se așeze în fața mea la masă, ca să mă privească mîncînd. Don Antonio nu mai văzuse pînă atunci de aproape un *forestiere* și tot ce spuneam ori făceam îi stîrnea mereu curiozitatea. Știa că sînt protestant, dar, după cîteva încercări vagi de a discuta chestiunea, căzurăm de acord să înlăturăm teologia din conversațiile noastre și să-i lăsăm pe protestanți în pace. Era un mare hatîr pe care mi-l făcea, dat fiind că o dată pe săptămînă obișnuia să trimită în iad, cu blesteme cumplite, din înaltul amvonului, pe toți protestanții, vii și morți. Protestanții erau specialitatea lui don Antonio și ancora salvatoare în dificultățile oratorice ; nu știu ce s-ar fi făcut fără de ei. Memoria bătrînului *parroco* se cam șubrezise, firul slab al argumentării lui se cam rupea în momentele cele mai critice și-atunci, deodată, în mijlocul predicii, se făcea o tăcere mormîntală. Credincioșii lui enoriași cunoșteau bine meteahna asta și nu se supărau deloc pentru atîta lucru, fiecare urmînd a se gîndi liniștit mai departe la treburile lui, la măslini, la vie, la

[1] Să mănînce cu mine.
[2] Nu, mulțumesc, nu iau.

vite și la porci. Știau și ce-avea să urmeze. Don Antonio își sufla nasul printr-o serie de sunete explozive scoase parcă din trompeta judecății de apoi și revenea pe un teren sigur.

— *Ma questi maledetti protestanti, ma questo camorrista Lutero !* [1] Smulge-le-ar *il demonio* limbile afurisite din gură, rupe-le-ar oasele și arde-i-ar de vii ! *In aeternitatem.* [2]

O dată, în Duminica Paștilor, s-a întîmplat să mă opresc cu un prieten în ușa bisericii tocmai în clipa cînd *parroco* o brodise și se lăsase obișnuita tăcere adîncă. I-am șoptit la ureche prietenului meu că acum vine rîndul nostru.

— *Ma questo camorrista Lutero, questi maledetti protestanti ! Che il demonio...*

Deodată, don Antonio mă zări în ușă. Pumnul încleștat pe care tocmai îl ridicase pentru a zdrobi pe acei păgîni blestemați se deschise într-un gest prietenesc, pe care-l întovărăși de-o scuză în direcția mea :

— Dar, firește, nu *il signor dottore !* Firește, nu *il signor dottore !*

Rareori se întîmpla să nu mă duc la biserică în Duminica Paștilor. Mă așezam la locul meu obișnuit la ușă, alături de Cecatiello, bătrînul orb, cerșetorul oficial al Anacapriului și amîndoi întindeam mîna spre credincioșii care veneau la biserică, el pentru *soldo* [3] lui, eu pentru păsările din buzunarele oamenilor, din faldurile mantilei negre a femeilor, din mîna copiilor. Cît de mare era prestigiul de care mă bucuram față de oamenii satului în acea vreme, o dovedește cu prisosință faptul că-mi îngăduiau, fără supărare, să mă amestec în datinile lor la sărbătoarea Învierii Domnului, datini consfințite de o tradiție veche de mai bine de două mii de ani și care erau încă încurajate

[1] Dar blestemații de protestanți, complotistul acela de Luther.
[2] În vecii vecilor.
[3] Salar.

de preoți. Din prima zi a Săptămînii Mari, se așezau capcane în toate viile, sub fiecare măslin. Zile de-a rîndul, sute de păsărele, legate de aripă cu o sforicică erau tîrîte pe străzi de toți puștii satului. Și-acum, simboluri mutilate ale porumbelului sfînt, li se da drumul în biserică să-și joace rolul în celebrarea triumfală a ridicării lui Cristos la ceruri. Dar păsărelele nu se mai ridicau spre cer, ci se zbăteau o vreme neputincioase și zăpăcite, strivindu-și aripile de ferestre înainte de a cădea jos ca să-și dea sufletul pe lespezile bisericii. În zorii zilei, mă urcasem pe acoperișul bisericii, pe cînd mastro Nicola, luat ca asistent cu sila, îmi ținea scara ca să sparg cîteva ochiuri de geam ; dar prea puține din osînditele păsărele găsiră calea spre libertate.

Păsările ! Păsările ! Cu cît mai fericită mi-ar fi fost viața pe acea insulă fermecătoare dacă nu le-aș fi iubit atîta ! Cu cît drag le priveam sosind în fiecare primăvară, mii și mi, cu cîtă bucurie le ascultam cîntînd în grădina de la San Michele ! Dar a venit un timp cînd parcă aș fi dorit să nu mai vină, cînd aș fi dorit să le pot face un semn, pe cînd se aflau încă departe în largul mării, să zboare înainte, să zboare înainte împreună cu cîrdurile de gîște sălbatice din înalturile văzduhului, drept spre țara mea, în Nordul îndepărtat, unde vor fi la adăpost de om. Știam că fermecătoarea insulă ce însemna pentru mine raiul, era pentru ele un iad, la fel ca și celălalt care le aștepta, pe acea *Via Crucis* a lor, la Helgoland. Soseau puțin înainte de răsăritul soarelui. Nu cereau altceva decît un scurt popas de odihnă după lungul zbor peste Mediterana. Ținta călătoriei lor, țara în care se născuseră și unde aveau să-și crească puii, era încă atît de depărtată ! Veneau cu miile : guguștiuci, sturzi, turturele, becaține, prepelițe, granguri aurii, ciocîrlii, privighetori, codobaturi, cintezoi, rîndunele, pitulici, măcăleandri și alți lăutari micuți ce se duceau să dea concerte de primăvară codrilor și cîmpiilor tăcute ale Nordului. Cîteva ore mai

tîrziu, se zbăteau neputincioase în plasele întinse cu viclenie de om peste întreaga insulă, de la stîncile ţărmului pînă sus, pe culmile lui Monte Solaro şi Monte Barbarossa. Seara erau înghesuite cu sutele în cutioare de lemn, fără hrană şi fără apă, şi-apoi trimise cu vaporul la Marsilia, ca să fie mîncate cu deliciu în restaurantele elegante din Paris. Era un comerţ rentabil ; veacuri de-a rîndul, Capri a fost o reşedinţă episcopală care se întreţinea numai din veniturile ce-i reveneau din vînzarea păsărilor prinse. Episcopului din Capri i se spunea la Roma *il vescovo delle quaglie* [1]. Ştiţi cum se prind în plase ? Între beţele plasei, ascunse în tufăriş, sînt aşezate colivii cu păsărele ca momeală, ce repetă fără încetare, automat, monotona lor chemare. Nu se pot opri, strigă mereu zi şi noapte, pînă ce mor. Cu mult înainte ca ştiinţa să fi cunoscut locul diferiţilor centri nervoşi ai creierului omenesc, diavolul îi destăinui discipolului său, omul, oribila-i descoperire : că, înţepînd ochii unei păsărele cu un ac înroşit, ea prinde a cînta fără a se mai putea opri. Este un obicei străvechi, cunoscut de pe vremea grecilor şi a romanilor şi care se mai practică încă pe ţărmurile de miază-zi ale Spaniei, Italiei [2] şi Greciei. Dintr-o sută de păsări, numai cîteva supravieţuiesc operaţiei, şi totuşi este o afacere bună, căci o prepeliţă orbită se vinde azi în Capri cu douăzeci şi cinci de lire. Timp de şase săptămîni primăvara şi şase săptămîni toamna, toată coasta lui Monte Barbarossa, de la castelul ruinat din vîrf pînă jos la gardul grădinii de la San Michele, la poalele muntelui, era acoperită cu plase. Era socotită cea mai bună *caccia* [3] de pe întreaga insulă, căci se prindeau adesea peste o mie de păsări pe zi. Muntele era proprietatea unui om de pe continent, fost măcelar şi renumit specialist în orbitul păsărilor şi singurul meu duşman din Anacapri, în afară de doctor. De cînd în-

[1] Episcopul prepeliţelor.
[2] Astăzi oprit de lege. *(Nota autorului.)*
[3] Vînătoare.

cepusem a construi San Michele, dusesem război neîntrerupt cu el. Apelasem la prefectul din Neapole, făcusem o plîngere către guvernul de la Roma, dar primisem răspuns că nu se putea face nimic, deoarece muntele îi aparţinea şi legea era de partea lui. Am izbutit să fiu primit în audienţă la întîia doamnă a ţării, care mi-a zîmbit cu fermecătoru-i zîmbet ce cucerise inima întregii Italii şi mi-a făcut cinstea să mă invite la dejun. Primele cuvinte pe care le-am citit pe lista de bucate au fost : *„Pâté d'alouettes farcies"* [1]. M-am dus şi la papă să-i cer sprijin, dar un cardinal burduhos mi-a spus că Sfîntul Părinte fusese coborît cu *portantina* [2] lui dis-de-dimineaţă în grădinile Vaticanului, spre a supraveghea prinsul păsărilor ; *caccia* fusese bună, peste două sute de bucăţi rămăseseră în plase. Am curăţat rugina de pe tunişorul lăsat în 1803 de englezi în grădină şi-am început a trage cu el din cinci în cinci minute, începînd de la miezul nopţii pînă la răsăritul soarelui, sperînd să alung păsările de pe muntele morţii. Fostul măcelar mă dădu în judecată că-i stricam comerţul lui legal şi am fost condamnat la două sute de lire despăgubiri. Învăţasem toţi cînii să latre noaptea întreagă, deşi pierdeam astfel şi puţinul somn de care mă mai bucuram. Peste vreo două zile, dulăul meu cel mare Maremma muri brusc şi i-am găsit în stomah urme de arsenic. În noaptea următoare l-am descoperit pe ucigaş pitindu-se pe după gardul grădinii şi l-am doborît la pămînt. Mă dădu din nou în judecată şi-am fost amendat cu cinci sute de lire pentru act de violenţă. Vîndusem splendidul meu vas grecesc şi Madonna de Desiderio da Settignano, care mi-era aşa de dragă, spre a putea aduna suma enormă pe care-o cerea măcelarul pe munte şi care era de cîteva sute de ori mai mare decît valoarea lui adevărată. Cînd m-am dus la el cu banii îşi repetă jocul vechi, răspunzîndu-mi cu un rînjet că între

[1] Pateu de ciocîrlii îndopate.
[2] Litieră.

timp prețul se dublase. Își cunoștea omul. În așa hal de exasperare ajunsesem, încît aș fi fost în stare să mă despart de tot ce aveam spre a intra în stăpînirea muntelui. Măcelărirea păsărilor urma la fel, mai departe. Pierdusem somnul de tot și nu mă mai puteam gîndi la altceva. Desperat, am fugit de la San Michele la Monte-Carlo cu iahtul, spre a mă înapoia abia după ce ultimile păsări plecaseră din insulă.

Cum m-am întors, am aflat numaidecît că fostul măcelar zăcea bolnav, pe moarte. Pentru mîntuirea lui se citeau două liturghii zilnic la biserică, a treizeci de lire liturghia, căci era unul din cei mai bogați oameni din sat. Spre seară veni la mine *parroco* și mă rugă în numele lui Crist să mă duc la cel care trăgea să moară. Doctorul satului se temea că are pneumonie, spițerul era sigur că-l lovise damblaua, bărbierul credea că-i o *colpo di sangue* [1], moașa că era *una paura* [2]. Iar preotul, care nu vedea decît deochi în toate părțile, credea că-i mai degrabă un *mal' occhio*. Am refuzat să mă duc. La Capri nu eram doctor decît pentru săraci, i-am răspuns, iar medicii ce locuiau în insulă erau în stare să lecuiască oricare din suferințele acelea. Cu o singură condiție aș veni : omul să jure pe cruce că, dacă scapă cu viață, nu va mai orbi niciodată o pasăre și că-mi va vinde muntele pe prețul fabulos de luna trecută. Măcelarul refuză. Peste noapte primi sfînta împărtășanie. În zori de zi *parroco* apăru din nou. Propunerea mea fusese primită, bolnavul jurase pe cruce. Peste două ore îi scoteam o jumătate de litru de puroi din pleura stîngă, spre marea consternare a doctorului din sat și spre gloria sfîntului satului, căci împotriva așteptărilor mele, omul se vindecă.

— *Miracolo ! Miracolo !*

Muntele Barbarossa este azi un sanctuar al păsărilor. În fiecare toamnă și primăvară, pe costișele lui se odih-

[1] Insolație.
[2] Sperietură.

nesc, netulburate de om ori de animale, mii de ostenite păsări călătoare. Cînii de la San Michele n-au voie să latre cît timp se odihnesc pe munte ; pisicile nu-s lăsate să iasă afară din bucătărie fără un clopot de alarmă legat de gît ; Billy, vagabondul, este încuiat în căsuța lui, căci niciodată nu poți ști ce-i în stare să facă o maimuță ori un puști !

Pînă acum n-am spus nici un cuvînt spre a micșora strălucirea ultimei minuni a lui Sant'Antonio care, făcînd o apreciere modestă, a salvat ani de-a rîndul viețile a cel puțin cincisprezece mii de păsări pe sezon. Dar cînd toate se vor sfîrși pentru mine, am de gînd să șoptesc la urechea celui mai apropiat înger, păstrînd se-nțelege toată smerenia cuvenită față de Sant'Antonio, că nu el, ci eu am fost cel care a scos puroiul din pleura stîngă a măcelarului, rugîndu-l apoi să pună o vorbă bună pentru mine dacă nu se va găsi nimeni altul s-o facă. Sînt sigur că Atotputernicul iubește păsările, altminteri nu le-ar fi dăruit aceeași pereche de aripi ca îngerilor săi.

29

IL BAMBINO [1]

Sant'Anna clătină din cap ; voia să știe dacă era cuminte treabă să scoată afară pe asemenea zi vîntoasă un prunc așa de fraged și dacă măcar era o casă respectabilă acolo unde aveau să-l ducă ? Să nu-și facă griji,

[1] Poate n-ați auzit de această veche datină ciudată. În timpul șederii mele la San Michele, primeam în fiecare an vizita lui Bambino (Pruncul Isus). Era cea mai mare cinste ce se putea face casei mele. De obicei, rămînea o săptămînă la San Michele. *(Nota autorului.)*

îi răspunse Madonna, copilul va fi bine învelit şi era sigură că acolo nu va duce lipsă de nimic. Întotdeauna auzise că la San Michele copiii erau primiţi cu dragă inimă. Mai bine să-l lase pe băieţel să se ducă, dacă şi el dorea. Nu ştia Sant'Anna că, aşa micuţ cum era, avea voinţa lui ? Sfîntul Iosif nici nu fu consultat ; adevărul era că nici nu prea avea mare trecere în Familie. Don Salvatore, cel mai tînăr preot din Anacapri, ridică leagănul de pe cadrul lui, paracliserul aprinse lumînările de ceară şi plecară. În frunte mergea un băieţel din cor, sunînd dintr-un clopoţel, după el păşeau două *figlie di Maria* în rochii albe şi văluri albastre, apoi urma paracliserul cădelniţînd şi la urmă don Salvatore, cu leagănul în braţe. Pe cînd alaiul străbătea satul, oamenii îşi descopereau capetele, femeile îşi ridicau în sus copiii ca să-l poată vedea pe regescul prunc purtînd coroană de aur pe cap şi la gît o jucărică de argint în formă de sirenă, podoabă tradiţională. Băieţii de pe uliţi strigau unii către alţii : *Il bambino ! Il bambino !* În poartă la San Michele, toţi ai casei aşteptau cu trandafiri în mînă să-l primească pe musafir. Cea mai bună încăpere fusese prefăcută în cameră de copil şi împodobită cu flori şi ghirlande de rozmarin şi iederă. Pe o masă, acoperită cu cea mai fină cuvertură de in a noastră, ardeau două lumînări de ceară, căci pruncilor nu le place să-i laşi pe întuneric. Într-un colţ al odăii era aşezată Madonna mea florentină, strîngîndu-şi la sîn pruncul, iar din perete priveau în jos către leagăn doi *putti* [1] de Luca della Robbia şi o Sfîntă Fecioară de Mino da Fiesole. Atîrnată sus, în tavan, ardea candela sfîntă ; vai de casa în care pîlpîie şi se stinge ! E semn că stăpînul va muri înainte de sfîrşitul anului. Lîngă leagăn erau puse cîteva jucării modeste, aşa cum se fac la noi în sat, ca să aibă Bambino tovărăşie : o păpuşă cheală, singură supraviețuitoare de pe vremea copilăriei Giovanninei şi Rosinei, un măgăruş de lemn împrumutat de la fetiţa cea

[1] Îngeraşi.

mai mare a Elisei, o huruitoare în formă de corn, împotriva deochiului. Într-un paner, sub masă, dormea pisica Elisei cu cei şase pisoi nou-născuţi, aduşi special acolo pentru acea ocazie. Într-un ulcior foarte mare, jos pe podea, era pus un tufiş întreg de rozmarin înflorit. Ştiţi de ce rozmarin ? Pentru că madonna, după ce spăla scutecele pruncului Isus, le punea la uscat pe un tufiş de rozmarin.

Don Salvatore aşează leagănul în cadrul lui şi-l lăsă pe Bambino în grija femeilor mele, după ce le dăscălise o mulţime şi cu de-amănuntul cum să vegheze asupra lui şi să-i împlinească toate dorinţele. Copiii Elisei se jucau ziua întreagă lîngă el, pe podea, ca să-i ţie de urît ; şi cînd clopotele sunau Ave Maria, toţi ai casei îngenuncheau înaintea leagănului ca să-şi spuie rugăciunile. Giovannina mai turna puţin ulei în candelă pentru noapte, mai aşteptau un timp pînă ce Bambino adormea, apoi fiecare pleca străduindu-se să facă cît mai puţin zgomot. Cînd totul se liniştea în casă, urcam şi eu pînă sus în cameră să arunc o privire asupra lui Bambino, înainte de a mă duce la culcare. Lumina candelei sfinte cădea asupra leagănului şi-l puteam zări pe copilaş surîzînd prin somn.

Sărman prunc, cu dulce surîs, de unde putea şti că va veni ziua cînd noi toţi cei care am îngenuncheat la leagănul lui îl vom părăsi şi toţi cei care-i spuseseră că-l iubesc îl vor trăda, că mîini crude îi vor smulge coroana de aur de pe cap înlocuind-i-o cu o cunună de spini şi-l vor ţintui pe cruce, că pînă şi Dumnezeu îl va părăsi !

În noaptea în care-a murit, un moşneag posomorît umbla încolo şi-ncoace pe aceleaşi dale de marmoră pe care stam eu acum. Se ridicase din culcuşul lui, trezit din somn de un vis chinuitor. Întunecat ca şi cerul de deasupra capului său îi era chipul, iar ochii plini de spaimă. Chemase pe astronomii şi înţelepţii lui din Răsărit, dîndu-le poruncă să-i dezlege visul, dar înainte de a fi putut ei citi literele de aur de pe cer, stelele prinseseră a clipi una cîte una, stingîndu-se. De cine se temea oare el, stăpîni-

torul lumii ? Ce însemna viața unui singur om pentru cel care hotăra de viața a milioane de oameni ? Cine i-ar fi putut cere socoteală că în acea noapte unul din slujbașii lui osîndise la moarte pe-un nevinovat, în numele Împăratului Romei ? Și procuratorul Iui, al cărui nume hulit îl rostim și azi cu dezgust, era oare mai vinovat decît imperialul său stăpîn că semnase osîndirea la moarte a unui om nevinovat ? Oare el, ca sever paznic al legii și tradiției romane într-o provincie răzvrătită, condamnase la moarte chiar un nevinovat ? Și evreul blestemat care mai rătăcește încă prin toată lumea cerșind iertare, știa el oare ce făcea ? Ori celălalt, cel mai mare răufăcător al tuturor timpurilor, cînd își trădase învățătorul cu sărutul iubirii, ar fi putut el face altfel ? A făcut asta din propria-i voință ? Trebuia să se împlinească, trebuia să îndeplinească el fapta, supunîndu-se unei voințe mai puternice decît a lui. Să fi fost oare în noaptea aceia pe Golgota numai un singur om osîndit să sufere pentru un păcat ce nu era al lui ?

Am mai rămas o vreme aplecat asupra copilului adormit, apoi m-am îndepărtat în vîrful picioarelor.

30

LA FESTA DI SANT' ANTONIO

Sărbătoarea lui Sant' Antonio era pentru Anacapri cea mai frumoasă zi a anului. Cu săptămîni înainte, întregul sătuc era într-o mare fierbere, pregătindu-se să-l celebreze pe sfîntul nostru ocrotitor. Se curățau străzile, se văruiau casele pe dinaintea cărora trebuia să treacă, biserica era împodobită cu draperii de mătase roșie și tapiserii,

focurile de artificii comandate la Neapole, iar fanfara, mai importantă ca toate, închiriată de la Torre Annunziata. Șirul petrecerilor se pornea la sosirea fanfarei, în ajunul marii sărbători. De pe la jumătatea golfului, muzicanții se și apucau să sufle din răsputeri în instrumentele lor ; era prea departe ca să-i putem auzi noi, cei din Anacapri, dar destul de aproape, cu un vînt puternic, ca să suporte urechile caprioților din mulțurîtul sat de jos. După ce debarcau la Marina, întreaga fanfară, cu instrumentele ei uriașe, era încărcată în două căruțe mari și dusă pe drumul de țară, pînă la capătul lui. De acolo muzicanții urcau pe jos, în debandadă, pieptișele trepte feniciene, suflînd neîntrerupt în instrumente. Sub zidul lui San Michele erau întîmpinați de o delegație a consiliului comunal. Mărețul capelmaistru în uniformă strălucitoare, garnisită toată numai cu fireturi de aur, *à la Murat*, ridica bastonul și fanfara, cu copiii satului în frunte, își făcea intrarea în Anacapri în *tempo di marcia* [1], suflînd vajnic din clarinete, oboaie, corni, bătînd din tobe și țimbale, izbind în triunghiuri din toate puterile. Concertul inaugural din *piazza* împodobită cu steaguri și ticsită de lume continua fără întrerupere pînă la miezul nopții. Urmau apoi cîteva ore de somn fără vise în vechile bărăci unde dormiseră soldații englezi în 1806, întrerupte de pocniturile întîilor rachete ce vesteau începutul acelei zile mari. La ora patru în zori, deșteptarea răsuna prin tot satul în adierea răcoroasă a dimineții. La cinci, începea liturghia obișnuită, citită, ca întotdeauna, de *parroco*, acompaniat în acea împrejurare măreață de fanfara cu mațele chiorăind de foame. La șapte, *merenda* [2], o ceașcă cu cafea neagră, jumătate de pîine și caș de capră. La opt nu mai găseai un loc în biserică, bărbații într-o parte, femeile de cealaltă, în poală cu pruncii adormiți. În mijlocul bisericii, fanfara, pe estrada construită anume pentru

[1] Tempo de marș.
[2] Gustare.

ca. Cei doisprezece preoți din Anacapri, în stranele lor din dosul altarului, intonau cu curaj *Missa Solemnis* de Pergolesi, încredințîndu-se providenței și fanfarei ce-i acompania ca s-o scoată cu bine la capăt. Drept intermezzo, muzicanții atacau vitejește un furios galop, foarte gustat de întreaga obște. La ora zece, *Messa Cantata* în altar cu solo bietului bătrîn don Antonio și tremolourile de protest, întretăiate de neașteptatele crize de desperare ce izbucneau din măruntaiele micuței orgi, sleite de puteri după trei veacuri de ostenceli. La unsprezece, o predică din amvon, în amintirea lui Sant'Antonio și a minunilor sale — fiecare minune evocată și arătată printr-o mimică specială, potrivită cu împrejurarea. Oratorul acum își înălța brațele în extaz spre sfinții din cer, acum arăta cu degetul podeaua în direcția locuinței subpămîntene a osîndiților, acum cădea în genunchi în mută rugăciune dinaintea lui Sant'Antonio, ca apoi să sară deodată în picioare și să doboare un nevăzut eretic printr-o lovitură de pumn, cu riscul de a se prăbuși din amvon. Uneori rămînea cu capul aplecat într-o tăcere extaziată, ascultînd slăvitele cîntări ale îngerilor, apoi, palid de groază, își astupa urechile cu mîinile ca să nu mai audă scrîșnetele demonului și răcnetele păcătoșilor din cazanele cu smoală. La sfîrșit — leoarcă de sudoare și istovit de două ore de lacrimi, suspine și blesteme la o temperatură de 40 de grade Celcius — se prăbușea jos, în amvon, mai aruncînd un blestem înfiorător împotriva protestanților. Ora douăsprezece. Mare agitație în *piazza. Esce la processione ! Esce la processione !* Iese procesiunea ! În frunte pășeau doisprezece copilași, mititei de parcă abia fuseseră înțărcați, ținîndu-se de mînă. Unii aveau tunici scurte, albe și aripi de înger ca *putti* lui Rafael, alții erau goi, gătiți cu ghirlande de viță-de-vie și cununi de trandafiri pe frunte, desprinși parcă de pe un basorelief grecesc. Apoi urmau *le figlie di Maria,* înalte, zvelte copile în veșminte albe și văluri lungi, albastre, purtînd la gît, pe o panglică tot albastră, meda-

lionul de argint al Maicii Domnului. În urma lor veneau *le bizzocche*, în negru cu voaluri negre, fete bătrîne și uscate ce rămăseseră credincioase primei lor iubiri, Isus Cristos. Apoi, precedați de baniera lor, înainta *La Congrega di Carità*, bărbați în vîrstă, cu chipuri grave, îmbrăcați în bizarele lor sutane negre și albe de pe timpul lui Savonarola.

La musica ! La musica !

Atunci apăreau muzicanții, în uniformele lor cu fireturi de aur de pe vremea regilor Burboni din Neapole, în frunte cu superbul capelmaistru. Suflau cît ce puteau în instrumente, cîntînd o polcă îndrăcită — bucata favorită a sfîntului, după cîte am înțeles. Atunci, înconjurat de toți preoții în odăjdii, salutat cu sute de petarde, apărea Sant' Antonio stînd drept pe tronul lui, cu mîna întinsă a binecuvîntare. Veșmintele îi erau acoperite cu horbote scumpe, giuvaeruri și daruri votive ; mantia-i, dintr-un minunat brocart vechi, era prinsă la piept cu o agrafă din safire și rubine. De-un șirag de mătănii multicolore de sticlă din jurul gîtului atîrna o bucată mare de mărgean în formă de corn, care-l ocrotea împotriva deochiului.

Chiar în spatele lui Sant'Antonio, alături de primar, pășeam eu, cu capul descoperit, ținînd o lumînare de ceară în mînă — o cinste ce-mi fusese acordată printr-o autorizație specială de către arhiepiscopul din Sorrento. În urma noastră veneau membrii consiliului comunal, scutiți în ziua aceea de greaua lor răspundere, apoi oameni de vază din Anacapri, doctorul, notarul, spițerul, bărbierul, tutungiul, croitorul. La urmă, *il popolo* [1] : marinari, pescari, țărani, urmați la distanță respectuoasă de femeile și copiii lor. În coada alaiului pășeau spășiți vreo șase cîni, cîteva capre cu iezii după ele și vreo doi porci ce-și căutau stăpînii. Maeștri de ceremonie aleși cu grijă, purtînd bastoane aurite în mînă — garda de onoare a sfîntului — umblau forfota încolo și încoace fără de astîmpăr pe la-

[1] Poporul.

turile alaiului, pentru a supraveghea ordinea rîndurilor și a păstra ritmul mersului. În timp ce procesiunea înainta pe ulicioare, coșuri pline de dulce-mirositoarea *ginestra*, floarea preferată a sfîntului, erau aruncate de pe la toate ferestrele asupra alaiului. De fapt, *ginestra* se și cheamă pe-aici floarea sfîntului Anton. Pe-alocuri fuseseră întinse frînghii deasupra drumului, de la o fereastră la alta, și în clipa cînd trecea sfîntul un înger de carton, vesel colorat, apărea și, bătînd din aripi, executa un zbor grăbit de-a lungul frînghiei, spre marea încîntare a mulțimii. În fața porții de la San Michele, alaiul făcea un popas și sfîntul era așezat cu multă evlavie pe o estradă anume făcută, ca să se mai odihnească. Clerul își ștergea sudoarea de pe frunte, fanfara continua un *fortissimo* pe care nu-l mai întrerupsese de două ore de la ieșirea din biserică. Sant' Antonio privea blajin de pe podișca lui, în vreme ce femeile din casa mea îi aruncau trandafiri de la ferestre, moș Pacciale trăgea clopotele la schit și Baldassare, pe acoperiș, închina steagul. Era pentru noi toți o zi mare și fiecare se simțea mîndru de cinstea ce ni se făcea. Cînii priveau de sub pergolă la cele ce se petreceau, cuminți și cuviincioși ca de obicei, deși cam neliniștiți. În grădină, broaștele țestoase urmau să se gîndească, indiferente, numai la problemele lor, iar mangusta era prea ocupată ca să dea frîu liber curiozității. Bufnița cea mică sta pe stinghia ei, clipocind cu ochii pe jumătate închiși, cu gîndul aiurea. Billy fiind un necredincios, fusese închis în cușca lui, unde făcea un tărăboi nemaipomenit, răcnind cît îl ținea gura, izbind cu sticla de apă în castronul lui de tablă, zornăindu-și lanțul, zgîlțîind zăbrelele și înjurînd cumplit.

Urma întoarcerea în *piazza*, unde Sant'Antonio era întîmpinat cu o detunătură teribilă de petarde și apoi așezat înapoi pe altarul lui din biserică, după care alaiul se ducea acasă ca să-și mînînce *macaroni*. Fanfara se instala la un ospăț oferit de autorități sub pergola de la

Hotel Paradiso și i se serveau macaroane, cîte jumătate de kilogram de cap de om și *vino a volontà*. La patru se deschideau larg porțile de la San Michele și peste o jumătate de oră tot satul era în grădină, săraci și bogați, bărbați și femei, copii și prunci nou-născuți, ciungi, idioți, orbi și șchiopi. Cei care nu puteau umbla erau aduși în circă de alții. Numai preoții lipseau, dar nu din vina lor. Istoviți de-atîta umblet, se prăbușiseră în stranele lor dindărătul altarului mare, prinzînd a se ruga cu ardoare lui Sant' Antonio, rugi care poate să le fi auzit sfîntul din altarul său, nu însă și cei care intrau întîmplător în biserica deșartă. Un șir lung de mese, pe care se aflau uriașe *piretti* [1] cu cel mai bun vin de la San Michele, se întindea de la un capăt la celălalt al pergolei. Moș Pacciale, Baldassare și mastro Nicola umpleau cu mare hărnicie paharele, iar Giovannina, Rosina și Elisa umblau în jur, oferind țigări bărbaților, cafele femeilor, prăjituri și bomboane copiilor. Muzicanții, pe care-i închiriasem de la autorități în chip cu totul special pentru după-amiază, suflau fără întrerupere în instrumente din loggia de sus. Casa întreagă era deschisă, nimic nu se încuia, toate lucrurile mele de preț se aflau, ca întotdeauna, într-o aparentă neorînduială pe mese, scaune și dușumea. Peste o mie de oameni umblau nestingheriți prin toate camerele și niciodată nu s-a atins nimeni de nimic, nu s-a furat nimic. Cînd clopotele sunau Ave Maria, petrecerea se sfîrșea și plecau cu toții, după multe strîngeri de mînă, mai voioși ca întotdeauna, căci pentru asta-i făcut vinul. Fanfara, într-o formă mai bună ca oricînd, o luase înainte, către *piazza*. Cei doisprezece preoți, odihniți și înviorați după veghea lor lîngă Sant'Antonio, așteptau în formație strînsă în pragul bisericii. *Sindaco*, consilierii comunali și oamenii de vază luau loc pe terasa primăriei. Muzicanții, abia mai trăgîndu-și sufletul, se aburcau împreună cu instrumentele pe tribuna construită anume pentru acea

[1] Damigene.

împrejurare. *Piazza* era acum plină de *il popolo*, stînd înghesuit ca sardelele. Maiestuosul capelmaistru își ridica bastonul și *il gran concerto* [1] începea : *Rigoletto, Il Trovatore, Gli Ughenotti, I Puritani; Il Ballo in Maschera* și-o culegere aleasă de cançonete napolitane, polci, mazurci, menuete și tarantele ce se țineau lanț, fără nici o oprire și într-un ritm tot mai accelerat, pînă la ora unsprezece cînd începeau a trosni în văzduh, în cinstea lui Sant' Antonio, artificii, focuri bengale, roți luminoase, rachete, ce costaseră două mii de lire. La miezul nopții, programul oficial se încheia, dar nu și petrecerea anacaprezilor și-a fanfarei. Nimeni nu se ducea la culcare, satul răsuna noaptea întreagă de cîntec, rîset și muzică. *Evviva la gioia ! Evviva il Santo ! Evviva la musica !*

Fanfara trebuia să plece cu corabia de la ora șase dimineața. În zorii zilei, în drum spre Marina, se opreau întotdeauna sub ferestrele de la San Michele, ca să cînte obișnuita *Serenata d'Addio* în cinstea mea. Parcă-l văd și-acum pe Henry James, în pijama, privind în jos, de la fereastra dormitorului și strîmbîndu-se de rîs. Fanfara scăzuse peste noapte într-un chip jalnic, atît în număr cît și-n putere. Capelmaistrul delira, doi dintre cei mai buni oboiști scuipaseră sînge, fagotistul căpătase hernie, tamburul-major își dislocase omoplatul drept, țimbalistul își spărsese timpanele. Alți doi membri ai fanfarei, paralizați de emoție, trebuiseră să fie urcați pe măgăruși, ca să poată fi cărați pînă la Marina. Supraviețuitorii, lungiți pe spate în mijlocul drumului, suflau cu ultimele puteri jalnica lor *Serenata d'Addio* către San Michele. Reînsuflețiți cu cîte o ceașcă de cafea neagră, se ridicaseră în picioare anevoie și tăcuți, făcînd doar cu mîna semne prietenoase de despărțire, coborîseră împleticindu-se treptele feniciene, spre Marina.

La festa di Sant'Antonio se sfîrșise.

[1] Marele concert.

31

REGATTA

Era în mijlocul verii, într-o lungă, splendidă zi de soare fără nor. Ambasada britanică plecase din Roma, stabilindu-se pentru sezon la Sorrento. Pe balconul hotelului Victoria, sta ambasadorul, cu şapcă marinărească în cap, cercetînd încordat zarea prin monoclu, ca să descopere dacă nu cumva începuse mistralul a încreţi oglinda lucitoare a golfului. În micul port din vale, scumpa lui *Lady Hermione* sălta în ancoră la fel de nerăbdătoare ca el să pornească în larg. El singur o desenase şi o echipase cu un uluitor talent şi pricepere tehnică, făcînd din ea un fel de navă rapidă de croazieră pentru o persoană. Îmi spunea adesea că s-ar încumeta să treacă şi Atlanticul cu ea ; era mai mîndru de nava lui decît de toate strălucitele-i succese diplomatice. Îşi petrecea mai toată ziua pe iahtul lui şi faţa îi era tot aşa de bronzată ca a pescarilor sorrentini. Cunoştea toată coasta, de la Civita Vecchia pînă la Punta Licosa, aproape la fel de bine ca mine. Odată m-a provocat la o cursă de întrecere pînă la Messina şi m-a bătut rău, cu vînt din spate şi mare agitată, spre marea lui bucurie.

— Aşteaptă numai să-mi vie noul foc al arborelui din prova şi spinakerul meu de mătase, i-am spus eu.

Iubea insula Capri şi socotea că San Michele era cel mai frumos loc pe care-l văzuse în viaţa lui — şi văzuse multe. Cunoştea prea puţin lunga istorie a insulei, dar era curios ca un şcolar să ştie cît mai multe despre ea.

Pe-atunci tocmai mă ocupam cu explorarea Grotei Albastre. De două ori mă scosese mastro Nicola pe jumătăte leşinat din gangul subteran care, după spusele legendei, străbătea prin măruntaiele pămîntului ieşind tocmai sus, la vila lui Tiberius, ce se afla la două sute metri deasupra cîmpiei Damecuta, denumire care poate i se trage de la

Domus Augusta. Îmi petreceam zile de-a rîndul în grotă și lord Dufferin obișnuia să vie adesea în bărcuța lui să mă viziteze, pe cînd lucram acolo. După o strașnică partidă de înot, ne așezam afară, la intrarea tainicului tunel, ca să vorbim despre Tiberius și orgiile din Capri. Îi lămuream ambasadorului că povestea gangului subpămîntean prin care, se zice, cobora Tiberius pînă la grotă ca să se joace cu băieți și fete înainte de a-i gîtui, era o absurditate la fel de mare ca toate celelalte bîrfeli murdare ale lui Suetonius. Tunelul nu era făcut de mîna omului, ci de lenta infiltrare a apelor mării în stîncă. Primejduindu-mi viața, mă tîrîsem prin el pînă mă convinsesem că nu ducea nicăieri. Că grota era cunoscută de romani o dovedesc numeroasele urme de arhitectură romană. Insula s-a lăsat de-atunci cu vreo cinci metri, dar pe vremurile acelea se intra în grotă prin bolta cea mare, care se află astăzi sub apă și se poate vedea bine prin unda clară. Mica deschizătură pe unde intra lordul Dufferin cu bărcuța fusese la origină o fereastră de aerisire a grotei, care, firește, pe-atunci nu era albastră, ci la fel ca toate numeroasele grote ale insulei. Informația din Baedecker — că Grota Albastră a fost descoperită în 1826 de pictorul german Kopisch — nu-i exactă. Grota era cunoscută în secolul al șaptesprezecelea sub denumirea de Grotta Gradolla și a fost redescoperită în 1822 de un pescar capriot, Angelo Ferara, căruia i s-a acordat chiar și o pensie pentru această descoperire. Cît despre sinistra legendă a lui Tiberius, lăsată posterității în *Analele* lui Tacit, i-am spus lordului Dufferin că istoria n-a săvîrșit niciodată o greșeală mai mare ca atunci cînd însemnase cu pecetea infamiei pe marele împărat, dînd crezare mărturiilor principalului său acuzator, „acel calomniator al omenirii", cum îl numea Napoleon. Tacit era un strălucit scriitor, dar *Analele* lui sînt niște nuvele istorice, nu istorie. Întîmplător, fusese nevoit să adaoge cele douăzeci de rînduri despre orgiile din

Capri spre a întregi imaginea tipică a tiranului, așa cum îl vedea școala retorică din care făcea și el parte. Nu-i de loc greu de descoperit izvorul, mai mult decît suspect, din care a luat acele zvonuri defăimătoare. De altfel, dovedisem și eu în *Psychologica study of Tiberius*[1] că acele zvonuri nici măcar nu se refereau la viața împăratului la Capri. Că nici Tacit nu credea în orgiile de la Capri, reiese clar din însăși povestea lui, deoarece ele nu-i schimbă întru nimic părerea ce și-a format-o asupra lui Tiberius, pe care-l arată ca pe-un mare împărat și-un mare om, „cu caracter admirabil și bucurîndu-se de o mare vază", pentru a întrebuința propriile-i cuvinte. Chiar urmașul lui, cu-atît mai mediocru, Suetonius, își începe cele mai dezgustătoare istorisiri cu observația că „abia face să fie povestite, și mai puțin încă să fie crezute". Înainte de apariția *Analelor* — optzeci de ani după moartea lui Tiberius — nu exista în istoria romanilor om politic cu reputație mai bună și mai stimat pentru viața-i curată și nobilă ca bătrînul împărat. Nici unul din diverșii istoriografi ai lui Tiberius — dintre care cîțiva contemporani cu el, care avuseseră prilejuri atît de bune să audă toate clevetirile gurilor rele din Roma — nu pomenește o vorbă despre orgiile de la Capri. Philon, piosul și învățatul evreu, scrie clar despre viața simplă și curată pe care era silit s-o ducă Caligula cînd venea la bunicu-i adoptiv, la Capri. Chiar șacalul de Suetonius, uitînd de zicala înțeleaptă a lui Quintilian că mincinosul trebuie să aibă memorie bună, face greșeala să spuie că, atunci cînd Caligula se ducea la vreun desfrîu în Capri, trebuia să se deghizeze punîndu-și perucă, pentru a scăpa de ochii severi ai bătrînunului împărat. Seneca, dușmanul vicitului și Plinius — amîndoi contemporani cu el — vorbesc despre singurătatea austeră a lui Tiberius la Capri. Este adevărat că Dio Cassius face în treacăt ușoare aluzii la niște zvonuri urîte, dar nu se poate opri să nu remarce

[1] „Studiu psihologic asupra lui Tiberius".

el singur contradicțiile inexplicabile în care cade. Pînă și Iuvenal, iubitorul de scandaluri, spune despre „bătrînețea pașnică" a împăratului în insula lui, înconjurat de prieteni învățați și astronomi. Plutarh, îndîrjitul susținător al moralei, vorbește de măreața însingurare a bătrînului în ultimii zece ani ai vieții. Și Voltaire înțelesese îndată că povestea orgiilor de la Capri era inadmisibilă din punct de vedere al tipologiei științifice. Tiberius era într-al șaizeci și optulea an al vieții cînd se retrăsese la Capri, avînd faima unanim recunoscută a unui om de o moralitate desăvîrșită, neatacată chiar de cei mai înverșunați dușmani ai lui. Să pui ca diagnostic o sinistră demență senilă este exclus, deoarece toți istoricii sînt de acord că bătrînul a avut mintea întreagă și sănătoasă pînă la 79 de ani cînd a murit. De altfel, cei din neamul lui Claudius nu purtau în vinele lor nebunia ereditară, ca cei din familia Iulia. A trăit pe insulă o viață de bătrîn singuratic, cîrmuitor ostenit al unei lumi nerecunoscătoare, sumbru idealist, cu inimă frîntă și amărîtă — un ipohondric, cum s-ar spune mai degrabă în zilele noastre — c-o minte sclipitoare și un rar simț al umorului, ce-au supraviețuit credinții lui în oameni. Față de contemporanii lui se arăta bănuitor și plin de dispreț, ceea ce nu-i de mirare, căci aproape toți bărbații și femeile în care avusese încredere îl trădaseră. Tacitus citează cuvintele pe care le rostise cu un an înaintea retragerii lui la Capri, cînd respinsese propunerea ce i se făcea de a i se ridica un templu, ca lui Augustus, în care să fie divinizat. Cine altul decît compilatorul *Analelor*, strălucitul maestru al sarcasmului și al subtilelor insinuări ar fi avut îndrăzneala să redea cu un ușor rînjet rugămintea gravă a împăratului către posteritate, de a fi judecat cu nepărtinire ?

„Cît despre mine, părinți conscripți, declar în fața voastră că nu mă socot decît un muritor și ca atare îmi îndeplinesc doar îndatoririle de om, că îmi ajunge dacă sînt vrednic să ocup locul de frunte printre voi. Doresc să nu

uite asta nici acei care vor trăi după mine. Urmașii îmi vor cinsti îndeajuns și chiar cu prisosință memoria dacă mă vor judeca demn de strămoșii mei și dacă vor recunoaște că am veghеat asupra intereselor voastre, înfruntînd fără șovăire primejdia, neînfricat de dușmăniile pe care le-am întîlnit în serviciul statului. Iată templele pe care aș dori să le înalț în inimile voastre, iată statuile cele mai frumoase și care vor dura. Cît despre acele făurite din piatră, sînt asemeni mormintelor pîngărite, dacă urmașii ajung să le blesteme. De asta înalț către zei rugă să-mi dăruiască pînă la sfîrșitul zilelor mele un cuget împăcat și conștient de datoria pe care-o am față de ei și față de omenire ; de asta cer concetățenilor și aliaților noștri ca, atunci cînd voi părăsi această lume, să-mi cinstească viața și numele și să le păstreze o amintire frumoasă."

Ne-am urcat pînă la Damecuta. Bătrînul împărat știa ce făcea cînd și-a clădit aici vila cea mai mare, căci, după San Michele, Damecuta se bucură de cea mai frumoasă vedere asupra insulei Capri. I-am explicat ambasadorului că multe din rămășițele antice descoperite aici ajunseseră în mîinile colegului său sir William Hamilton, ambasadorul britanic din Neapole în timpul lui Nelson și se aflau acum la *British Museum*. Multe mai zăceau încă îngropate sub vița-de-vie și mă gîndeam foarte serios să încep săpăturile în primăvara viitoare, căci via era acum a mea. Lordul Dufferin ridică de pe jos un nasture ruginit de uniformă soldățească, căzut printre sfărîmăturile de mozaic și cioburile de marmoră colorată. Cavaleriștii corsicani ! Da, două sute de cavaleriști corsicani și-au instalat tabăra aici în 1806, dar, din nefericire, grosul garnizoanei engleze din Anacapri erau trupe malteze care s-au retras în debandadă de îndată ce francezii au atacat lagărul. Privind în jos, spre falezele de la Orico, i-am arătat ambasadorului punctul în care debarcaseră francezii ca să urce stînca prăpăstioasă. Amîndoi am fost de părere că într-adevăr fusese o ispravă minunată. Da, englezii

luptaseră cu vitejia lor obișnuită, dar trebuiseră să se retragă, ocrotiți de întunericul nopții, spre San Michele de azi, unde comandantul lor, maiorul Hamill, irlandez ca și lordul Dufferin, murise din pricina rănilor. E înmormîntat într-un colț al cimitirului din Anacapri. Tunișorul pe care au trebuit să-l lase, a doua zi, în retragerea lor pripită la vale, pe treptele feniciene, spre Capri, se mai află și azi în grădina mea. În zorii zilei, francezii deschiseseră focul asupra Capriului de pe înălțimile lui Monte Solaro, dar cum de putuseră urca pînă acolo un tun, este aproape de neînțeles. Nu-i mai rămăsese altceva de făcut comandantului englez de la *Casa Inglese* din Capri, decît să semneze actul de predare. Nici nu se uscase bine cerneala, că flota engleză, ce întîrziase în preajma insulelor Ponza din lipsă de vînt, apăreă în larg. Documentul de predare poartă numele acelui om peste seamă de nenorocos, care a fost și temnicerul vulturului captiv de pe altă insulă : sir Hudson Lowe.

Întorcîndu-ne la San Michele prin sat, i-am arătat ambasadorului o căsuță, într-o grădină mică, istorisindu-i că proprietara casei era mătușa frumoasei Margherita, frumusețea Anacapriului. Mătușa se măritase cu un *milord inglese* care, dacă nu mă înșelam, era rudă cu el. Da, își amintea bine că un văr de-al lui se căsătorise cu o țărancă italiană, spre marea dezolare a întregii familii, ba o și luase în Anglia ! El însă n-o văzuse niciodată și nu știa ce se întîmplase cu ea după ce-i murise soțul. Îl interesa nespus de mult acea întîmplare și mă rugă să-i povestesc tot ce știam despre ea, adăogînd că despre soțul ei îi era de ajuns cît știa. I-am spus că toată povestea aceea se petrecuse cu mult înaintea venirii mele în insulă. Cînd o cunoscusem eu, mult după întoarcerea ei din Anglia ca văduvă, era femeie bătrînă. Nu-i puteam povesti decît cele auzite de la bătrînul don Crisostomo, care fusese duhovnicul și tutorele ei. Se înțelege că nu știa nici a scrie, nici a citi, dar, avînd mintea ageră a capriotelor, învățase repede destulă engleză. Spre a o pregăti pentru viața ce-avea s-o ducă în

Anglia ca soție de lord englez, don Crisostomo, care era om instruit, fusese însărcinat să-i dea cîteva lecții în feluritele domenii, pentru a-i mai lărgi cîmpul cam limitat al conversației. Grația și purtările alese le moștenise din naștere, ca toate fetele din Capri. Cît despre înfățișarea ei, ne putem bizui pe spusele lui don Crisostomo că era cea mai frumoasă fată din Anacapri, deoarece îl considerasem întotdeauna ca un fin cunoscător. Dar cum toate silințele de a o face să prindă interes și de altceva în afară de insula ei fuseseră zadarnice, hotărîseră să-i limiteze educația la istoria insulei Capri, ca să aibă măcar ce vorbi cu rudele. Asculta cu seriozitate teribilele povestiri despre Tiberius : cum își arunca victimele de pe Salto di Tiberio, cum sfîșiase fața unui pescar cu cîngile unui crab, cum gîtuise băieți și fetițe în Grota Albastră. Cum nepotul lui, Nero, își pusese vîslașii s-o ucidă în bătaie pe maică-sa în apropierea insulei Capri ; cum nepotul său, Caligula, înecase mii de oameni lîngă Pozzuoli. La sfîrșit, ea rostise în dialectu-i cu neputință de imitat :

— Răi trebuie să mai fi fost oamenii aceia ; niște *camorristi* cu toții...

— Mai încape îndoială ? îi răspunsese profesorul. Ai auzit doar ce-am povestit, că Tiberio sugruma băieți și copile în Grota Albastră, că...

— Și-s morți cu toții ?

— Da, firește, de aproape două mii de ani.

— Atunci de ce, Doamne iartă-mă, să ne mai facem sînge rău din pricina lor ? Să-i lăsăm mai bine în pace, încheiase ea cu surîsu-i fermecător.

Astfel s-a sfîrșit educația ei.

După moartea soțului, s-a înapoiat în insula ei, revenind încetul cu încetul la viața simplă a strămoșilor a căror seminție era cu două mii de ani mai veche decît a milordului englez. Am găsit-o stînd la soare în pergola-i mică, cu un șirag de mătănii în mînă și o pisică în poală, impozantă

matroană romană, măreață ca mama Grachilor. Lordul Dufferin îi sărută mîna, galant. Ea uitase aproape de tot engleza, căci se întorsese la dialectul din copilărie, iar italiana literară pe care-o vorbea ambasadorul o înțelegea tot atît de puțin ca mine.

— Spune-i, se întoarse spre mine lordul Dufferin pe cînd ne sculam să plecăm, spune-i din partea mea că-i o adevărată doamnă, cel puțin tot așa de distinsă pe cît era de gentleman milordul ei englez.

Nu dorea ambasadorul să-i vadă nepoata, pe La Bella Margherita ? Cum să nu, cu cea mai mare plăcere.

La Bella Margherita ne primi cu fermecătoru-i surîs și cu cîte-un pahar din vinul cel mai bun al lui *parroco*, iar bătrînul cavaler fu gata să pecetluiască rudenia lor cu o sonoră săturare pe obrazu-i roz alb.

Multașteptata *regatta* trebuia să aibă loc duminica următoare pe un parcurs triunghiular : Capri, Posillipo, Sorrento unde învingătorul avea să primească cupa din mîinile lady-ei Dufferin. Frumosul meu cutter „Lady Victoria" era cea mai bună ambarcație ce se putea fabrica în Scoția, în întregime din lemn de tek și oțel, în stare să reziste oricărei încercări și pe orice fel de vreme, dacă era bine mînuită ; iar eu mă voi fi pricepînd ori nu la altele, dar la condus o barcă știu că sînt maestru. Cele două iachtulețe erau surori și purtau numele celor două fiice ale lordului Dufferin. Șansele noastre erau aproape egale. Cu o briză puternică și hulă se putea să pierd, dar mă bizuiam pe noile mele vele, focul și spinakerul de mătase ca să iau cupa pe o briză ușoară și o mare calmă. Velele cele noi sosiră din Anglia pe cînd mă aflam la Roma și fuseseră atîrnate cu grijă în hangar, sub paza exclusivă a lui moș Pacciale, cel mai de credință om al meu. Dîndu-și seama de însemnătatea misiunii lui, dormea cu cheia sub pernă și nu îngăduia nimănui să intre în sanctuar. Deși devenise în anii din urmă un gropar pasionat, inima lui rămăsese tot pe mare unde trăise și suferise de mic copil ca *pesca-*

tore di coralli. Pe acele vremuri, înainte ca pacostea americană să se fi abătut asupra insulei Capri, aproape toți locuitorii de parte bărbătească plecau la pescuitul coralilor în Barbaria, ținut dincolo de Tunis și Tripolis. Era o îndeletnicire cruntă, plină de suferinți, lipsuri, ba chiar de pericole și mulți dintre ei nu se mai întorceau acasă în insulă lor. Douăzeci de ani îi trebuiseră lui Pacciale să trudească pe mare ca să poată economisi cele trei sute de lire de care avea nevoie un bărbat pentru a-și lua femeie. O sută pentru bărci și mreje, două sute pentru un pat, cîteva scaune și-un rînd de haine de sărbătoare cu care să se căsătorească ; de celelalte va avea grijă Madonna. Fata aștepta ani de-a rîndul, torcînd și țesînd pînza pentru gospodărie, pe care trebuia s-o aducă ea. Ca toți ceilalți, Pacciale moștenise și o bucată de pămînt de la tatăl lui, dar era o fîșie de pămînt sterp, stîncos, pe malul mării, la trei sute de metri sub Damecuta. Cărase an de an pămîntul în coș cu spinarea, pînă ce avusese de ajuns ca să poată sădi puțină viță-de-vie și niște smochini țepoși. Nu făcuse niciodată o picătură de vin, căci ciorchinii tineri erau regulat arși de spuma sărată a mării cînd sufla vîntul din sud-vest. Uneori venea acasă cu cîțiva cartofi noi, cei mai timpurii de pe insulă, pe care mi-i dăruia cu multă mîndrie. Tot timpul liber și-l petrecea jos, la *masseria* [1] lui, zgrepțănînd stînca cu săpăliga-i grea ori ședea pe un pietroi, cu pipa de lut în gură, privind marea. Din cînd în cînd, coboram pînă la el — pe stînci atît de prăpăstioase că-pînă și o capră ar fi șovăit înainte de a pune piciorul — ca să-i fac vizită, spre marea lui bucurie. Chiar sub picioarele noastre se afla o grotă inaccesibilă de pe mare, care a rămas necunoscută pînă în ziua de azi multora, în semiîntunericul căreia atîrnau uriașe stalactite. După spusele lui Pacciale, pe vremuri fusese locuită de un *lupomanaro,* o dihanie ciudată și înspăimîntătoare ce tulbură încă închi-

[1] Fermă.

puirea insularilor aproape la fel de mult ca stafia lui Tiberiu. Știam că dintele-fosilă pe care-l găsisem în nisipul peșterei era al unui mamifer uriaș care se culcase acolo să moară pe cînd insula era încă legată de continent și că aschiile de silex și cremene erau bucăți din uneltele omului primitiv. Poate să fi trăit acolo și vreun zeu, căci grota este îndreptată cu fața spre răsărit și Mithras, zeul soarelui, a fost adeseori venerat prin părțile acestea.

Dar nu era vreme acum de explorat grota, toate gîndurile îmi erau îndreptate spre viitoarea *regatta*. Trimisesem vorbă lui Pacciale că îndată după micul dejun voi veni să cercetez pînzele cele noi. Care nu fu mirarea mea găsind adăpostul bărcilor descuiat, iar pe moș Pacciale, care trebuia să mă întîmpine, nicăieri. Cînd am desfăcut pînzele cele noi, una cîte una, am crezut c-am să cad jos, leșinat : focul arborelui avea o coșcogea ruptură în mijloc, spinakerul de mătase cu care nădăjduiam să cîștig cupa era aproape sfîșiat în două, iar focul de cursă rupt aproape ferfeniță și tot murdărit. Cînd mi-a revenit graiul, am răcnit după Pacciale. Văzînd că nu vine, m-am repezit afară din hangar și l-am găsit în sfîrșit, stînd rezemat de zidul grădinii. Clocotind de furie, am ridicat mîna să-l lovesc ; el nu se clinti, nu scoase un cuvînt, numai își aplecă capul și-și întinse brațele în lături, pe zid. Mîna îmi căzu ; știam ce-nsemna asta, mai văzusem acea atitudine. Însemna că avea de suferit și că era nevinovat. Capul aplecat și brațele întinse închipuiau răstignirea Mîntuitorului. I-am vorbit cît am putut de blînd, dar el nu scoase o vorbă, nu se clinti de pe crucea lui de supliciu. Am vîrît în buzunar cheia de la adăpostul bărcilor și-am chemat pe toți ai casei. Nimeni nu intrase în hangarul bărcilor, nimeni n-avea nimic de spus, dar Giovannina își ascunse fața în șorț și începu a plînge. Am luat-o în camera mea și-am izbutit, cu foarte mare greutate, s-o fac să vorbească. Aș vrea să vă pot reproduce vorbă cu vorbă jalnica istorie pe care mi-a povestit-o fata printre suspine. Aproape că mi-au dat și

mie lacrimile cînd m-am gîndit că era cît pe ce să-l lovesc pe bietul moș Pacciale. Pozna se întîmplase cu două luni în urmă, la întîi mai, pe cînd ne aflam încă la Roma. Poate vă mai amintiți de acel întîi mai de pomină, sînt mulți ani de-atunci, cînd se pregătise o răscoală socialistă în toate țările Europei, un atac împotriva bogaților, cu distrugerea blestematei lor averi. Așa vorbeau cel puțin ziarele și cu cît ziarul era mai mic cu atît era mai mare dezastrul și mai amenințător. Gazeta cea mai mică era *Voce di San Gennaro* [1] pe care Maria Porta-Lettere o aducea în coșul ei cu pește de două ori pe săptămînă lui *parroco*, de unde ajungea și la ceilalți intelectuali ai satului ; slab ecou al evenimentelor din lume ce răzbeau pînă în pacea arcadiană de la Anacapri. Dar de data asta din coloanele foii *Voce di San Gennaro* nu răsună numai un stîns ecou în urechile intelectualilor, ci un trăsnet căzu din senin ce zgudui întregul sat. La întîi mai avea să fie sfîrșitul lumii, cel de mult prezis. Adunate de *il demonio*, sălbaticele hoarde ale lui Atila aveau să jefuiască palatele bogaților, dînd foc și distrugîndu-le avuțiile. Era începutul sfîrșitului, *castigo di Dio ! Castigo di Dio !* Vestea se răspîndi ca un pojar în tot Anacapriul. *Parroco* ascunse giuvaerurile lui Sant Antonio și odoarele sfinte ale bisericii sub pat, notabilii satului își cărau lucrurile de preț jos, în pivnița de vinuri, lumea se bulucise în *piazza* cerînd cu strigăte mari să fie scos din altar sfîntul lor patron și purtat pe străzi ca să-i ocrotească. În ajunul înfricoșatei zile, Pacciale se duse la *parroco* să-i ceară sfatul. Baldassare fusese mai înainte și plecase liniștit după ce *parroco* îi spusese că tîlharii cu siguranță nici n-au să se uite la bucățile de pietre, oale de pămînt și *roba antica* ale lui *signor dottore*. Baldassare putea fără grijă lăsa toate hîrburile, acelea la locul lor. Paccciale însă, care avea răspunderea pînzelor, era într-o situație mai proastă, spusese *parroco*. Dacă briganzii năvăleau pe insulă, însemna că veneau cu bărcile și pînzele erau

[1] Vocea Sfîntului Ianuar.

o pradă prețioasă pentru niște navigatori. Să le ascundă în pivnița de vin era cu primejdie mare, căci tîlharii mărilor sînt și foarte amatori de vin bun. De ce nu le-ar căra jos, *la masseria* lui singuratică, sub stîncile de la Dameciuta ? Acolo era cel mai nimerit loc pentru ele ; cu siguranță că banditii n-aveau să coboare pe prăpastia aceea ca să ajungă la ele cu riscul de a-și rupe gîtul.

Cum se întunecă, Pacciale cu fratele lui și încă doi *compagni* siguri, înarmați cu bîte groase, tîrîseră pînzele la vale pînă la *masseria* lui. Era o noapte furtunoasă, ploua cu găleata, felinarul se stinsese și trebuiseră să se tîrască în jos, pe stîncile alunecoase, cu pericolul vieții. Ajunseseră la *masseria* la miezul nopții și ascunseseră pînzele în peștera balaurului. Toată ziua de întîi mai stătuseră acolo, pe baloturile de pînze ude, făcînd cu rîndul de pază la intrarea grotei. Spre apusul soarelui, Pacciale izbuti să-l convingă pe frate-său, ce arăta rea-voință, să se ducă în recunoaștere pînă în sat, dîndu-i în grijă să nu se expuie la primejdii prea mari. După trei ore se întoarse, vestindu-i că nu văzuse acolo nici picior de jefuitor, că totul era normal. Toată lumea sta strînsă în *piazza*, iar în altarul bisericii ardeau lumînările și era vorba să-l scoată afară pe Sant' Antonio ca să fie preamărit și slăvit de popor că scăpase satul de la pieire. Pe la miezul nopții, trupa ieșise pe furiș afară din peșteră și se cățărase înapoi în sat cu pînzele mele ude leoarcă. Cînd descoperise dezastrul, Pacciale voise să se înece. Fetele lui îmi povestiră că trebuise să-l păzească, de frică, cîteva zile și nopți la rînd, fără a-l pierde o clipă din ochi. De-atunci nu mai fusese același ; aproape nu mai scotea o vorbă. Băgasem și eu de seamă și-l întrebasem de mai multe ori ce avea.

Cu mult înainte de a-și încheia Giovannina mărturisirea, se topise în mine orice urmă de supărare. Zadarnic însă l-am căutat pe Pacciale prin tot satul ca să i-o spun. Pînă la urmă l-am găsit la *masseria* lui, șezînd pe același pietroi și privind ca de obicei marea. Îmi era rușine, i-am

spus, că ridicasem mîna împotriva lui. Numai *parroco* era de vină ! Și-apoi, puțin îmi păsa de pînzele cele noi ; cele vechi erau la fel de bune pentru mine. Hotărîsem să plec a doua zi într-o lungă călătorie pe mare ; îl luam cu mine și totul va fi dat uitării. Doar știa că niciodată nu-mi plăcuse meseria lui de gropar. Era mai bine s-o lase lui frate-său, iar el să se întoarcă la mare. De azi încolo îl ridicam la rangul de matelot al cuterului meu. Gaetano se îmbătase criță de două ori în Calabria și era cît pe ce să ne scufundăm. Oricum, eu tot eram hotărît să-l concediez. După ce ne-am întors acasă, i-am dăruit lui Pacciale tricoul cel nou, abia sosit din Anglia, ce-avea scris de-a curmezișul pieptului cu litere roșii : „Lady Victoria R.C.YC." De-atunci nu l-a mai dezbrăcat ; a trăit și a murit în el. Cînd l-am cunoscut pe Pacciale era tot om în vîrstă ; cît de în vîrstă nu știa nici el, nici fetele lui, nici altcineva. Zadarnic am cercetat în registrele oficiale anul lui de naștere. Fusese uitat chiar de la început. Dar eu nu-l voi uita niciodată pe Pacciale. Mi-l voi aminti întotdeauna ca pe cel mai cinstit, mai curat suflet și mai drept om dintre cîți am întîlnit în toate țările și păturile sociale ; era blînd ca un copil. Și copiii lui îmi spuneau că nu-l auziseră niciodată rostind vreo vorbă aspră ori dușmănoasă către maica lor ori către ei. Era bun chiar și cu animalele. Obișnuia să-și umple buzunarele cu fărămături de pîine ca să hrănească păsările din via lui de jos. Era singurul om din insulă care niciodată nu prinsese o pasăre, nu bătuse un măgar. Un servitor bătrîn și credincios face să dispară cuvîntul stăpîn. Pacciale devenise prietenul meu și *eu* mă simțeam cel onorat, căci era un om mult mai bun ca mine. Deși aparținea altei lumi, aproape necunoscută mie, ne înțelegeam perfect. În lungile zile și nopți cît am stat împreună singuri pe mare, m-a învățat multe lucruri pe care nu le citisem nici în cărți, nici nu le aflasem din gura altor oameni. Era un om tăcut ; marea îl învățase de multă vreme să tacă. Avea gînduri puține ; cu atît mai bine pentru el. Dar

vorba lui era plină de poezie și avea o simplitate arhaică, cu adevărat grecească, a metaforelor. Chiar și multe din cuvintele lui erau grecești. Și le amintea din vremea cînd navigase de-a lungul acelorași țărmuri ca unul din vîslașii corăbiei lui Ulisse. Cînd ne întorceam acasă ducea viața-i obișnuită, lucrînd în grădina mea ori la *masseria* lui dragă, de lîngă mare. Nu-mi prea plăceau mie expedițiile acelea ale lui în josul și în susul rîpei prăpăstioase, căci aveam impresia că arterele lui nu mai aveau elasticitate și adeseori se întorcea cu sufletul la gură după anevoiosu-i urcuș. Altfel, arăta neschimbat, nu se plîngea niciodată de nimic, își mînca macaroanele cu pofta obișnuită și era în picioare din zori pînă la apusul soarelui. Deodată, într-o bună zi, nu mai voi să mănînce. Am încercat să-l înduplecăm cu tot felul de lucruri bune, dar zadarnic. Recunoscu că se simțea un *poco stanco,* puțin cam obosit și se arătă foarte mulțumit să stea cîteva zile sub pergola și să privească în depărtare marea. Apoi ținu morțiș să plece la *masseria* lui și numai cu mare greutate l-am convins să rămîie cu noi. Nu cred că știa el singur de ce voia să se ducă acolo, eu însă știam. Îl mîna instinctul omului primitiv să se ascundă de ceilalți semeni ai lui și să se întindă jos, ca să piară sub o stîncă, sub un tufiș ori în peștera unde cu mii de ani înainte alți oameni primitivi se culcaseră la pămînt ca să moară. Către amiază, spuse că voia să se întindă puțin pe pat — el, care nu zăcuse în pat nici o zi în toată viața lui. L-am întrebat de cîteva ori în cursul după amiezii cum se simțea și de fiecare dată îmi răspunsese : „Mulțumesc foarte bine". Spre seară, am pus să-i mute patul la fereastră, de unde putea vedea soarele coborînd în mare. Cînd m-am întors după Ave Maria, toți ai casei, fratele lui, prietenii, erau așezați în jurul camerei. Nu-i chemase nimeni, nici eu singur nu știam că mai avea atît de puțin. Nu vorbeau, nu se rugau ; stătură acolo neclintiți, noaptea întreagă. După cum este datina aici, nimeni nu se așezase lîngă pat. Moș Pacciale sta întins acolo, ne-

mișcat și liniștit, privind în depărtare marea. Totul era atît de simplu și de solemn, așa cum trebuia să fie cînd o viață este pe cale să se stingă. Preotul veni cu sfînta împărtășanie și-l rugă pe moș Pacciale să-și mărturisească păcatele și să-și ceară iertare. El încuviință din cap și sărută crucifixul. Preotul îi dădu binecuvîntarea. Dumnezeu atotputernicul încuviință cu un zîmbet și spuse că Moș Pacciale era binevenit în ceruri. Credeam că și ajunsese acolo cînd deodată ridică mîna și-mi mîngîie ușor, aproape cu timiditate, obrazul.

— *Siette buono come il mare,* murmură el. Bun ca marea !

Nu scriu cuvintele acestea cu trufie, le scriu cu uimire. De unde veneau acele vorbe ? Sigur că veneau de departe, veneau ca ecoul unor vremuri de aur, de mult uitate, cînd Pan încă mai trăia, cînd pădurea putea vorbi și talazurile mării cînta, iar omul le putea asculta și înțelege.

32

ÎNCEPUTUL SFÎRȘITULUI

Am lipsit un an întreg de la San Michele ; cît timp pierdut ! M-am întors cu un ochi mai puțin ca la plecare. Despre asta n-am ce spune mai mult : probabail că în vederea unei asemenea eventualități mi-au fost dați doi ochi cu care să-mi încep viața. M-am înapoiat alt om. Parcă aș privi acum asupra lumii, cu ochiul ce mi-a rămas, din alt unghi vizual ca înainte. Nu mai văd ce-i urît și josnic, nu mai pot vedea decît ce-i frumos, blînd, curat. Chiar bărbații și femeile din juru-mi îmi apar altfel ca înainte. Datorită unei ciudate iluzii optice, nu-i mai pot

vedea cum sînt, ci numai cum ar trebui să fie, cum ar fi dorit și ei să fie, dacă li s-ar fi oferit prilejul. Cu ochiul cel orb mai văd încă o seamă de neghiobi îngîmfîndu-se, dar pareă nu mă mai enervează ca înainte, nu mai iau în seamă trăncănelile lor, spună ce vor ! Deocamdată n-am ajuns mai departe ; teamă mi-e că va trebui întîi să orbesc de amîndoi ochii ca să-mi pot iubi cîndva semenii. Nu le pot ierta cruzimea față de animale. Cred că în mintea mea se petrece un fel de evoluție pidosnică, ce mă îndepărtează tot mai mult de oameni, apropiindu-mă din ce în ce de Mama Natură și de animale. Toți bărbații și femeile din juru-mi par să ocupe un loc cu mult mai puțin important pe lume decît înainte. Am impresia că mi-am pierdut prea multă vreme cu ei, că m-aș putea tot atît de ușor lipsi de ei, ca și ei de mine. Știu că nu mai au nevoie de mine și că-i mai bine s-o șterg *à l'anglaise* [1] înainte de a fi dat pe ușă afară. Am o droaie de lucruri de făcut și poate că nu mi-a mai rămas multă vreme. Pribegiile mele prin lume în căutarea fericirii s-au sfîrșit ; existența mea de doctor la modă s-a încheiat, viața mea pe mare s-a isprăvit. De-acum înainte rămîn definitiv unde mă aflu și voi încerca să mă mulțumesc cu atît. Dar mi se va îngădui oare să rămîn măcar aici, la San Michele ? Strălucind ca oglinda, tot golful Neapolului se întinde la picioarele mele ; coloanele pergolei, loggiile și schitul sînt scăldate în soare ; ce mă voi face dacă n-am să pot îndura atîta lumină ? Am renunțat la scris și la citit și în schimb m-am apucat de cîntat ; nu cîntam cînd toate mergeau bine. Învăț și să scriu la mașină, îndeletnicire plăcută și folositoare, bună să-și treacă timpul un om singur, cu un singur ochi. Fiecare ciocănitură a mașinii lovește simultan manuscrisul și țeasta mea, făcîndu-mi pe loc *knok-out* toate gîndurile care se-ncumetă să se aventureze afară din creier. Să gîndesc n-a fost de altfel niciodată tăria mea

[1] Englezește.

şi am impresia c-o scot mai bine la capăt cînd nu cuget. Între creierul şi pana mea exista o cale largă şi comodă şi toate ideile pe care le aveam de prisos îşi dibuiau drumul pe-acolo de pe cînd am început a descifra alfabetul. Nu-i de mirare că li se întîmplă să se rătăcească în labirintul acesta american de zimţi şi rotiţe ! Între paranteze, cred că-i mai bine să previn cititorii că răspund numai de cele scrise cu mîna mea, nu şi de ceea ce a ieşit din colaborarea cu *Corona Typewriting Company* [2]. Aş fi fost curios să aflu care din cele două texte va plăcea mai mult cititorului.

Dar dacă voi învăţa vreodată să mă ţin bine pe-acest neastîmpărat Pegas, am de gînd să-i cînt un umil cîntecel dragului meu Schubert, cel mai mare cîntăreţ al tuturor timpurilor, drept mulţumire pentru ceea ce-i datorez. Căci îi datorez totul. Chiar în nesfîrşitele săptămîni cînd zăceam în beznă, aproape fără de nădejde că voi mai ieşi dintr-însa, obişnuiam să fredonez pentru mine însumi, unul după altul, cîntecele lui, ca şcolarul ce trece prin pădurea întunecoasă fluierînd pentru a se amăgi că nu i-i frică. Schubert avea nouăsprezece ani cînd a compus muzica pentru *Erlkönig* [1] al lui Goethe şi i-a trimis-o cu o modestă dedicaţie. Nu voi ierta niciodată celui mai mare poet al timpurilor moderne că n-a răspuns un cuvînt de mulţumire omului care i-a făcut nemuritoare poezia, acelaşi Goethe care a avut timp berechet să compuie scrisori de mulţumire lui Zelter, pentru o muzică mediocră. Goethe n-avea deloc gust muzical, după cum n-avea nici pentru artele plastice. A trăit un an întreg în Italia fără să priceapă nimic din arta gotică ; frumuseţea severă a primitivilor i-a rămas neînţeleasă şi avea mare admiraţie pentru Carlo Dolci şi Guido Reni. Chiar arta greacă în forma ei cea mai pură l-a lăsat rece, sculptura lui favorită era Apo-

[2] Marca unei maşini de scris.
[1] Regele ielelor.

lon din Belvedere. Schubert n-a văzut niciodată marea și totuși, nici un compozitor, nici un pictor, nici un poet în afara lui Homer nu ne-a făcut să simțim mai bine ca el — liniștita-i splendoare, misterul și mîniile ei năprasnice. N-a văzut niciodată Nilul și totuși primele măsuri din minunatul lui *Memnon* ar fi putut răsuna în templul de la Luxor. Nu cunoștea arta și literatura elenă decît din cele ce-i putea spune prietenul lui, Mayerhofer — și totuși, *Die Götter Griechenlands*[1], *Prometeu*, *Ganymede* și *Fragment aus Aeschylus* sînt capodoperele din vremurile de aur ale Eladei. N-a fost niciodată iubit de o femeie și cu toate astea nu ne-a fost dat să auzim strigăt de pasiune mai zguduitor ca *Gretchen am Spinnrade*[2], resemnare mai sfîșietoare ca în *Mignon*, mai dulce cîntece de iubire ca *Ständchen*[3]. A murit la treizeci și unu de ani, sărac lipit cum trăise. Cel care a scris *An die Musik*[4] n-avea măcar un pian al lui ! După moarte toate bunurile-i pămîntești, hainele, puținele cărți și patul, au fost vîndute la licitație pe șaizeci și trei de florini. Într-o geantă stricată, sub pat, s-a găsit un teanc de alte cîntece nemuritoare, mai prețioase decît tot aurul Rotschilzilor din Viena lor, unde trăise și murise el.

Primăvara a mai sosit încă o dată. E pretutindeni în văzduh. Grozama-i în plină floare, mirtul îmbobocește, vița-de-vie a început a da mlădițe ; flori peste tot. Trandafirul și caprifoiul se cațără pe trunchiurile chiparoșilor, pe coloanele pergolei. Anemone, crocuși, hiacint sălbatic, violete, orhidee și ciclamene au apărut prin iarba dulce-aromitoare. Tufe de *campanula gracilis* și *lithospermum* albastre închis, albastre ca Grota Albastră, răsar chiar din

[1] Zeii Greciei.
[2] Margareta la vîrtelniță.
[3] Strofe.
[4] Către muzică.

stîncă. Șopîrlele se fugăresc prin iederă. Broaștele țestoase aleargă în toate părțile, cîntîndu-și voioase lor singure — nu știați poate că broaștele țestoase cîntă ? Mangusta-i mai neastîmpărată ca oricînd. Micuța bufniță a Minervei bate din aripi ca și cum ar vrea să-și ia zborul în căutarea unui prieten din Cîmpia Romană. Barbarossa, dulăul Maremma, a șters-o la treburile lui personale ; pînă și bătrînul meu Tappio, așa hodorogit cum e, parcă ar dori o mică escapadă în Laponia. Billy se plimbă încolo și încoace pe sub smochinul lui, făcînd cu ochiul parcă ar fi un strengar de la oraș în căutare de aventuri. Giovannina are îndelungi conversații după zidul grădinii cu bronzatul ei *amoroso* ; n-am nici o obiecție, căci se vor căsători după sărbătoarea sfîntului Antonio. Muntele sacru de deasupra lui San Michele e plin de păsări ce-au poposit în drumul lor spre casă, unde se vor împerechea și-și vor crește puii. Cît mă bucur că se pot odihni acum în pace ! Ieri am ridicat de jos o biată ciocîrlie micuță, atît de istovită de îndelunga-i călătorie deasupra mării că nici nu încercă să zboare, ci rămase nemișcată în palma mea, parcă ar fi priceput că se afla în mîna unui prieten, poate chiar a unui compatriot. Am întrebat-o dacă nu voia să-mi cînte un cîntec înainte de a porni mai departe căci nici un viers de pasăre nu mi-e mai drag ca al ei ; dar mi-a răspuns că n-avea vreme de pierdut, trebuia să zorească spre casă, spre Suedia, ca să vestească apropierea verii. De mai bine de-o săptămînă răsună în grădina mea glasul ca de flaut a unui grangur auriu. Ieri i-am zărit mireasa, ce sta ascunsă într-un tufiș de dafin. Astăzi le-am văzut cuibul, o minune a arhitecturii păsărești. Și-n tufișul de rozmarin de lîngă schit se aude multă zbatere de aripi și dulce ciripit de păsărele. Mă fac a nu băga de seamă, dar sînt sigur că cei de pe-acolo se cam ocupă cu amorul. Ce pasăre să fie ? Aseară, taina s-a dezvăluit ; tocmai cînd mă duceam la culcare, o pri-

vighetoare începu a cînta *Serenada* lui Schubert sub fereastra mea :

Leise flehen meine Lieder
Durch die Nacht zu dir,
In den stillen Hain hernieder
Liebchen, komm zu mir ! [1]

Ce frumoasă fată s-a făcut Peppinella, îmi spuneam eu, pe cînd mă fura somnul. Aş vrea să ştiu dacă Peppinella...

---

[1] Cîntul meu, prin noapte zboară
Către tine, lin ;
În tăcuta dumbrăvioară
Vin, iubito, vin !

ÎN VECHIUL TURN

1

Cartea de la San Michele se întrerupe aici dintr-odată, tocmai cînd părea că începe un episod fără de noimă. Se încheie cu fluturări de aripi, ciripit de păsări şi pretutindeni în văzduh numai primăvară. Fie ca povestea vieţii mele fără-de-rost să se sfîrşească tot cu viers de pasăre sub fereastră, cu cerul strălucind de lumină! M-am gîndit atît de mult la moarte în ultima vreme, nu ştiu de ce. Grădina-i încă plină de flori, fluturii şi albinele zboară încă peste tot, şopîrlele se mai soresc în iederă, pămîntul mai mişună încă de viaţa tuturor tîrîtoarelor. Chiar ieri am auzit sub fereastra mea cîntecul vesel al unei pitulici întîrziate. De ce m-aş gîndi la moarte? Dumnezeu, în marea-i bunătate, a făcut moartea nevăzută ochilor omeneşti. Ştim că Ea este aici, în preajma noastră, chiar alături, ţinîndu-se de noi ca umbra, fără să ne scape o clipă din ochi. Şi totuşi, n-o vedem niciodată şi nu ne gîndim la ea aproape deloc. Şi cel mai ciudat este că de ce ne apropiem de mormînt, de ce gîndul morţii se tot depărtează de noi. Într-adevăr, numai Dumnezeu putea săvîrşi o asemnea minune!

Bătrînii vorbesc foarte rar de moarte, ochii lor înceţoşaţi nu vor să vadă altceva în afară de trecut şi pre-

zent. Treptat, pe măsură ce memoria le slăbește, chiar și trecutul se face din ce în ce mai neclar, astfel ajung să trăiască aproape numai în prezent. De asta oamenii bătrîni, dacă n-au vreo suferință trupească, așa cum e natural, sînt în general mult mai puțin nefericiți decît își închipuie cei tineri.

Știm că vom muri, de fapt este singurul lucru pe care-l știm din tot ce ne așteaptă. Restul : numai presupuneri — și de cele mai multe ori presupunem greșit. Ca niște copii pierduți într-un codru fără de cărare, ne croim drumul prin viață în binecuvîntata neștiință a celor ce ni se vor întîmpla de la o zi la asta, a necazurilor pe care le vom înfrunta, a aventurilor mai mult ori mai puțin senzaționale prin care vom trece înaintea marii aventuri, cea mai palpitantă dintre toate, a Morții. Cînd și cînd, în nedumerirea noastră, ne încumetăm a pune o sfioasă întrebare destinului nostru, dar nu primim nici un răspuns, căci stelele sînt prea departe. Cu cît recunoaștem mai curînd că soarta e în noi înșine și nu în stele, cu-atît mai bine de noi. Fericirea n-o putem găsi decît în noi și e numai timp pierdut s-o cerem altora, căci puțini sînt cei ce au de prisos. Supărarea trebuie s-o îndurăm singuri, cum putem, nu-i drept să mai împovărăm cu ea și pe alții, fie că-s bărbați ori femei. Trebuie să înfruntăm lupta singuri și să lovim din toate puterile, căci sîntem războinici înăscuți. Pacea va veni într-o zi pentru toți, pace fără dezonoare chiar pentru cel învins, dacă a încercat să-și facă datoria cît a putut.

Pentru mine, lupta s-a sfîrșit și am pierdut-o. Am fost izgonit din San Michele, opera vieții mele. L-am zidit piatră de piatră, cu mîinile mele, cu sudoarea frunții ; l-am zidit în genunchi să fie un templu al Soarelui, în care aveam să găsesc înțelepciunea și lumina de la

strălucitorul zeu pe care l-am adorat viața întreagă. De-atîtea ori am fost prevenit de jarul din ochii mei că nu eram demn să trăiesc acolo, că locul meu era în umbră, dar n-am luat în seamă acele prevestiri. Asemeni cailor ce se întorc la grajdul în flăcări pentru a pieri în foc, mă întorsesem și eu, vară după vară, în lumina orbitoare de la San Michele. Ferește-te de lumină, ferește-te de lumină !

Pînă la urmă, m-am împăcat cu soarta mea ; sînt prea bătrîn ca să mai lupt cu un zeu. M-am retras în vechiul turn, în fortăreața unde am de gînd să rezist pînă la urmă. Dante mai trăia pe vremea cînd au început călugării să zidească turnul de la Materità, jumătate mănăstire, jumătate cetate, tare ca stînca pe care stă. De cîte ori n-a răsunat acel strigăt amar : *Nessurmaggior dolore che recordarsi del tempo felice nella miseria* între zidurile lui, de cînd am venit aici ! Dar, la urma urmei, avea dreptate oare divinul florentin ? Să fie adevărat că nu există durere mai mare decît să-ți amintești în nefericire de fericirea trecută ? Eu, unul, nu cred. Gîndul meu se întoarce cu bucurie, nu cu durere în urmă, la San Michele, unde am trăit cei mai fericiți ani ai vieții. E-adevărat însă că nu mă mai întorc cu plăcere acolo ; mă simt ca un nepoftit într-un loc sacru, închinat unui trecut ce nu se mai poate întoarce, pe cînd lumea era tînără și soarele bun prieten cu mine.

E plăcut să rătăcești în blînda lumină de sub măslinii de la Materità. E plăcut să stai cuprins de visare în bătrînul turn ; e aproape singurul lucru pe care-l mai pot face. Turnul privește către apus, încotro se culcă soarele. Curînd, soarele se va scufunda în mare, va veni amurgul, va veni noaptea.

A fost o zi frumoasă.

Ultima rază a luminii de aur privea prin fereastra gotică înlăuntrul bătrînului turn, plimbîndu-se de la miselurile [1] cu înluminuri și crucifixul de argint din secolul treisprezece de pe perete, la delicatele figurini de Tanagra și paharele veneţiene de pe masa mănăstirească ; de la nimfele încununate și bacantele dansînd la cîntecul din nai al lui Pan de pe basorelieful grec, la chipul palid pe fond de aur ale sfîntului Francisc, multiubitul sfînt umbrian, avînd alături pe sfînta Clara cu crini în mînă. Înconjura apoi într-un nimb de aur trăsăturile liniștite ale madonei florentine, scoţînd după aceea din umbră pe severa zeiţă de marmoră Artemis Laphria, purtînd săgeata iute a Morţii în torbă. Și iată că un strălucitor Disc Solar încununează încă o dată capul ciopîrţit al lui Akhanaten, regescul visător de pe ţărmurile Nilului, fiul soarelui. Alături de el stau Osiris, judecătorul sufletelor omenești, Horus cel cu cap de șoim, misterioasa Isis și Nepthys, sora ei, cu Anubis, paznicul mormîntului, ghemuit jos la picioarele lor.

Lumina se stinse ; noaptea se apropia.

— Zeu al zilei, dătătorule de lumină, nu mai poţi zăbovi o clipă lîngă mine ? Atît de lungă-i noaptea pentru cugetul ce nu se-ncumetă să viseze un răsărit de soare, atît de neagră-i noaptea pentru ochii ce nu pot vedea stelele ! Nu-mi mai poţi dărui cîteva secunde din strălucitoarea-ţi veșnicie, să mai privesc lumea ta frumoasă, marea mea dragă, norii călători, munţii mîndri, apele ce-aleargă fremătînd, copacii prietenoși, florile din iarbă, păsările și sălbătăciunile, fraţii și surorile mele din văzduh, de pe cîmpii și din păduri ? Nu-mi poţi lăsa măcar

[1] Carte de rugăciuni pe tot anul.

cîteva floricele sălbatice în mînă, să-mi încălzească inima, nu-mi poţi lăsa cîteva stele de pe cerul tău ca să-mi arate calea ?

Dacă mi-e dat să nu mai văd chipurile bărbaţilor şi femeilor din juru-mi, nu-mi poţi îngădui măcar să arunc cîte-o privire fugară pe-un obraz de copil ori către un animal prieten ? Am privit aşa de multă vreme la faţa bărbaţilor şi femeilor, că le-o cunosc bine, nu prea am ce să mai învăţ. Pare o lectură monotonă pe lîngă cele ce-am cetit în biblia lui Dumnezeu, în misteriosul chip al mamei-natura. Bătrîna mea doică dragă, tu care mi-ai îndepărtat toate gîndurile negre de pe fruntea-mi arzătoare cu blînda mîngîiere a mîinii tale bătrîne şi zbîrcite, nu mă lăsa singur în întuneric. Mi-e frică de întuneric ! Mai rămîi puţintel cu mine şi mai povesteşte-mi cîteva din basmele tale minunate, în vreme ce-ţi culci neliniştitul prunc să doarmă somnul nopţii celei lungi !

O ! făclie a lumii, eşti o zeitate şi niciodată ruga vreunui muritor n-a ajuns pînă-n cerul tău ! Cum aş putea nădăjdui eu, un vierme, milă de la tine, neîndurătorule zeu-soare, care ai părăsit chiar şi pe marele faraon Akhanaten, al cărui nemuritor imn închinat ţie a răsunat peste valea Nilului cu cinci sute de ani înainte ca Homer să cînte :

Cînd te înalţi, întreg pămîntul se umple de bucurie şi fericire

Iar oamenii spun : A te vedea înseamnă pentru noi Viaţă — şi Moarte a nu te vedea.

Răsăritul şi apusul îţi înalţă slavă ; cînd răsari, le dai viaţă,

Cînd apui, mor şi ele.

Şi totuşi, ai privit cu ochiul tău sclipitor, fără pic de milă, cum zeii aruncau în Nil templul celui mai mare

adorator al tău, cum îi smulgeau de pe frunte semnul soarelui, șoimul regal de pe piept, ștergîndu-i numele blestemat de pe foițele de aur ce-i înfășura trupul plăpînd, osîndind astfel sufletu-i să rătăcească de-a pururi fără de nume.

Mult după ce zeii Nilului, zeii Olimpului și zeii Walhallei se prefăcuseră în pulbere, alt adorator al tău, sfîntul Francisc din Assisi, suavul cîntăreț al imnului *Il canto del Sole*, a întins brațele spre cerul tău, nemuritorule zeu-soare, cu aceeași rugăciune pe buze ca cea pe care-o înalț eu azi spre tine să nu iei binecuvîntata-ți lumină ochilor săi bolnavi, slăbiți de priveghiuri și lacrimi. Îndemnat stăruitor de frați, plecă la Rieti pentru a consulta un vestit doctor de ochi și se supuse fără de teamă operației pe care-l sfătui doctorul să și-o facă. Cînd chirurgul vîrî fierul în foc ca să-l înfierbînte, sfîntul Francisc vorbi focului astfel, ca unui prieten :

— Frate focule, Cel Prea Sfînt te-a zămislit înaintea tuturor, hărăzindu-ți o prea plăcută înfățișare, întruchipîndu-te puternic, de o desăvîrșită frumusețe și folositor. Fii îndurător cu mine în ăst ceas de răstriște al meu. Rugă mare înalț bunului Dumnezeu ce te-a zămislit să îmblînzească arșița ta față de mine, ca să pot suferi arsura-ți.

După ce-și sfîrși rugăciunea deasupra fierului înroșit în foc, își făcu cruce și rămase neclintit fără măcar să tresară cînd fierul intră sfîrîind în carnea gingașă, trăgînd o dungă de foc de la ureche pînă la sprînceană.

— Frate *medico*, zise sfîntul Francisc către doctor, dacă nu-i ars destul, mai cearcă o dată !

Iar medicul văzînd o atît de minunată putere a spiritului asupra slăbiciunii cărnii se minună și rosti :

— Să știți, fraților, că astăzi am văzut de-a mirare lucruri.

Vai ! Cel mai sfînt dintre oameni se rugă în zadar, suferi în zadar. L-ai părăsit pe *il poverello* cum l-ai părăsit şi pe marele faraon. Cînd, pe drumul întoarcerii, fraţii călugări au pus litiera cu uşoara-i povară jos, sub măslinii de la poalele colinii, sfîntul Francisc nu mai putu vedea dragu-i Assisi cînd ridică mîinile să-i dea cea din urmă binecuvîntare.

Atunci cum aş putea eu, păcătosul, cel mai umilit dintre închinătorii tăi, nădăjdui milă de la tine cel mai neînduplecat stăpînitor al Vieţii ! Cum să-ndrăznesc a mai cere un hatîr de la tine, care cu mîni generoase mi-ai dat atîtea daruri de preţ ! Mi-ai dat ochii să strălucească de bucurie, să se umple de lacrimi, inima să zvîcnească de dor, să sîngereze de milă, mi-ai dat somn, mi-ai dat speranţă.

Am crezut că mi le-ai dat pe toate în dar. M-am înşelat. A fost numai un împrumut şi-acum voieşti să ţi le dau pe toate înapoi, ca să le treci altei fiinţe ce se va ivi din aceeaşi veşnicie în care mă-ntorc eu. Facă-se voia ta, Stăpîne al Luminii ! Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvîntat !

3

Clopotele *campanilei* sunau Ave Maria. O blîndă adiere fremăta în chiparoşii din faţa ferestrei, unde păsărelele ciripeau înainte de a se cuibări la somn. Glasul mării se auzea tot mai slab, mai slab — şi binecuvîntata tăcere a nopţii se lăsă peste bătrînul turn.

Şedeam în jilţul lui Savonarola, ostenit, tînjind după odihnă. Lup dormea întins la picioarele mele ; de zile şi

nopți multe nu se mai îndepărtase aproape deloc de mine. Cînd și cînd, deschidea ochii privindu-mă cu atîta dragoste și mîhnire că aproape îmi dădeau lacrimile. Cînd și cînd, se scula, rezemîndu-și capul de genunchii mei. Știa oare ce știam eu, pricepea oare ceea ce pricepusem eu, că ceasul despărțirii era aproape ? L-am mîngîiat în tăcere pe cap ; pentru prima oară nu știam ce să-i spun, cum să-i lămuresc marea taină pe care eu însumi nu mi-o puteam lămuri.

— Lup, am să plec într-o călătorie lungă, într-o țară depărtată. De data asta nu mă poți întovărăși, prietene. Trebuie să rămîi aici, unde am trăit amîndoi laolaltă atîta vreme, împărțind bucuriile și necazurile. Nu trebuie să mă jelești, ci să mă dai uitării, așa cum mă vor uita toți ceilalți, căci asta-i legea vieții. Nu-ți face griji, căci are să-mi fie bine, la fel ca și ție. Am făcut tot ce se putea pentru fericirea ta. Ai să trăiești mai departe în lumea care ți-e cunoscută și oameni prietenoși te vor îngriji cu aceeași dragoste cu care te-am îngrijit eu. În fiecare zi, cînd clopotele vor suna *mezzogiorno*, îți vor pune dinainte mîncare destulă — și de două ori pe săptămînă ai să primești, ca și pînă acum, ciolane gustoase. Grădina cea mare în care zburdai tot a ta rămîne și chiar cînd vei uita opreliștea legii, fugărind vreo pisică pitită la pîndă pe sub măslini, de-acolo, de unde voi fi, la fel îmi voi întoarna ochiul cel orb de la vînătoarea ta, închizîndu-l pe cel bun, cum făceam întotdeauna de dragul prieteniei noastre. Apoi, cînd picioarele îți vor înțepeni și ochii ți se vor încețoșa, te vei odihni pentru totdeauna sub coloana antică de marmoră din dumbrava de chiparoși de lîngă vechiul turn, alături de tovarășii tăi care s-au dus acolo înaintea ta. Și, la urma urmei, cine știe

dacă nu ne vom revedea ? Mare ori mic, şansele noastre sînt aceleaşi.

— Nu pleca, rămîi cu mine ori ia-mă cu tine, se rugau credincioşii ochi.

— Plec spre un tărîm despre care nu ştiu nimic. Habar n-am ce mi se va întîmpla acolo ; şi mai puţin, ce ţi s-ar întîmpla ţie, dacă vii cu mine. Am citit lucruri ciudate despre acel tărîm, dar nu sînt decît poveşti, nici unul din cei care s-au dus acolo nu s-a mai întors să ne spuie ce-a văzut. Unul singur ne-ar fi putut spune, dar acela era fiul unui Dumnezeu şi s-a întors la tatăl lui, păstrînd cu sfinţenie taina.

Am dezmierdat capul mare, dar mîinile-mi amorţite nu mai simţeau atingerea blănii lui lucioase.

Aplecîndu-mă să-l sărut de despărţire, am zărit deodată în ochii lui sticlind spaima ; se trase îndărăt cu groază şi se strecură în culcuşul lui, sub masă. L-am chemat înapoi, dar nu voi să vie. Ştiam ce însemna asta, mai văzusem şi alte ori. Crezusem că-mi mai rămăsese încă o zi ori două. M-am sculat şi-am cercat să mă duc pînă la fereastră spre a sorbi adînc aerul, dar mădularele nu mă mai ascultau şi-am căzut înapoi pe scaun. Mi-am plimbat privirile în jur, prin vechiul turn. Totul era întunecos şi tăcut dar mi s-a părut că o aud pe Artemis, aspra zeiţă, cum îşi scoate săgeata cea iute din torbă, gata să-şi înalţe arcul. O mînă nevăzută mă atinse pe umăr. Mă străbătu un fior din creştet pînă-n tălpi. Mi s-a părut că mă cuprinde un leşin, dar nu simţeam nici o durere şi capul îmi era limpede.

— Bun sosit, Măria-ta ! Am auzit răsunînd în noapte galopul harmăsarului tău negru. Pînă la urmă, tot ai cîştigat cursa căci îţi mai pot zări chipul întunecat aplecat asupră-mi. Nu-mi eşti străin, ne-am întîlnit adesea,

te știu de pe cînd stam amîndoi lîngă același pat în Salle Sainte-Claire. Spuneam pe atunci că ești crud și rău, că ești un călău ce se bucură de chinurile lungi ale victimei. Nu cunoșteam pe-atunci viața așa cum o cunosc acum. Știu azi că dintre noi doi, tu ești mult mai milos, că ceea ce iei cu o mînă dăruiești înapoi cu cealaltă. Știu acum că nu tu, ci Viața aprinde văpaia spaimei în ochii măriți și încordează mușchii în piepturile ce gîfîie după încă un răsuflet, după încă o minută de agonie.

Eu, cel puțin, n-am de gînd să mă lupt cu tine astăzi. De-ai fi venit cînd aveam sînge tînăr, ar fi fost cu totul altceva. Atunci eram plin de viață. M-aș fi luptat cu înverșunare, lovind la rîndul meu din răsputeri. Acum sînt obosit, ochii mi-s slăbiți, mădularele fără vlagă și inima istovită. Numai capul mi-a mai rămas — și capul îmi spune că n-are nici un rost să lupt. Așa că voi rămîne liniștit în jilțul lui Savonarola, lăsîndu-te să faci ce ai de făcut. Sînt curios să văd cum ai să procedezi, căci m-a interesat întotdeauna fiziologia. Te previn că sînt zămislit din material trainic, așa că lovește cît poți de tare, altfel riști să dai greș încă o dată cum ai mai pățit-o încă de vreo două ori, mi se pare. Sper, mărite domn, că nu-mi porți pică pentru cele trecute. Vai ! Teamă mi-e că ți-am dat cam mult de furcă odinioară, în Avenue de Villiers. Rogu-te, Mărite, nu-s atît de viteaz pe cît vreau să par, de-ai vrea să-mi dai doar cîteva picături din eterna-ți băutură adormitoare înainte de a începe, ți-aș fi recunoscător.

— Asta fac întotdeauna și tu trebuie s-o știi, tu, care m-ai văzut de-atîtea ori la lucru. Dorești să chemi un preot ? Mai este încă vreme. Oamenii trimit întotdeauna după un preot cînd mă văd venind.

— De prisos să mai trimit după preot ; acum nu-mi mai poate fi de nici un folos. Prea tîrzie ar fi pocăința

mea și prea devreme-i pentru el ca să mă osîndească, iar pentru tine presupun totuna-i așa, ori altminteri.

— Mi-e egal ; buni ori răi, toți oamenii sînt la fel pentru mine.

— La ce bun să chem un preot, care-mi va spune doar că răul l-am avut în mine din născare, că faptele și gîndurile mi-au fost întinate de păcat, că trebuie să mă pocăiesc și să mă lepăd de toate. De prea puține lucruri mă căiesc și nici nu vreau să mă lepăd de nimic. Am trăit călăuzit de instinct și cred că instinctul meu era sănătos. Am făcut destule prostii cînd am cercat să mă iau după rațiune, căci rațiunea greșea și mi-am și luat îndată pedeapsa. Doresc să mulțumesc celor care-au fost buni cu mine. Dușmani am avut puțini, mai cu seamă medici, dar nu mi-au făcut mult rău ; eu mi-am văzut de drum, netulburat. Aș vrea să le cer iertare celor pe care i-am făcut să sufere. Asta-i tot, restul mă privește numai pe mine și pe Dumnezeu, nu pe preot, pe care nu-l recunosc de judecător.

— Nu-mi plac preoții voștri. Ei au învățat pe oameni să se teamă de apropierea mea, amenințîndu-i cu veșnicia și flăcările iadului lor. Ei mi-au smuls aripile de pe umeri, mi-au desfigurat chipul prietenos și m-au prefăcut într-un schelet hidos ce colindă din casă în casă noaptea, ca tîlharii, cu coasa pe umăr și joacă *Danse Macabre* în frescele lor de pe zidurile mănăstirilor, mînă în mînă cu sfinții și osîndiții pe vecie. N-am nimic a face cu raiul ori iadul lor. Eu sînt o lege a naturii.

— Am auzit ieri cîntînd în grădină un grangur auriu și chiar la apusul soarelui a venit sub fereastra mea să-mi cînte o pitulice mică ; o voi mai auzi oare vreodată ?

— Unde sînt îngeri sînt și păsări.

— Aș dori ca un glas de prieten să-mi mai citească o dată *Fedon* [1].

— Vocea-i muritoare, cuvintele sînt veșnice, le vei mai auzi.

— Voi mai auzi vreodată *Requiemul* lui Mozart, pe dragul meu Schubert și mărețele acorduri ale lui Beethoven ?

— Ce auzeai erau numai ecouri ale cerului.

— Sînt gata. Lovește, prietene !

— N-am să lovesc. Am să te adorm.

— Voi visa ?

— Da, totu-i un vis.

— Mă voi trezi ?

N-am primit nici un răspuns la întrebarea mea.

— Cine ești tu, copil fermecător ? Ești Hypnos, îngerul somnului ?

Sta lîngă mine cu zulufii încununați de flori, cu fruntea grea de vise, frumos ca zeul iubirii.

— Sînt fratele lui, născut din aceeași mamă, Noaptea. Thanatos e numele meu. Sînt îngerul Morții. Flacăra torței ce se stinge călcată de piciorul meu, este viața ta.

Visam că văd un moșneag înaintînd cu greu pe calea-i singuratică. Din cînd în cînd își înalța privirea, parcă ar fi căutat pe cineva să-i arate drumul. Din cînd în cînd cădea în genunchi, parcă nu mai avea puteri să se căznească a merge înainte. Cîmpiile și pădurile, rîurile și mările rămăseseră jos, sub picioarele lui, și curînd pînă în munții încununați de zăpezi pieriră în ceața pămîntului care dispărea. Înainte, tot mai sus, ducea dru-

[1] *Fedon sau Despre suflet* de Platon.

mul lui. Nouri mînați de furtună îl ridicau pe umerii lor puternici și-l purtau cu o iuțeală amețitoare prin imensitatea infinitului, stelele îi făceau semne, călăuzindu-l tot mai aproape, mai aproape de tărîmul ce nu cunoaște nici noapte, nici moarte. Ajunse în sfîrșit înaintea porților cerești prinse în țițîni de aur de stînca adamantină [1]. Porțile erau închise. O veșnicie, o zi ori o clipă rămase el îngenuncheat pe prag, sperînd, deși n-avea speranță, să fie lăsat înăuntru ? Deodată, mișcate de mîni nevăzute, masivele porți se deschiseră larg în lături, lăsînd să iasă o formă plutitoare cu aripi de înger și chip de copil adormit. Îngenuncheatul sări în picioare și cu îndrăzneala desperării, se repezi înăuntru în clipa cînd porțile se închideau.

— Cine ești tu, cutezătorule ? strigă un glas aspru.

O făptură înaltă, în mantie albă, cu cheia de aur în mînă, sta înaintea mea.

— Paznic al porților cerești, cuvioase sfinte Petre, rogu-te fierbinte să mă primești !

Sfîntul Petru se uită repede în scrisorile mele de acreditare, sărăcăcioase documente ale vieții mele de pe pămînt.

— Cam prost, zise sfîntul Petru. Ba chiar rău de tot. Cum de-ai ajuns aici ? Sînt sigur că trebuie să fie o greșeală...

Se opri deodată, căci un îngeraș coborîse iute din zbor, drept în fața noastră. Strîngîndu-și aripile de purpură, își potrivi pe el tunica scurtă, făcută din funigei și petale de trandafir, pe care strălucea roua dimineții. Pulpele-i goale erau roze ca petalele de trandafir și în piciorușele-i gingașe purta sandale de aur. O minunată tichie din lalele și lăcrămioare era așezată strengărește

[1] Tare ca diamantul.

pe căpșoru-i cîrlionțat. Avea ochii înșoriți și buzele pline de veselie. Ținea în mînuțe un misel cu înluminuri, pe care îl prezentă sfîntului Petru surîzînd, dar cu un aer important.

— Întotdeauna aleargă la mine cînd sînt la ananghie, bombăni încruntat sfîntul Petru, citind slovele. Cînd toate-s bune, degeaba îi bat la cap, că nimeni nu m-aude. Spune-le, se întoarse el spre îngerul sol; spune-le că vin îndată și, pînă sosesc, să nu dea nici un răspuns.

Îngerul vestitor își ridică degetul roz la tichia de lalele, își desfăcu aripele de purpură și-și luă zborul, sprinten ca o păsărică și cîntînd ca o păsărică.

Sfîntul Petru se uită nedumerit la mine cu ochii lui sfredelitori. Întorcîndu-se apoi spre un arhanghel mai bătrîior, ce sta de strajă rezemat în spadă lîngă perdeaua de aur, îi spuse, arătîndu-mă cu degetul:

— Să aștepte aici pînă mă întorc. E îndrăzneț și viclean; mai e și bun de gură; vezi să nu te tragă de limbă. Avem cu toții slăbiciunile noastre și ți-o știu pe a ta. Este ceva ciudat cu sufletul acesta; nici nu pot pricepe cum de-a ajuns aici. După cît chibzuiesc, s-ar putea să facă parte din același clan cu cei ce te-au momit să urmezi pe Lucifer afară din rai și ți-au pricinuit căderea. Bagă de seamă, ține-ți gura, fii cu ochii în patru!

Și se duse. M-am uitat la arhanghelul cel bătrîn și el la mine. Am socotit că-i mai cuminte să nu spun nimic, dar îl pîndeam cu coada ochiului. După un timp, l-am văzut desfăcîndu-și cingătoarea și rezemîndu-și cu mare grijă spada de-o coloană de lapis-lazuli. Părea acum ușurat. Chipul său bătrîn era așa de blajin, ochii așa de blînzi, încît am fost sigur că și el era doritor numai de pace, ca și mine.

— Venerabile arhanghel, am rostit cu sfială, oare am să-l aștept mult pe sfîntul Petru ?

— Am auzit sunînd trîmbițele în Sala Judecății, zise arhanghelul. Sînt judecați doi cardinali care l-au chemat pe sfîntul Petru într-ajutor ca să-i apere. Nu, nu cred c-ai să aștepți mult, adăogă el, chicotind pe înfundate ; nici sfîntul Ignațiu, cel mai iscusit avocat din ceruri nu izbutește decît prea rar să-i scoată basma curată. Procurorul este mai tare ca el. E-un fost călugăr, pe nume Savonarola, ce-a fost ars pe rug.

— Dumnezeu este judecătorul suprem, nu omul, am spus eu ; și Dumnezeu e îndurător.

— Da, Dumnezeu este judecătorul suprem și Dumnezeu e îndurător, repetă arhanghelul. Dar Dumnezeu domnește peste lumi nenumărate, cu mult mai minunate și mai bogate decît micuța stea aproape uitată, de unde vin acești doi oameni.

Arhangelul mă luă de mînă și mă duse pînă la boltile porții deschise. Cu ochi plini de spaimă, am privit miile de stele și de planete strălucitoare, pulsînd de viață și lumină, ce-și urmau calea predestinată prin infinit.

— Vezi scînteioara aceea palidă, ca o flăcăruie de lumînare gata să se stingă ? Aceea-i lumea de unde vin cei doi oameni ; niște furnici tîrîtoare pe-un bulgăre de pămînt.

— Dumnezeu a zămislit lumea lor, tot El i-a zămislit și pe ei, am spus.

— Da, Dumnezeu a zămislit lumea lor. A poruncit soarelui să moaie măruntaiele înghețate ale pămîntului, l-a spălat cu rîuri și mări, i-a îmbrăcat stearpa-i goliciune cu păduri și ogoare, a populat-o cu animale blînde. Lumea era frumoasă și totul mergea bine. Apoi, în cea

din urmă zi, l-a plămădit pe om. Poate c-ar fi fost mai bine să se hodinească cu o zi înainte de a-l plămădi, nu în ziua următoare. Presupun că știi cum s-au petrecut lucrurile. Într-o bună zi, o maimuță uriașă, înnebunită de foame, se puse să-și înjghebe cu mîinile-i bătătorite arme ca să ucidă pe celelalte dobitoace. Ce puteau face caninii lungi de-o șchioapă ai lui Machairodus împotriva cremenii tăioase, mai ascuțită decît colții tigrului cel cu dinții de săbii ? Ce puteau face ghearele ca secerea ale ursului spelaeus împotriva bîtei împănate cu spini și crengi ghimpate și întărită cu scoici tăioase ca briciul ? Ce mai puteau face cu puterea lor sălbatică împotriva vicleniei, curselor și capcanelor ? Așa a crescut acel protanthropos bestial, ucigîndu-și prietenii și dușmanii, ajungînd spaima tuturor vietăților, un diavol între animale. Proțăpit în două picioare pe stîrvul victimelor, își înalța steagul biruinței pătat de sînge deasupra lumii animale, încoronîndu-se singur rege al creației. Selecția îi îndreptă unghiul facial, îi mări cutia craniană. Răgușitele-i urlete de mînie ori spaimă se prefăcură cu timpul în sunete articulate și vorbe. Învăță cum să domesticească focul. Încetul cu încetul, deveni om. Puii lui sugeau sînge proaspăt din carnea încă palpitîndă a animalelor pe care le ucisese el și se băteau între dînșii ca niște lupușori flămînzi de la oasele cu măduvă pe care le spărgea tatăl lor cu maxilarele-i formidabile, aruncîndu-le în juru-i prin peșteră. Și astfel creșteau copiii, ajungînd puternici și feroci ca și dînsul, lacomi de prădăciuni, gata să atace și să devoreze orice viețuitoare care le ieșea în cale, chiar și pe frații lor de lapte. Pădurea se-nfiora la apropierea lor ; spaima de om se născuse în inima dobitoacelor. Curînd, înnebuniți de pofta de a ucide, începură a se omorî între ei cu secu-

rile de piatră. Așa a început cruntul război care nu s-a sfîrșit niciodată.

În ochii Domnului fulgeră mînia ; se căia că-l zămislise pe om. Și Domnul grăi :

— Îl voi stîrpi de pe fața pămîntului pe om, căci este stricat și plin de cruzime..

A poruncit fîntînilor din adîncul adîncurilor să se reverse și ferestrelor cerului să se deschidă ca să înece pe om și întreaga lume pătată de sînge și crime. Măcar de i-ar fi înecat pe toți ! Dar, în nemărginita-i milă, îngădui pămîntului să se ivească iar, curățat și purificat de apele potopului. Blestemul însă rămăsese în sămînța puținilor din rasa osîndită pe care se îndurase să-i scape în arcă. Omorul se porni iarăși, nesfîrșitul război se dezlănțui din nou.

Dumnezeu urma să privească cu nesfîrșită răbdare, șovăind să lovească, dorind mereu să ierte. Ba mai trimisese jos, în lumea aceea desfrînată, pe însuși fiul său, ca să-i învețe pe oameni ce-i mila și iubirea și să se roage pentru ei. Știi ce i-au făcut. Apoi, sfidînd Cerul, au dat foc curînd lumii întregi, aprinzînd-o cu pălălaile iadului. Cu o iscusință diavolească, au făurit arme noi spre a se ucide unii pe alții. Au înhămat moartea ca să se prăvale asupra așezărilor tocmai din înaltul văzduhului, au otrăvit aerul dătător-de-viață cu duhorile iadului. Bubuiturile năprasnice ale luptelor dintre ei zguduie din temelii pămîntul. Cînd tot cerul e învăluit în noapte, de-aici de sus putem vedea cum pînă și lumina stelei lor lucește roșiatică, parcă pătată cu sînge și ajung pînă la noi gemetele răniților. Unul din îngerii din jurul tronului dumnezeiesc mi-a spus că-n fiece dimineață ochii madonei sînt roșii de plîns, iar rănile din coasta Fiului îi sîngerează iarăși.

— Dar Dumnezeu, care-i doar Dumnezeul milei, cum se-ndură să lase atîta suferinţă fără să-i pună capăt ? am întrebat eu. Cum poate asculta nepăsător acele strigăte de durere ?

Arhanghelul cel în vîrstă se uită întîi cu teamă în jur, dacă nu-l aude cineva.

— Dumnezeu e bătrîn şi ostenit, şopti el îngrozit parcă de propriile-i cuvinte ; şi are inima mîhnită. Cei din jurul său, care veghează asupră-i cu neţărmurită iubire, n-au curajul să-i tulbure odihna cu veşnicile ştiri despre grozăviile şi nenorocirile care se petrec. Adesea se trezeşte din somnu-i chinuit şi întreabă ce-s bubuiturile acelea teribile pe care le aude şi fulgerele livide care sfîşie întunericul. Iar cei din jur îi spun că tunetele sînt glasul nourilor săi mînaţi de furtună şi lucirile sînt fulgerile trăsnetelor sale. Atunci ostenitele-i pleoape se-nchid iar.

— Mai bine aşa, venerabile arhanghel, mai bine aşa ! Căci de-ar fi văzut ochii lui cele ce-am văzut eu şi de-ar fi auzit urechile ce-am auzit, s-ar fi căit din nou că l-a plămădit pe om. Ar mai fi poruncit încă o dată fîntînilor din adîncul adîncurilor să se reverse şi să-l stîrpească pe om. De data asta, i-ar fi înecat pe toţi şi-ar fi lăsat numai animalele în arcă.

— Teme-te de mînia Domnului ! Teme-te de mînia Domnului !

— Nu mă tem de Dumnezeu, ci de cei care-au fost cîndva oameni, de profeţii aspri, de sfinţii părinţi, de sfîntul Petru al cărui glas sever mi-a dat poruncă să aştept aici întoarcerea lui.

— De sfîntul Petru mi-e cam teamă şi mie, mărturisi bătrînul arhanghel. Ai auzit cum m-a mustrat că

m-am lăsat ispitit de Lucifer să apuc pe-o cale greșită. Am fost iertat de Dumnezeu care mi-a îngăduit să mă întorc în cerurile lui. Oare nu știe sfîntul Petru că a ierta înseamnă a uita ? Ai dreptate, profeții sînt aspri. Dar sînt drepți, căci sînt luminați de Dumnezeu și prin ei grăiește vocea lui. Sfinții părinți pot doar citi gîndurile oamenilor la lumina slabă a ochilor muritori, iar vocile lor sînt voci omenești.

— Nici un om nu cunoaște pe alt om. Cum să judece ceea ce nu cunosc, ceea ce nu pricep ? Aș dori ca printre judecătorii mei să fie și sfîntul Francisc pe care l-am iubit toată viața. El mă cunoaște și mă înțelege.

— Sfîntul Francisc n-a judecat pe nimeni niciodată, el a iertat numai, ca Cristos care și-a pus mîna într-a lui, de parcă i-ar fi frate. Nici nu se arată prea des în Sala Judecății, unde te vei înfățișa în curînd, și nici nu-i prea iubit acolo. O seamă dintre martiri și sfinți îl invidiază pentru sfintele stigmate și mulți dintre marii demnitari ai raiului se simt cam prost în mantiile lor bogate, brodate numai cu aur și pietre nestemate cînd apare în mijlocul lor *il poverello*, cu rasa lui uzată și jerpelită, numai flenduri de-atîta purtat. Madona i-o tot coase, i-o tot cîrpește cît poate și spune că degeaba i s-ar da o rasă nouă, căci el ar dărui-o cuiva.

— De-aș putea să-l văd ! Tare doresc să-i pun o întrebare pe care mi-am pus-o eu toată viața. Dacă există răspuns, numai el este în stare să mi-l dea. Oare n-ai putea să-mi spui tu, bătrîne și înțelepte arhanghel ? Unde se duc sufletele animalelor prietene cu noi ? Care-i cerul lor ? Aș vrea să știu pentru că, pentru că am...

N-am cutezat să spun mai mult.

— În casa Tatălui meu sînt multe lăcașuri, a spus Domnul. Dumnezeu, care a creat dobitoacele, va avea

grijă. Cerul este de-ajuns de mare ca să le adăpostească și pe ele.

— Ascultă ! șopti arhanghelul cel bătrîn, arătînd cu degetul spre poarta deschisă. Ascultă !

O suavă armonie de harfe și dulci glasuri copilărești îmi ajunse la urechi, în timp ce priveam în grădinile cerești, îmbălsămate de parfumurile florilor elizeene.

— Ridică-ți ochii și privește, rosti arhanghelul aplecîndu-și smerit fruntea.

Înainte ca ochii să fi zărit nimbul de aur palid din jurul capului, inima mea o recunoscuse. Ce pictor neasemuit a fost Sandro Botticelli ! Iat-o înaintea mea, întocmai cum a pictat-o de-atîtea ori, așa de tînără, așa de curată, avînd totuși în ochi dulcea grijă a maternității. Fecioare încununate cu flori, cu buze zîmbitoare și ochi copilărești o înconjurau cu o veșnică primăvară ; îngerași, avînd aripile de aur și purpură strînse, îi țineau mantia, unii întindeau înainte-i covor de trandafiri pe care să pășească. Sfînta Clara, preaiubita sfîntului Francisc, șopti ceva la urechea madonei și, parcă în trecere, Maica Domnului mă învrednici cu o privire.

— Nu te teme, îmi spuse blînd arhanghelul ; nu te teme. Madona te-a văzut și-ți va pomeni num le în rugăciunile ei.

— Sfîntul Petru întîrzie, urmă arhanghelul ; luptă din greu cu Savonarola ca să-și scape de osîndă cardinalii.

Ridică un colț al perdelei de aur și se uită de-a lungul peristilului.

— Vezi sufletul acela blajin în veșmînt alb și cu o floare după ureche ? Stau adeseori de vorbă cu el ; l-am îndrăgit cu toții aici, căci e simplu și nevinovat ca un copil. Îl observ adesea din curiozitate ; umblă întotdea-

— Toată viața am fost un visător și dacă ceea ce văd e un vis, atunci e cel mai minunat dintre toate.

— Poate că aveai o ținere de minte mai bună ca a mea, destul de bună ca să poată dura o vreme despărțită de corp. Eu nu știu, nu pricep, toate astea depășesc înțelegerea mea. Așa că nu întreb nimic.

— De-aceea ești aici, dragă prietene. Dar ia spune-mi, Arcangelo Fusco, nimeni dintre cei de-aici nu-și amintește de viața lui pămîntească ?

— Ei spun că nu ; cică numai cei care se duc în iad își aduc aminte, de asta se și cheamă iad.

— Dar spune-mi măcar dacă judecata a fost grea și judecătorii severi.

— La început păreau foarte aspri și începusem să tremur ca frunza ; mă temeam că au să mă întrebe cu de-amănuntul despre întîmplarea cu cizmarul napolitan care mi-a furat nevasta și pe care l-am spintecat chiar cu cuțitul lui. Noroc că nu-i interesa deloc cizmarul. M-au întrebat numai dacă am minuit aur, la care le-am răspuns că niciodată nu ținusem în palmă decît bănuți de aramă. M-au mai întrebat dacă strînsesem cumva averi ori bunuri de vreun fel și le-am răspuns că alt bun n-aveam decît cămașa în care murisem la spital. Atunci nu m-au mai întrebat nimic și mi-au dat drumul înăuntru. Îndată a venit un înger cu un pachet mare îm mîni. „Scoate-ți cămașa și îmbracă-te cu hainele tale de sărbătoare", rostise îngerul acela. Ce să vezi, erau straiele mele vechi de sărbătoare, pe care le vîndusem ca să plătesc dricarului, toate brodate cu mărgăritare, de îngeri. Ai să mă vezi cu ele duminică, dacă-i mai fi pe-aici. După aceea a mai venit încă un înger cu o casetă mare de bani. „Deschide-o", a zis îngerul, „aici sînt toate economiile tale, toți bănuții de aramă pe care

una singur singurel și strînge de pe jos pene căzute de la îngeri. A legat un smoc, făcînd cu ele un fel de pămătuf și, cînd crede că nu-l vede nimeni, se apleacă și mătură urme de pulbere căzută din stele pe lespezile de aur. Se pare că nu știe el singur de ce face asta ; cică nu se poate stăpîni. Mă-ntreb ce o fi fost în viață ? N-a venit de mult aici ; cred că ți-ar putea spune tot ce dorești să știi despre judecata de-apoi.

M-am uitat la sufletul învesmîntat în alb — era prietenul meu, Arcangelo Fusco, măturătorul din mizerabila mahala italiană de la Paris ! Aceiași ochi blajini și nevinovați, aceeași floare după ureche, trandafirul pe care-l oferise cu un cavalerism de sudic contesei, în ziua cînd o luasem cu mine să dăruiască păpuși copiilor lui Salvatore.

— Dragă Arcangelo Fusco, am zis eu întinzînd mîinile spre prietenul meu, nu m-am îndoit niciodată că ai s-ajungi aici.

El mă privi cu o nepăsare senină, ca și cum nu m-ar fi cunoscut.

— Arcangelo Fusco, nu mă recunoști ? Nu mă mai ții minte ? Nu-ți mai amintești cu cît drag îngrijeai zi și noapte de copiii lui Salvatore cînd s-au îmbolnăvit de anghină difterică și cum ți-ai vîndut straiele de sărbătoare ca să plătești sicriul cînd a murit copila cea mai mare, pe care-o iubeai atît ?

O umbră de suferință trecu peste chipul lui.

— Nu-mi amintesc.

— O ! prietene ! ce taină teribilă îmi dezvălui cu aceste vorbe ! Ce piatră îmi ridici de pe inimă ! Nu-ți amintești ! Dar cum se face că eu îmi aduc aminte ?

— Poate că n-ai murit cu-adevărat, poate visezi numai c-ai murit.

i-ai dat celor la fel de săraci ca tine. Tot ce dăruiești pe pământ ți-i păstrat în ceruri și tot ce păstrezi este pierdut." Și ce să vezi ? În cutie nu era nici un bănuț de aramă, toți se prefăcuseră în aur.

„Ascultă", adăogă el în șoaptă, ca nu cumva să audă arhanghelul, „nu știu cine ești, dar pare-mi-se că-ți merge tare prost. Nu-mi lua în nume de rău dacă-ți spun fără înconjur că-s bucuros să iei din caseta de bani oricît îți face trebuință". I-am spus îngerului că nu știu ce să fac cu-atîta bănet și el mi-a răspuns să-l dau celui dintîi calic pe care l-oi întîlni.

— De-aș fi urmat pilda ta, Arcangelo Fusco, n-aș fi astăzi atît de sărac. Vai ! Eu nu mi-am dăruit straiele de sărbătoare, de asta-s acuma în zdrențe. Dar îmi pare tare bine că nu ți-au ceruț lămuriri despre cizmarul din Neapole pe care l-ai trimis pe lumea cealaltă. Numai Dumnezeu știe pentru cîte vieți de cizmari aș putea fi răspunzător eu, care am fost mai bine de treizeci de ani medic !

Mîini nevăzute ferîră în lături perdeaua de aur și un înger se ivi înaintea noastră.

— Ți-a sunat ceasul să apari înaintea judecătorilor tăi, zise arhanghelul. Fii smerit și tăcut, mai cu seamă tăcut ! Amintește-ți că vorba a fost pricina prăbușirii mele ; la fel vei păți și tu, dacă lași frîu slobod limbii.

— Ascultă, șopti Arcangelo Fusco, clipind șiret din ochi către mine ; la ce bun să te mai vîri pe gratis în încurcături ? În locul dumitale eu n-aș sufla o vorbă despre cizmarii de care vorbeai adineauri. Nici eu n-am pomenit de al meu, dacă nu m-au întrebat. Și, la urma urmei, poate că nici habar n-aveau de el. *Chi lo sa ?* [1]

[1] Cine știe ?

Îngerul mă luă de mînă și mă călăuzi de-a lungul peristilului spre sala de judecată, mare cît Sala lui Osiris, cu coloane de jasp și opal și capiteluri închipuind lotuși de aur. Arcuri din raze de soare susțineau bolțile presărate cu stelele cerului.

Ridicîndu-mi fruntea, am văzut puzderie de martiri și sfinți în veșminte albe, ermiți, schivnici, stîlpnici cu chipuri hirsute arse de soarele Nubiei, cenobiți goi cu trupurile uscate acoperite cu păr încîlcit, profeți cu privirea aspră și bărbi lungi ce li se revărsau pe piept, sfinți apostoli cu ramuri de palmier în mîini, patriarhi și preasfinți părinți din toate țările și de toate credințele, cîțiva papi cu tiare scînteietoare și vreo doi cardinali în sutane roșii. Așezați în semicerc, judecătorii mei stăteau dinainte-mi, severi și nepăsători.

— Par cam proaste, zise sfîntul Petru înmînîndu-le referințele mele ; ba chiar foarte proaste !

Sfîntul Ignațiu, Marele Inchizitor, se ridică din jilțul lui și rosti :

— Viața lui e pătată de păcate groaznice, sufletul îi e negru, inima murdară. Ca sfînt și creștin ce mă aflu, cer osîndirea lui : să-i chinuie diavolul trupul și sufletul în vecii vecilor.

Un murmur de încuviințare fremătă în sală. Am ridicat ochii și m-am uitat la judecătorii mei. Mă priviră și ei în tăcere, severi. Mi-am aplecat capul fără a spune nimic, amintindu-mi că mă povățuise arhanghelul să tac ; de altfel, nici nu știam ce să spun. Deodată zării tocmai hăt, departe, în fund, un sfînt mititel, care-mi făcea semne desperate. L-am văzut apoi croindu-și timid drum printre sfinți cei mari pînă lîngă ușa unde mă aflam eu.

— Te cunosc bine, zise sfîntulețul, privindu-mă prietenos cu ochii lui blînzi. Te-am văzut venind ; și, punîn-

du-şi un deget pe buze, adăugă în şoaptă : L-am văzut şi pe credinciosul tău prieten mergînd în urma ta.

— Cine eşti, milostive părinte ? am şoptit la rîndul meu.

— Eu sînt sfîntul Rocco, ocrotitorul cînilor, se recomondă sfîntul cel mititel. Aş vrea să te pot ajuta, dar nu-s decît un sfînt mărunt aici şi n-au să asculte vorbele mele, şopti el aruncînd o privire furişă către profeţii şi preasfinţii părinţi.

— A fost un necredincios, urmă sfîntul Ignaţiu, ce-a pîngărit cu vorbe de batjocură cele sfinte, un mincinos, un şarlatan, un vrăjitor dedat la magia neagră, un stricat...

O seamă din profeţii cei bătrîni ciuliră urechile, atenţi...

— Era tînăr şi focos, îmi sări într-ajutor sfîntul Pavel ; mai bine să...

— Vîrsta nu l-a cuminţit, bombăni un schivnic.

— Îi erau dragi copiii, zise sfîntul Ioan.

— Dar îi erau dragi şi maicile lor, mormăi un patriarh în barbă.

— A fost un medic sîrguincios, zise sfîntul Luca, medicul preaiubit.

— Am auzit că cerul e plin de pacienţi de-ai lui, ca şi iadul de altfel, se amestecă sfîntul Dominic.

— A avut cutezanţa să-şi aducă aici şi cînele, care stă acum afară la porţile raiului aşteptîndu-şi stăpînul, vesti sfîntul Petru.

— N-are să aibă a-şi aştepta prea mult stăpînul, rosti printre dinţi sfîntul Ignaţiu.

— Un cîne la porţile raiului ! strigă cu glas plin de mînie un profet bătrîn, cu înfăţişare fioroasă.

— Cine-i ? am întrebat în șoaptă pe sfîntul ocrotitor al cinilor.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu rosti o vorbă ; amintește-ți de povața arhanghelului. Cred că-i Habacuc.

— Dacă-i și Habacuc printre judecătorii mei sînt pierdut cu desăvîrșire ! *Il est capable de tout* [1], cum spune Voltaire.

— Un cîne la porțile raiului ! răcni iar Habacuc ; un cîne, un dobitoc spurcat !

Era prea mult pentru mine.

— Ba nu-i un dobitoc spurcat, am răcnit la rîndul meu, holbîndu-mă mînios la Habacuc. A fost făcut de același Dumnezeu care ne-a făcut pe tine și pe mine. Dacă este un cer pentru noi, trebuie să fie și-un cer pentru animale, deși voi, asprii profeți bătrîni, atît de teribili și neînduplecați în sfințenia voastră, ați uitat cu totul de ele. În privința asta, și voi sînteți la fel, sfinți apostoli, am urmat eu pierzîndu-mi tot mai mult capul. Cum se face că n-ați pus în sfintele scripturi o singură vorbă de-a Domnului întru apărarea prietenilor noștri necuvîntători ?

— Sfînta biserică de care țineam eu pe pămînt n-a luat niciodată în seamă dobitoacele, mă întrerupse sfîntul Atanasie ; și nici în ceruri nu dorim să auzim de ele. Hulitor smintit ! Mai bine te-ai gîndi la sufletul tău în loc la al lor, la sufletul tău păcătos, care-i pe cale să se întoarcă în întunericul din care-a purces.

— Sufletul meu purcede din cer, nu din iadul pe care l-ați răspîndit voi pe pămînt. Nu cred în iadul vostru.

— Vei crede în el curînd, mă șfichiui glasul Marelui Inchizitor, ai cărui ochi ieșiți din cap săgetau flăcări nevăzute.

---

[1] E în stare de orice.

— Are să-l trăsnească mînia lui Dumnezeu ! E nebun ! E nebun ! răcni cineva.

Un strigăt de groază răsună în Sala Judecății.

— Lucifer ! Lucifer ! Satana e-n mijlocul nostru !

Uriaș și mînios, Moise se ridică din jilțul lui, cu tablele legii în mîinile-i noduroase, cu fulgere scăpărîndu-i în priviri.

— Ce tare s-a mîniat, am șoptit eu, cuprins de spaimă, către sfîntul ocrotitor al cînilor.

— Veșnic e mînios, răspunse tot în șoaptă sfîntul cel mic, înfricoșat și el.

— Destulă vorbă despre acest suflet ! tună Moise. Glasul pe care l-am auzit ieșea din gura spurcată a satanei. Om ori diavol, piei de-aici ! Iehova, Dumnezeu al lui Israel, întinde-ți brațul și zdrobește-l ! Arde-i carnea și seacă-i sîngele în vine ! Sfărîmă-i ciolanele ! Izgonește-l din cer și de pe pămînt și trimite-l înapoi în iad, de unde a venit !

— În iad ! În iad ! răsună toată Sala Judecății.

Am cercat să vorbesc, dar buzele mele amuțiseră. Inima îmi îngheța ; mă simțeam părăsit de Dumnezeu și de oameni.

— Voi avea eu grijă de cine dacă ți se-ntîmplă ceva rău, șopti sfîntulețul de lîngă mine.

Deodată, în cumplita tăcere, mi s-a părut că deslușesc ciripit de păsărele. O pitulice mică se lăsă fără teamă pe umărul meu și-mi cîntă la ureche :

— Ție-ți datorează viața bunica, mătușa, frățiorii și surioara mea pe care i-ai scăpat din mîna omului, de la chinuri și moarte, pe insula cea stîncoasă. Fii binevenit ! Fii binevenit !

În aceeași clipă, o ciocîrlie mă ciupi de deget și-mi ciripi :

— M-am întîlnit în Laponia cu un muscar, care mi-a povestit că demult, cînd erai un băiețel, ai lecuit aripa unui străbun de-al lui, i-ai încălzit lîngă inima ta trupul înghețat și cînd ai deschis mîna să-i dai drumul, l-ai sărutat și i-ai spus : „Drum bun, frățioare ! Drum bun, frățioare !“ Fii binevenit ! Fii binevenit !

— Ajută-mă, surioară. Ajută-mă, surioară !

— Voi încerca, voi încerca, cîntă ciocîrlia desfăcîndu-și aripile și luîndu-și zborul cu voioase triluri : voi în-cerr-caaa !

Ochii mei o urmăriră zburînd către linia colinelor albastre, pe care le puteam acum zări prin poarta gotică. Ce bine cunoșteam acele coline din picturile lui Fra Angelico ! Aceiași măslini argintii, aceiași chiparoși întunecați înălțîndu-se pe cerul tihnit al înserării. Auzeam clopotele din Assisi sunînd un *angelus* [1] și l-am zărit pe sfîntul cel palid din Umbria coborînd încet poteca întortocheată, avînd alături de el pe fratele Leo și pe fratele Leonardo. Păsări filfîiau din aripi iuți în jurul capului său cîntînd, unele ciuguleau mîncare din palmele-i întinse, altele se cuibăreau în faldurile rasei lui. Sfîntul Francisc se opri tăcut lîngă mine și privi iute cu minunații lui ochi la judecătorii mei ; cu ochii lui minunați, ochii aceia în care nu se putea uita cu mînie nici Dumnezeu, nici oamenii, nici dobitoacele.

Moise căzu în jilțul lui, scăpînd jos cele zece porunci.

— Iar el, mormăi cu amărăciune. Veșnic el, firavul visător cu ceata lui de păsări și alaiul de cerșetori și obijduiți. Atît de plăpînd și totuși îndeajuns de puternic ca să oprească brațul Tău răzbunător. O ! Doamne ! Nu ești Tu oare Iehova, Dumnezeul amenințător, care-ai coborît în nour de foc și fum pe muntele Sinai, făcînd să

[1] Rugăciune.

se cutremure de spaimă poporul lui Israel ? Nu mi-a poruncit oare mînia Ta să-ntind toiagul meu răzbunător ca să stîrpesc toată iarba cîmpului şi să dobor toţi copacii, ca să piară lumea-ntreagă, oameni şi dobitoace ? N-a rostit glasul Tău cele zece porunci ? Cine se va mai teme de scăpărarea fulgerelor Tale, o ! Doamne ! dacă tunetul mîniei Tale tace la ciripitul unei păsărele ?

Capul îmi căzu pe umărul sfîntului Francisc.

Murisem şi nu ştiam.

CUPRINSUL

16. O călătorie în Suedia 5
17. Medici 11
18. Salpêtrière 27
19. Hipnotism 42
20. Insomnie 50
21. Minunea lui Sant'Antonio 59
22. Piazza di Spagna 72
23. Iar medici 82
24. Grand Hôtel 94
25. Măicuțele sărmanilor 103
26. Miss Hall 112
27. Vara 138
28. Sanctuarul păsărilor 157
29. Il Bambino 163
30. La festa di Sant'Antonio 168
31. Regatta 173
32. Începutul sfîrșitului 187

ÎN VECHIUL TURN 193

Lector : CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor : ANTON AURELIA

Bun de tipar 25.II.86.
Coli ed. 10,93 Coli tipar 7

Comanda nr. 60 394
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1 — București
Republica Socialistă România

axel munthe

„Se pare că le-a venit destul de greu criticilor să clasifice *Cartea de la San Michele*, şi nu-i de mirare. Unii au prezentat-o ca pe-o autobiografie, alţii au numit-o „Memoriile unui medic". După cît socot eu, nu-i nici una, nici alta. Cu siguranţă că n-aş fi avut nevoie de cinci sute de pagini ca să aştern pe hîrtie povestea vieţii mele, chiar să nu fi renunţat la capitolele cele mai triste şi mai bogate în evenimente. Tot ce pot spune este că nu m-am gîndit niciodată să scriu o carte despre mine; ba dimpotrivă, tot timpul preocuparea mea constantă a fost să mă scutur de această vagă personalitate. Dacă totuşi cartea a ieşit pînă la urmă o autobiografie, îmi vine a crede, judecînd după cifra vînzării, că cea mai simplă metodă de a scrie o carte despre tine însuţi este să încerci din toate puterile să te gîndeşti la altcineva."

AXEL MUNTHE

editura minerva

Vol. I—II, lei 15